HISTORIAE AUGUSTAE TOMUS 1 [-2]

HISTORIÆ AUGUSTÆ

TOMUS I.

FLORENTIÆ. MDCCXXV.

Typis Regiæ Celsitudinis. Apud Tartinium & Franchium. *Superiorum licentia.*

AUCTORES

Qui in hoc Opere continentur.

Tom. I.

C. SUETONIUS TRANQUILLUS.
ÆLIUS SPARTIANUS.
JULIUS CAPITOLINUS.

Tom. II.

VULCATIUS GALLICANUS.
ÆLIUS LAMPRIDIUS.
JULIUS CAPITOLINUS.
ÆLIUS SPARTIANUS.
TREBELLIUS POLLIO.
FLAVIUS VOPISCUS.

✠ 2

Lectori Philologo.

Historiæ Romanæ Epitomæ, quam in duo volumina collectam nuper edidimus, Augustam Historiam adtexere optimum esse putavimus; ea quippe adeo cum superiori conjuncta censetur, ut nemo Historiæ studium aggrediatur, quin utramque sibi percurrendam decernat. Ecquis erit, qui quum egregie facta illius celeberrimi populi optime noverit; virorum principum, qui Ro-

manum imperium tenuerunt, res geſtas, & mores dignoſcere non curet? Ex hujuſmodi namque lectione non modo ſingulare oblectamentum, verum etiam præcipuam utilitatem percipere ſolemus; quum, præter prudentiam in gerendis rebus, quæ maxime ex Hiſtoria ediſcitur, ad bonos amplectendos mores, malos autem fugiendos, facilius commoveamur. Excipe igitur, candidiſſime Lector, hoc laboris noſtri, qualecumque ſit, munus: & id tantum ſcias volumus, in hac editione optimis exemplaribus nos uſos fuiſſe, & iis præcipue, quæ Iſaacii Caſauboni, Jani Gruteri, & Claudii Salmaſii recenſione & opera in lucem prodierunt.

runt. Adjecimus ulterius Scriptorum Vitas, Suetonii quidem ex Angelo Politiano, aliorum vero ex Gerardo Joanne Vossio desumtas, ut nihil ad complementum hujusce collectionis deesset. Vale.

INDEX

IMPERATORUM AC TYRANNORUM,

Quorum Vitæ in hoc Opere habentur.

A

B

C

Ca-

Sa-

S

T

V

Z

C. SUETONIUS TRANQUILLUS.

COLLECTANEA
DE VITA, ET SCRIPTIS
SUETONII
TRANQUILLI

Ex Angeli Politiani in hunc Scriptorem Præfatione potissimum desumta.

Cajus Suetonius Tranquillus patrem habuit Suetonium Lenem, tertiæ decimæ legionis bello Othoniano tribunum angusticlavium. Natus est circa initia Imperij Vespasiani; nam viginti annis a morte Neronis adolescentem, item imperante Domitiano adolescentulum se ipse nominat. Adeptus erat & ipse Tribunatum militum; sed contulit statim in propinquum suum Cæsennium Silvanum. Post Magister Epistolarum Imperatoris Adriani, eo bonore privatus est, quod apud Sabinam Principis uxorem familiarius egerat, quam reverentia domus aulicæ postulabat. Matrimonium ipsi parum felix, sine liberis; quare intercessione Plinij junioris jus trium liberorum ab Imperatore Trajano ob-

tinuit. Præter Vitas duodecim Cæsarum (quas octo libris ita complexus est, ut prioribus sex singuli Imperatores: septimo solstitiales illi, Galba, Otho, Vitellius: octavo gens Flavia, comprehendantur) scripsit hæc quæ recenset Suidas: De Græcorum lusibus librum unum: De Romanorum certaminibus, & spectaculis duos: De Anno Romano unum: De Notis unum: De Republica Ciceroniana, contra Didymum, unum: De nominibus propriis deque vestium generibus: De ominosis verbis: De urbe Roma, & ejus institutis moribusque, libros duos: De stemmatibus illustrium Romanorum. Citantur & hi Suetonii libri: De Regibus tres, ab Ausonio: De institutione Officiorum, à Prisciano: & ab eodem De Prætoribus plures; nam etiam octavum allegat. Attribuuntur insuper Suetonio libri: De Triumphis: De Poetis: De vitiis corporalibus: De rebus variis; sed ut duo posteriores à futili tantum auctore Servio citantur: ita De institutione Officiorum, & Triumphis, è libris De urbe Roma fortasse petiti sint: atque De Poetis comprehensi fuerint libellis De Grammaticis & Rhetoribus, &c. quorum quædam habemus. Alium quoque Suetonium citat Vopiscus, etiam Historicum; sed cognomento Octavium: ejus nihil exstat. Verum cum mentio Vopisci facta sit, lubet hæc collectanea ipsius de hoc nostro testimonio finire. Vocat igitur emendatissimum & candidissimum scriptorem. Quo elogio omnia dixit.

C. SUETONIUS
TRANQUILLUS
DE XII. CÆSARIBUS.

C. SUETONII
TRANQUILLI
DIVUS JULIUS
CÆSAR I.

JULIVS Cæſar divus annum agens ſextumdecimum, patrem amiſit: ſequentibusque conſulibus flamen Dialis deſtinatus, dimiſſa Coſſutia, quæ, familia equeſtri, ſed admodum dives, prætextato deſponſata fuerat, Corneliam Cinnæ, quater conſulis filiam, duxit uxorem: ex qua illi mox Julia nata eſt: neque ut repudiaret compelli a Dictatore Sylla ullo modo potuit. Quare & ſacerdotio, & uxoris dote, & gentilitiis hereditatibus multatus, diverſarum partium habebatur: ut etiam diſcedere e medio, & quamquam morbo quartanæ adgravante, prope per ſingulas noctes commutare latebras cogeretur, ſeque ab inquiſitoribus pecunia redimere: donec per virgines Veſtales, perque Mamercum Æmilium, & Aurelium Cottam, pro-

pinquos & affines suos, veniam impetravit. Satis constat, Syllam, cum deprecantibus amicissimis, & ornatissimis viris aliquamdiu denegasset, atque illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse (sive divinitus, sive aliqua coniectura) vincerent, ac sibi haberent: dummodo scirent, eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum: nam Cæsari multos Marios inesse.

2. Stipendia prima in Asia fecit, M. Thermi Prætoris contubernio: a quo ad arcessendam classem in Bithyniam missus, desedit apud Nicomedem, non sine rumore prostratæ regi pudicitiæ: quem rumorem auxit, intra paucos rursus dies repetita Bithynia, per caussam exigendæ pecuniæ, quæ deberetur cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia, secundiore fama fuit: & a Thermo in expugnatione Mitylenarum corona civica donatus est.

3. Meruit & sub Servilio Isaurico in Cilicia, sed brevi tempore. Nam Sullæ morte comperta, simul spe novæ dissensionis, quæ per M. Lepidum movebatur, Romam propere rediit; & Lepidi quidem societate, quamquam magnis conditionibus invitaretur, abstinuit: cum ingenio ejus diffisus, tum occasioni, quam minorem opinione offenderat.

4. Cæterum composita seditione civili, Cornelium Dolabellam, consularem, & triumphalem virum, repetundarum postula-

stulavit: absolutoque, Rhodum secedere statuit, & ad declinandam invidiam, & ut per otium ac requiem, Apollonio Molonis, clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret: Huc dum hibernis jam mensibus trajicit, circa Pharmacusam insulam a prædonibus captus est: mansitque apud eos non sine summa indignatione, prope quadraginta dies, cum uno medico, & cubiculariis duobus. Nam comites servosque ceteros initio statim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimiserat. Numeratis deinde quinquaginta talentis, expositus in litore, non distulit quin e vestigio classe deducta persequeretur abeuntes: ac redactos in potestatem supplicio, quod illis sæpe minatus inter jocum fuerat, afficeret. Vastante regiones proximas Mithridate, ne desidere in discrimine sociorum videretur, ab Rhodo, quo pertenderat, transiit in Asiam: auxiliisque contractis, & præfecto regis provincia expulso, nutanteis ac dubias civitates retinuit in fide.

5. Tribunatu militum, qui primus Romam reverso per suffragia populi honor obtigit, auctores restituendæ tribunitiæ potestatis, cujus vim Sulla diminuerat, enixissime juvit. L. etiam Cinnæ, uxoris fratri, & qui cum eo civili discordia Lepidum secuti, post necem consulis ad Sertorium confugerant, reditum in civitatem rogatione Plotia confecit, habuitque & ipse super ea re concionem.

6. Quæstor Juliam amitam, uxorem-

que Corneliam, defunctas laudavit e more pro Rostris: sed in amitæ quidem laudatione de ejus, ac patris sui utraque origine sic refert: Amitæ meæ Juliæ maternum genus ab regibus ortum, paternum cum Dîs immortalibus coniunctum est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater: a Venere Julii, cujus gentis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent, & cærimonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges. In Corneliæ autem locum Pompejam duxit, Q. Pompeii filiam, L. Syllæ neptem: cum qua deinde divortium fecit, adulteratam opinatus a P. Clodio: quem inter publicas cærimonias penetrasse ad eam muliebri veste tam constans fama erat, ut senatus quæstionem de pollutis sacris decreverit.

7. Quæstori ulterior Hispania obvenit: ubi cum mandatu prætoris, jure dicundo conventus circumiret, Gadeisque venisset, animadversa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit: & quasi pertæsus ignaviam suam, quod nihil dum a se memorabile actum esset in ætate qua jam Alexander Orbem terrarum subegisset, missionem continuo efflagitavit, ad captandas quam primum majorum rerum occasiones in urbe. Etiam confusum eum somnio proximæ noctis (nam visus erat per quietem matri struprum intulisse) conjectores ad amplissimam spem incitaverunt, arbitrium Orbis terrarum por-

portendi interpretantes: quando mater, quam subjectam sibi vidisset, non alia esset quam terra, quæ omnium parens haberetur.

8. Decedens ergo ante tempus, colonias Latinas de petenda civitate agitantes adiit: & ad audendum aliquid concitasset, nisi Coss. conscriptas in Ciliciam legiones paulisper ob idipsum retinuissent: nec eo secius majora mox in urbe molitus est.

9. Siquidem ante paucos dies, quam ædilitatem iniret, venit in suspicionem conspirasse cum M. Crasso consulari, item P. Sylla, & Autronio, post designationem consulatus, ambitus condemnatis, ut principio anni senatum adorirentur: & trucidatis quos placitum esset, dictaturam Crassus invaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, constitutaque ad arbitrium republ. Sullæ, & Autronio consulatus restitueretur. Meminerunt hujus conjurationis Tanusius Geminus in historia, M. Bibulus in edictis, C. Curio pater in Orationibus. De hac significare videtur, & Cicero in quadam ad Axium epistola, referens, Cæsarem in consulatu confirmasse regnum, de quo Ædilis cogitarat. Tanusius adiicit, Crassum, pœnitentia, vel metu, diem cædi destinatum non obiisse, & idcirco ne Cæsarem quidem signum, quod ab eo dari convenerat, dedisse. Convenisse autem Curio ait, ut togam de humero deiiceret. Idem Curio, sed & M. Actorius Naso, auctores sunt, conspirasse cum etiam cum Cn. Pisone ado-

lescente: cui ob suspicionem urbanæ conjurationis provincia Hispania ultro extraordinem data sit: pactumque, ut simul foris ille, ipse Romæ, ad res novas consurgerent, per Lambranos, & Transpadanos: destitutum utriusque consilium morte Pisonis.

10. Ædilis, præter comitium, ac forum, basilicasque, etiam Capitolium ornavit porticibus ad tempus extructis: in quibus abundante rerum copia, pars apparatus exponeretur. Venationes autem, ludosque, & cum collega, & separatim, edidit: quo factum est ut communium quoque impensarum solus gratiam caperet: nec dissimularet collega ejus M. Bibulus, evenisse sibi, quod Polluci. Ut enim geminis fratribus ædes in foro constituta, tantum Castoris vocaretur: ita suam Cæsarisque munificentiam, unius Cæsaris dici. Adjecit insuper Cæsar etiam gladiatorium munus, sed aliquanto paucioribus, quam destinaverat, paribus. Nam cum multiplici undique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne majorem cuiquam habere Romæ liceret.

11. Conciliato populi favore, tentavit partem tribunorum ut sibi Ægyptus provincia plebiscito daretur: nactus extraordinarii imperii occasionem, quod Alexandrini regem suum, socium atque amicum a senatu appellatum, expulerant, resque vulgo improbabatur: nec obtinuit, adversante optimatium factione: quorum

auctoritatem ut quibus posset modis invicem diminueret, tropæa C. Marii de Jugurtha, deque Cimbris atque Teutonis, olim a Sulla disjecta, restituit: atque in exercenda de sicariis quæstione, eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata civium Romanorum capita, pecunias ex ærario acceperant, quamquam exceptos Corneliis legibus.

12. Subornavit etiam qui C. Rabirio perduellionis diem diceret, quo præcipuo adjutore, aliquot ante annos L. Saturnini seditiosum tribunatum senatus coërcuerat: ac sorte judex in reum ductus, tam cupide condemnavit, ut ad populum provocanti nihil æque, ac judicis acerbitas profuerit.

13. Deposita provinciæ spe, Pontificatum maximum petiit, non sine profusissima largitione. In qua reputans magnitudinem æris alieni, cum mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur, domum se nisi Pontificem non reversurum, atque ita potentissimos duos competitores; multumque & ætate, & dignitate antecedentes, superavit, ut plura ipse in eorum tribubus suffragia, quam uterque in omnibus, tulerit.

14. Prætor creatus, detecta conjuratione Catilinæ, senatuque universo in socios facinoris ultimam statuente pœnam, solus municipatim dividendos, custodiendosque publicatis bonis, censuit. Quin, & tantum metum injecit asperiora suadentibus, identidem ostentans quanta eos

in

in posterum a plebe Romana maneret invidia, ut D. Silanum consulem designatum non piguerit, sententiam suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, velut gravius atque ipse sensisset exceptam: obtinuissetque adeo, transductis ad se jam pluribus, & in his Ciceronis consulis fratre, nisi labantem ordinem confirmasset M. Catonis oratio. Ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoadusque manus equitum Romanorum, quæ armata præsidii caussa circumstabat, immoderatius perseveranti necem comminata est: etiam strictos gladios usque eo intentans, ut sedentem una proximi deseruerint, vix pauci complexu togaque objecta protexerint. Tunc plane deterritus non modo cessit, sed etiam in reliquum anni tempus Curia abstinuit.

15. Primo Præturæ die Q. Catulum de refectione Capitolii ad disquisitionem populi vocavit, rogatione promulgata, qua curationem eam in alium transferebat. Verum impar optimatium conspirationi, quos relicto statim novorum consulum officio, frequentes, obstinatosque ad resistendum concurrisse cernebat, hanc quidem actionem deposuit.

16. Cæterum Cæcilio Metello Tribun. pleb. turbulentissimas leges adversus collegarum intercessionem ferenti, auctorem propugnatoremque se pertinacissime præstitit: donec ambo administratione reipublicæ decreto patrum summoverentur. Ac nihilo minus permanere in magistratu, &

jus

jus dicere ausus, ut comperit paratos qui vi, ac per arma prohiberent, dimissis lictoribus, abjectaque prætexta, domum clam refugit, pro conditione temporum quieturus. Multitudinem quoque biduo post sponte, & ultro confluentem operamque sibi in asserenda dignitate tumultuosius pollicentem, compescuit. Quod cum præter opinionem evenisset, senatus ob eundem cœtum festinato coactus, gratias ei per primores viros egit: accitumque in Curiam, & amplissimis verbis collaudatum, in integrum restituit, inducto priore decreto.

17. Recidit rursus in discrimen aliud, inter socios Catilinæ nominatus, & apud Novium Nigrum Quæstorem a L. Vettio indice, & in senatu a Q. Curio: cui, quod primus consilia conjuratorum detexerat, constituta erant publice præmia. Curius e Catilina se cognovisse dicebat: Vettius etiam chirographum ejus Catilinæ datum pollicebatur. Id vero Cæsar nullo modo tolerandum existimans, cum implorato Ciceronis testimonio, quædam se de conjuratione ultro ad eum detulisse docuisset, ne Curio præmia darentur, effecit: Vettium pignoribus captis, & direpta suppellectile male multatum, ac pro Rostris in concione pæne discerptum, conjecit in carcerem: eodem Novium Quæstorem, quod compellari apud se majorem potestatem passus esset.

18. Ex prætura ulteriorem fortius Hispaniam, retinentes creditores interventu spon-

sponsorum removit: ac neque more, neque jure, antequam provinciæ ornarentur, profectus est; incertum, metune judicii, quod privato parabatur, an quo maturius sociis implorantibus subveniret. Pacataque provincia, pari festinatione, non exspectato successore, ad triumphum simul consulatumque decessit. Sed cum edictis jam comitiis ratio ejus haberi non posset, nisi privatus introisset urbem, & ambienti ut legibus solveretur, multi contradicerent, coactus est triumphum, ne consulatu excluderetur, dimittere.

19. E duobus consulatus competitoribus L. Luceio, M. que Bibulo, Luceium sibi adjunxit: pactus ut is, quoniam inferior gratia esset, pecuniaque polleret, nummos de suo communi nomine per centurias pronuntiaret. Qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non ausurum eum in summo magistratu, concordi & consentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantumdem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem e Rep. fieri. Igitur cum Bibulo consul creatus est. Eandem ob caussam opera optimatibus data est, ut provinciæ futuris Coss. minimi negotii, id est, silvæ callesque decernerentur. Qua maxime injuria instinctus, omnibus officiis Cn. Pompejum affectatus est, offensum Patribus, quod Mithridate rege victo, cunctantius confirmarentur acta sua: Pompejoque M. Crassum

recon-

reconciliavit, veterem inimicum ex consulatu, quem summa discordia simul gesserant; ac societatem cum utroque iniit, ne quid ageretur in Republ. quod displicuisset ulli e tribus.

20. Inito honore, primus omnium instituit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conficerentur, publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores pone sequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. Ac postero die in senatu conquestum, nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre, aut censere aliquid auderet, qualia multa sæpe in levioribus turbis decreta erant, in eam coëgit desperationem, ut quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnuntiaret. Unus ex eo tempore omnia in republ. & ad arbitrium administravit: ut nonnulli urbanorum, cum quid per jocum testandi gratia signarent, non Cæsare & Bibulo, sed Julio & Cæsare Coss. actum scriberent, bis eundem præponentes, nomine atque cognomine: utque vulgo mox ferrentur hi versus:

Non Bibulo quidquam nuper sed Cæsare factum est:
Nam Bibulo fieri consule nil memini:

Campum Stellatem majoribus consecratum, agrumque Campanum ad subsidia reip. vectigalem relictum, divisit extra sortem, ac xx. millibus civium, quibus ter-

terni pluresve liberi essent. Publicanos remissionem petentes, tertia mercedum parte relevavit: ac ne in locatione novorum vectigalium immoderatius licerentur, propalam monuit. Cetera item quæ cuique libuissent, dilargitus est, contradicente nullo, ac, si conaretur quis, absterrito. M. Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, ducique in carcerem jussit. L. Lucullo liberius resistenti tantum calumniarum metum injecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in judicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum ejus frustra jam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque nona, traduxit. Postremo in universos diversæ factionis inductum præmiis, ut se de inferenda Pompejo nece solicitatum a quibusdam profiteretur, productusque pro Rostris auctores ex compacto nominaret: sed uno, atque altero frustra nec sine suspicione fraudis nominatis, desperans tam præcipitis consilii eventum, intercepisse veneno indicem creditur.

21. Sub idem tempus Calpurniam L. Pisonis filiam, successuri sibi in consulatu, duxit uxorem: suamque Juliam Cn. Pompejo collocavit, repudiato priore sponso Servilio Cepione, cujus vel præcipua opera paullo ante Bibulum impugnaverat. Ac post novam affinitatem, Pompejum primum rogare sententiam cæpit, cum Crassum soleret; essetque consuetudo, ut quem ordinem interrogandi sententias con-

sul

ſul kalend. Januarijs inſtituiſſet, eum toto anno conſervaret,

22. Socero igitur generoque ſuffragantibus, ex omni provinciarum copia Gallias potiſſimum elegit, cujus emolumento, & opportunitate idonea ſit materia triumphorum. Et initio quidem Galliam Ciſalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit: mox per ſenatum, Comatam quoque: veritis Patribus ne ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus, non temperavit quin paucos poſt dies frequenti curia jactaret, invitis, & gementibus adverſariis adeptum ſe quæ concupiſſet: proinde ex eo inſultaturum omnium capitibus: ac negante quodam per contumeliam, Facile hoc ulli fœminæ fore, reſponderit, quaſi alludens: In Aſſyria quoque regnaſſe Semiramin, magnamque Aſiæ partem Amazonas tenuiſſe quondam.

23. Functus conſulatu, C. Memmio Lucioque Domitio prætoribus, de ſuperioris anni actis referentibus, cognitionem ſenatui detulit: nec illo ſuſcipiente, triduoque per irritas altercationes abſumto, in provinciam abijt: & ſtatim quæſtor ejus in præjudicium aliquot criminibus arreptus eſt. Mox & ipſe a L. Antiſtio tribuno plebis poſtulatus, appellato demum collegio, obtinuit, cum reip. cauſſa abeſſet, reus ne fieret. Ad ſecuritatem ergo poſteri temporis, in magno negotio habuit obligare ſemper annuos magiſtratus, & e competitoribus, non

alios

alios adjuvare, aut ad honorem pati pervenire, quam qui sibi pepigissent propugnaturos absentiam suam: cujus pacti non dubitavit a quibusdam jusiurandum atque etiam syngrapham exigere.

24. Sed cum L. Domitius consulatus candidatus palam minaretur, Cos. se, effecturum quod prætor nequisset, ademturumque ei exercitus: Crassum Pompejumque in urbem provinciæ suæ Lucam extractos compulit, ut detrudendi Domitij caussa consulatum alterum peterent: & ut in quinquennium sibi Imperium prorogaretur: perfecitque utrumque. Qua fiducia ad legiones, quas a republica acceperat, alias privato sumtu addidit: unam etiam ex Transalpinis conscriptam, vocabulo quoque Gallico (Alauda enim appellabatur:) quam disciplina cultuque Romano institutam, & ornatam, postea universam civitate donavit. Nec deinde ulla belli occasione, ne injusti quidem, ac periculosi, abstinuit, tam fœderatis quam infestis, ac feris gentibus ultro lacessitis: adeo ut senatus quondam legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos decreverit, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, & sæpius, & plurium quam quisquam umquam dierum supplicationes impetravit.

25. Gessit autem novem annis, quibus in imperio fuit, hæc fere. Omnem Galliam, quæ a saltu Pyrenæo Alpibusque, & monte Gebenna, fluminibus Rheno, &

Rho-

Rhodano continetur, patetque circumitu ad bis & tricies centum millia passuum, præter socias, ac bene meritas civitates, in provinciæ formam redegit, eique quadringenties in singulos annos stipendii nomine imposuit. Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato aggressus, maximis affecit cladibus. Aggressus est, & Britannos, ignotos antea, superatisque pecunias, & obsides imperavit. Per tot successus ter, nec amplius, adversum casum expertus: in Britannia, classe vi tempestatis prope absumta: & in Gallia, ad Gergoviam legione fusa: & in Germanorum finibus, Titurio, & Aurunculejo legatis per insidias cæsis.

26. Eodem temporis spatio matrem primo, deinde filiam, nec multo post neptem amisit. Inter quæ consternata P. Clodii cæde Republica cum senatus unum Cos. nominatimque Cn. Pompejum fieri censuisset, egit cum tribunis plebis, collegam se Pompejo destinantibus, id potius ad populum ferrent, ut absenti sibi, quandocumque imperii tempus expleri cæpisset, petitio secundi consulatus daretur: ne ea caussa maturius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, altiora jam meditans, & spei plenus nullum largitionis, aut officiorum in quemquam genus publice, privatimque omisit. Forum de manubiis inchoavit: cujus area super HS. millies constitit. Munus populo, epulumque pro-

nuntiavit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo. Quorum ut quam maxima exſpectatio eſſet, ea quæ ad epulum pertinerent, quamvis macellariis oblocata, etiam domeſticatim apparabat. Gladiatores notos, ſicubi infeſtis ſpectatoribus dimicarent, vi rapiendos reſervandoſque mandabat. Tirones neque in ludo, neque per laniſtas, ſed in domibus per equites Romanos, ac etiam per ſenatores armorum peritos erudiebat: precibus enitens, quod epiſtolis ejus oſtenditur, ut diſciplinam ſingulorum ſuſciperent, ipſique dictata exercentibus darent. Legionibus ſtipendium in perpetuum duplicavit. Frumentum, quoties copia eſſet, etiam ſine modo menſuraque præbuit: ac ſingula interdum mancipia, & prædia viritim dedit.

27. Ad retinendam autem Pompeii neceſſitudinem ac voluntatem, Octaviam ſororis ſuæ neptem, quæ C. Marcello nupta erat, conditione ei detulit, ſibique filiam ejus in matrimonium petiit, Fauſto Syllæ deſtinatam. Omnibus vero circa eum, atque etiam parte magna ſenatus, gratuito, aut levi fœnore obſtrictis, ex reliquo quoque ordinum genere vel invitatos, vel ſponte ad ſe commeantes, uberrimo congiario proſequebatur: libertos inſuper, ſervuloſque cujuſque, prout domino patronove gratus quis eſſet. Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ juventutis ſubſidium unicum, ac promptiſſimum erat; niſi quos gravior criminum,

vel

vel inopiæ luxuriæve vis urgeret, quam ut ſubveniri poſſet a ſe: his plane palam bello civili opus eſſe dicebat.

28. Nec minore ſtudio reges, atque provincias per terrarum orbem alliciebat: aliis captivorum millia dono offerens: aliis citra ſenatus populique auctoritatem quo vellent, & quoties vellent, auxilia ſubmittens: ſuperque Italiæ, Galliarumque, & Hiſpaniarum, Aſiæ quoque, & Græciæ potentiſſimas urbes præcipuis operibus exornans; donec attonitis jam omnibus, & quorſum illa tenderent reputantibus, M. Claudius Marcellus Cos. edicto præfatus de ſumma ſe Republ. acturum, retulit ad ſenatum, ut ei ſuccederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax eſſet, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne abſentis ratio comitiis haberetur, quando nec plebiſcito Pompejus poſtea abrogaſſet. Acciderat autem, ut is legem de jure magiſtratuum ferens, eo capite, quo a petitione honorum abſentes ſubmovebat, ne Cæſarem quidem exciperet, per oblivionem; ac mox lege jam in æs inciſa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Nec contentus Marcellus provincias Cæſari, & privilegium eripere, retulit etiam ut colonis, quos rogatione Vatinia Novumcomum deduxiſſet, civitas adimeretur; quod per ambitionem, & ultra præſcriptum data eſſet.

29. Commotus his Cæſar, ac judicans quod ſæpe ex eo auditum ferunt, difficilius ſe principem civitatis a primo ordine

 in

n ſecundum, quam ex ſecundo in noviſſimum detrudi, ſumma ope reſtitit, partim per interceſſores tribunos, partim per Servium Sulpitium alterum conſulem. Inſequenti quoque anno, C. Marcello, qui fratri patrueli ſuo Marco in conſulatu ſucceſſerat, eadem tentanti, collegam ejus Æmilium Paullum, Cajumque Curionem violentiſſimum tribunorum, ingenti mercede defenſores paravit. Sed obſtinatius cum omnia agi videret, & deſignatos etiam Coss. e parte diverſa, ſenatum literis deprecatus eſt, ne ſibi beneficium populi adimeretur; aut ut ceteri quoque imperatores ab exercitibus diſcederent: confiſus, ut putant, facilius, ſe ſimulatque libuiſſet, veteranos convocaturum, quam Pompejum novos milites. Cum adverſariis autem pepigit, ut dimiſſis octo legionibus, Tranſalpinaque Gallia, duæ ſibi legiones, & Ciſalpina provincia, vel etiam una legio cum Illyrico, concederetur, quoad Cos. fieret.

30. Verum neque ſenatu interveniente, & adverſariis negantibus ullam ſe de republ. facturos pactionem, tranſiit in citeriorem Galliam: conventibuſque peractis, Ravennæ ſubſtitit, bello vindicaturus, ſi quid de tribunis plebis intercedentibus pro ſe, gravius a ſenatu conſtitutum eſſet. Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: cauſſas autem alias fuiſſe opinantur. Cn. Pompejus ita dictitabat, quod neque opera conſummare quæ iſtituerat, neque populi expectatio-

tionem, quam de adventu sui fecerat; privatis opibus explere posset, turbare omnia, ac permiscere voluisse. Alii timuisse dicunt, ne eorum quæ primo consulatu adversus auspicia legesque, & intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur: cum M. Cato identidem, nec sine jure jurando, denuntiaret delaturum se nomen ejus; simul ac primum exercitum dimisisset: cumque vulgo fore prædicarent, ut si privatus rediisset; Milonis exemplo circumpositis armatis caussam apud judices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie cæsos profligatosque adversarios prospicientem, hæc eum ad verbum dixisse referens: Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem. Quidam putant captum imperii consuetudine, pensitatisque suis, & inimicorum viribus, usum occasione rapiendæ dominationis, quam ætate prima concupisset. Quod existimasse videbatur, & Cicero scribens De officiis tertio libro, semper Cæsarem in ore habuisse Euripidis versus; quos sic ipse convertit:

Nam si violandum est jus, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

31. Cum ergo sublatam tribunorum intercessionem, ipsosque Urbe cessisse nuntiatum est; præmissis confestim clam cohortibus, ne qua suspicio moveretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit; & formam, qua ludum gladia-

torium erat ædificaturus, consideravit, & ex consuetudine convivio se frequenti dedit. Dein post Solis occasum, mulis e proximo pistrino ad vehiculum junctis, occultissimum iter modico comitatu ingressus est: & cum luminibus exstinctis decessisset via, diu errabundus, tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus evasit: consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui provinciæ ejus finis erat, paullum constitit: ac reputans quantum moliretur, conversus ad proximos: Etiam nunc, inquit, regredi possumus: quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.

32. Cunctanti ostentum tale factum est. Quidam eximia magnitudine, & forma, in proximo sedens repente apparuit, arundine canens: ad quem audiendum, cum præter pastores, plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interque eos & æneatores, rapta ab uno tuba prosiluit ad flumen: & ingenti spiritu classicum exorsus, pertendit ad alteram ripam. Tunc Cæsar: Eatur, inquit, quo deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat: Jacta alea est, inquit.

33. Atque ita trajecto exercitu, adhibitis tribunis pleb. qui pulsi supervenerant, pro concione fidem militum, flens ac veste a pectore discissa, invocavit. Existimatur etiam equestres census pollicitus singulis: quod accidit opinione falsa. Nam cum in alloquendo exhortandoque, sæpius digitum lævæ manus ostentans, affirmaret

se ad

se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, anulum quoque æquo animo detracturum sibi, extrema concio, cui facilius erat videre concionantem, quam audire, pro dicto accepit quod visu suspicabatur: promissumque jus anulorum cum millibus quadringenis fama distulit.

34. Ordo, & summa rerum, quas deinceps gessit, sic se habent. Picenum, Umbriam, Etruriam occupavit: & L. Domitio, qui per tumultum successor ei nominatus, Corfinium præsidio tenebat, in deditionem redacto, atque dimisso, secundum superum mare Brundisium tetendit, quo Coss. Pompejusque confugerant, quamprimum transfretaturi, hos frustra per omnes moras exitu prohibere conatus, Romam iter convertit: appellatisque de rep. patribus, validissimas Pompeii copias, quæ sub tribus legatis M. Petrejo, & L. Afranio, & M. Varrone in Hispania erant, invasit: professus ante inter suos ire se ad exercitum sine duce, & inde reversurum ad ducem sine exercitu. Et quamquam obsidione Massiliæ, quæ sibi in itinere portas clauserat, summaque frumentariæ rei pænuria retardante, brevi tamen omnia subegit.

35. Hinc Urbe repetita, in Macedoniam transgressus, Pompejum per quatuor pæne menseis maximis obsessum operibus, ad extremum Pharsalico prœlio fudit: & fugientem Alexandriam persecutus, ut occisum deprehendit, cum Ptolemæo rege, a quo

 sibi

ſibi quoque inſidias tendi videbat, bellum ſane difficillimum geſſit: neque loco, neque tempore æquo, ſed hieme anni, & intra mœnia copioſiſſimi, ac ſollertiſſimi hoſtis, inops ipſe rerum omnium, atque imparatus. Regnum Ægypti victor Cleopatræ fratrique ejus minori permiſit: veritus provinciam facere, ne quandoque violentiorem præſidem nacta, novarum rerum materia eſſet. Ab Alexandria in Syriam, & inde Pontum tranſiit, urgentibus de Pharnace nuntiis: quem Mithridatis Magni filium, ac tunc occaſione temporum bellantem, jamque multiplici ſucceſſu præferocem, intra quintum, quam adfuerat, diem, quatuor, quibus in conſpectum venit, horis, una profligavit acie: crebro commemorans Pompeii felicitatem, cui præcipua militiæ laus de tam imbelli genere hoſtium contigiſſet. Dehinc Scipionem, ac Jubam, reliquias partium in Africa refoventeis, devicit: Pompeii liberos in Hiſpania.

36. Omnibus civilibus bellis nullam cladem, niſi per legatos ſuos paſſus eſt: quorum C. Curio in Africa periit: C. Antonius in Illyrico in adverſariorum devenit poteſtatem: P. Dolabella claſſem in eodem Illyrico, Cn. Domitius Calvinus in Ponto exercitum amiſerunt. Ipſe proſperrime ſemper, ac ne ancipiti quidem umquam fortuna, præterquam bis dimicavit: ſemel ad Dyrrachium, ubi pulſus, non inſtante Pompejo, negavit eum vincere ſcire: iterum in Hiſpania ultimo prœlio,

cum

cum desperatis rebus etiam de consciscenda nece cogitavit.

37. Confectis bellis, quinquies triumphavit, post devictum Scipionem quater eodem mense, sed interjectis diebus: & rursus semel post superatos Pompeii liberos. Primum, & excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, novissimum Hispaniensem, diverso quemque apparatu, & instrumento. Gallici triumphi die Velabrum prætervehens, pæne curru excussus est, axe diffracto: adscenditque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra, atque sinistra lychnuchos gestantibus. Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum: *Veni*, *Vidi*, *Vici*, non acta belli significantem, sicut ceteri, sed celeriter confecti notam.

38. Veteranis legionibus prædæ nomine in pedites singulos super bina sestertia, quæ initio civilis tumultus numeraverat, vicena millia nummûm dedit: assignavit & agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, tricenos quoque nummos, quos pollicitus olim erat, viritim divisit: & hoc amplius, centenos pro mora. Annuam etiam habitationem Romæ usque ad bina millia nummûm, in Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Adjecit epulum, ac visceratione, & post Hispaniensem victoriam duo prandia.

dia. Nam cum prius parce, neque pro liberalitate ſua præbitum judicaret, quinto poſt die aliud largiſſimum præbuit.

39. Edidit ſpectacula varii generis: munus gladiatorium, ludos etiam regionatim Urbe tota, & quidem per omnium linguarum hiſtriones: item circenſes, athletas, naumachiam. Munere in foro depugnavit Furius Leptinus, ſtirpe prætoria; & Q. Calpenus ſenator quondam, actorque cauſſarum. Pyrricham ſaltaverunt Aſiæ, Bithyniæque principum liberi. Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum ſuum egit: donatuſque quingentis ſeſtertiis, & anulo aureo, ſeſſum in quatuordecim e ſcena per orcheſtram tranſiit. Circenſibus, ſpatio circi ab utraque parte producto, & in gyrum euripo addito, quadrigas bigaſque, & equos deſultorios agitaverunt nobiliſſimi juvenes. Trojam luſit turma duplex, majorum minorumque puerorum. Venationes editæ per dies quinque: ac noviſſime pugna diviſa in duas acies: quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc, & inde commiſſis. Nam quo laxius dimicaretur, ſublatæ metæ, inque earum locum bina caſtra ex adverſo conſtituta erant. Athletæ, ſtadio ad tempus extructo in regione Martii campi certaverunt per triduum. Navali prœlio in minore Codeta defoſſo lacu, biremes, ac triremes, quadriremeſque, Tyriæ, & Ægyptiæ claſſes, magno pugnatorum numero conflixerunt. Ad quæ omnia ſpectacula tantum undique confluxit hominum, ut

ple-

plerique advenæ aut inter vicos, aut inter vias tabernaculis positis manerent: ac sæpe præ turba elisi, exanimatique sint plurimi, & in his duo senatores.

40. Conversus hinc ad ordinandum Reip. statum, fastos correxit, jam pridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno competerent. Annumque ad cursum Solis accommodavit, ut trecentorum sexaginta quinque dierum esset: & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalendis Januariis nobis temporum ratio congrueret, inter Novembrem, ac Decembrem mensem interjecit duos alios: fuitque is annus, quo hæc constituebantur, xv. mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.

41. Senatum supplevit, patritios allegit: prætorum, ædilium, quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliavit: nudatos opere censorio, aut sententia judicum de ambitu condemnatos, restituit. Comitia cum populo partitus est: ut exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus vellet, pronuntiarentur: pro parte altera, quos ipse edidisset. Et edebat per libellos circum tribus missos scriptura brevi: Cæsar dictator illi tribui. Commendo vobis illum, & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem

tatem teneant. Admisit ad honores & proscriptorum liberos. Judicia ad duo genera judicum redegit, equestris ordinis, ac senatorii: tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit. Recensum populi, nec more, nec loco solito, sed vicatim per dominos insularum egit: atque ex viginti trecentisque millibus accipientium frumentum e publico, ad centum quinquaginta retraxit. Ac ne qui novi cœtus recensionis caussa moveri quandoque possent, instituit, quotannis in demortuorum locum ex his, qui recensiti non essent, subsortitio a prætore fieret.

42. Octoginta autem civium millibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustæ quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit, ne quis civis major annis viginti, minorve quadraginta, qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset: neu quis senatoris filius, nisi contubernalis, aut comes magistratus, peregre proficisceretur: neve hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. Omnesque medicinam Romæ professos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipsi Urbem incolerent, & ceteri appeterent, civitate donavit. De pecuniis mutuis, disjecta novarum tabularum expectatione, quæ crebro movebatur, decrevit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent, per æstimationem possessionum, quanti quasque ante civile bellum comparassent, deducto summæ

æris

æris alieni, si quid usuræ nomine numeratum, aut perscriptum fuisset: qua conditione quarta pars fere crediti deperibat. Cuncta collegia, præter antiquitus constituta, distraxit. Pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exsulabant, parricidas, ut Cicero scribit, bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.

43. Jus laboriosissime, ac severissime dixit. Repetundarum convictos etiam ordine senatorio movit. Diremit nuptias prætorii viri, qui digressam a marito post biduum statim duxerat, quamvis sine probri suspicione. Peregrinarum mercium portoria instituit. Lecticarum usum, item conchyliatæ vestis, & margaritarum, nisi certis personis, & ætatibus, perque certos dies, ademit. Legem præcipue sumtuariam exercuit: dispositis circa macellum custodibus, qui obsonia contra vetitum retinerent, deportarentque ad se; submissis nonnumquam lictoribus atque militibus, qui si qua custodes fefellissent, jam apposita e triclinio auferrent.

44. Jam de ornanda instruendaque urbe, item de tuendo ampliandoque imperio plura, ac majora in dies destinabat. In primis Martis templum, quantum nusquam esset, exstruere, repleto, & complanato lacu, in quo naumachiæ spectaculum ediderat: theatrumque summæ magnitudinis Tarpejo monti accubans. Jus civile ad certum modum redigere, atque

ex

ex immenſa diffuſaque legum copia, optima quæque, & neceſſaria in pauciſſimos conferre libros. Bibliothecas Græcas, & Latinas, quas maximas poſſet, publicare, data M. Varroni cura comparandarum, ac digerendarum. Siccare Pomptinas paludes: emittere Fucinum Lacum: viam munire a mari ſupero per Apennini dorſum ad Tiberim uſque: perfodere Iſthmum: Dacos, qui ſe in Pontum, & Thraciam effuderant, coërcere: mox Parthis, inferre bellum per Armeniam minorem, nec niſi ante expertos aggredi prœlio. Talia agentem, atque meditantem mors prævenit: de qua prius quam dicam, ea quæ ad formam, & habitum, & cultum, & mores, nec minus quæ ad civilia, & bellica ejus ſtudia pertineant, non alienum erit ſummatim exponere.

45. Fuiſſe traditur excelſa ſtatura, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetiſque oculis, valetudine proſpera: niſi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per ſomnum exterreri ſolebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus eſt. Circa corporis curam moroſior, ut non ſolum tonderetur diligenter, ac raderetur, ſed velleretur etiam; ut quidam exprobraverunt: calvitii vero deformitatem * iniquiſſime ferret, ſæpe obtrectatorum jocis obnoxiam expertus. Ideoque & deficientem capillum revocare a vertice aſſueverat: & ex omnibus decretis ſibi a ſenatu populoque hono-

honoribus, non aliud aut recepit, aut uſurpavit libentius, quam jus laureæ perpetuo geſtandæ. Etiam cultu notabilem ferunt. Uſum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter quam ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Unde emanaſſe Sullæ dictum, optimates ſæpius admonentis, ut male præcinctum puerum caverent.

46. Habitavit primo in Subura modicis ædibus: poſt autem pontificatum maximum, in Sacra via domo publica. Munditiarum lautitiarumque ſtudioſiſſimum multi prodiderunt. Villam in Nemorenſi a fundamentis inchoatam, magnoque ſumptu abſolutam, quia non tota ad animum ei reſponderat, totam diruiſſe, quamquam tenuem adhuc, & obæratum. In expeditionibus teſſellata, & ſectilia pavimenta circumtuliſſe.

47. Britanniam petiiſſe ſpe margaritarum, quarum amplitudinem conferentem, interdum ſua manu exegiſſe pondus. Gemmas toreumata, ſigna, tabulas operis antiqui ſemper animoſiſſime comparaſſe: ſervitia recentiora politioraque immenſo pretio, & cujus ipſum etiam puderet, ſic ut rationibus vetaret inferri.

48. Convivatum aſſidue per provincias duobus tricliniis: uno, quo ſagati palliative; altero, quo togati cum illuſtrioribus provinciarum diſcumberent. Domeſticam diſciplinam in parvis, ac majoribus rebus diligenter adeo ſevereque rexit, ut piſtorem, alium quam ſibi panem

con-

convivis subiicientem, compedibus vinxerit: libertum gratissimum ob adulteratam equitis Romani uxorem, quamvis nullo querente, capitali pœna affecerit.

49. Pudicitiæ ejus famam nihil quidem præter Nicomedis contubernium læsit, gravi tamen, & perenni opprobrio, & ad omnium convitia exposito. Omitto Calvi Licinii notissimos versus:

Bithynia quicquid, & pædicator Cæsaris
Umquam habuit.

Prætereo actiones Dolabellæ, & Curionis patris, in quibus eum Dolabella pellicem reginæ, spondam interiorem regiæ lecticæ, ac Curio stabulum Nicomedis, & Bithynicum fornicem dicunt. Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit collegam suum, Bithynicam reginam: eique regem antea fuisse cordi, nunc esse regnum. Quo tempore, ut M. Brutus refert, Octavius etiam quidam, valetudine mentis liberius dicax, conventu maximo cum Pompejum regem appellasset, ipsum reginam salutavit. Sed C. Memmius etiam ad cyathum, & vinum Nicomedi stetisse obiecit, cum reliquis exoletis, pleno convivio, accubantibus nonnullis urbicis negotiatoribus, quorum refert nomina. Cicero vero non contentus in quibusdam epistolis scripsisse, a satellitibus eum in cubiculum regium eductum, in aureo lecto, veste purpurea decubuisse, floremque ætatis a Venere orti, in Bithynia contaminatum: quondam etiam in senatu defendenti Nysæ caussam, filiæ Nicomedis, bene-

beneficiaque regis in se commemoranti: *Remove*, inquit, *istæc*, *oro te*; *quando notum est*, *& quid ille tibi*, *& quid illi tu dederis*. Gallico denique triumpho milites ejus inter cetera carmina, qualia currum prosequentes jculariter canunt, etiam vulgatissimum illud pronuntiaverunt:

Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem:
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias;
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

50. Pronum, & sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasque & illustres fœminas corrupisse: in quibus Postumiam Servii Sulpicii, Lolliam Auli Gabini, Tertullam M. Crassi, etiam Cn. Pompeii Muciam. Nam certe Pompejo & a Curionibus patre, & filio, & a multis exprobatum est, quod cujus caussà post tres liberos exegisset uxorem, & quem gemens Ægisthum appellare consuesset, ejus postea filiam potentiæ cupiditate in matrimonium recepisset. Sed ante alias dilexit M. Bruti matrem Serviliam: cui & proximo suo consulatu sexagies HS. margaritam mercatus est: & bello civili super alias donationes, amplissima prædia ex auctionibus hastæ minimo addixit. Cum quidem plerisque vilitatem mirantibus, facetissime Cicero: *Quo melius*, inquit, *emptum sciatis*, *Tertia deducta est*; existimabatur enim Servilia, etiam filiam suam Tertiam Cæsari conciliare.

51. Ne provincialibus quidem matrimoniis abſtinuiſſe vel hoc diſticho apparet, jactato æque a militibus per Gallicum triumphum:

Urbani ſervate uxores; mœchum calvum adducimus.
Aurum in Gallia effutuiſti; heic ſumpſiſti mutuum.

52. Dilexit & reginas, inter quas Eunoën Mauram, Bogudis uxorem: cui maritoque ejus, plurima & immenſa tribuit, ut Naſo ſcripſit; ſed maxime Cleopatram, cum qua & convivia in primam lucem ſæpe protraxit, & eadem nave thalamego pæne Æthiopia tenus Ægyptum penetravit, niſi exercitus ſequi recuſaſſet. Quam denique accitam in urbem, non niſi maximis honoribus præmiiſque auctam remiſit; filiumque natum appellare nomine ſuo paſſus eſt. Quem quidem nonnulli Græcorum ſimilem quoque Cæſaris & forma, & inceſſu tradiderunt. M. Antonius agnitum etiam ab eo, ſenatui affirmavit; quæ ſcire C. Matium, & C. Oppium, reliquoſque Cæſaris amicos: quorum C. Oppius, quaſi plane defenſione, ac patrocinio res egeret, librum edidit, non eſſe Cæſaris filium, quem Cleopatra dicat. Helvius Cinna Trib. pleb. pleriſque confeſſus eſt, habuiſſe ſe ſcriptam paratamque legem, quam Cæſar ferre juſſiſſet, cum ipſe abeſſet, uti uxores liberorum quærendorum cauſſa, quas & quot vellet, ducere liceret. Ac ne cui dubium omnino ſit & impudicitiæ eum, & adulteriorum

rum

rum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione, omnium mulierum virum; & omnium virorum mulierem appellat.

53. Vini parcissimum ne inimici quidem negaverunt. Verbum M. Catonis est: *Unum ex omnibus Cæsarem ad evertendam Remp. sobrium accessisse*. Nam circa victum C. Oppius adeo indifferentem docet, ut quondam ab hospite conditum oleum, pro viridi appositum, aspernantibus ceteris, solum etiam largius dicat appetisse, ne hospitem aut negligentiæ, aut rusticitatis videretur arguere.

54. Abstinentiam neque in imperiis, neque in magistratibus præstitit. Ut enim quidam monumentis suis testati sunt, in Hispania a proconsule, & a sociis pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris alieni: & Lusitanorum quædam opida, quamquam nec imperata detrectarent, & advenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaque Deum donis referta expilavit: urbes diruit, sæpius ob prædam, quam ob delictum: unde factum ut auro abundaret, ternisque millibus nummum in libras promercale, per Italiam provinciasque divideret. In primo consulatu tria millia pondo auri furatus e Capitolio, tantumdem inaurati æris reposuit. Societates ac regna pretio dedit: ut qui uni Ptolemæo prope sex millia talentorum suo Pompeiique nomine abstulerit. Postea vero evidentissimis rapinis, ac sacrilegiis, & onera bellorum civilium, & triumphorum, ac munerum sustinuit impendia.

55. Eloquentia, militarique re aut æquavit præstantissimorum gloriam, aut excessit. Post accusationem Dolabellæ, haud dubie principibus patronis annumeratus est. Cicero ad Brutum oratores enumerans, negat se videre, cui Cæsar debeat cedere: aitque eum elegantem, splendidam quoque, ac etiam magnificam, ac generosam quodam modo rationem dicendi tenere; & ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit: *Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? Quis sententiis aut acutior, aut crebrior? Quis verbis aut ornatior, aut elegantior?* Genus eloquentiæ duntaxat adolescens adhuc Strabonis Cæsaris secutus videtur: cujus etiam ex oratione, quæ inscribitur Pro Sardis, ad verbum nonnulla transtulit in Divinationem suam. Pronuntiasse autem dicitur voce acuta, ardenti motu gestuque, non sine venustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur, ut pro Q. Metello: quam non immerito Augustus existimat magis ab actuariis exceptam, male subsequentibus verba dicentis, quam ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem Pro Metello, sed quam scripsit Metello, cum ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum seque adversus communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud milites quoque in Hispania, idem Augustus orationem esse vix ipsius putat: quæ tamen duplex fertur: una, quasi priore habita

præ-

prœlio: altera, posteriore; quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subita hostium incursione.

56. Reliquit & rerum suarum Commentarios, Gallici civilisque belli Pompejani. Nam Alexandrini, Africique & Hispaniensis, incertus auctor est: Alii enim Oppium putant, alii Hirtium: qui etiam Gallici belli novissimum imperfectumque librum suppleverit. De Commentariis Cæsaris Cicero in eodem Bruto sic refert: *Commentarios scripsit valde quidem probandos: nudi sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tamquam veste detractata: sed dum voluit alios habere parata unde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illam volunt calamistris inurere, sanos quidem homines a scribendo deterruit.* De iisdem commentariis Hirtius ita prædicat: *Adeo probantur omnium judicio, ut prærepta, non præbita facultas scriptoribus videatur. Cujus tamen rei major nostra, quam reliquorum est admiratio. Ceteri enim quam bene, atque emendate, nos etiam quam facile, atque celeriter eos perscripserit, scimus.* Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate compositos putat: cum Cæsar pleraque, & quæ per alios erant gesta, temere crediderit; & quæ per se vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatque rescripturum, & correcturum fuisse. Reliquit & de Analogia

libros duos, & Anticatones totidem, ac præterea poëma, quod inscribitur Iter. Quorum librorum primos, in transitu Alpium cum ex citeriore Gallia, conventibus peractis, ad exercitum rediret: sequentes, sub tempus Mundensis prœlii fecit: novissimum, dum ab urbe in Hispaniam ulteriorem IV. & XX. die pervenit. Epistolæ quoque ejus ad senatum extant, quas primus videtur ad paginas, & formam memorialis libelli convertisse, cum antea Coss. & duces nonnisi transversa charta scriptas mitterent. Extant & ad Ciceronem, item ad familiares domesticis de rebus: in quibus si qua occultius perferenda erant, per notas scripsit, id est, sic structo litterarum ordine, ut nullum verbum effici posset: quæ si quis investigare, & persequi vellet, quartam elementorum literam, id est, d pro a, & perinde reliquas commutet. Feruntur & a puero, & ab adolescentulo quædam scripta: ut Laudes Herculis, tragœdia OEdipus; item Dicta collectanea, quos omnes libellos vetuit Augustus publicari, in epistola quam brevem admodum, ac simplicem, ad Pompejum Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegaverat, misit.

57. Armorum, & equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens erat: in agmine, nonnumquam equo, sæpius pedibus, anteibat, capite detecto, seu Sol, seu imber esset. Longissimas vias incredibili celeritate confecit expeditus, meritoria rheda, centena passuum millia in singulos

gulos

gulos dies: si flumina morarentur, nando traiiciens, vel innixus inflatis utribus, ut persæpe nuntios de se prævenerit.

58. In obeundis expeditionibus dubium cautior an audentior. Exercitum neque per insidiosa itinera duxit umquam, nisi perspeculatus locorum situs: neque in Britanniam transvexit, nisi ante per se portus, & navigationem, & accessum ad insulam explorasset. At idem obsessione castrorum in Germania nuntiata, per stationes hostium, Gallico habitu penetravit ad suos. A Brundisio Dyrrachium inter oppositas classes hieme transmisit. Cessantibusque copiis, quas subsequi jusserat, cum ad arcessendas frustra sæpe misisset, novissime ipse clam noctu parvulum navigium solus obvoluto capite conscendit: neque aut quis esset ante detexit, aut gubernatorem cedere adversæ tempestati passus est, quam pæne obrutus fluctibus.

59. Ne religione quidem ulla a quoquam incœpto absterritus umquam, vel retardatus est. Cum immolanti aufugisset hostia, profectionem adversus Scipionem, & Jubam non distulit. Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine: *Teneo te*, inquit, *Africa*. Ad eludendas autem vaticinationes, quibus felix, & invictum in ea provincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitæ Salutioni cognomen erat, in castris secum habuit.

60. Prœlia non tantum destinato, sed ex

occasione sumebat: ac sæpe ab itinere statim, interdum spurcissimis tempestatibus, cum minime quis moturum speraret: nec nisi tempore extremo ad dimicandum cunctantior factus est. Quo sæpius vicisset, hoc minus experiendos casus opinans: nihilque se tantum acquisiturum victoria, quantum auferre calamitas posset. Nullum umquam hostem fudit, quin castris quoque exueret: ita nullum spatium perterritis dabat. Ancipiti prœlio equos dimittebat, & in primis suum, quo major permanendi necessitas imponeretur, auxilio fugæ erepto.

61. Utebatur autem equo insigni, pedibus prope humanis, & in modum digitorum ungulis fissis: quem natum apud se, cum haruspices imperium orbis terræ significare domino pronuntiassent, magna cura aluit: nec patientem sessoris alterius, primus adscendit: cujus etiam instar pro æde Veneris genitricis postea dedicavit.

62. Inclinatam aciem solus sæpe restituit, obsistens fugientibus, retinensque singulos, & contortis faucibus convertens in hostem: & quidem adeo plerumque trepidos, ut aquilifer moranti se cuspide sit comminatus: alius in manu detinentis reliquerit signum.

63. Non minora illa constantiæ ejus, immo majora etiam indicia fuerunt. Post aciem Pharsalicam, cum præmissis in Asiam copiis, per angustias Hellesponti vectoria navicula trajiceret, L. Cassium partis

ad-

adverſæ cum decem roſtratis navibus obvium ſibi, neque refugit: & cominus tendens, ultro ad deditionem hortatus, ſupplicem ad ſe recepit.

64. Alexandriæ, circa oppugnationem pontis, eruptione hoſtium ſubita compulſus in ſcapham, pluribus eodem præcipitantibus cum deſiliſſet in mare, nando per cc. paſſus, evaſit ad proximam navem, elata læva, ne libelli, quos tenebat, madefierent: paludamentum mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis.

65. Militem neque a moribus, neque a fortuna probabat, ſed tantum a viribus: tractabatque pari ſeveritate, atque indulgentia. Non enim ubique, ac ſemper, ſed cum hoſtis in proximo eſſet, coërcebat: tum maxime exactor graviſſimus diſciplinæ; ut neque itineris, neque prœlii tempus denuntiaret: ſed paratum, & intentum momentis omnibus, quo vellet, ſubito educeret. Quod etiam ſine cauſſa plerumque faciebat, præcipue pluviis, & feſtis diebus. Ac ſubinde obſervandum ſe admonens, repente interdiu, vel nocte ſubtrahebat: augebatque iter, ut ſerius ſubſequentes defatigaret.

66. Fama vero hoſtilium copiarum perterritos non negando, minuendove, ſed inſuper amplificando, ementiendoque confirmabat. Itaque cum exſpectatio adventus Jubæ terribilis eſſet, convocatis ad concionem militibus: *Scitote*, inquit, *pauciſſimis his diebus regem affuturum cum decem legionibus, equitum xxx., levis*

arma-

armatura centum millibus, elephantis CCC. *Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari; mihique qui compertum habeo, credant: aut quidem vetustissima nave impositos, quacumque vento, in quascunque terras jubebo avehi.*

67. Delicta neque observabat omnia, neque pro modo exsequebatur: sed desertorum, ac seditiosorum & inquisitor, & punitor acerrimus, connivebat in ceteris. Ac nonnumquam post magnam pugnam, atque victoriam, remisso officiorum munere, licentiam omnem passim lasciviendi permittebat: jactare solitus; milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione, sed blandiori nomine commilitones appellabat: habebatque tam cultos, ut argento, & auro politis armis ornaret: simul & ad speciem, & quo tenaciores eorum in prœlio essent metu damni. Diligebat quoque usque adeo, ut audita clade Tituriana, barbam capillumque summiserit: nec ante demserit, quam vindicasset. Quibus rebus, & devotissimos sibi, & fortissimos reddidit.

68. Ingresso civile bellum, centuriones cujusque legionis singulos equites e viatico suo obtulerunt: & universi milites gratuitam, & sine frumento stipendioque operam, cum tenujorum tutelam locupletiores in se contulissent. Neque in tam diuturno spatio, quisquam omnino descivit: plerique capti concessam sibi sub conditione vitam, si militare adversus

eum

eum vellent, recuſarunt. Famem & ceteras neceſſitates, non cum obſiderentur modo, ſed & ſi alios ipſi obſiderent, tantopere tolerabant, ut Dyrrhachina munitione Pompejus, viſo genere panis ex herba, quo ſuſtinebantur, cum feris ſibi rem eſſe dixerit: amoverique ocius: nec cuiquam oſtendi, juſſerit, ne patientia, & pertinacia hoſtis, animi ſuorum frangerentur. Quanta fortitudine dimicaverint, teſtimonio eſt, quod adverſo ſemel apud Dyrrhachium prœlio, pœnam in ſe ultro depopoſcerunt: ut conſolandos eos magis imperator, quam puniendos habuerit. Ceteris prœliis innumeras adverſariorum copias multis partibus ipſi pauciores facile ſuperaverunt. Denique una ſextæ legionis cohors præpoſita caſtello, quatuor Pompeii legiones per aliquot horas ſuſtinuit, pæne omnis confixa multitudine hoſtilium ſagittarum, quarum centum, ac triginta millia intra vallum reperta ſunt. Nec mirum, ſi quis ſingulorum facta reſpiciat, vel Caſſii Scævæ centurionis, vel C. Acilii militis, ne de pluribus referam. Scæva excuſſo oculo, transfixus femore, & humero, centum, & viginti ictibus ſcuto perforato, cuſtodiam portæ commiſſi caſtelli retinuit. Acilius, navali ad Maſſiliam prœlio, iniecta in puppem hoſtium dextra, & abſciſſa, memorabile illud apud Græcos Cynegiri exemplum imitatus, tranſiliit in navem, umbone obvios agens.

69. Seditionem per .x. annos Gallicis bellis

bellis nullam omnino moverunt, civilibus aliquas: sed ut celeriter ad officium redierint, nec tam indulgentia ducis, quam auctoritate. Non enim cessit unquam tumultuantibus, atque etiam obviam semper iit. Et nonam quidem legionem apud Placentiam, quanquam adhuc in armis Pompejus esset, totam cum ignominia missam fecit: ægreque post multas, & supplices preces, nec nisi exacta de sontibus pœna, restituit.

70. Decumanos autem Romæ cum ingentibus minis, summoque etiam urbis periculo, missionem & præmia flagitantes, ardente tunc in Africa bello, neque adire cunctatus est, quanquam deterrentibus amicis, neque dimittere: sed una voce, qua *Quirites* eos pro militibus appellarat, tam facile circumegit, & flexit, ut ei milites esse confestim responderint: & quamvis recusantem ultro in Africam sint secuti: ac sic quoque seditiosissimum quemque & prædæ, & agri destinati tertia parte multavit.

71. Studium, & fides erga clientes ne juveni quidem defuerunt. Masintham nobilem juvenem, cum adversus Hiempsalem regem tam enixe defendisset, ut Jubæ regis filio in altercatione barbam invaserit, stipendiarium quoque pronuntiatum, & abstrahentibus statim eripuit, occultavitque apud se diu: & mox ex prætura proficiscens in Hispaniam, inter officia prosequentium, fascesque lictorum lectica sua avexit.

72. Ami-

72. Amicos tanta semper facilitate indulgentiaque tractavit, ut C. Oppio comitanti se per silvestre iter, correptoque subita valetudine, & in diversorio loco, quod unum erat, cesserit: ac ipse humi, ac sub divo cubuerit. Jam autem rerum potens, quosdam etiam infimi generis ad amplissimos honores provexit. Cum ob id culparetur, professus est palam, si grassatorum, & sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoque se parem gratiam relaturum.

73. Simultates contra nullas tam graves excepit umquam, ut non occasione oblata libens deponeret. C. Memmi, cujus asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit. C. Calvo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti, ultro ac prior scripsit. Valerium Catullum, a quo sibi versiculis de Mamurra perpetua stigmata imposita non dissimulaverat, satisfacientem, eadem die adhibuit cœnæ: hospitioque patris ejus, sicut consueverat, uti perseveravit.

74. Sed & in ulciscendo natura lenissimus: Piratas a quibus captus est, cum in deditionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci ante juraverat, jugulari prius jussit, deinde suffigi. Cornelio Phagitæ, cujus quondam nocturnas insidias æger, ac latens ne perduceretur ad Syllam, vix præmio dato evaserat, nunquam nocere sustinuit. Philemonem a manu servum, qui necem suam per venenum

nenum inimicis promiserat, non gravius quam simplici morte puniit. In P. Clodium Pompejæ uxoris suæ adulterum, atque eadem de causa pollutarum cærimoniarum reum, testis citatus, negavit se quidquam comperisse: quamvis & mater Aurelia, & soror Julia, apud eosdem judices, omnia ex fide retulissent: interrogatusque cur igitur repudiasset uxorem: *Quoniam*, inquit, *meos tam suspicione quam crimine judico carere oportere*.

75. Moderationem vero clementiamque, cum in administratione, tum in victoria belli civilis, admirabilem exhibuit. Denuntiante Pompejo, pro hostibus se habiturum, qui Reip. defuissent: ipse medios, & neutrius partis, suorum sibi numero futuros pronuntiavit. Quibus autem ex commendatione Pompeii, ordines dederat, potestatem transeundi ad eum omnibus fecit. Motis apud Ilerdam deditionis conditionibus, cum assiduo inter utrasque partes usu, atque commercio, Afranius, ac Petreius deprehensos intra castra Julianos subita pœnitentia interfecissent, admissam in se perfidiam non sustinuit imitari. Acie Pharsalica proclamavit, ut civibus parceretur: deincepsque nemini non suorum quem vellet unum partis adversæ servare concessit: nec ulli periisse, nisi in prœlio reperiuntur: exceptis dumtaxat Afranio & Fausto, & L. Cæsare juvene; ac ne hos quidem voluntate ipsius interemtos putant: quorum tamen, & priores post impetratam veniam

re-

rebellaverant: & Cæsar libertis servisque ejus ferro, & igni crudelem in modum enectis, bestias quoque ad munus populi comparatas contrucidaverat. Denique tempore extremo etiam quibus nondum ignoverat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusque & imperia capere. Sed & statuas L. Syllæ, atque Pompeii, a plebe disjectas, reposuit. Ac si qua posthac aut cogitarentur gravius adversus se, aut dicerentur, inhibere maluit, quam vindicare. Itaque & detectas conjurationes, conventusque nocturnos non ultra arguit, quam ut edicto ostenderet esse sibi notas: & acerbe loquentibus satis habuit pro concione denuntiare, ne perseverarent. Aulique Cæcinæ criminosissimo libro, & Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam civili animo tulit.

76. Prægravant tamen cetera facta, dictaque ejus, ut & abusus dominatione, & jure cæsus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamque morum, insuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter reges, suggestum in orchestra: sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia, & pro tribunali thensam & ferculum Circensi pompa, templa, aras, simulacra juxta Deos, pulvinar, flaminem, Lupercos, appellationem mensis e suo nomine. Ac nullos non honores ad libidinem

nem cepit, & dedit. Tertium & quartum consulatum titulo tenus gessit, contentus dictaturæ potestate decretæ cum consulatibus simul: atque utroque anno binos consules substituit sibi in ternos novissimos menses: ita ut medio tempore comitia nulla habuerit, præter tribunorum, & ædilium plebis: præfectosque pro prætoribus constituerit, qui præsente se res urbanas administrarent. Pridie autem Kal. Januarias repentina consulis morte cessantem honorem in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia spreto patriæ more, magistratus in plures annos ordinavit. Decem prætoriis viris consularia ornamenta tribuit. Civitate donatos, & quosdam e semibarbaris Gallorum recepit in curiam. Præterea monetæ, publicisque vectigalibus peculiares servos præposuit. Trium legionum, quas Alexandriæ relinquebat, curam, & imperium Rufini liberti sui filio, exoleto suo, demandavit.

77. Nec minoris impotentiæ voces propalam edebat, ut T. Ampius scribit: *Nihil esse Remp. appellationem modo sine corpore, ac specie. Syllam nescisse literas, qui dictaturam deposuerit. Debere homines consideratius jam loqui secum, ac pro legibus habere, quæ dicat*. Eoque arrogantiæ progressus est, ut haruspice tristia, & sine corde exta sacro quodam nuntiante, futura diceret lætiora, cum vellet: nec pro ostento ducendum si pecudi cor defuisset.

78. Ve-

78. Verum præcipuam, & inexpiabilem sibi invidiam hinc maxime movit. Adeuntes se cum plurimis honorificentissimisque decretis universos patres conscriptos sedens pro æde Veneris genitricis excepit. Quidam putant retentum a Cornelio Balbo, cum conaretur assurgere: alii, ne conatum quidem omnino, sed etiam admonentem C. Trebatium, ut assurgeret, minus familiari vultu respexisse. Idque factum ejus tanto intolerabilius est visum, quod ipse triumphanti, & subsellia tribunitia prætervehenti, sibi unum e collegio Pontium Aquilam non assurrexisse adeo indignatus sit, ut proclamaverit: *Repete ergo a me, Aquila, Remp. tribunus*: & nec destiterit per continuos dies quidquam cuiquam, nisi sub exceptione polliceri, *si tamen per Pontium Aquilam licuerit*.

79. Adjecit ad tam insignem despecti senatus contumeliam, multo arrogantius factum. Nam cum sacrificio Latinarum revertente eo inter immodicas, ac novas populi acclamationes, quidam e turba statuæ ejus coronam lauream candida fascia præligatam imposuisset: & tribuni plebis Epidius Marullus, Cæsetiusque Flavus coronæ fasciam detrahi, hominemque duci in vincula jussissent, dolens seu parum prospere motam regni mentionem, sive, ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, tribunos graviter increpitos, potestate privavit: neque ex eo infamiam affectati etiam regii nominis discutere valuit: quamquam & plebi regem se salu-

tanti, Cæsarem se, non Regem esse responderit: & Lupercalibus, pro Rostris a consule Antonio admotum sæpius capiti suo diadema repulerit, atque in Capitolium Jovi Opt. Max. miserit. Quinetiam varia fama percrebuit, migraturum Alexandriam vel Ilium, translatis simul opibus imperii, exhaustaque Italia delectibus, & procuratione Urbis amicis permissa; proximo autem senatu L. Cottam Quindecim virum sententiam dicturum: ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos, nisi a rege, non posse vinci, Cæsar rex appellaretur.

80. Quæ causa conjuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset. Consilia igitur dispersim antea habita, & quæ sæpe bini ternive ceperant, in unum omnes contulerunt: ne populo quidem jam præsenti statu læto, sed clam palamque detrectante dominationem, atque assertores flagitante. Peregrinis in senatum allectis libellus propositus est: *Bonum factum. Ne quis senatori novo curiam monstrare velit*, & illa vulgo canebantur:

Gallos Cæsar in triumphum ducit, idem in curiam.

Galli bracas deposuerunt, latum clavum sumserunt.

Q. Maximo suffecto, trimestrique consule theatrum introeunte, cum lictor animadverti ex more jussisset, ab universis conclamatum est: Non esse consulem eum. Post remotos Cæsetium, & Marullum tribunos,

bunos, reperta sunt proximis comitiis complura suffragia, consules eos declarantium. Subscripsere quidam L. Bruti statuæ: *Utinam viveres*. Item ipsius Cæsaris statuæ: *Brutus, quia reges ejecit, consul primus factus est: Hic, quia consules ejecit, rex postremo factus est*. Conspiratum est in eum a sexaginta amplius, C. Cassio, Marcoque, & D. Bruto principibus conspirationis. Qui primum cunctati, utrumne illum in campo per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus divisis e ponte deiicerent, atque exceptum trucidarent: an in Sacra via, vel in aditu theatri adorirentur: postquam Senatus Idibus Martiis in Pompeii curiam edictus est, facile tempus, & locum prætulerunt.

81. Sed Cæsari futura cædes evidentibus prodigiis denuntiata est: paucos ante menses cum in Colonia Capua deducti lege Julia coloni, ad extruendas villas sepulcra vetustissima disiicerent, idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant: tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys, conditor Capuæ, sepultus, inventa est, conscripta literis verbisque Græcis, hac sententia: *Quandoque ossa Capys detecta essent, fore ut Julo prognatus, manu consanguineorum necaretur, magnisque mox Italiæ cladibus vindicaretur*. Cujus rei, ne quis fabulosam, aut commentitiam putet, auctor est Cornelius Balbus, familiarissimus Cæsaris. Proximis diebus equorum greges, quos

in traiiciendo Rubicone flumine consecrarat, ac vagos, & sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere, ubertimque flere. Immolantem haruspex Spurinna monuit, caveret periculum, quod non ultra Martias Idus proferretur. Pridie autem easdem Idus, avem regaliolum, cum laureo ramulo Pompejanæ curiæ se inferentem volucres varii generis ex proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt. Ea vero nocte, cui illuxit dies cædis, & ipse sibi visus est per quietem interdum supra nubes volitare, alias cum Jove dextram jungere. Et Calpurnia uxor imaginata est, collabi fastigium domus, maritumque in gremio suo confodi: ac subito cubiculi fores sponte patuerunt. Ob hæc simul, & ob infirmam valetudinem diu cunctatus, an se contineret, & quæ apud Senatum proposuerat, agere differret: tandem D. Bruto adhortante, ne frequentes ac jam dudum opperienteis destitueret, quinta fere hora progressus est: libellumque insidiarum indicem, ab obvio quodam porrectum, libellis ceteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus, commiscuit. Dein pluribus hostiis cæsis, cum litare non posset, introiit curiam, spreta religione: Spurinnamque irridens, & ut falsum arguens, quod sine ulla noxa Idus Martiæ adessent: quanquam is venisse quidem eas diceret, sed non præteriisse.

82. Assidentem conspirati, specie officii circumsteterunt: illicoque Cimber Tul-

Tullius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus, propius accessit: renuentique, & gestu in aliud tempus differenti, ab utroque humero togam apprendit: deinde clamantem: Ista quidem vis est, alter Cassius adversum vulnerat paullum infra jugulum. Cæsar Cassii brachium arreptum graphio trajecit: conatusque prosilire, alio vulnere tardatus est. Utque animadvertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata. Atque ita tribus, & viginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemitu sine voce edito. Etsi tradiderunt quidam, M. Bruto irruenti dixisse: Καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον; Exanimis diffugientibus cunctis aliquamdiu jacuit, donec lecticæ impositum, dependente brachio, tres servuli domum retulerunt. Nec in tot vulneribus, ut Antistius medicus existimabat, lethale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus conjuratis, corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere: sed metu M. Antonii consulis, & magistri equitum Lepidi, destiterunt.

83. Postulante ergo L. Pisone socero, testamentum ejus aperitur: recitaturque in Antonii domo, quod Idibus Septembribus proximis in Lavicano suo fecerat, demandaveratque virgini Vestali maximæ. Q. Tubero tradit, heredem ab eo scribi

solitum ex consulatu ipsius primo, usque ad initium civilis belli, Cn. Pompejum: idque militibus pro concione recitatum. Sed novissimo testamento tres instituit heredes sororum nepotes, C. Octavium ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante reliquo: in ima cera C. Octavium etiam in familiam nomenque adoptavit; pluresque percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur, nominavit: D. Brutum etiam in secundis heredibus. Populo hortos circa Tiberim publice, & viritim trecenos sestertios legavit.

84. Funere indicto, rogus exstructus est in Martio campo juxta Juliæ tumulum: & pro Rostris aurata ædes ad simulacrum templi Veneris Genitricis collocata: intraque lectus eburneus, auro ac purpura stratus, & ad caput tropæum, cum veste in qua fuerat occisus. Præferentibus munera, quia suffecturus dies non videbatur, præceptum est, ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in campum. Inter ludos cantata sunt quædam ad miserationem, & invidiam cædis ejus accommodata ex Pacuvii Armorum judicio:

Men' me servasse, ut essent qui me perderent.

Et ex Electra Attili alia ad similem sententiam. Laudationis loco consul Antonius per præconem pronuntiavit S. C. quo omnia ei divina simul, atque humana decreverat: item jusjurandum, quo se cuncti pro salute unius adstrinxerant: quibus per pauca a se verba addidit. Lectum

pro

pro Rostris in Forum magistratus, & honoribus functi detulerunt. Quem cum pars in Capitolini Jovis cella cremare, pars in curia Pompeii destinaret, repente duo quidam gladiis succincti, ac bina jacula gestantes, ardentibus cereis succenderunt: confestimque circumstantium turba virgulta arida, & cum subselliis tribunalia, quidquid præterea ad donum aderat, congessit: deinde tibicines, & scænici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi, atque discissam, injecere flammæ: & veteranorum militum legionarii, arma sua, quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleræque ornamenta sua, quæ gerebant, & liberorum bullas, atque prætextas. In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim suo quæque more lamentata est: præcipueque Judæi, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt.

85. Plebs statim a funere ad domum Bruti, & Cassii cum facibus tetendit: atque ægre repulsa, obvium sibi Helvium Cinnam, per errorem nominis, quasi Cornelius is esset, quem graviter pridie concionatum de Cæsare requirebat, occidit: caputque ejus præfixum hastæ circumtulit. Postea solidam columnam prope viginti pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitque, Parenti Patriæ. Apud eamdem longo tempore, sacrificare, vota suscipere, controversias quasdam interposito per Cæsarem jurejurando distrahere, perseveravit.

86. Suſpicionem Cæſar quibuſdam ſuorum reliquit, neque voluiſſe ſe diutius vivere, neque curaſſe, quod valetudine minus proſpera uteretur: ideoque & quæ religiones monerent, & quæ renuntiarent amici, neglexiſſe. Sunt qui putent confiſum eum noviſſimo illo S. C. ac jurejurando, etiam cuſtodias Hiſpanorum cum gladiis ſectantium ſe, removiſſe. Alii e diverſo opinantur, inſidias undique imminentes ſubire ſemel confeſſum ſatius eſſe, quam cavere ſemper. Alii ferunt dicere ſolitum, non tam ſua quam Reip. intereſſe uti ſalvus eſſet: ſe jam pridem potentiæ gloriæque abunde adeptum: Rempubl. ſi quid ſibi eveniret, neque quietam fore, & aliquanto deteriore conditione civilia bella ſubituram.

87. Illud plane inter omnes fere conſtitit, talem ei mortem pæne ex ſententia obtigiſſe. Nam & quondam cum apud Xenophontem legiſſet, Cyrum ultima valetudine mandaſſe quædam de funere ſuo, aſpernatus tam lentum mortis genus, ſubitam ſibi celeremque optaverat. Et pridie quam occideretur, in ſermone nato ſuper cænam, apud M. Lepidum, quiſnam eſſet finis vitæ commodiſſimus, repentinum inopinatumque prætulerat.

88. Periit ſexto, & quinquageſimo ætatis anno; atque in deorum numerum relatus eſt, non ore modo decernentium, ſed & perſuaſione vulgi. Siquidem ludis, quos primo conſecratos ei heres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies

con-

continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam. Creditumque est, animam esse Cæsaris in cœlum recepti; & hac de causa simulacro ejus in vertice additur stella. Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit: Idusque Martias parricidium nominari: ac ne umquam eo die senatus ageretur.

89. Percussorum autem fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit: pars naufragio, pars prœlio, nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violaverant, interemerunt.

[illegible]

[illegible]

C. SUETONII
TRANQUILLI
DIVUS OCTAVIUS
CÆSAR AUGUSTUS II.

1. GENTEM Octaviam Velitris præcipuam olim fuisse, multa declarant. Nam & vicus celeberrima parte oppidi jam pridem *Octavius* vocabatur; & ostendebatur ara Octavio consecrata: qui bello dux finitimo, cum forte Marti rem divinam faceret, nuntiata repente hostis incursione, semicruda exta rapta foco prosecuit: atque ita prœlium ingressus victor rediit. Decretum etiam publicum exstabat, quo cavebatur, in posterum quoque simili modo exta Marti redderentur, reliquiæque ad Octavios referrentur.

2. Ea gens a Tarquinio Prisco rege, inter Romanas gentes allecta, in senatum mox a Ser. Tullio in patritias transducta, procedente tempore ad plebem se contulit: ac rursus magno intervallo per D.

Julium in patritiatum rediit. Primus ex hac magistratum populi suffragio cepit C. Rufus. Is quæstorius Cn. & C. procreavit: a quibus duplex Octaviorum familia defluxit, conditione diversa. Siquidem Cn. & deinceps ab eo reliqui omnes functi sunt honoribus summis. At Cajus ejusque posteri, seu fortuna, seu voluntate, in equestri ordine constitere, usque ad Augusti patrem. Proavus Augusti secundo Punico bello stipendia in Sicilia tribunus militum fecit, Æmilio Pappo imperatore. Avus municipalibus magisteriis contentus, abundante patrimonio, tranquillissime senuit. Sed hæc alii. Ipse Augustus nihil amplius quam equestri familia ortum se scribit, vetere ac locuplete, & in qua primus senator pater fuerit. M. Antonius libertinum ei proavum exprobrat restionem, a pago Thurino: avum argentarium. Nec quidquam ultra de paternis Augusti majoribus reperi.

3. C. Octavius pater a principio ætatis & re, & existimatione magna fuit: ut equidem mirer, hunc quoque a nonnullis argentarium, atque etiam inter divisores, operasque campestres, proditum. Amplis enim innutritus opibus, honores & adeptus est facile, & egregie administravit. Ex prætura Macedoniam sortitus, fugitivos, residuam Spartaci, & Catilinæ manum, Thurinum agrum tenentes, in itinere delevit, negotio sibi in senatu extra ordinem dato. Provinciæ præfuit, non minore justitia quam fortitudine. Nam-

quo

que, Beſſis ac Thracibus magno prœlio fuſis, ita ſocios tractavit, ut epiſtolæ M. Tullii Ciceronis exſtent, quibus Q. fratrem, eodem tempore parum ſecunda fama proconſulatum Aſiæ adminiſtrantem, hortatur & monet, imitetur in promerendis ſociis vicinum ſuum Octavium.

4. Decedens Macedonia, prius quam profiteri ſe candidatum conſulatus poſſet, morte obiit repentina, ſuperſtitibus liberis, Octavia majore, quam ex Ancharia: & Octavia minore, item Auguſto, quos ex Atia tulerat. Atia M. Atio Balbo, & Julia ſorore C. Cæſaris, genita eſt. Balbus paterna ſtirpe Aricinus multis in familia ſenatoris imaginibus, a matre Magnum Pompejum arctiſſimo contingebat gradu: functuſque honore præturæ, inter xx. viros agrum Campanum plebi Julia lege diviſit. Verum M. Antonius deſpiciens etiam maternam Auguſti originem, proavum ejus Afri generis fuiſſe, & modo unguentariam tabernam, modo piſtrinum Ariciæ exercuiſſe, obiicit. Caſſius quidem Parmenſis quadam epiſtola, non tantum ut piſtoris, ſed etiam ut numularii nepotem, ſic taxat Auguſtum: *Materna tibi farina: ſiquidem ex crudiſsimo Ariciæ priſtino hanc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonenſis menſarius.*

5. Natus eſt Auguſtus, M. Tullio Cicerone, & Antonio Coss. IX. Kal. Octobr. paullo ante Solis exortum, regione Palatii, ad Capita bubula: ubi nunc ſacrarium habet, aliquanto poſt quam exceſſit, conſti-

ſtitutum. Nam ut ſenatus Actis continetur, cum C. Lectorius adoleſcens patritii generis, in deprecanda graviore adulterii pœna præter ætatem, atque natales, hoc quoque patribus conſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem, ac velut æditnum ſoli, quod primum D. Auguſtus naſcens attigiſſet, peteretque donari quaſi proprio ſuo ac peculiari Deo; decretum eſt ut ea pars domus conſecraretur.

6. Nutrimentorum ejus oſtenditur adhuc locus in avito ſuburbano juxta Velitras permodicus, & cellæ penuariæ inſtar: tenetque vicinitatem opinio, tamquam & natus ibi ſit. Huc introire niſi neceſſario & caſte, religio eſt: concepta opinione veteri, quaſi temere adeuntibus horror quidam, & metus obiiciatur: ſed & mox confirmata eſt. Nam cum poſſeſſor villæ novus, ſeu forte, ſeu tentandi cauſſa cubitum ſe eo contuliſſet, evenit, ut poſt pauciſſimas noctis horas exturbatus inde ſubita vi, & incerta, pæne ſemianimis cum ſtrato ſimul ante fores inveniretur.

7. Infanti cognomen Thurino inditum eſt, in memoriam majorum originis: vel quod in regione Thurina, recens eo nato, pater Octavius adverſus fugitivos rem proſpere geſſerat. Thurinum cognominatum, ſatis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam ejus æream veterem, ferreis ac pæne jam exoleſcentibus literis, hoc nomine inſcriptam: quæ dono a me Principi data inter cubiculares colitur. Sed & a M. Antonio in epiſtolis

per

per contumeliam sæpe Thurinus appellatur: & ipse nihil amplius quam mirari se rescribit, pro opprobrio nomen prius sibi obiici. Postea C. Cæsaris, & deinde Augusti cognomen assumsit: alterum, testamento majoris avunculi: alterum, Munatii Planci sententia: cum quibusdam censentibus, Romulum appellari oportere, quasi & ipsum conditorem Urbis, prævaluisset, ut Augustus potius vocaretur, non tantum novo, sed etiam ampliore cognomine: quod loca quoque religiosa, & in quibus augurato quid consecratur, *augusta* dicantur, ab auctu, vel ab avium gestu, gustuve, sicut etiam Ennius docet, scribens;

Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est.

8. Quadrimus, patrem amisit: duodecimum annum agens, aviam Juliam defunctam pro concione laudavit. Quadriennio post, virili toga sumta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, quamquam expers belli propter ætatem. Profectum mox avunculum in Hispanias, adversus Cn. Pompeii liberos, vix dum firmus a gravi valetudine, per infestas hostibus vias, paucissimis comitibus, naufragio etiam facto, subsecutus, magnopere demeruit; approbata cito etiam morum indole super itineris industriam. Cæsare post receptas Hispanias expeditionem in Dacos, & inde in Parthos, destinante, præmissus Apolloniam, studiis vacavit. Utque primum occisum eum, heredem-

redemque se comperit, diu cunctatus, an proximas legiones imploraret, id quidem consilium ut præceps immaturumque omisit: ceterum, Urbe repetita, hereditatem adiit, dubitante matre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuadente. Atque ab eo tempore exercitibus comparatis, primum cum M. Antonio, Marcoque Lepido, dein tantum cum Antonio per duodecim fere annos, novissime per quatuor, & quadraginta solus Rempublicam tenuit.

9. Proposita vitæ ejus velut summa, partes sigillatim, neque per tempora, sed per species, exsequar, quo distinctius demonstrari cognoscique possint. Bella civilia quinque gessit: Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primum, ac novissimum adversus M. Antonium: secundum adversum Brutum, & Cassium: tertium adversum L. Antonium triumviri fratrem: quartum adversus Sextum Pompejum, Cnæi filium.

10. Omnium bellorum initium, & caussam hinc sumsit, nihil convenientius ducens, quam necem avunculi vindicare, tuerique acta. Confestim ut Apollonia rediit, Brutum Cassiumque, & vi nec opinantes, & quia prævisum periculum subterfugerant, legibus aggredi, reosque cædis absentes deferre statuit. Ludos autem victoriæ Cæsaris non audentibus facere, quibus obtigerat id munus, ipse edidit. Et quo constantius cetera quoque exsequeretur, in locum Trib. plebis forte demortui candidatum petitorem se ostendit: quamquam patri-

cius,

cius, nec dum senator. Sed adversante conatibus suis M. Antonio consule, quem vel præcipuum adjutorem speraverat: ac ne publicum quidem, & translatitium jus ulla in re sibi sine pactione gravissimæ mercedis impertiente, ad optimates se contulit: quibus eum invisum sentiebat, maxime quod D. Btutum obsessum Mutinæ, provincia a Cæsare data, & per senatum confirmata, expellere armis niteretur. Hortantibus itaque nonnullis, percussores ei subornavit. Hac fraude deprehensa, periculum invicem metuens, veteranos simul in suum, ac Reip. auxilium, quanta potuit largitione, contraxit. Jussusque comparato exercitui pro prætore præesse, & cum Hirtio, ac Pansa, qui consulatum acceperant, D. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus prœliis. Priore, Antonius eum fugisse scribit: ac sine paludamento equoque post biduum demum apparuisse: sequenti, satis constat non modo ducis, sed etiam militis functum munere, atque in media dimicatione, aquilifero legionis suæ graviter saucio, aquilam humeris subiisse, diuque portasse.

11. Hoc bello cum Hirtius in acie, Pansa paulo post ex vulnere, periissent; rumor increbuit, ambos opera ejus occisos: ut Antonio fugato, Rep. consulibus orbata, solus victores exercitus occuparet. Pansæ quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi venenum vulneri indidisset. Adiicit

his Aquilius Niger, alterum e consulibus, Hirtium, in pugnæ tumultu ab ipso interemtum.

12. Sed ut cognovit, Antonium post fugam a M. Lepido receptum, ceterosque duces, & exercitus consentire pro patribus, causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus: quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque jactassent, ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere nequirent, multatos, extorres egit oppido: quod Mutinensi acie interemptorum civium tumulo publice exstructo adscripserant, Pro libertate eos occubuisse.

13. Inita cum Antonio, & Lepido societate, Philippense quoque bellum, quamquam invalidus atque æger, duplici prœlio transegit: quorum priore castris exutus, vix ad Antonii cornu fuga evaserat. Nec successum victoriæ moderatus est: sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Cæsaris submitteretur, in splendidissimum quemque captivum non sine verborum contumelia sævit. Ut quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicatur: Jam istam in volucrum fore potestatem: alios, patrem, & filium, pro vita roganteis, sortiri vel micare jussisse, ut alterutri concederetur: ac spectasse utrumque morientem, cum patre,

qui

qui se obtulerat, occiso, filius quoque voluntaria occubuisset nece. Quare ceteri, & in his M. Favonius, ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo convitio coram proſciderunt. Partitis post victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos recepisset: neque veteranorum, neque possessorum gratiam tenuit: alteris, pelli se, alteris, non pro spe meritorium tractari querentibus.

14. Quo tempore L. Antonium, fiducia consulatus, quem gerebat, ac fraternæ potentiæ, res novas molientem, confugere Perusiam coëgit, & ad deditionem fame compulit: non tamen sine magnis suis & ante bellum, & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregarium militem in XIV. ordinibus sedentem excitari per apparitorem jussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox, & discruciatum necasset: minimum abfuit quin periret, concursu, & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quod qui desiderabatur, repente comparuit incolumis, ac sine injuria. Circa Perusinum autem murum sacrificans, pæne interceptus est a manu gladiatorum, quæ oppido eruperat.

15. Perusia capta, in plurimos animadvertit: orare veniam, vel excusare se conantibus una voce occurrens, Moriendum esse. Scribunt quidam, trecentos ex

his Aquilius Niger, alterum e consulibus, Hirtium, in pugnæ tumultu ab ipso interemtum.

12. Sed ut cognovit, Antonium post fugam a M. Lepido receptum, ceterosque duces, & exercitus consentire pro patribus, causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis dicta factaque quorundam calumniatus: quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque jactassent, ne aut sibi, aut veteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere nequirent, multatos, extorres egit oppido: quod Mutinensi acie interemptorum civium tumulo publice exstructo adscripserant, Pro libertate eos occubuisse.

13. Inita cum Antonio, & Lepido societate, Philippense quoque bellum, quamquam invalidus atque æger, duplici prœlio transegit: quorum priore castris exutus, vix ad Antonii cornu fuga evaserat. Nec successum victoriæ moderatus est: sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Cæsaris submitteretur, in splendidissimum quemque captivum non sine verborum contumelia sævit. Ut quidem uni suppliciter sepulturam precanti respondisse dicatur: Jam istam in volucrum fore potestatem: alios, patrem, & filium, pro vita roganteis, sortiri vel micare jussisse, ut alterutri concederetur: ac spectasse utrumque morientem, cum patre,

qui se obtulerat, occiso, filius quoque voluntaria occubuisset nece. Quare ceteri, & in his M. Favonius, ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo convitio coram proscideriunt. Partitis post victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, ipse veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos recepisset: neque veteranorum, neque possessorum gratiam tenuit: alteris, pelli se, alteris, non pro spe meritorium tractari querentibus.

14. Quo tempore L. Antonium, fiducia consulatus, quem gerebat, ac fraternæ potentiæ, res novas molientem, confugere Perusiam coëgit, & ad deditionem fame compulit: non tamen sine magnis suis & ante bellum, & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregarium militem in XIV. ordinibus sedentem excitari per apparitorem jussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox, & discruciatum necasset: minimum abfuit quin periret, concursu, & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quod qui desiderabatur, repente comparuit incolumis, ac sine injuria. Circa Perusinum autem murum sacrificans, pæne interceptus est a manu gladiatorum, quæ oppido eruperat.

15. Perusia capta, in plurimos animadvertit: orare veniam, vel excusare se conantibus una voce occurrens, Moriendum esse. Scribunt quidam, trecentos ex

deditiis electos, utriusque ordinis, ad aram divo Julio exstructam, Idibus Martiis hostiarum more mactatos. Exstiterunt qui traderent, conspecto eum ad arma isse, ut occulti adversarii, & quos metus magis quam voluntas contineret, facultate L. Antonii ducis præbita, detegerentur: devectisque his, & confiscatis, promissa veteranis præmia persolverentur.

16. Bellum Siculum inchoavit in primis, sed diu traxit, intermissum sæpius: modo reparandarum classium causa, quas tempestatibus duplici naufragio, & quidem per æstatem, amiserat: modo pace facta, flagitante populo, ob interclusos commeatus, famemque ingravescentem: donec navibus ex integro fabricatis, ac viginti servorum millibus manumissis, & ad remum datis, portum Julium apud Bajas, immisso in Lucrinum, & Avernum lacum mari, effecit. In quo cum hieme tota copias exercuisset, Pompejum inter Mylas, & Naulochum superavit: sub horam pugnæ tam arcto repente somno devinctus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur. Unde præbitam Antonio materiam putem exprobrandi, Ne rectis quidem oculis eum adspicere potuisse instructam aciem: verum supinum, cœlum intuentem, stupidum cubuisse: nec prius surrexisse, ac militibus in conspectum fuisse, quam a M. Agrippa fugatæ sint hostium naves. Alii dictum factumque ejus criminantur, quasi classibus tempestate perditis exclamaverit, etiam invito Neptuno victo-

ctoriam se adepturum: ac die Circensium proximo solenni pompæ simulacrum Dei detraxerit: nec temere plura, ac majora pericula ullo alio bello adiit. Trajecto in Siciliam exercitu, cum ad partem reliquam copiarum continentem repeteret, oppressus ex improviso a Demochare, & Apollophane, præfectis Pompeii, uno demum navigio ægerrime effugit. Item cum præter Locros Rhegium pedibus iret, & prospectis biremibus Pompejanis terram legentibus, suas ratus, decendisset ad litus, pæne exceptus est. Tunc etiam per devios tramites refugientem, servus Æmilii Paulli, comitis ejus, dolens proscriptum olim ab eo patrem Paullum, & quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est. Post Pompeii fugam collegarum alterum M. Lepidum, quem ex Africa in auxilium evocarat, superbientem viginti legionum fiducia, summasque sibi partes terrore, ac minis vindicantem, spoliavit exercitu: supplicemque concessa vita Circejos in perpetuum relegavit.

17. M. Antonii societatem semper dubiam, & incertam, reconciliationibusque variis male focillatam abrupit tandem. Et quo magis degenerasse eum a civili more approbaret, testamentum, quod is Romæ etiam de Cleopatræ liberis inter heredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandumque pro concione curavit. Remisit tamen hosti judicato necessitudines, amicosque omnes: atque inter alios C. Sosium, & T. Domitium, tunc adhuc Coss.

Bononiensibus quoque publice, quod in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit conjurandi cum tota Italia pro partibus suis. Nec multo post navali prœlio apud Actium vicit, in serum dimicatione protracta, ut in navi victor pernoctaverit. Ab Actio cum Samum insulam in hiberna se recepisset, turbatus nuntiis de seditione militum, præmia, & missionem poscentium, quos ex omni numero confecta victoria Brundisium præmiserat, repetit Italiam tempestate in trajectu bis conflictatus: primo inter promontoria Peloponnesi atque Ætoliæ, rursus circa montes Ceraunios, utrobique parte Liburnicarum demersa: simulque ejus in qua vehebatur, fusis armamentis, & gubernaculo diffracto. Nec amplius quam septem, & viginti dies, donec desideria militum ordinarentur, Brundisii commoratus, Asiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit, obsessaque Alexandria, quo Antonius cum Cleopatra confugerat, brevi potitus est. Et Antonium quidem seras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, viditque mortuum. Cleopatræ, quam servatam triumpho magnopere cupiebat, etiam psyllos admovit, qui venenum, ac virus exugerent; quod periisse morsu aspidis putabatur. Ambobus communem sepulturæ honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici jussit. Antonium juvenem, majorem de duobus Fulvia genitis, simulacro D. Julii ad quod post multas, & irritas preces confugerat, abreptum interemit.

mit. Item Cæſarionem quem ex Cæſare Cleopatra concepiſſe prædicabat, retractum e fuga ſupplicio affecit. Reliquos Antonii reginæque communes liberos, non ſecus ac neceſſitudine junctos ſibi & conſervavit, & mox pro conditione, cujuſque ſuſtinuit, ac fovit.

18. Per idem tempus, conditorium, & corpus Magni Alexandri, cum prolatum e penetrali ſubjeciſſet oculis, corona aurea impoſita, ac floribus aſperſis veneratus eſt: conſultuſque, num & Ptolemæum inſpicere vellet, Regem ſe voluiſſe ait videre, non mortuos. Ægyptum, in provinciæ formam redactam, ut feraciorem habilioremque annonæ urbicæ redderet, foſſas omnes, in quas Nilus exæſtuat oblimatas longa vetuſtate, militari opere deterſit. Quoque Actiacæ victoriæ memoria celebratior in poſterum eſſet, urbem Nicopolim apud Actium condidit: ludoſque illic Quinquennales conſtituit: & ampliato vetere Apollinis templo, locum caſtrorum, quibus fuerat uſus, exornatum navalibus ſpoliis, Neptuno, ac Marti conſecravit.

19. Tumultus poſt hæc, ac etiam rerum novarum initia, conjurationeſque complures, prius quam invaleſcerent, indicio detectas compreſſit, & alias alio tempore: Lepidi juvenis, deinde Varronis Murenæ, & Fannii Cæpionis, mox M. Egnatii, exin Plautii Rufi, Luciique Paulli progeneri ſui: ac præter has L. Audaſii falſarum tabularum rei, ac neque ætate, neque cor-

pore integri: item Asinii Epicadi ex gente Parthyna hybridæ: ad extremum Telephi mulieris servi nomenculatoris. Nam ne ultimæ quidem sortis hominum conspiratione, & periculo caruit. Audasius atque Epicadus Juliam filiam, & Agrippam nepotem ex insulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus: Telephus, quasi debita sibi fato dominatione, & ipsum, & senatum aggredi, destinaverant. Quin etiam quondam juxta cubiculum ejus lixa quidam ex Illyrico exercitu, janitoribus deceptis, noctu deprehensus est, cultro venatorio cinctus: impos ne mentis, an simulata dementia, incertum. Nihil enim exprimi quæstione potuit.

20. Externa bella duo omnino per se gessit: Dalmaticum, adolescens adhuc: & Antonio devicto, Cantabricum. Dalmatico etiam vulnera excepit: una acie, dextrum genu lapide ictus: altera autem, & crus, & utrumque brachium ruina pontis consauciatus. Reliqua per legatos administravit: ut tamen quibusdam Pannonicis, atque Germanicis aut interveniret, aut non longe abesset. Ravennam, vel Mediolanum, vel Aquilejam usque ab Urbe progrediens.

21. Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam cum Illyrico omni: item Rhætiam & Vindelicos, ac Salassos, gentes Inalpinas. Coërcuit & Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæsis, Germanosque ul-

tra

tra Albim fluvium summovit: ex quibus Ubios, & Sicambros dedentes se tradu-xit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit. Alias item nationes male quietas ad obsequium redegit. Nec ulli genti sine justis, & necessariis causis bellum intulit. Tantumque abfuit a cupiditate quoquo modo imperium, vel bellicam gloriam augendi, ut quorundam barbarorum principes in æde Martis Ultoris jurare coëgerit, mansuros se in fide, ac pace quam peterent: a quibusdam vero novum genus obsidum fœminas exigere tentaverit: quod negligere marium pignora sentiebat: & tamen potestatem semper omnibus fecit, quoties vellent, obsides recipiendi. Neque aut crebrius, aut perfidiosius rebellantes graviore unquam multatus est pœna, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent, neve intra xxx. annum liberarentur. Qua virtutis moderationisque fama, Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populique Romani ultro per legatos petendam. Parthi quoque & Armeniam vindicanti facile cesserunt: & signa militaria quæ Marco Crasso, & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt: obsidesque insuper obtulerunt; denique pluribus quondam de regno concertantibus, nonnisi ab ipso electum comprobaverunt.

22. Janum Quirinum semel, atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spa-

tio,

tio, terra marique pace parta, ter clusit. Bis ovans ingressus est Urbem, post Philippense, & rursus post Siculum bellum. Curules triumphos treis egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum: continuo triduo omnes.

23. Graves ignominias cladesque, duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit, Lollianam, & Varianam: sed Lollianam majoris infamiæ, quam detrimenti: Varianam pæne exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatisque, & auxiliis omnibus cæsis. Hac nuntiata excubias per Urbem indixit, ne quis tumultus existeret: & Præsidibus provinciarum propagavit imperium, ut & a peritis, & assuetis socii continerentur. Vovit & magnos ludos Jovi Opt. Max. si Resp. in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo namque consternatum ferunt, ut per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: Quinctilii Vare, legiones redde: diemque cladis quotannis mœstum habuerit, ac lugubrem.

24. In re militari & commutavit multa, & instituit: atque etiam ad antiquum morem nonnulla revocavit: disciplinam severissime rexit, ne legatorum quidem cuiquam, nisi gravate, hibernisque demum mensibus, permisit uxorem intervisere. Equitem R. quod duobus filiis adolescentibus, causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit

jecit hastæ: quem tamen, quod imminere emtioni publicanos videbat, liberto suo addixit, & ut relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit: item alias immodeste missionem postulantes, citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit: cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pavit: centuriones, statione deserta itidem, ut manipulares, capitali animadversione puniit: pro cetero delictorum genere variis ignominiis affecit: ut stare per totum diem juberet ante Prætorium: interdum tunicatos, discinctosque, nonnumquam cum decempedis, vel etiam cespitem portantes.

25. Neque post bella civilia, aut in concione, aut per edictum, ullos militum, commilitones appellabat; sed milites: ac ne a filiis quidem, aut privignis suis, imperio præditis, aliter appellari passus est: ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusque suæ majestas postularet. Libertino milite, præterquam Romæ incendiorum causa, & si tumultus in graviore annona metueretur, bis usus est: semel ad præsidium coloniarum Illyricum contingentium: iterum ad tutelam ripæ Rheni fluminis: eosque servos adhuc viris fœminisque pecuniosioribus indictos, ac sine mora manumissos, sub priore vexillo habuit, neque aut commistos cum ingenuis, aut eodem modo armatos. Dona militaria

ali-

aliquanto facilius, phaleras & torques, quidquid auro argentoque constaret, quam vallares, ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quam parcissime, & sine ambitione, ac sæpe etiam caligatis tribuit. M. Agrippam in Sicilia post navalem victoriam cæruleo vexillo donavit. Solos triumphales, quanquam & socios expeditionum, & participes victoriarum suarum, nunquam donis impertiendos putavit: quod ipsi quoque jus habuissent tribuendi ea, quibus vellent. Nihil autem minus in perfecto duce, quam festinationem temeritatemque convenire arbitrabatur. Crebro itaque illa jactabat:

Σπεῦδε βραδέως, &,

Ἀσφαλὴς γάρ ἐςʼ ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης.

Et, Sat celeriter fieri, quidquid fiat satis bene. Prœlium quidem aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum major emolumenti spes quam damni metus ostenderetur. Nam minima commoda non minimo sectantes discrimine, similes ajebat esse aureo hamo piscantibus: cujus abrupti damnum nulla captura pensari posset.

26. Magistratus atque honores, & ante tempus, & quosdam novi generis, perpetuosque, cœpit: Consulatum xx. ætatis anno invasit, admotis hostiliter ad Urbem legionibus, missisque qui sibi nomine exercitus deposcerent. Cum quidem cunctante senatu, Cornelius Centurio, princeps legationis rejecto sagulo, ostendens

gla-

gladii capulum, non dubitasset in curia dicere: Hic faciet, si vos non feceritis. Secundum consulatum post IX. annos, tertium anno interiecto, gessit: sequentes usque ad undecimum continuavit: multisque mox, cum deferrentur, recusatis, duodecimum magno, id est, septemdecim annorum intervallo, & rursus tertiumdecimum biennio post ultro petiit: ut Cajum, & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum. Quinque medios consulatus a sexto ad undecimum annuos gessit: ceteros aut novem aut sex, aut quatuor aut tribus mensibus, secundum vero, paucissimis horis. Nam die Kalend. Jan. cum mane pro æde Capitolini Jovis paullulum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. Nec omnes Romæ, sed quartum consulatum in Asia, quintum in insula Samo, octavum & nonum Tarracone iniit.

27. Triumviratum Reip. constituendæ per decem annos admnistravit, in quo restitit quidem aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed incœptam utroque acerbius exercuit. Namque illis in multorum sæpe personam per gratiam, & preces exorabilibus, solus magnopere contendit ne cui parceretur: proscripsitque etiam C. Toranium tutorem suum, eundemque collegam patris sui Octavii in ædilitate. Junius Saturninus hoc amplius tradit. Cum peracta proscriptione, M. Lepidus

dus in senatu exscusasset præterita, & spem clementiæ in posterum fecisset: quoniam satis pœnarum exactum esset, hunc e diverso professum, ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera: in cujus tamen pertinaciæ pœnitentiam, postea T. Junium Philopœmenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate decoravit. In eadem hac potestate multiplici flagravit invidia. Nam & Pinarium equitem R. cum concionante se admissa turba paganorum apud milites subscribere quædam animadvertisset, curiosum ac speculatorem ratus coram confodi imperavit. Et Tedium Afrum Cos. designatum, quia factum quoddam suum maligno sermone carpsisset, tantis perterruit minis, ut is se præcipitaverit. Et Q. Gallium prætorem, in officio salutationis, tabulas duplices veste tectas tenentem, suspicatus gladium occulere: nec quidquam statim, ne aliud inveniretur, ausus inquirere, paullo post per centuriones, & milites raptum e tribunali, servilem in modum torsit: ac fatentem nihil, jussit occidi, prius oculis ejus sua manu effossis: quem tamen scribit colloquio petito insidiatum sibi, conjectumque a se in custodiam, deinde urbe interdicta dimissum, naufragio vel latronum insidiis periisse. Tribunitiam potestatem perpetuam recepit: in qua semel, atque iterum per singula lustra collegam sibi cooptavit. Recepit & morum legumque regimen æque per-

perpetuum: quo jure, quanquam sine censuræ honore, censum tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, medium solus.

28. De reddenda Repub. bis cogitavit, primo post oppressum statim Antonium, memor objectum ab eo sibi sæpius, quasi per ipsum staret ne redderetur: ac rursus tædio diuturnæ valetudinis: cum etiam magistratibus, ac senatu domum accitis Rationarium imperii tradidit. Sed reputans & se privatum non sine periculo fore, & illam plurium arbitrio temere committi, in retinenda perseveravit: dubium eventu meliore an voluntate. Quam voluntatem cum præ se identidem ferret, quodam etiam edicto his verbis testatus est: Ita mihi salvam, ac sospitem Remp. sistere in sua sede liceat, atque ejus rei fructum percipere quem peto, ut optimi status auctor dicar: & moriens, ut feram mecum spem, mansura in vestigio suo fundamenta Reip. quæ jecero. Fecitque ipse se compotem voti, nisus omni modo ne quem novi status pœniteret. Urbem neque pro majestate imperii ornatam, & inundationibus incendiisque obnoxiam, excoluit adeo, ut jure sit gloriatus marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. Tutam vero, quantum provideri humana ratione potuit, etiam in posterum præstitit.

29. Publica opera plurima exstruxit: ex quibus vel præcipua, Forum cum æde Martis Ultoris, templum Apollinis in Palatio,

latio,

nificio, ædes Dianæ: ab Asinio Pollione, atrium Libertatis: a Munatio Planco, ædes Saturni: a Cornelio Balbo, theatrum: a Statilio Tauro, amphitheatrum: a M. vero Agrippa, complura, & egregia.

30. Spatium Urbis in regiones vicosque divisit: instituitque ut illas annui magistratus sortito tuerentur, hos magistri e plebe cujusque viciniæ electi. Adversus incendia excubias nocturnas, vigilesque commentus est. Ad coërcendas inundationes, alveum Tiberis laxavit, ac repurgavit, completum olim ruderibus, & ædificiorum prolapsionibus coarctatum. Quo autem facilius undique Urbs adiretur, desumta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. Ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumtas, refecit: easque & ceteras opulentissimis donis adornavit: utpote qui in cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties HS. una donatione contulerit.

31. Postquam vero pontificatum maximum, quem nunquam vivo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit, quidquid fatidicorum librorum Græci Latinique generis, nullis vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebatur, supra duo millia contracta undique cremavit, ac solos retinuit Sibyllinos: hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi.

Annum a D. Julio ordinatum, ſed poſtea negligentia conturbatum, atque confuſum, rurſus ad priſtinam rationem redegit: in cujus ordinatione ſextilem menſem e ſuo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem, quo erat natus: quia hoc ſibi & primus conſulatus, & inſignes victoriæ obtigiſſent. Sacerdotum & numerum, & dignitatem, ſed & commoda, auxit: præcipue Veſtalium virginum: cumque in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentque multi ne filias in ſortem darent; adiuravit, ſi cujuſquam neptium ſuarum competeret ætas, oblaturum ſe fuiſſe eam. Nonnulla etiam ex antiquis cæremoniis paulatim abolita reſtituit, ut Salutis augurium, Diale flaminium, ſacrum Lupercale, ludos Seculares & compitalitios. Lupercalibus vetuit currere imberbes: item Secularibus ludis juvenis utriuſque ſexus prohibuit ullum nocturnum ſpectaculum frequentare, niſi cum aliquo majore natu propinquorum: compitalitiis Lares ornari bis anno inſtituit, vernis floribus, & æſtivis. Proximum a Diis immortalibus honorem memoriæ ducum præſtitit, qui imperium populi R. ex minimo maximum reddidiſſent. Itaque & opera cujuſque manentibus titulis, reſtituit: & ſtatuas omnium triumphali effigie in utraque fori ſui porticu dedicavit. Profeſſus eſt edicto, commentum id ſe, ut illorum velut ad exemplar, & ipſe dum viveret, & inſequentium ætatum principes exigerentur a civibus. Pompei quo-

quoque ſtatuam contra theatri ejus regiam, marmoreo Jano ſuppoſuit, tranſlatam e curia, in qua C. Cæſar fuerat occiſus.

32. Pleraque peſſimi exempli correxit, quæ in perniciem publicam, aut ex conſuetudine licentiaque bellorum civilium duraverant, aut per pacem etiam extiterant. Nam & graſſatorum plurimi palam ſe ferebant ſuccincti ferro, quaſi tuendi ſui cauſa: & rapti per agros viatores ſine diſcrimine, liberi, ſervique, ergaſtulis poſſeſſorum ſupprimebantur, & plurimæ factiones, titulo collegii novi, ad nullius non facinoris ſocietatem coibant. Igitur graſſatores diſpoſitis per opportuna loca ſtationibus, inhibuit: ergaſtula recognovit: collegia, præter antiqua, & legitima, diſſolvit: tabulas veterum ærarii debitorum, vel præcipuam caluminiandi materiam, exuſſit. Loca in Urbe publica juris ambigui poſſeſſoribus adjudicavit. Diuturnorum reorum, & ex quorum ſordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quæreretur, nomina abolevit: conditione propoſita, ut ſi quem quis repetere vellet, par periculum pœnæ ſubiret. Ne quod autem maleficium negotiumve impunitate vel mora elaberetur, triginta amplius dies, qui honorariis ludis occupabantur, actui rerum accommodavit. Ad tres judicum decurias, quartam addidit ex inferiore cenſu: quæ ducenariorum vocaretur, judicaretque de levioribus ſummis. Judices a triceſimo ætatis anno al-

legit: id eſt, quinquennio maturius quam ſolebant. At pleriſque judicandi munus detrectantibus, vix conceſſit ut ſingulis decuriis per vices annua vacatio eſſet: & ut ſolitæ agi Novembri, ac Decembri menſe res omitterentur.

33. Ipſe jus dixit aſſidue, & in noctem nonnumquam: ſi parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata, vel etiam domi cubans. Dixit autem jus non diligentia modo ſumma, ſed & lenitate: ſiquidem manifeſti parricidii reum, ne culeo inſueretur, quod non niſi confeſſi afficiuntur hac pœna, ita fertur interrogaſſe: Certe patrem tuum non occidiſti? Et cum de falſo teſtamento ageretur, omneſque ſignatores lege Cornelia tenerentur: non tantum duas tabellas, damnatoriam, & abſolutoriam, ſimul cognoſcentibus dedit: ſed tertiam quoque, qua ignoſceretur iis, quos fraude ad ſignandum, vel errore inductos, conſtitiſſet. Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum prætori delegavit urbano: at provincialium, conſularibus viris, quos ſingulos cujuſque provinciæ negotiis præpoſuiſſet.

34. Leges retractavit, & quaſdam ex integro ſanxit: ut ſumtuariam, de adulteriis, & de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquanto quam ceteras ſeverius emendaſſet, præ tumultu recuſantium perferre non potuit, niſi adempta demum, lenitave parte pœnarum: & vacatione trienni data, au-

ctisque præmiis. Sic quoque abolitionem ejus, publico spectaculo pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptosque partim ad se, partim in patris gremium ostentavit: manu vultuque significans, ne gravarentur imitari juvenis exemplum. Cumque etiam immaturitate sponsarum, & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsus habendi coarctavit: divortiis modum imposuit.

35. Senatorum affluentem numerum deformi, & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam, & præmium allecti, quos Orcinos vulgus vocabat) ad modum pristinum, & splendorem redegit, duabus lectionibus: prima, ipsorum arbitratu, quo vir virum legit: secunda, suo & Agrippæ, quo tempore existimatur lorica sub veste munitus, ferroque cinctus præsedisse, decem valentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quemquam senatorum, nisi solum, & prætentato sinu. Quosdam ad excusandi se verecundiam compulit: servavitque etiam excusantibus insigne vestis, & spectandi in orchestra epulandique publice jus. Quo autem lecti probatique & religiosius, & minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit ut prius quam consideret quisque, thure ac mero supplicaret apud aram ejus dei in cujus templo coiretur: & ne plus

quam bis in menſe legitimus ſenatus ageretur, Kalendis, & Idibus: neve Septembri Octobrive menſe ullos adeſſe alios neceſſe eſſet, quam ſorte ductos, per quorum numerum decreta confici poſſent: ſibique inſtituit conſilia ſortiri ſemeſtria, cum quibus de negotiis ad frequentem ſenatum referendis ante tractaret. Sententias de majore negotio, non more, atque ordine, ſed prout libuiſſet, perrogabat: ut perinde quiſque animum intenderet, ac ſi cenſendum magis quam aſsentiendum eſſet.

36. Auctor & aliarum rerum fuit: in queis, ne acta ſenatus publicarentur: ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in provincias mitterentur: ut proconſulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publice locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur: ut cura ærarii a quæſtoribus urbanis ad prætorios prætoreſve tranſiret: ut centumviralem haſtam, quam quæſtura functi conſueverant cogere, decemviri cogerent.

37. Quoque plures partem adminiſtrandæ Reip. caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum, viarum, aquarum, alvei Tiberis, frumenti populo dividundi, præfecturam Urbis, Triumviratum legendi ſenatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum, quotieſcumque opus eſſet. Cenſores creari deſitos longo intervallo creavit, numerum prætorum auxit. Exegit etiam, ut quoties conſulatus ſibi daretur, binos pro ſingulis col-

legas

legas haberet : nec obtinuit, reclamantibus cunctis, satis majestatem ejus imminui, quod honorem eum non solus, sed cum altero gereret.

38. Nec parcior in bellica virtute honoranda, super triginta ducibus justos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curavit. Liberis senatorum, quo celerius Reip. adsuescerent, protinus virilem togam, latum clavum induere, & curiæ interesse permisit: militiamque auspicantibus, non tribunatum modo legionum, sed & præfecturas alarum dedit: ac ne quis expers castrorum esset, binos plerumque laticlavios præposuit singulis alis. Equitum turmas frequenter recognovit, post longam intercapedinem reducto more transvectionis. Sed neque detrahi quemquam in transvehendo ab accusatore passus est; quod fieri solebat: & senio, vel aliqua corporis labe insignibus permisit, præmisso in ordine equo, ad respondendum quoties citarentur, pedibus venire: mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui majores annorum quinque, & triginta retinere eum nollent.

39. Impetratisque a senatu decem adjutoribus, unumquemque equitum rationem vitæ reddere coëgit: atque ex improbatis alios pœna, alios ignominia notavit, plures admonitione, sed varia. Lenissimum genus admonitionis fuit traditio coram pugillarium, quos taciti, & ibidem statim legerent. Notavitque aliquos, quod pe-

cunias levioribus usuris mutuati, graviore fœnore collocassent.

40. Comitiis tribunitiis si deessent candidati, senatores ex equitibus Romanis creavit: ita ut potestate translata, in utro vellent ordine, manerent. Cum autem plerique equitum, attrito bellis civilibus patrimonio, spectare ludos e quatuordecim non auderent, metu pœnæ theatralis; pronuntiavit, non teneri ea, quibus ipsis parentibusve equester census unquam fuisset. Populi recensum vicatim egit: ac ne plebs frumentationum causa frequentius a negotiis avocaretur, ter in annum, quaternum mensium tesseras dare destinavit: sed desideranti consuetudinem veterem concessit rursus, ut sui cujusque mensis acciperet. Comitiorum quoque pristinum jus reduxit: ac multiplici pœna coërcito ambitu. Fabianis, & Scaptiensibus tribulibus suis die comitiorum, ne quid a quoquam candidato desiderarent, singula millia nummum a se dividebat. Magni præterea existimans, sincerum, atque ab omni colluvione peregrini, ac servilis sanguinis incorruptum servare populum: & civitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminavit. Tiberio pro cliente Græco petenti rescripsit: *Non aliter se daturum quam si præsens sibi persuasisset quam justas petendi causas haberet*. Et Liviæ pro quodam tributario Gallo roganti, civitatem negavit, immunitatem obtulit: affirmans, *Se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam civitatis*

Ro-

Romanæ vulgari honorem. Servos non contentus multis difficultatibus a libertate, & multo pluribus a libertate justa removisse: cum & de numero, & de conditione, ac differentia eorum, qui manumitterentur, curiose cavisset, hoc quoque adjecit, ne vinctus umquam tortusve quis, ullo libertatis genere civitatem adipisceretur. Etiam habitum vestitumque pristinum reducere studuit. Ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans: En, ait,

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Negotium ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro circove, nisi positis lacernis, togatum consistere.

41. Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones frequenter exhibuit. Nam & invecta Urbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, ut fœnore diminuto, plurimum agrorum pretiis accesserit. Et postea quoties ex damnatorum bonis pecunia superflueret, usum ejus gratuitum iis, qui cavere in duplum possent, ad certum tempus indulsit. Senatorum censum ampliavit: ac pro octingentorum millium summa, duodecies HS. taxavit, supplevitque non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diversæ fere summæ: modo quadragenos, modo tricenos: nonnumquam ducenos quinquagenosque nummos, ac ne minores quidem pueros præteriit, quamvis nonnisi ab undecimo ætatis anno accipere consuessent. Frumentum quo-

quoque in annonæ difficultatibus sæpe leviſſimo, interdum nullo pretio, viritim admenſus eſt, teſſeraſque nummarias duplicavit.

42. Sed ut ſalubrem magis quam ambitioſum principem ſcires, querentem de inopia, & caritate vini populum, ſeveriſſima coërcuit voce: *Satis proviſum a genero ſuo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines ſitirent.* Eidem populo promiſſum quidem congiarium repoſcenti: *Bonæ fidei ſe eſſe* reſpondit; non promiſſum autem flagitanti, turpitudinem, & impudentiam edicto exprobravit, affirmavitque, non daturum ſe, quamvis dare deſtinarat. Nec minore gravitate, atque conſtantia, cum propoſito congiario multos manumiſſos, inſertoſque civium numero comperiſſet, negavit accepturos, quibus promiſſum non eſſet: ceteriſque minus quam promiſerat, dedit, ut deſtinata ſumma ſufficeret. Magna vero quondam ſterilitate, ac difficili remedio, cum venalitias, & laniſtarum familias, peregrinoſque omnes, exceptis medicis, & præceptoribus, partemque ſervitiorum, Urbe expuliſſet: ut tandem annona convaluit, impetum ſe cepiſſe ſcribit, frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum ceſſaret: neque tamen perſeveraſſe, quia certum haberet, poſſe per ambitionem quandoque reſtitui: atque ita poſt, hanc rem temperavit, ut non minorem aratorum, ac negotiantium quam populi rationem deduceret.

43. Spe-

43. Spectaculorum & assiduitate, & varietate, atque magnificentia omnes antecessit. Fecisse ludos se ait suo nomine quater: pro aliis magistratibus, qui aut abessent, aut non sufficerent, ter, & vicies. Fecitque nonnumquam etiam vicatim, ac pluribus scænis per omnium linguarum histriones: non in foro modo, nec Amphitheatro, sed in Circo, & in Septis, & aliquando nihil præter venationem edidit. Athletas extructis in campo Martio sedilibus ligneis: item navale prœlium circa Tiberim cavato solo: in quo nunc Cæsarum nemus est. Quibus diebus custodes in Urbe disposuit, ne raritate remanentium grassatoribus obnoxia esset. In circo aurigas cursoresque, & confectores ferarum, & nonnumquam ex nobilissima juventute, produxit. Sed & Trojæ ludum edidit frequentissime, majorum minorumve puerorum delectu: prisci decorique moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum, aureo torque donavit: passusque est ipsum posterosque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore graviter invidioseque in curia questo Æsernini nepotis sui casum, qui & ipse crus effregerat. Ad scænicas quoque, & gladiatorias operas, etiam equitibus Romanis aliquando usus est, verum prius quam senatusconsulto interdiceretur. Postea nihil sane, præterquam adolescentulum Lucium honeste natum, exhibuit,

tan-

tantum ut ostenderet, quod erat bipedali minor, librarum septemdecim, ac vocis immensæ. Quodam autem muneris die, Parthorum obsides tunc primum missos, per arenam mediam ad spectaculum induxit: superque se subsellio secundo collocavit. Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid inusitatum dignumque cognitu advectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare: ut rhinocerotem, apud Septa: tigrim in scæna: anguem quinquaginta cubitorum, pro Comitio. Accidit votivis Circensibus, ut correptus valetudine, lectica cubans, thensas deduceret; rursus commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, evenit ut laxatis sellæ curulis compagibus caderet supinus. Nepotum quoque suorum munere, cum consternatum ruinæ metu populum retinere, & confirmare nullo modo posset, transiit e loco suo, atque in ea parte consedit, quæ suspecta maxime erat.

44. Spectandi confusissimum, ac solutissimum morem correxit ordinavitque; motus injuria senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat. Facto igitur decreto patrum, ut quoties quid spectandum usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret senatoribus: Romæ legatos liberarum sociarumque gentium vetuit in orchestra considere: cum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. Militem secrevit a populo. Maritis

e ple-

e plebe proprios ordines assignavit: prætextatis cuneum suum, & proximum pædagogis: sanxitque ne quis pullatorum media cavea sederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscue spectari solenne olim erat, nisi ex superiore loco spectare concessit. Solis Virginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra prætoris tribunal, dedit. Athletarum vero spectaculo muliebrem sexum omnem adeo submovit, ut Pontificalibus ludis pugilum par postulatum distulerit in sequentis diei matutinum tempus: edixeritque, mulieres ante horam quintam venire in theatrum non placere.

45. Ipse Circenses ex amicorum fere libertorumque cœnaculis spectabat, interdum e pulvinari, & quidem cum conjuge, ac liberis sedens. Spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aderat; petita venia, commendatisque, qui suam vicem præsidendo fungerentur. Verum quoties adesset, nihil præterea agebat: seu vitandi rumoris causa, quo patrem Cæsarem vulgo reprehensum commemorabat, quod inter spectandum, epistolis, libellisque legendis, ac rescribendis vacaret, seu studio spectandi, ac voluptate, qua teneri se neque dissimulavit unquam, & sæpe ingenue professus est. Itaque corollaria, & præmia alienis quoque muneribus, ac ludis, & crebra, & grandia de suo offerebat: nullique Græco certamini interfuit, quo non pro merito certantium quemque honoraverit. Spectavit autem stu-

ſtudioſiſſime pugiles, & maxime Latinos: non legitimos atque ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis ſolebat; ſed & catervarios oppidanos inter anguſtias vicorum pugnantes temere, ac ſine arte. Univerſum denique genus operas aliquas publico ſpectaculo præbentium, etiam cura ſua dignatus eſt. Athletis & conſervavit privilegia, & ampliavit. Gladiatores ſine miſſione edi prohibuit. Coërcitionem in hiſtriones, magiſtratibus in omni tempore, & loco, lege vetere, permiſſam ademit: præterquam ludis, & ſcæna. Nec tamen eo minus aut xyſticorum certationes, aut gladiatorum pugnas ſeveriſſime ſemper exegit. Nam hiſtrionum licentiam adeo compeſcuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circumtonſam matronam miniſtraſſe compererat, per trina theatra virgis cæſum relegaverit: Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus ſuæ, nemine excluſo, flagellis verberaverit: & Pyladem Urbe atque Italia ſubmoverit, quod ſpectatorem, a quo exſibilabatur, demonſtraſſet digito, conſpicuumque feciſſet.

46. Ad hunc modum Urbe urbaniſque rebus adminiſtratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum ab ſe frequentavit, operibuſque, ac vectigalibus publicis plurifariam inſtruxit: etiam jure, ac dignatione Urbi quodam modo pro parte aliqua adæquavit: excogitato genere ſuffragiorum, quæ de magiſtrati-

bus

bus urbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent. Ac necubi aut honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles, equestrem militiam petenteis etiam ex commendatione publica cujusque oppidi ordinabat: at iis, qui e plebe regiones sibi revisenti filios filiasve approbarent, singula nummorum milia pro singulis dividebat.

47. Provincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit: ceteras proconsulibus sortito permisit: & tamen nonnullas commutavit interdum, atque ex utroque genere plerasque sæpius adiit. Urbium quasdam fœderatas, sed ad exitium licentia præcipites, libertate privavit: alias, aut ære alieno laborantes levavit, aut terræ motu subversas denuo condidit: aut merita erga pop. Roman. allegantes, Latinitate, vel civitate, donavit. Non est, ut opinor, provincia, excepta duntaxat Africa, & Sardinia, quam non adierit. In has, fugato Sexto Pompejo, traiicere ex Sicilia apparantem, continuæ & immodicæ tempestates inhibuerunt, nec mox occasio aut causa traiiciendi fuit.

48. Regna, quibus belli jure potitus est, præter pauca, aut iisdem, quibus ademerat, reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges socios etiam inter semetipsos necessitudinibus mutuis junxit: promptissimus affinitatis cujusque, atque ami-

amicitiæ conciliator, & fautor: nec aliter universos, quam membra partesque imperii, curæ habuit. Rectorem quoque solitus est apponere ætate parvis, ac mente lapsis, donec adolescerent aut resipiscerent: ac plurimorum liberos & educavit simul cum suis, & instituit.

49. Ex militaribus copiis legiones, & auxilia provinciatim distribuit: classem Miseni, & alteram Ravennæ, ad tutelam superi, & inferi maris, collocavit. Certum numerum partim in Urbis, partim in sui custodiam allegit: dimissa Calagurritanorum manu, quam usque ad devictum Antonium: item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam, inter armigeros circa se habuerat. Neque tamen unquam plures quam tres cohortes in Urbe esse passus est: easque sine castris, reliquas in hiberna & æstiva, circa finitima oppida dimittere assuerat. Quidquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit: definitis pro gradu cujusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum: ne aut ætate, aut inopia post missionem solicitari ad res novas possent. Utque perpetuo, ac sine difficultate sumtus ad tuendos eos prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus novis instituit. Et quo celerius, ac sub manus annuntiari, cognoscique posset, quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo, modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula, disposuit: commodius id

visum est, ut, qui a loco eidem perferrent literas, interrogari quoque, si quid res exigerent, possent.

50. In diplomatibus, libellisque, & epistolis signandis, initio Sphinge usus est: mox imagine Magni Alexandri: novissime sua, Dioscoridis manu sculpta, qua signare insecuti quoque principes perseveraverunt. Ad epistolas omnes, horarum quoque momenta, nec diei modo, sed & noctis, quibus datæ significarentur, addebat.

51. Clementiæ civilitatisque ejus multa, & magna documenta sunt. Ne enumerem quot, & quos diversarum partium venia, & incolumitate donatos, principem etiam in civitate locum tenere passus sit: Junium Novatum, & Cassium Patavinum, e plebe homines, alterum pecunia, alterum levi exsilio punire satis habuit: cum ille Agrippæ juvenis nomine, asperrimam de se epistolam in vulgus edidisset: hic convivio pleno proclamasset: *Neque votum sibi, neque animum deesse confodiendi eum.* Quadam vero cognitione, cum Æmilio Æliano Cordubensi inter cetera crimina, vel maxime obiiceretur, quod male opinari de Cæsare soleret, conversus ad accusatorem, commotoque similis: *Velim*, inquit, *hoc mihi probes: faciam, sciat Ælianus & me linguam habere: plura enim de eo loquar*. Nec quidquam ultra, aut statim, aut postea inquisivit. Tiberio quoque de eadem re sedulo violentius apud se per epistolam con-

querenti, ita rescripsit: *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari quemquam esse, qui de me male loquatur. Satis est enim, si hoc habemus, ne quis nobis male facere possit.*

52. Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia, nisi communi suo Romæque nomine recepit: nam in Urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore. Atque etiam argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnes, exque iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit. Dictaturam magna vi offerente populo, genu nixus, dejecta ab humeris toga, nudo pectore deprecatus est.

53. *Domini* appellationem, ut maledictum & opprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronuntiatum esset in mimo: *O dominum æquum & bonum*: & universi quasi de ipso dictum exsultantes comprobassent, & statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die gravissimo corripuit edicto, dominumque se posthac appellari, ne a liberis quidem, aut nepotibus suis, vel serio vel joco passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non temere urbe oppidove ullo egressus, aut quoquam ingressus est, nisi vespere aut noctu: ne quem officii causa inquietaret. In consulatu, pedibus fere, extra consulatum, sæpe adoperta sella per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem: tanta comi-

tate

tate adeuntium desideria excipiens, ut quendam joco corripuerit, *quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem*. Die senatus nunquam patres nisi in curia salutavit, & quidem sedentes, ac nominatim singulos nullo submonente: & discedens eo modo sedentibus singulis, valere dicebat. Officia cum multis mutuo exercuit: nec prius dies cujusque solennes frequentare desiit, quam grandior jam natu, & in turba quondam sponsaliorum die vexatus. Gallum Terrinium senatorem, minus sibi familiarem, sed captum repente oculis, & ob id inedia mori destinantem, præsens consolando revocavit ad vitam.

54. In senatu verba facienti dictum est, *Non intellexi*: & ab alio, *Contradicerem tibi, si locum haberem*. Interdum ob immodicas altercationes disceptantium e curia per iram se proripienti, quidam ingesserunt: *Licere oportere senatoribus de Republica loqui*. Antistius Labeo senatus lectione, cum vir virum legeret, M. Lepidum, hostem olim ejus, & tunc exsulantem, legit: interrogatusque ab eo, an essent alii digniores: *Suum quemque judicium habere* respondit. Nec ideo libertas, aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

55. Etiam sparsos de se in curia famosos libellos, nec expavit, nec magna cura redarguit. Ac ne requisitis quidem auctoribus, id modo censuit, cognoscendum posthac de iis, qui libellos, aut carmina

ad infamiam cujuſpiam ſub alieno nomine edant.

56. Jocis quoque quorundam invidioſis, aut petulantibus laceſſitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda teſtamentorum licentia, ne ſenatus quidquam conſtitueret, intercellit. Quoties magiſtratuum comitiis intereſſet, tribus cum candidatis ſuis circumibat, ſupplicabatque more ſolemni. Ferebat & ipſe ſuffragium in tribubus, ut unus e populo. Teſtem ſe in judiciis & interrogari, & refelli æquiſſimo animo patiebatur. Forum anguſtius fecit, non auſus extorquere poſſeſſoribus proximas domus. Numquam filios ſuos populo commendavit, ut non adiiceret: Si merebuntur. Eiſdem prætextatis adhuc aſſurrectum ab univerſis in theatro, & a ſtantibus plauſum, graviſſime queſtus eſt. Amicos ita magnos, & potentes in civitate eſſe voluit, ut tamen pari jure eſſent quo ceteri, legibuſque judiciariis æque tenerentur. Cum Aſprenas Nonius arctius ei junctus, cauſam veneficii, accuſante Caſſio Severo, diceret, conſuluit ſenatum quid officii ſui putaret: *Cunctari enim ſe, ne, ſi ſupereſſet, eriperet legibus reum: ſin deeſſet, deſtituere ac prædamnare amicum exiſtimaretur.* Et conſentientibus univerſis, ſedit in ſubſelliis per aliquot horas; verum tacitus, ac ne laudatione quidem judiciali data. Affuit & clientibus: ſicut Scutario cuidam, evocato quondam ſuo, qui poſtulabatur injuriarum. Unum omnino e reorum numero, ac ne eum quidem,

dem, nisi precibus, eripuit, exorato coram judicibus accusatore, Castricium, per quem de conjuratione Murenæ cognoverat.

57. Pro quibus meritis quantopere dilectus sit, facile est æstimare. Omitto senatusconsulta, quæ possunt videri vel necessitate expressa, vel verecundia. Equites Romani natalem ejus sponte, atque consensu, biduo semper celebrarunt. Omnes ordines in lacum Curtii quotannis ex voto pro salute ejus stipem jacebant: item Kalendis Januariis strenam in Capitolio, etiam absenti: ex qua summa pretiosissima deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: ut Apollinem Sandaliarium, & Jovem Tragœdum, aliaque. In restitutionem Palatinæ domus incendio absumtæ, veterani, decuriæ, tribus, atque etiam sigillatim e cetero genere hominum, libentes ac pro facultate quisque pecunias contulerunt: delibante tantummodo eo summarum acervos, neque ex quoquam plus denario auferente. Revertentem ex provincia, non solum faustis ominibus, sed & modulatis carminibus prosequebantur. Observatum etiam est, ne quoties introiret urbem, supplicium de quoquam sumeretur.

58. Patris patriæ cognomen universi repentino maximoque consensu detulerunt ei. Prima plebs, legatione Antium missa: dein quia non recipiebat, ineunti Romæ spectacula frequens, & laureata: mox in curia senatus: neque decreto, neque ac-

clamatione, ſed per Valerium Meſſallam id mandantibus cunctis : *Quod bonum*, inquit, *fauſtumque ſit tibi, domuique tuæ, Cæſar Auguſte (ſic enim nos perpetuam felicitatem Reipubl. & læta huic precari exiſtimamus) Sen. te conſentiens cum pop. Roman. conſalutat Patriæ Patrem.* Cui lacrymans reſpondit Auguſtus, his verbis (ipſa enim, ſicut Meſſallæ, poſui:) *Compos factus votorum meorum, Patres C. quid habeo aliud deos immortales precari, quam ut hunc conſenſum veſtrum ad ultimum vitæ finem mihi perferre liceat?*

59. Medico Antonio Muſæ, cujus opera ex ancipiti morbo convaluerat, ſtatuam, ære collato, juxta ſignum Æſculapii ſtatuerunt. Nonnulli patrum famil., teſtamento caverunt ut ab heredibus ſuis, prælato titulo victimæ, in Capitolium ducerentur, votumque pro ſe ſolveretur: Quod ſuperſtitem Auguſtum reliquiſſent. Quædam Italiæ civitates diem, quo primum ad ſe veniſſet, initium anni fecerunt. Provinciarum pleræque ſuper templa, & aras, ludos quoque quinquennales pæne oppidatim conſtituerunt.

60. Reges amici atque ſocii, & ſinguli in ſuo quiſque regno, Cæſareas urbes condiderunt : & cuncti ſimul ædem Jovis Olympici, Athenis antiquitus inchoatam, perficere communi ſumtu deſtinaverunt, Genioque ejus dedicare : ac ſæpe regnis relictis, non Romæ modo, ſed provincias peragranti quotidiana officia togati, ac ſine regio inſigni, more clientium præſtiterunt.

61. Quo-

61. Quoniam qualis in imperiis, ac magistratibus regendaque per terrarum orbem pace belloque Rep. fuerit expoſui, referam nunc interiorem, ac familiarem ejus vitam: quibuſque moribus atque fortuna domi, & inter ſuos egerit, a juventa uſque ad ſupremum vitæ diem. Matrem amiſit in primo conſulatu: ſororem Octaviam, quinquageſimum & quartum agens ætatis annum. Utrique cum præcipua officia vivæ præſtitiſſet, etiam defunctæ honores maximos tribuit.

62. Sponſam habuerat adoleſcens P. Servilii Iſaurici filiam: ſed reconciliatus poſt primam diſcordiam Antonio, & poſtulantibus utriuſque militibus, ut & neceſſitudine aliqua jungerentur, privignam ejus Claudiam, Fulviæ ex P. Clodio filiam, duxit uxorem, vix dum nubilem. Ac ſimultate cum Fulvia ſocru exorta, dimiſit intactam adhuc, & virginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam ante duobus conſularibus, & ex altero etiam matrem. Cum hac etiam divortium fecit, pertæſus, ut ſcribit, morum perverſitatem ejus: ac ſtatim Liviam Druſillam matrimonio Tiberii Neronis, & quidem prægnantem, abduxit, dilexitque, & probavit unice, ac perſeveranter.

63. Ex Scribonia Juliam, ex Livia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus eſt editus. Juliam primum Marcello Octaviæ ſororis ſuæ filio, tantum quod pueritiam egreſſo: deinde ut is obiit, M. Agrippæ nu-

nuptum dedit: exorata sorore ut sibi genero cederet. Nam tunc Agrippa alteram Marcellarum habebat, & ex ea liberos. Hoc quoque defuncto, multis, ac diu, etiam ex equestri ordine, circumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum elegit: coëgitque prægnantem uxorem, & ex qua jam pater erat, dimittere. M. Antonius scribit, *primum eum Antonio filio suo despondisse Juliam; dein Cotisoni Getarum regi: quo tempore sibi quoque invicem filiam regis in matrimonium petiisset.*

64. Nepotes ex Agrippa, & Julia tres habuit, Cajum, Lucium, & Agrippam: neptes duas, Juliam, & Agrippinam. Juliam L. Paullo Censoris filio, Agrippinam Germanico sororis suæ nepoti collocavit. Cajum, & Lucium adoptavit domi per assem, & libram emptos a patre Agrippa: tenerosque adhuc ad curam Reipubl. admovit: & consules designatos circum provincias exercitusque dimisit. Filiam, & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret: vetaretque loqui, aut agere quidquam, nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorum quidem cœtu adeo prohibuit, ut L. Vinicio, claro decoroque juveni, scripserit quondam, *parum modeste fecisse eum, quod filiam suam Bajas salutatum venisset.* Nepotes & literas, & natare aliaque rudimenta per se plerumque docuit: ac nihil æque laboravit, quam ut imitarentur chirographum suum. Neque cœnavit una, nisi ut in imo lecto assiderent: neque iter

fecit

fecit, nisi ut vehiculo anteirent, aut circa adequitarent.

65. Sed lætum eum, atque fidentem, & sobole, & disciplina domus, Fortuna destituit. Julias, filiam, & neptem, omnibus probris contaminatas, relegavit. Cajum & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos; Cajo, in Lycia: Lucio, Massiliæ, defunctis. Tertium nepotem Agrippam, simulque privignum Tiberium adoptavit in foro, lege Curiata. Ex quibus Agrippam brevi, ob ingenium sordidum, ac ferox, abdicavit, seposuitque Surrentum. Aliquanto autem patientius mortem, quam dedecora suorum tulit. Nam Caii Luciique casu non adeo fractus, de filia, absens, ac libello per quæstorem recitato, notum senatui fecit: abstinuitque congressu hominum diu præ pudore: etiam de necanda deliberavit. Certe cum sub idem tempus una ex consciis liberta, Phœbe nomine, suspendio vitam finisset: *Maluisset se*, ait, *Phœbes patrem fuisse*. Relegatæ, usum vini, omnemque delicatiorem cultum ademit; neque adiri a quopiam libero, servove, nisi se consulto, permisit: & ita ut certior fieret, qua is ætate, qua statura, quo colore esset, etiam quibus corporis notis, vel cicatricibus. Post quinquennium demum ex insula in continentem, lenioribusque paullo conditionibus transtulit eam: nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit; deprecanti sæpe populo Romano, & pertinacius instanti: *tales filias talesque*

lesque conjuges pro concione imprecatus. Ex nepte Julia, post damnationem, editum infantem agnosci alique vetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, imo in dies amentiorem, in insulam transportavit, sepsitque insuper custodia militum. Cavit etiam senatusconsulto, ut eodem loci in perpetuum contineretur: atque ad omnem & ejus, & Juliarum mentionem ingemiscens, proclamare etiam solebat:

Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι.

Nec aliter illos appellare quam *treis vomicas*, aut *tria carcinomata sua*.

66. Amicitias neque facile admisit, & constantissime retinuit: non tantum virtutes, ac merita cujusque digne prosecutus, sed vitia quoque, & delicta duntaxat modica perpessus. Neque enim temere, ex omni numero, in amicitia ejus afflicti reperientur, præter Salvidienum Rufum, quem ad consulatum usque, & Cornelium Gallum, quem ad præfecturam Ægypti, ex infima utrumque fortuna, provexerat. Quorum alterum res novas molientem, damnandum senatui tradidit: alteri ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque, & accusatorum denuntiationibus, & senatusconsultis ad necem compulso, laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium: ceterum & illacrymavit, & vicem suam conquestus est, *quod sibi soli non liceret amicis, quatenus vel-*

let

let, *irasci*. Reliqui potentia, atque opibus ad finem vitæ sui quisque ordinis principes floruerunt, quanquam & offensis intervenientibus. Desideravit enim nonnunquam; ne de pluribus referam; & M. Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem, cum ille ex levi frigoris suspicione, & quod Marcellus sibi anteferretur, Mitylenas se relictis omnibus contulisset: hic, secretum de comperta Murenæ conjuratione uxori Terentiæ prodidisset. Exegit & ipse invicem ab amicis benevolentiam mutuam tam a defunctis, quam a vivis. Nam quamvis minime appeteret hereditates, ut qui nunquam ex ignoti testamento capere quidquam sustinuerit: amicorum tamen suprema judicia morosissime pensitavit, neque dolore dissimulato, si parcius, aut citra honorem verborum; neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset. Legata, vel partes hereditatum, a quibuscumque parentibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut si pupillari ætate essent, die virilis togæ, vel nuptiarum, cum incremento restituere consueverat.

67. Patronus dominusque non minus severus quam facilis & clemens, multos libertorum in honore & usu maximo habuit: ut Licinium Enceladum, aliosque. Cosmum servum gravissime de se opinantem, non ultra quam compedibus coercuit. Diomedem dispensatorem, a quo simul ambulante, incurrenti repente fero apro per metum objectus est, maluit ti-

mi-

miditatis arguere quam noxæ: remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in jocum vertit. Idem Proculum ex acceptissimis libertis mori coëgit, compertum adulterare matronas: Thallo a manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit. Pædagogum ministrosque Caii filii, per occasionem valetudinis mortisque ejus, superbe avareque in provincia grassantes, oneratis gravi pondere cervicibus, præcipitavit in flumen.

68. Prima juventa variorum dedecorum infamiam subiit. Sextus Pompejus ut effœminatum insectatus est. M. Antonius adoptionem avunculi stupro meritum. Item Lucius Marci frater, quasi pudicitiam delibatam a Cæsare, A. etiam Hirtio in Hispania ccc. millibus numinum substraverit: solitusque sit crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed & populus quondam universus ludorum die & accepit in contumeliam ejus, & assensu maximo comprobavit versum in scæna pronuntiatum de Gallo matris Deum tympanizante:

Videsne ut cinædus orbem digito temperet?

69. Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant: excusantes sane, non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia adversariorum per cujusque mulieres exquireret. Marcus Antonius super festinatas Liviæ nuptias objecit, & fœminam consularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam, rur-

sus

sus in convivium rubentibus auriculis, incomptiore capillo reductam, & dimissam Scriboniam, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis; & conditiones quæsitas per amicos, qui matres familias, & adultas ætate virgines denudarent, atque perspicerent, tanquam Thoranio mangone vendente. Scribit etiam ad ipsum hoc familiariter adhuc, nec dum plane inimicus, aut hostis: *Quid te mutavit? quod reginam ineo? uxor mea est. Nunc cœpi, an abhinc annos novem? tu deinde solam Drusillam inis? ita valeas, uti tu hanc epistolam, cum leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Rufillam, aut Salviam Titisceniam, aut omnes. Anne refert ubi, & in quam arrigas?*

70. Cœna quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθεος vocabatur, in qua deorum dearumque habitu discubuisse convivas, & ipsum pro Apolline ornatum, non Antonii modo epistolæ singulorum nomina amarissime enumerantis, exprobrant, sed & sine auctore notissimi versus:

Cum primum istorum conduxit mensa choragum,
Sexque deos vidit Mallia, sexque deas:
Impia dum Phœbi Cæsar mendacia ludit,
Dum nova divorum cœnat adulteria:
Omnia se a terris tunc Numina declinarunt;
Fugit & auratos Juppiter ipse thronos.

Auxit cœnæ rumorem summa tunc in civitate penuria, ac fames. Acclamatumque est postridie, *frumentum omne deos comedisse: & Cæsarem esse plane Apollinem sed* Tor-

Tortorem: quo cognomine is Deus quadam in parte Urbis colebatur. Notatus est, ut pretiosæ supellectilis Corinthiorumque præcupidus, & aleæ indulgens. Nam & proscriptionis tempore ad statuam ejus adscriptum est:

Pater argentarius, ego Corinthiarius;

cum existimaretur, quosdam propter vasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos. Et deinde bello Siciliensi epigramma vulgatum est:

Postquam, bis classe victus naves perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit assidue aleam.

71. Ex quibus sive criminibus, sive maledictis, infamiam impudicitiæ facillime refutavit, & præsentis, & posteræ vitæ castitate. Item lautitiarum invidiam, cum & Alexandria capta, nihil sibi præter unum myrrhinum calicem, ex instrumento regio, retinuerit, & mox vasa aurea assiduissimi usus conflaverit omnia. Circa libidines hæsit: postea quoque, ut ferunt, ad vitiandas virgines promptior, quæ sibi undique etiam ab uxore conquirerentur. Aleæ rumorem nullo modo expavit: lusitque simpliciter, & palam oblectamenti causa etiam senex; ac, præterquam Decembri mense, aliis quoque festis profestisque diebus. Nec id dubium est; autographa quadam epistola: *Cœnavi*, ait, *mi Tiberi, cum iisdem. Accesserunt convivæ Vinicius, & Silvius pater. Inter cœnam, lusimus γεροντικῶς, & heri, & hodie. Talis enim jactatis, ut quisque canem, aut senionem miserat, in singulos talos singulos denarios*

rios in medium conferebat: quos tollebat universos, qui venerem jecerat. Et rursus aliis literis: *Nos, mi Tiberi, Quinquatribus satis jucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calefecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem gessit. Ad summam tamen perdidit non multum: sed ex magnis detrimentis præter spem paullatim retractus est. Ego perdidi viginti millia nummum, meo nomine; sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. Nam si, quas manus remisi cuique, exegissem, aut retinuissem, quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet*. Scribit ad filiam: *Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis convivis dederam, si vellent inter se inter cœnam vel talis, vel par impar ludere*.

72. In ceteris partibus vitæ continentissimum fuisse constat, ac sine suspicione ullius vitii. Habitavit primo juxta Romanum forum supra scalas anularias, in domo quæ Calvi oratoris fuerat: postea in Palatio: sed nihilo minus in ædibus modicis Hortensianis, & neque laxitate, neque cultu conspicuis; ut in quibus porticus breves essent Albanarum columnarum, & sine marmore ullo, aut insigni pavimento conclavia. Ac per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hieme & æstate mansit: quamvis parum salubrem valetudini suæ Urbem hieme experiretur, assidueque in Urbe hiemaret. Si quando quid secreto, aut sine interpellatione agere proposuisset, erat illi locus in edito sin-

singularis, quem Syracusas, & τεχνόφυον vocabat: huc transibat, aut in alicujus libertorum suburbanum: æger autem in domo Mæcenatis cubabat. Ex secessibus præcipue frequentavit maritima, insulasque Campaniæ, aut proxima Urbi oppida, Lanuvium, Præneste, Tibur; ubi etiam in porticibus Herculis templi persæpe jus dixit. Ampla & operosa prætoria gravabatur. Et neptis quidem suæ Juliæ, profuse ab ea extructa, etiam diruit ad solum: sua vero quamvis modica, non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xystis & nemoribus excoluit, rebusque vetustate, ac raritate notabilibus: qualia sunt Capreis immanium belluarum ferarumque membra prægrandia, quæ dicuntur Gigantum ossa, & arma Heroum.

73. Instrumenti ejus, & supellectilis parcimonia apparet etiam nunc; residuis lectis, atque mensis, quorum pleraque vix privatæ elegantiæ sunt. Ne toro quidem cubuisse ajunt, nisi humili & modice instrato. Veste non temere alia quam domestica usus est, ab uxore, & sorore, & filia, neptibusque confecta: togis neque restrictis, neque fusis: clavo nec lato, nec angusto: calceamentis altiusculis, ut procerior quam erat, videretur. Et forensia autem, & calceos nunquam non intra cubiculum habuit, ad subitos repentinosque casus parata.

74. Convivabatur & assidue, nec unquam nisi recta: non sine magno ordinum hominumque delectu. Valerius Messalla tradit

dit neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo cœnæ, excepto Menâ, sed asserto in ingenuitatem, post proditam Sexti Pompeii classem. Ipse scribit invitasse se quendam, in cujus villa maneret, qui speculator suus olim fuisset. Convivia nonnunquam & serius inibat, & maturius relinquebat: cum convivæ & cœnare inciperent prius quam ille discumberet, & permanerent digresso eo. Cœnam trinis ferculis, aut, cum abundantissime, senis præbebat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate: Nam & ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes provocabat, & aut acroamata, & histriones, aut etiam triviales ex circo ludios interponebat, ac frequentissime aretalogos.

75. Festos, & solemnes dies profusissime, nonnunquam jlocalariter tantum, celebrabat. Saturnalibus, & si quando alias libuisset, modo munera dividebat, vestem, & aurum, & argentum: modo nummos omnis notæ, etiam veteres regios, ac peregrinos: interdum nihil præter cilicia, & spongias, & rutabula, & forpices, atque alia id genus, titulis obscuris, & ambiguis. Solebat & inæqualissimarum rerum sortes, & adversas tabularum picturas in convivio venditare: incertoque casu spem mercantium vel frustrari, vel explere: ita ut per singulos lectos licitatio fieret, & seu jactura, seu lucrum communicaretur.

76. Cibi (nam ne hoc quidem omiserim) minimi erat, atque vulgaris fere. Secundarium panem, & pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum, & ficos virides biferas maxime appetebat: vescebaturque & ante cœnam, quocumque tempore & loco stomachus desiderasset. Verba ipsius ex epistolis sunt: *Nos in essedo panem & palmulas gustavimus*. Et iterum; *Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uvæ duracinæ comedi*. Et rursus: *Ne Judæus quidem, mi Tiberi, tam diligenter sabbatis jejunium servat, quam ego hodie servavi: qui in balineo demum post horam primam noctis duas bucceas manducavi, prius quam ungi inciperem*. Ex hac observantia nonnumquam, vel ante initum, vel post dimissum convivium solus cœnitabat, cum pleno convivio nihil tangeret.

77. Vini quoque natura parcissimus erat. Non amplius ter bibere eum solitum super cœnam in castris apud Mutinam Cornelius Nepos tradit. Postea, quoties largissime se invitaret, senos sextantes non excessit, aut, si excessisset, reiiciebat. Et maxime delectatus est Rhætico, neque temere interdiu bibit. Pro potione sumebat perfusum aqua frigida panem, aut cucumeris frustum, vel lactuculæ thyrsum, aut recens acidumve pomum succi vinosioris.

78. Post cibum meridianum, ita ut vestitus calceatusque erat, retectis pedibus paul-

paullisper conquiescebat, opposita ad oculos manu. A cœna lucubratoriam se in lecticulam recipiebat. Ibi donec residua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima parte conficeret, ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgressus, non amplius, cum plurimum, quam septem horas dormiebat: ac ne eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio ter, aut quater expergisceretur. Si interruptum somnum recuperare, ut evenit, non posset, lectoribus, aut fabulatoribus arcessitis, resumebat, producebatque ultra primam sæpe lucem. Nec in tenebris vigilavit umquam, nisi assidente aliquo. Matutina vigilia offendebatur: ac si vel officii, vel sacri caussa maturius evigilandum esset, ne id contra commodum faceret, in proximo cujuscumque domesticorum cœnaculo manebat. Sic quoque sæpe indigens somni, & dum per vicos deportaretur, & deposita lectica inter aliquas moras condormiebat.

79. Forma fuit eximia, & per omnes ætatis gradus venustissima: quanquam & omnis lenocinii negligens, & in capite comendo tam incuriosus, ut raptim compluribus simul tonsoribus operam daret: ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoque ipso tempore, aut legeret aliquid, aut etiam scriberet. Vultu erat vel in sermone, vel tacitus adeo tranquillo serenoque, ut quidam e primoribus Galliarum confessus sit inter suos, eo se inhibitum, ac remollitum, quo minus,

ut destinarat, in transitu Alpium, per simulationem colloquii propius admissus, in præcipitium propelleret. Oculos habuit claros, ac nitidos: quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris; gaudebatque, si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem Solis, vultum submitteret; sed in senecta sinistro minus vidit. Dentes raros, & exiguos, & scabros; capillum leviter inflexum, & subflavum, supercilia conjuncta, mediocres aures: nasum & a summo eminentiorem, & ab imo deductiorem: colorem inter aquilum candidumque; staturam brevem: quam tamen Julius Marathus libertus etiam in memoriam ejus quinque pedum, & dodrantis fuisse tradit: sed quæ commoditate, & æquitate membrorum occuleretur; ut nonnisi ex comparatione adstantis alicujus procerioris intelligi posset.

80. Corpore traditur maculoso, dispersis per pectus, atque alvum genitivis notis, in modum, & ordinem, ac numerum stellarum cœlestis Ursæ; sed & callis quibusdam ex prurigine corporis, assiduoque, & vehementi strigilis usu, plurifariam contractis, ad impetiginis formam: Coxendice, & femore, & crure sinistro, non perinde valebat, ut sæpe etiam inde claudicaret; sed remedio harenarum atque harundinum confirmabatur. Dextræ quoque manus digitum salutarem, tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpentem contractumque frigore, vix cornei circuli supplemento scripturæ admoveret:

Que-

Queſtus eſt & de veſica, cujus dolore, calculis demum per urinam ejectis, ſervabatur.

81. Graves, & periculoſas valetudines per omnem vitam aliquot expertus eſt; præcipue Cantabria domita, cum etiam diſtillationibus jocinore vitiato, ad deſperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi neceſſario ſubiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus; auctore Antonio Muſa. Quaſdam & anniverſarias, ac tempore certo recurrentes experiebatur. Nam ſub natalem ſuum plerumque languebat; & initio veris præcordiorum inflatione tentabatur: auſtrinis autem tempeſtatibus gravedine. Quare quaſſato corpore, neque frigora, neque æſtus facile tolerabat.

82. Hieme quaternis cum pingui toga tunicis, & ſubuculæ thorace laneo, & feminalibus, & tibialibus muniebatur; æſtate apertis cubiculi foribus, ac ſæpe in periſtylio ſaliente aqua, atque etiam ventilante aliquo cubabat. Solis vero ne hiberni quidem patiens, domi quoque non niſi petaſatus ſub divo ſpatiabatur. Itinera lectica, & noctibus fere, eaque lenta, ac minuta faciebat, ut Præneſte, vel Tibur biduo procederet; ac ſi quo pervenire mari poſſet, potius navigabat. Verum tantam infirmitatem magna cura tuebatur, in primis lavandi raritate. Ungebatur enim ſæpius, & ſudabat ad flammam: deinde perfundebatur egelida aqua, vel ſole multo calefacta. At quoties nervo-

rum caufa, marinis, Albulifque calidis utendum effet, contentus hoc erat, ut infidens ligneo folio, quod ipfe Hifpanico verbo *duretam* vocabat, manus ad pedes alternis jactaret.

83. Exercitationes campeftres equorum, & armorum ftatim poft civilia bella omifit: & ad pilam primo folliculumque tranfiit; mox nihil aliud quam vectabatur, & deambulabat: ita ut in extremis fpatiis fubfultim decurreret, feftertio vel lodicula involutus. Animi laxandi caufa, modo pifcabatur hamo; modo talis, aut ocellatis, nucibufque ludebat cum pueris minutis, quos facie, & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros, & Syros. Nam pumilos, atque diftortos, & omneis generis ejufdem, ut ludibria naturæ malique hominis, abhorrebat.

84. Eloquentiam ftudiaque liberalia ab ætate prima & cupide, & laboriofiffime exercuit. Mutinenfi bello in tanta mole rerum & legiffe, & fcripfiffe, & declamaffe quotidie traditur. Nam deinceps neque in fenatu, neque apud populum, neque apud milites locutus eft unquam, nifi meditata, & compofita oratione; quamvis non deficeretur ad fubita, extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in edifcendo tempus abfumeret, inftituit recitare omnia. Sermones quoque cum fingulis, etiam cum Livia fua graviores, non nifi in fcriptis, & e libello habebat; ne plus minufve lo-

que-

queretur ex tempore. Pronuntiabat dulci, & proprio quodam oris sono; dabatque assidue phonasco operam; sed nonnumquam infirmatis faucibus præconis voce ad populum concionatus est.

85. Multa varii generis prosa oratione composuit, ex quibus nonnulla in cœtu familiarium, velut in auditorio recitavit: sicut *Rescripta Bruto de Catone*. Quæ volumina cum jam senior ex magna parte legisset, fatigatus, Tiberio tradidit perlegenda. Item *Hortationes ad philosophiam*; & aliqua *de vita sua*, quam tredecim libris, Gantabrico tenus bello, nec ultra exposuit. Poëticam summatim attigit. Unus liber exstat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus & argumentum, & titulus est, Sicilia. Exstat alter æque modicus *Epigrammatum*, quæ fere tempore balnei meditabatur. Nam tragœdiam magno impetu exorsus, non succedente stylo, abolevit; quærentibusque amicis *quidnam Ajax ageret*, respondit, *Ajatem suum in spongiam incubuisse*.

86. Genus eloquendi secutus est elegans, & temperatum: vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, & reconditorum verborum, ut ipse dicit, fœtoribus. Præcipuamque curam duxit, sensum animi quam apertissime exprimere: quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorem, vel auditorem obturbaret, ac moraretur, neque præpositiones verbis addere, neque conjunctiones sæpius iterare dubitavit, quæ detractæ afferunt aliquid

obscuritatis, etsi gratiam augent. Cacozelos, & antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit. Exagitabat nonnumquam in primis Mæcenatem suum, cujus μυροβρεχεῖς, ut ait, *cincinnos* usquequaque persequitur, & imitando per jocum irridet. Sed nec Tiberio parcit exoletas interdum, & reconditas voces aucupanti. M. quidem Antonium, ut insanum, increpat: quasi ea scribentem quæ mirentur potius homines, quam intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingenium ejus addidit hæc: *Tuque dubitas Cimberne Annius, an Veranius Flaccus imitandi sint tibi? ita ut verbis quæ C. Sallustius excerpsit ex Originibus Catonis, utaris? an potius Asiaticorum oratorum inanibus sententiis, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?* Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: *Sed opus est*, inquit, *dare te operam ne moleste scribas, aut loquaris.*

87. Quotidiano sermone quædam frequentius, & notabiliter usurpasse eum, literæ ipsius autographæ ostentant. In quibus identidem cum aliquos nunquam soluturos significare vult: *Ad Kalendas Græcas soluturos* ait: & cum hortatur ferenda esse præsentia, qualiacumque sint: *Contenti simus hoc Catone*: & ad exprimendam festinatæ rei velocitatem: *Velocius quam asparagi coquuntur*. Ponit assidue & pro stulto *baceolum*: & pro pullo, *pullejaceum*: & pro cerito, *vacerrosum*: & *vapide* sese habere, pro male: & *betissare*, pro languere,

quod

quod vulgo *lacbanissare* dicitur. Item *simus*, pro sumus: & *domos* genitivo casu singulari, pro domus. Nec unquam aliter hæc duo, ne quis mendam magis quam consuetudinem putet. Notavi & in chirographo ejus illa præcipue: non dividit verba, nec ab extrema parte versuum abundantes literas in alterum transfert: sed ibidem statim subiicit circumducitque.

88. Orthographiam, id est, formulam rationemque scribendi a grammaticis institutam, non adeo custodiit: ac videtur eorum sequi potius opinionem, qui perinde scribendum, ac loquamur existiment. Nam quod sæpe non literas modo sed syllabas aut permutat, aut præterit, communis hominum error est. Nec ego id notarem, nisi mihi mirum videretur, tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse, ut rudi & indocto, cujus manu *ixi pro ipsi* scriptum animadverterit. Quoties autem per notas scribit, b, pro a: c, pro b, ac deinceps eadem ratione sequentes literas ponit, pro z autem duplex a a.

89. Ne Græcarum quidem disciplinarum leviore studio tenebatur: in quibus & ipsis præstabat largiter, magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno, quem jam grandem natu Apolloniam quoque secum ab Urbe juvenis adhuc eduxerat. Deinde etiam eruditione varia repletus, Sphæri, Arei philosophi, filiorumque ejus Dionisii, & Nicanoris contubernium iniit: non tamen ut aut loqueretur expedite, aut

com-

componere aliquid auderet. Nam & si quid res exigeret, Latine formabat, vertendumque alii dabat. Sed plane poëmatum quoque non imperitus, delectabatur etiam comœdia veteri, & sæpe eam exhibuit publicis spectaculis. In evolvendis utriusque linguæ auctoribus, nihil æque spectabat quam præcepta & exempla publice, vel privatim salubria: eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercituum provinciarumque rectores, aut ad Urbis magistratus plerumque mittebat, prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos & senatui recitavit, & populo notos per edictum sæpe fecit: ut orationes Q. Metelli, *De prole augenda*, & Rutilii, *De modo ædificiorum*: quo magis persuaderet, utramque rem non a se primo animadversam, sed antiquis jam tunc curæ fuisse. Ingenia seculi sui omnibus modis fovit. Recitantes & benigne, & patienter audivit: nec tantum carmina, & historias, sed & orationes, & dialogos. Componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & a præstantissimis, offendebatur: admonebatque Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

90. Circa religiones talem accepimus. Tonitrua, & fulgura paullo infirmius expavescebat: ut semper, & ubique pellem vituli marini circumferret pro remedio: atque ad omnem majoris tempestatis suspicionem, in abditum, & concameratum locum se reciperet: consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris, ut supra diximus.

91. Som-

91. Somnia neque sua, neque aliena de se negligebat. Philippensi acie, quamvis statuisset non egredi tabernaculo propter valetudinem, egressus est tamen amici somnio monitus: cessitque res prospere, quando captis castris, lectica ejus, quasi ibi cubans remansisset, concursu hostium confossa, atque lacerata est. Ipse per omne ver, plurima, & formidolosissima, & vana, & irrita videbat; reliquo tempore rariora, & minus vana. Cum dedicatam in Capitolio ædem Tonanti Jovi assidue frequentaret, somniavit queri Capitolinum Jovem cultores sibi abduci, seque respondisse: Tonantem pro janitore ei appositum: ideoque mox tintinnabulis fastigium ædis redimivit, quod ea fere januis dependebant. Ex nocturno visu etiam stipem quotannis die certo emendicabat a populo, cavam manum asses porrigentibus præbens.

92. Auspicia quædam, & omina pro certissimis observabat. Si mane sibi calceus perperam, ac sinister pro dextero, induceretur, ut dirum: si terra marive ingrediente se longinquam profectionem, forte rorasset, ut lætum, maturique & prosperi reditus. Sed & ostentis præcipue movebatur. Enatam inter juncturas lapidum ante domum suam palmam in compluvium deorum Penatium transtulit: utque coalesceret, magnopere curavit. Apud insulam Capreas, veterrimæ ilicis demissos jam ad terram languentesque ramos convaluisse adventu suo, adeo lætatus est,

ut eas cum republica Neapolitanorum permutaverit, Ænaria data. Obſervabat & dies quoſdam, ne aut poſtridie nundinas quoquam proficiſceretur: aut Nonis quidquam rei ſeriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud devitans, ut ad Tiberium ſcribit, quam δυσφημίαν nominis.

93. Peregrinarum cæremoniarum, ſicut veteres, ac præceptas reverentiſſimè coluit, ita ceteras contemptui habuit. Namque Athenis initiatus, cum poſtea Romæ pro tribunali de privilegio ſacerdotum Atticæ Cereris cognoſceret, & quædam ſecretiora proponerentur, dimiſſo concilio, & corona circumſtantium, ſolus audiit diſceptantes. At contra non modo in peragranda Ægypto paulum deflectere ad viſendam Apin ſuperſedit: ſed & Cajum nepotem, quod Judæam prætervehens, apud Hieroſolymam non ſupplicaſſet, collaudavit.

94. Et quoniam ad hoc ventum eſt, non abs re fuerit ſubtexere, quæ ei, prius quam naſceretur, & ipſo natali die, ac deinceps evenerint, quibus futura magnitudo ejus, & perpetua felicitas ſperari animadvertique poſſet. Velitris antiquitus tacta de cœlo parte muri, reſponſum eſt ejus oppidi civem quandoque rerum potiturum: qua fiducia Velitrini & tunc ſtatim, & poſtea ſæpius pæne ad exitium ſui cum populo Romano belligeraverant. Sero tandem documentis apparuit, oſtentum illud Auguſti potentiam portendiſſe. Auctor eſt Julius Marathus, ante pau-

cos

cos quam nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denuntiabatur Regem populi Romani Naturam parturire: senatum exterritum censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur: eos qui gravidas uxores haberent, quo ad se quisque spem traheret, curasse ne senatusconsultum ad ærarium deferretur. In Asclepiadis Mendetis Θεολογυμένων libris lego, Atiam, cum ad solenne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum ceteræ matronæ dormirent, obdormisse; draconem repente irrepisse ad eam, pauloque post egressum: illamque expergefactam quasi a concubitu mariti purificasse se: & statim in corpore ejus extitisse maculam, velut depicti draconis: nec potuisse unquam eximi: adeo ut mox publicis balneis perpetuo abstinuerit: Augustum natum mense decimo, & ob hoc Apollinis filium existimatum. Eadem Atia prius quam pareret, somniavit intestina sua ferri ad sidera, explicarique per omnem terrarum & cœli ambitum. Somniavit & pater Octavius, utero Atiæ jubar Solis exortum. Quo natus est die, cum de Catilinæ conjuratione ageretur in Curia, & Octavius ob uxoris puerperium serius adfuisset, nota ac vulgata res est, P. Nigidium comperta moræ causa, ut horam quoque partus acceperit, affirmasse, *Dominum terrarum orbi natum*. Octavio postea, cum per secreta Thraciæ exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara cæremonia de filio consulen-

sulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus: quod infuso super altaria mero, tantum flammæ emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad cœlum usque ferretur: unique olim omnino Magno Alexandro, apud easdem aras sacrificanti, simile provenisset ostentum. Atque etiam sequenti nocte statim videre visus est filium mortali specie ampliorem cum fulmine, & sceptro, exuviisque Jovis Opt. Max. ac radiata corona super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum exstat, repositus vespere in cunis a nutricula, loco plano, postera luce non comparuit; & diu quæsitus, tandem in altissima turri repertus est, jacens contra Solis exortum. Cum primum fari cœpisset, in avito suburbano obstrepentes forte ranas silere jussit: atque ex eo negantur ibi ranæ coaxare. Ad quartum lapidem Campanæ viæ, in nemore prandenti, ex improviso aquila panem ei e manu rapuit, & cum altissime volasset, rursus ex improviso leniter delapsa reddidit. Q. Catulus post dedicatum Capitolium, duabus continuis noctibus somniavit; prima, Jovem Optim. Maxim. prætextatis compluribus circum aram ludentibus, unum secrevisse, atque in ejus sinum signum Reipublicæ, quod manu gestaret, reposuisse: at in sequenti, animadvertisse se in gremio Capitolini Jovis eundem puerum: quem cum detrahi jussisset, prohibitum monitu Dei, tamquam is ad tute-

tutelam Reipublicæ educaretur. Ac die proximo obvium sibi Augustum, cum incognitum alias haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt, quasi Juppiter compluribus prætextatis tutorem a se poscentibus, unum ex eis demonstrasset, ad quem omnia desideria sua referrent: ejusque osculum delibatum digitis ad os suum retulisset. Marcus Cicero C. Cæsarem in Capitolium prosecutus, somnium pristinæ noctis familiaribus forte narrabat, puerum, facie liberali, demissum cœlo, catena aurea, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse: deinde repente Augusto viso, quem ignotum adhuc plerisque avunculus Cæsar ad sacrificandum acciverat, affirmavit ipsum esse cujus imago secundum quietem sibi obversata sit. Sumenti virilem togam, tunica lati clavi resuta ex utraque parte, ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur, non aliud significare, quam ut is ordo, cujus insigne id esset, quandoque ei subiiceretur. Apud Mundam D. Julius castris locum capiens, cum silvam cæderet, arborem palmæ repertam conservari ut omen victoriæ, jussit: ex ea continuo enata soboles, adeo in paucis diebus adolevit, ut non æquipararet modo matricem, verum etiam obtegeret, frequentareturque columbarum nidis: quamvis id avium genus duram, & asperam frondem maxime vitet. Illo & præcipue ostento

mo-

motum Cæſarem ferunt, ne quem alium ſibi ſuccedere quam ſororis nepotem vellet. In ſeceſſu Apolloniæ Theogenis mathematici pergulam comite Agrippa aſcenderat: cum Agrippæ, qui prior conſulebat, magna, & pæne incredibilia prædicerentur, reticere ipſe genituram ſuam, nec velle edere, perſeverabat, metu ac pudore, ne minor inveniretur. Qua tamen poſt multas adhortationes vix, & cunctanter edita, exſilivit Theogenes, adoravitque eum. Tantam mox fiduciam fati Auguſtus habuit, ut thema ſuum vulgaverit, nummumque argenteum nota ſideris Capricorni, quo natus eſt percuſſerit.

95. Poſt necem Cæſaris, reverſo ab Apollonia & ingrediente eo Urbem, repente liquido, ac puro ſereno, circulus ad ſpeciem cœleſtis arcus orbem Solis ambiit: ac ſubinde Juliæ Cæſaris filiæ monumentum fulmine ictum eſt. Primo autem conſulatu ei augurium capienti, duodecim ſe vultures, ut Romulo, oſtenderunt: & immolanti omnium victimarum jocinora replicata intrinſecus ab ima fibra paruerunt: nemine peritorum aliter conjectante, quam læta per hæc, & magna portendi.

96. Quin & bellorum omnium eventus ante præſenſit. Contractis ad Bononiam Triumvirorum copiis, aquila tentorio ejus ſuperſedens, duos corvos hinc & inde infeſtantes afflixit, & ad terram dedit: notante omni exercitu, futuram quandoque in-

inter collegas discordiam talem, qualis secuta est, ac exitum præsagiente. In Philippis Thessalus quidam de futura victoria nuntiavit, auctore D. Cæsare, cujus sibi species itinere avio occurrisset. Circa Perusiam sacrificio non litante, cum augeri hostias imperasset, ac subita eruptione hostes omnem rei divini apparatum abstulissent: constitit inter haruspices, quæ periculosa, & adversa sacrificanti denuntiata essent, cuncta in illos recasura, qui exta haberent. Neque aliter evenit. Pridie quam Siciliensem pugnam classe committeret, deambulanti in litore, piscis e mari exsiluit, & ad pedes jacuit. Apud Actium descendenti in aciem, asellum cum asinario occurrit: *Eutychus*, homini, bestiæ, *Nicon*, erat nomen. Utriusque simulacrum æneum victor posuit in templo, in quod castrorum suorum locum vertit.

97. Mors quoque ejus, de qua dehinc dicam, divinitasque post mortem, evidentissimis ostentis præcognita est. Cum lustrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum sæpius circumvolavit, transgressaque in vicinam ædem, super nomen Agrippæ, ad primam literam sedit: quo animadverso, vota, quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare jussit. Nam se, quanquam conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum, quæ non esset soluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inscriptione statuæ ejus prima nominis litera effluxit. Responsum est,

centum ſolos dies poſthac victurum, quem numerum C litera notaret: futurumque ut inter deos referretur, quod *æſar*, id eſt, reliqua pars e Cæſaris nomine, Etruſca lingua deus vocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimiſſurus, & Beneventum uſque proſecuturus, cum interpellatores aliis, atque aliis cauſis in jure dicendo detinerent, exclamavit (quod & ipſum mox inter omina relatum eſt) *Non, ſi omnia morarentur, amplius ſe poſthac Romæ futurum*. Atque itinere inchoato, Aſturam perrexit: & inde, præter conſuetudinem, de nocte ad occaſionem auræ evectus.

98. Cauſam valetudinis contraxit ex profluvio alvi. Tunc Campaniæ ora, proximiſque inſulis circuitis, Caprearum quoque ſeceſſui quatriduum impendit: remiſſiſſimo ad otium, & ad omnem comitatem animo. Forte Puteolanum ſinum prætervehenti, vectores nautæque de navi Alexandrina, quæ tantum quod appulerat, candidati, coronatique, & tura libantes, fauſta omina, & eximias laudes congeſſerant: *Per illum ſe vivere: per illum navigare: libertate atque fortunis per illum frui*. Quare admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus diviſit: juſque jurandum, & cautionem exegit a ſingulis, non alio datam ſummam, quam in emptionem Alexandrinarum mercium abſumpturos. Sed & ceteros continuos dies, inter varia munuſcula, togas inſuper, ac pallia diſtribuit: lege propoſita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu, & ſermo-

ne

ne uterentur. Spectavit assidue & exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat. Iisdem etiam epulum in conspectu suo præbuit, permissa, immo exacta jocandi licentia, diripiendique pomorum & obsoniorum, rerumque missilium. Nullo denique genere hilaritatis abstinuit: Vicinam Capreis insulam ἀπραγόπολιν appellabat, a desidia secedentium illuc e comitatu suo. Sed ex dilectis unum Masgabam nomine, quasi conditorem insulæ, κτίστην vocare consueverat: hujus Masgabæ, ante annum defuncti, tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronuntiavit:

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον

Conversuque ad Thrasyllum Tiberii comitem, contra accubantem, & ignarum rei, interrogavit *cujusnam poëtæ putaret esse*: quo hæsitante, subjecit alium:

Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον;

de hoc quoque consuluit: cum ille nihil aliud responderet, *quam cujuscumque essent, optimos esse*: cachinnum sustulit, atque in jocos effusus est. Mox Neapolim trajecit, quanquam & tum infirmis intestinis morbo variante: tamen & quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectavit; & cum Tiberio ad destinatum locum contendit. Sed in redeundo aggravata valetudine, tandem Nolæ succubuit: revocatumque ex itinere Tiberium,

rium, diu secreto sermone detinuit, neque post ulli majori negotio animum accommodavit.

99. Supremo die identidem exquirens, an jam de se tumultus foris esset, petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labentes, corrigi præcepit. Et amicos admissos percunctatus, *Ecquid iis videretur mimum vitæ commode transegisse*, adjecit & clausulam:

Εἰ δὲ πᾶν ἔχει καλῶς τῷ παιγνίῳ δοτε κρότον
καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε

Omnibus deinde dimissis, dum advenientes ab Urbe de Drusi filia ægra interrogabat, repente in osculis Liviæ, & in hac voce defecit: *Livia, nostri conjugii memor vive, ac vale*: sortitus exitum facilem, & qualem semper optaverat. Nam fere quoties audisset, cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi & suis *εὐθανασίαν* similem (hoc enim & verbo uti solebat) precabatur. Unum omnino ante efflatam animam signum alienatæ mentis ostendit, quod subito pavefactus a quadraginta se juvenibus abripi questus est. Id quoque magis præsagium quam mentis diminutio fuit: siquidem totidem milites prætoriani extulerunt eum in publicum.

100. Obiit in cubiculo eodem, quo pater Octavius: duobus Sextis, Pompejo, & Appulejo Coss. XIV. Kal. Septembris, hora diei nona, septuagesimo, & sexto ætatis anno, diebus quinque, & triginta

ta minus. Corpus Decuriones municipiorum, & coloniarum a Nola Bovillas usque deportarunt: noctibus propter anni tempus, cum interdiu in basilica cujusque oppidi, vel in ædium sacrarum maxima reponeretur. A Bovillis equester ordo suscepit, Urbique intulit, atque in vestibulo domus collocavit. Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda eo studio certatim progressus est, ut inter alia complura censuerint quidam funus triumphali porta ducendum, præcedente Victoria, quæ est in curia, canentibus næniam principum liberis utriusque sexus. Alii exequiarum die ponendos anulos aureos, ferreosque sumendos: nonnulli legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorum. Fuit & qui suaderet appellationem mensis Augusti in Septembrem transferendam: quod hoc genitus Augustus, illo defunctus esset: alius, ut omne tempus a primo die natali ad exitum ejus, seculum Augustum appellaretur, & ita in fastos referretur. Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est: pro æde D. Julii a Tiberio; & pro Rostris sub veteribus, a Druso Tiberii filio, ac senatorum humeris delatus in Campum, crematusque. Nec defuit vir prætorius, qui se effigiem cremati euntem in cælum vidisse jurasset. Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tunicati, & discincti, pedibusque nudis, ac in Mausoleo condiderunt. Id opus inter Flaminiam viam, ripamque Ti-

beris , ſexto ſuo conſulatu exſtruxerat : circumiectaſque ſilvas , & ambulationes in uſum populi tunc jam publicarat.

101. Teſtamentum , L. Planco , C. Silio , Coss. III. Nonas Aprilis , ante annum & quatuor menſes quam decederet , factum ab eo , ac duobus codicibus , partim ipſius , partim libertorum Polybii , & Hilarionis manu ſcriptum , depoſitumque apud ſe , virgines Veſtales , cum tribus ſignatis æque voluminibus protulerunt . Quæ omnia in ſenatu aperta , atque recitata ſunt . Heredes inſtituit primos , Tiberium ex parte dimidia , & ſextante, Liviam ex parte tertia , quos & ferre nomen ſuum juſſit : ſecundos Druſum Tiberii filium ex triente , & ex partibus reliquis Germanicum , liberoſque ejus tres ſexus virilis: tertio gradu , propinquos amicoſque complures . Legavit populo Romano quadringenties, tribubus tricies quinquies HS: prætorianis militibus ſingula millia nummorum : cohortibus urbanis quingenos: legionariis trecentos nummos, quam ſummam repræſentari juſſit ; nam & confiſcatam ſemper repoſitamque habuerat . Reliqua legata varie dedit: produxitque quædam ad vicena ſeſtertia: quibus ſolvendis annuum diem finiit excuſata rei familiaris mediocritate : nec plus perventurum ad heredes ſuos , quam millies & quingenties profeſſus : quamvis viginti proximis annis quaterdecies millies

ex

ex teſtamentis amicorum percepiſſet; quod pæne omne cum duobus paternis patrimoniis, ceteriſque hereditatibus in Remp. abſumpſiſset. Julias, filiam neptemque, ſi quid his accidiſſet, vetuit ſepulcro ſuo inferri. De tribus voluminibus, uno, mandata de funere ſuo complexus eſt: altero, indicem rerum a ſe geſtarum, quem vellet incidi in æneis tabulis, quæ ante Mauſoleum ſtatuerentur: tertio, breviarium totius imperii, quantum militum ſub ſignis ubique eſſet, quantum pecuniæ in ærario, & fiſcis, & vectigaliorum reſiduis. Adjecit, & libertorum ſevorumque nomina, a quibus ratio exigi poſset.

C. SUETONII TRANQUILLI

TIBERIUS NERO CÆSAR III.

PATRITIA gens Claudia (fuit enim & alia plebeja nec potentia minor, nec dignitate) orta est ex Regillis, oppido Sabinorum. Inde Romam recens conditam, cum magna clientum manu commigravit, auctore Tito Tatio consorte Romuli: vel, quod magis constat, Atta Claudio gentis principe, post reges exactos sexto fere anno, a patribus in patritios cooptata. Agrum insuper trans Anienem clientibus, locumque sibi ad sepulturam sub Capitolio publice accepit. Deinceps procedente tempore, duodetriginta consulatus, dictaturas quinque, censuras septem, triumphos septem, duas ovationes adepta est. Cum prænominibus cognominibusque variis distingueretur, Lucii prænomen consensu repudiavit, postquam e duobus gentilibus præ-

ditis

ditis eo, alter latrocinii, cædis alter convictus est. Inter cognomina autem & Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabina fortis, ac strenuus.

2. Multa multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secus admissa in Remp. exstant. Sed ut præcipua commemorem, Appius Cæcus societatem cum rege Pyrrho, ut parum salubrem iniri dissuasit. Claudius Caudex, primus freto classe transiecto, Pœnos Sicilia expulit. Claudius Nero advenientem ex Hispania cum ingentibus copiis Asdrubalem, prius quam Hannibali fratri conjungeretur, oppressit. Contra Claudius Appius Regillianus decemvir legibus scribendis virginem ingenuam per vim, libidinis gratia, in servitutem asserere conatus, causa fuit plebi secedendi rursum a patribus. Claudius Drusus, statua sibi cum diademate ad Appii Forum posita, Italiam per clientelas occupare tentavit. Claudius Pulcher apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, quasi ut biberent, quando esse nolent, prœlium navale iniit: superatusque, cum dictatorem dicere a senatu juberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Ilyciam viatorem suum dixit. Exstant & fœminarum exempla diversa æque: siquidem gentis ejusdem utraque Claudia fuit, & quæ navem cum sacris matris Deum Ideæ obhærentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, ut ita demum se sequeretur, si sibi pudi-

citia

citia constaret: & quæ novo more judicium majestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudine ægre procedente carpento, palam optaverit, ut frater suus Pulcher reviviſceret, atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romæ foret. Præterea notissimum est, Claudios omnes excepto duntaxat P. Clodio, qui ob expellendum Urbe Ciceronem, plebejo homini, atque etiam natu minori, in adoptionem se dedit, optimates assertoresque unicos dignitatis, ac potentiæ patritiorum semper fuisse, atque adversus plebem adeo violentos, ac contumaces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare vestem aut deprecari sustinuerit: nonnulli in altercatione, & jurgio tribunos plebis pulsaverint. Etiam virgo Vestalis fratrem injussu populi triumphantem, ascenso simul curru, usque in Capitolium prosecuta est, ne vetare aut intercedere fas cuiquam tribunorum esset.

3. Ex hac stirpe Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrumque paternum, a Tiberio Nerone: maternum, ab Appio Pulchro, qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ, adoptato in eam materno avo. Quæ familia, quanquam plebeja, tamen & ipsa admodum floruit octo consulatibus, censuris duabus, triumphis tribus: dictatura etiam, ac magisterio equitum honorata: clara & insignibus viris, ac maxime Salinatore Drusisque. Salinator universas tri-

bus

bus in censura notavit levitatis nomine, quod cum se post priorem consulatum multa irrogata condemnassent, consulem iterum censoremque fecissent. Drusus hostium duce Drauso cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen invenit. Traditur etiam pro prætore ex provincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum: nec, ut fama, extortum a Camillo. Ejus abnepos, ob eximiam adversus Gracchos operam *patronus senatus* dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa varie molientem, diversa factio per fraudem interemit.

4. Pater vero Tiberii, quæstor C. Cæsaris, Alexandrino bello classi præpositus, plurimum ad victoriam contulit. Quare & Pontifex in locum P. Scipionis substitutus, & ad deducendas in Galliam colonias, in queis Narbona, & Arelate erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam de præmiis tyrannicidarum referendum censuit. Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia inter Triumviros exorta esset, retentis ultra justum tempus insignibus, L. Antonium consulem Triumviri fratrem ad Perusiam secutus, deditione a ceteris facta, solus permansit in partibus, ac primo Præneste, inde Neapolim evasit: servisque ad pileum frustra vocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sex. Pompeii admissum, & fascium usu prohibitum, ad M. Antonium trajecit

in

in Achajam. Cum quo brevi reconciliata inter omnes pace Romam rediit, uxoremque Liviam Drusillam, & tunc gravidam, & ante jam apud se filium enixam, petenti Augusto concessit. Nec multo post diem obiit, utroque liberorum superstite, Tiberio Drusoque Neronibus.

5. Tiberium quidam Fundis natum existimaverunt, secuti levem coniecturam, quod materna ejus avia Fundana fuerit, & quod mox simulacrum Felicitatis ex senatus consulto publicatum ibi sit. Sed ut plures, certioresque tradunt, natus est Romæ in Palatio, xvi. Kal. Decemb. M. Æmilio Lepido iterum, L. Munatio Planco Coss. post bellum Philippense. Sic enim in fastos actaque publica relatum est. Nec tamen desunt qui partim antecedente anno, Hirtii ac Pansæ, partim insequente, Servili Isaurici Antoniique consulatu, genitum eum scribant.

6. Infantiam pueritiamque habuit laboriosam, & exercitatam: comes usquequaque parentum fugæ: quos quidem apud Neapolim sub irruptionem hostis navigium clam petentes, vagitu suo pæne bis prodidit: semel, cum a nutricis ubere, item cum a sinu matris raptim auferretur ab iis, qui pro necessitate temporis mulierculas levare onere tentabant. Per Siciliam quoque, & Achajam circumductus, ac Lacedæmoniis publice, quod in tutelam Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen vitæ adiit: flamma repente e silvis undique exor-

exorta, adeoque omnem comitatum circumplexa, ut Liviæ pars vestis, & capilli amburerentur. Munera, quibus a Pompeja Sext. Pompeii sorore in Sicilia donatus est, chlamys & fibula, item bullæ aureæ, durant, ostenduntur que adhuc Baiis. Post reditum in Urbem a M. Gallio senatore testamento adoptatus, hereditate adita, mox nomine abstinuit: quod Gallius adversarum Augusto partium fuerat. Novem natus annos, defunctum patrem pro Rostris laudavit. Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore funali equo; cum Marcellus Octaviæ filius dexteriore veheretur. Præsedit Actiacis ludis, & Trojanis Circensibus, ductor turmæ puerorum majorum.

7. Virili toga sumpta, adolescentiam omnem, spatiumque insequentis ætatis usque ad principatus initia, per hæc fere transegit. Munus gladiatorium in memoriam patris, & alterum in avi Drusi dedit, diversis temporibus, ac locis: primum in foro, secundum in Amphitheatro: rudiariis quoque quibusdam revocatis, auctoramento centenum millium. Dedit & ludos, sed absens: cuncta magnifice, impensa matris, ac vitrici. Agrippinam M. Agrippa genitam, neptem Cæcilii Attici equitis Romani, ad quem sunt Ciceronis epistolæ, duxit uxorem: sublatoque ex ea filio Druso, quanquam bene convenientem, rursumque gravidam, dimittere, ac Juliam Augusti filiam confestim coactus est ducere: non sine magno angore animi,

cum

cum & Agrippinæ consuetudine teneretur, & Juliæ mores improbaret: ut quam sensisset, sui quoque sub priore marito appetentem, quod sane vulgo etiam æstimabatur. Sed Agrippinam & abegisse post divortium doluit: & semel omnino ex occursu visam, adeo contentis, & tumentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit ne unquam in cospectum ejus posthac veniret. Cum Julia primo concorditer, & amore mutuo vixit: mox dissedit, & aliquanto gravius, ut etiam perpetuò secubaret, intercepto communis filii pignore, qui Aquilejæ natus infans exstinctus est. Drusum Fratrem in Germania amisit, cujus corpus pedibus toto itinere prægrediens, Romam usque pervexit.

8. Civilium officiorum rudimentis regem Archelaum, Trallianos, & Thessalos, varia quosque de causa Augusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræ motu afflictis, opemque implorantibus senatum deprecatus est. Fannium Cæpionem, qui cum Varrone Muræna in Augustum conspiraverat, reum majestatis apud judices fecit, & condemnavit. Interque hæc duplicem curam administravit, annonæ, quæ arctior inciderat: & repurgandorum tota Italia ergastulorum, quorum domini in invidiam venerant, quasi exceptos supprimerent, non solum viatores, sed & quos sacramenti metus ad hujusmodi latebras compulisset.

9. Stipendia prima expeditione Cantabrica tribunus militum fecit: deinde du-

cto ad Orientem exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit, & signa quæ M. Crasso ademerant Parthi. Post hæc comatam Galliam anno fere rexit, & barbarorum incursionibus, & principum discordia inquietam. Exhinc Rhæticum Vindelicumque bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum gessit. Rhætico atque Vindelico, gentes Alpinas: Pannonico, Breucos, & Dalmatas subegit: Germanico, quadraginta millia dedititiorum trajecit in Galliam, juxtaque ripam Rheni sedibus assignatis collocavit; quas ob res & ovans, & curru Urbem ingressus est primus, ut quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, novo, nec antea cuiquam tributo genere honoris. Magistratus & maturius inchoavit, & pæne junctim percurrit, quæsturam, præturam, consulatum: interpositoque tempore, consulatum iterum, etiam tribunitiam potestatem in quinquennium accepit.

10. Tot prosperis confluentibus, integra ætate, ac valetudine statuit repente secedere, seque e medio quam longissime amovere. Dubium, uxoris ne tædio, quam neque criminari aut dimittere auderet, neque ultra perferre posset: an ut vitato assiduitatis fastidio, auctoritatem absentia tueretur, atque etiam augeret, si quando indiguisset sui Respubl. Quidam existimant, adultis jam Augusti liberis, loco & quasi possessione usurpati a se diu secundi gradus, sponte cessisse, exemplo

M. Agrip-

M. Agrippæ, qui M. Marcello ad munera publica admoto, Mitylenas abierit: ne aut obstare, aut obtrectare præsens videretur. Quam causam, & ipse, sed postea, reddidit. Tunc autem honorum satietatem, ac requiem laborum prætendens, commeatum petiit. Neque aut matri suppliciter precanti, aut vitrico, deseri se etiam in senatu conquerenti, veniam dedit. Quin & pertinacius retinentibus, cibo per quatriduum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate, relictis Romæ uxore, & filio, confestim Ostiam descendit: ne verbo quidem cuiquam prosequentium reddito, paucosque admodum in digressu osculatus.

11. Ab Ostia oram Campaniæ legens, imbecillitate Augusti nuntiata, paullum substitit. Sed increbescente rumore, quasi ad occasionem majoris spei commoraretur, tantum non adversis tempestatibus Rhodum enavigavit, amœnitate & salubritate insulæ jam inde captus, cum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Heic modicis contentus ædibus, nec multo laxiore suburbano, genus vitæ civile admodum instituit: sine lictore, aut viatore gymnasia interdum obambulans: mutuaque cum Græculis officia usurpans, prope ex æquo. Forte quodam in disponendo die, mane prædixerat, quidquid ægrorum in civitate esset, visitare se velle: id a proximis aliter exceptum est: jussique sunt omnes ægri in publicam porticum deferri, ac per valetudinum genera disponi. Percul-

ſus igitur inopinata re, diu quid ageret incertus, tandem ſingulos circuit: excuſans factum etiam tenuiſſimo cuique, & ignoto. Unum hoc tantummodo, neque præterea quidquam notatum eſt, in quo exercuiſſe jus tribunitiæ poteſtatis viſus ſit: cum circa ſcholas, & auditoria profeſſorum aſſiduus eſſet, moto inter antiſophiſtas graviore jurgio, non defuit qui eum intervenientem, & quaſi ſtudioſiorem partis alterius convitio inceſſeret. Senſim itaque regreſſus domum, repente cum apparitoribus prodiit: citatumque pro tribunali voce præconis convitiatorem rapi juſſit in carcerem. Comperit deinde Juliam uxorem ob libidines atque adulteria damnatam, repudiumque ei ſuo nomine, ex auctoritate Auguſti, remiſſum, & quanquam lætus animo, tamen officii duxit, quantum in ſe eſſet, exorare filiæ patrem frequentibus literis, & vel utcumque meritæ, quidquid unquam dono dediſſet, concedere. Tranſacto autem tribunitiæ poteſtatis tempore, confeſſus tandem nihil aliud ſeceſſu devitaſſe ſe, quam æmulationis cum Cajo Lucioque ſuſpicionem, petiit, ut ſibi ſecuro jam ab hac parte, corroboratis his, & ſecundum locum facile curantibus, permitteretur reviſere neceſſitudines, quarum deſiderio teneretur. Sed neque impetravit: ultroque etiam admonitus eſt, dimitteret omnem curam ſuorum, quos tam cupide reliquiſſet.

12. Remanſit ergo Rhodi contra voluntatem: vis per matrem conſecutus, ut

ad velandam ignominiam, quasi legatus ab Augusto abesset. Enimvero tunc non privatum modo, sed etiam obnoxium, & trepidum egit, mediterraneis agris abditus, vitansque prænternavigantium officia, quibus frequentabatur assidue: nemine cum imperio, aut magistratu tendente quoquam, quin diverteret Rhodum. Et accesserunt majoris solicitudinis causæ. Namque privignum Cajum Orienti præpositum, cum visendi gratia trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis, & rectoris ejus. Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones, a commeatu castra repetentes mandata ad complures dedisse ambigua, & quæ tentare singulorum animos ad novas res viderentur. De qua suspicione certior ab Augusto factus, non cessavit efflagitare aliquem, cujuslibet ordinis, custodem factis atque dictis suis.

13. Equi quoque, & armorum solitas exercitationes omisit: redegitque se, deposito patrio habitu, ad pallium, & crepidas, atque in tali statu biennio fere permansit, contemptior in dies, & invisior: adeo ut imagines ejus, & statuas Nemausenses subverterint: ac familiari quodam convivio mentione ejus orta extiterit, qui Cajo polliceretur, *Confestim se, si juberet, Rhodum navigaturum, caputque exsulis* (sic enim appellabatur) *relaturum*. Quo præcipue, non jam metu, sed discrimine coactus est tam suis quam matris impensissimis precibus reditum expostulare; im-

petravitque adiutus aliquantum etiam casu. Destinatum Augusto erat, nihil super ea re, nisi ex voluntate majoris filii, statuere. Is forte tunc M. Lollio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Permittente ergo Cajo, revocatus est: verum sub conditione, ne quam partem curamve Reipubl. attingeret.

14. Rediit octavo post secessum anno, magna, nec incerta spe futurorum, quam & ostentis, & prædictionibus ab initio ætatis conceperat. Prægnans enim Livia, cum an marem editura esset, variis captaret ominibus, ovum incubanti gallinæ subductum, nunc sua nunc ministrarum manu per vices usque eo fovit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius mathematicus præclara spopondit: etiam regnaturum quandoque, sed sine regio insigni: ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate. Et ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniam ducente exercitum in Syriam, accidit, ut apud Philippos sacratæ olim victricium legionum aræ, sponte subitis collucerent ignibus: & mox cum Illyricum petens, juxta Patavium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua monebatur, ut de consultationibus in Aponi fontem talos aureos jaceret: evenit ut summum numerum jacti ab eo ostenderent: hodieque sub aqua visuntur ii tali. Ante paucos vero quam revocaretur dies, aquila, nunquam antea Rhodi conspecta, in culmine domus ejus assedit: & pri-

& pridie quam de reditu certior fieret, vestimenta mutanti tunica ardere visa est. Thrasyllum quoque mathematicum, quem ut sapientiæ professorem contubernio admoverat, tunc maxime expertus est, affirmantem nave prævisa gaudium afferri, cum quidem illum durius, & contra prædicta cadentibus rebus, ut falsum, & secretorum temere conscium, eo ipso momento dum spatiatur una, præcipitare in mare destinasset.

15. Romam reversus, deducto in forum filio Druso, statim e Carinis, ac Pompejana domo, Esquilias in hortos Mecænatianos transmigravit: totumque se ad quietem contulit, privata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers: Cajo & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum M. Agrippa: coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare. Nec quidquam postea pro patrefamilias egit: aut jus quod adoptione amiserat, ex ulla parte retinuit. Nam neque donavit, neque manumisit: nec hereditatem quidem, aut legata percepit ulla aliter, quam ut peculio referret accepta: nihil ex eo tempore prætermissum est ad majestatem ejus augendam, ac multo magis postquam, Agrippa abdicato, atque seposito, certum erat, uni spem successionis incumbere.

16. Data rursus potestas tribunitia in quinquennium: delegatus pacandæ Germaniæ status: Parthorum legati, manda-

tis Augusto Romæ redditis, eum quoque adire in provinciam jussi. Sed nuntiata Illyrici defectione, transiit ad curam novi belli: quod gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, per xv. legiones, paremque auxiliorum copiam, triennio gessit; in magnis omnium rerum difficultatibus, summaque frugum inopia. Et quanquam sæpius revocaretur, tamen perseveravit; metuens, ne vicinus & prævalens hostis instaret ultro cedentibus. Ac perseverantiæ grande pretium tulit: toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumque Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interque Danubium flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito & in ditionem redacto.

17. Cui gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nam sub id fere tempus Quintilius Varus, cum tribus legionibus in Germania periit: nemine dubitante, quin victores Germani juncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique & magni honores. Censuerunt etiam quidam, ut Pannonicus, alii ut Invictus, nonnulli ut Pius cognominaretur. Sed de cognomine intercessit Augustus, eo contentum repromittens, quod se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, mœsta civitate clade Variana. Nihilo minus Urbem prætextatus, & laurea coronatus intravit; positumque in Septis tribunal, senatu adstante, conscen-

ſcendit; ac medius inter duos Coss. cum Auguſto ſimul ſedit; unde, populo conſalutato, circum templa deductus eſt.

18. Proximo anno repetita Germania, cum animadverteret, Varianam cladem temeritate, & negligentia ducis accidiſſe, nihil non de conſilii ſententia egit: ſemper alias ſui arbitrii, contentuſque ſe uno, tunc præter conſuetudinem cum pluribus de ratione belli communicavit. Curam quoque ſolito exactiorem præſtitit. Trajecturus Rhenum, commeatum omnem ad certam formulam adſtrictum non ante tranſmiſit, quam conſiſtens apud ripam exploraſſet vehiculorum onera; ne qua deportarentur, niſi conceſſa, aut neceſſaria. Trans Rhenum vero eum vitæ ordinem tenuit, ut ſedens in ceſpite nudo cibum caperet, ſæpe ſine tentorio pernoctaret; præcepta ſequentis diei omnia, & ſi quid ſubiti muneris injungendum eſſet, per libellos daret: addita monitione, ut de quo quiſque dubitaret, ſe, nec alio interprete, quacumque vel noctis ora uteretur.

19. Diſciplinam acerrime exegit: animadverſionum, & ignominiarum generibus ex antiquitate repetitis: atque etiam legato legionis, quod paucos milites cum liberto ſuo trans ripam venatum miſiſſet, ignominia notato. Prœlia, quamvis minimum fortunæ caſibuſque permitteret, aliquanto conſtantius inibat, quoties lucubrante ſe ſubito, ac nullo propellente, decideret lumen, & exſtingueretur:

confidens, ut ajebat, ostento, sibi ac majoribus suis in omni ducatu expertissimo. Sed re prospere gesta, non multum abfuit quin a Bructero quodam occideretur: cui inter proximos versanti, & trepidatione detecto, tormentis expressa confessio est cogitati facinoris.

20. A Germania in Urbem post biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit: prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat. Ac prius quam in Capitolium flecteret, descendit e curru, seque præsidenti patri ad genua submisit. Batonem Pannonium ducem ingentibus donatum præmiis, Ravennam transtulit: gratiam referens, quod se quondam cum exercitu iniquitate loci circumclusum, passus esset evadere. Prandium dein populo mille mensis, & congiarium trecenos nummos viritim dedit. Dedicavit, & Concordiæ ædem: item Pollucis, & Castoris suo fratrisque nomine de manubiis.

21. Ac non multo post lege per Coss. lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere revocatus, jam quidem affectum, sed tamen spirantem adhuc Augustum reperit: fuitque una secreto per totum diem. Scio vulgo persuasum, quasi egresso post secretum sermonem Tiberio, vox Augusti per cubicularios excepta sit: *Miserum populum Romanum, qui sub tam lentis ma-*

xillis

xillis erit. Nec illud quidem ignoro aliquos tradidiſſe, Auguſtum palam, nec diſſimulanter morum ejus diritatem adeo improbaſſe, ut nonnunquam remiſſiores hilarioreſque ſermones superveniente eo abrumperet: ſed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuiſſe: vel etiam ambitione tractum, ut tali ſucceſſore deſiderabilior ipſe quandoque fieret. Adduci tamen nequeo, quin exiſtimem, circumſpectiſſimum, & prudentiſſimum principem, in tanto præſertim negotio, nihil temere feciſſe: ſed vitiis virtutibuſque Tiberii perpenſis, potiores duxiſse virtutes: præſertim cum & Reipub. cauſa adoptare ſe eum pro concione juraverit: & epiſtolis aliquot, ut peritiſſimum rei militaris, utque unicum populi Rom. præſidium proſequatur. Ex quibus in exemplum pauca hinc inde ſubjeci: *Vale jucundiſſime Tiberi, & rem gere feliciter, ἐμοὶ καὶ ταῖς Μούσαις στρατηγῶν Jucundiſſime, & ita ſim felix, vir fortiſſime, & dux νομιμώτατε. Vale.* Et: *Ordinem æſtivorum tuorum? Ego vero, mi Tiberi, & inter tot rerum difficultates, καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν τῶν στρατευομένων, non potuiſſe quemquam prudentius gerere ſe, quam tu geſſeris, exiſtimo. Hi quoque, qui tecum fuerunt omnes, confitentur verſum illum in te poſſe dici:*

Unus homo nobis vigilando reſtituit rem.

Sive, inquit, *quid incidit, de quo ſit cogitandum diligentius, ſive quid ſtomacbor valde,*

de, medius fidius Tiberium meum desidero: succurritque versus ille Homericus:

Τύτυ δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
Ἄμφω νοςήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι.

Attenuatum te esse continuatione laborum cum audio & lego, Dii me perdant, nisi cohorrescit corpus meum: teque rogo, ut parcas tibi: ne si te laugere audierimus, & ego, & mater tua exspiremus, & de summa imperii sui populus Rom. periclitetur. Nihil interest valeam ipse nec ne, si tu non valebis. Deos obsecro, ut te nobis conservent: & valere nunc, & semper patiantur, si non populum Rom. perosi sunt.

22. Excessum Augusti non prius palam fecit quam Agrippa juvene interempto. Hunc tribunus militum custos appositus occidit, lectis codicillis, quibus ut id faceret, jubebatur. Quos codicillos dubium fuit, Augustusne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret; an nomine Augusti Livia, & ea conscio Tiberio an ignaro, dictasset. Tiberius renuntianti tribuno factum esse quod imperasset: *Neque imperasse se, & redditurum eum senatui rationem* respondit, invidiam scilicet in præsentia vitans: nam mox silentio rem obliteravit.

23. Jure autem tribunitiæ potestatis coacto senatu, inchoataque allocutione derepente velut impar dolori congemuit; utque non solum vox, sed & spiritus deficeret, optavit; ac perlegendum li-

brum

brum Druſo filio tradidit. Illatum deinde Auguſti teſtamentum, non admiſſis ſignatoribus niſi ſenatorii ordinis, ceteris extra curiam ſigna agnoſcentibus recitavit per libertum. Teſtamenti initium fuit: *Quoniam ſiniſtra fortuna Cajum, & Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Cæſar mihi ex parte dimidia, & ſextante heres eſto.* Quo & ipſo aucta eſt ſuſpicio opinantium, ſucceſſorem adſcitum eum neceſſitate magis quam judicio: quando ita præfari non abſtinuerit.

24. Principatum, quamvis neque occupare confeſtim, neque agere dubitaſſet, & ſtatione militum, hoc eſt vi, & ſpecie dominationis aſſumpta, diu tamen recuſavit impudentiſſimo animo; nunc adhortantes amicos increpans, ut ignaros quanta bellua eſſet Imperium; nunc præcantem ſenatum, & procumbentem ſibi ad genua, ambiguis reſponſis, & callida cunctatione ſuſpendens: ut quidam patientiam rumperent, atque unus in tumultu proclamaret: *Aut agat, aut deſiſtat*; alter coram exprobraret: *Ceteros quod polliciti ſint, tarde præſtare: ſed ipſum quod præſtet, tarde polliceri.* Tandem quaſi coactus, & querens miſeram, & oneroſam injungi ſibi ſervitutem, recepit imperium; nec tamen aliter quam ut depoſiturum ſe quandoque ſpem faceret. Ipſius verba ſunt hæc: *Dum veniam ad id tempus, quo vobis æquum poſſit videri, dare vos aliquam ſenectuti meæ requiem.*

25. Cun-

25. Cunctandi causa erat, metus undique imminentium discriminum: ut sæpe *lupum se auribus tenere* diceret. Nam & servus Agrippæ, Clemens nomine, non contemnendam manum in ultionem domini compararat: & L. Scribonius Libo vir nobilis res novas clam moliebatur: & duplex seditio militum in Illyrico, & in Germania exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia, ut æquarentur stipendio prætorianis Germaniciani. Quidam etiam principem detrectabant non a se datum: summaque vi Germanicum qui tum ijs præerat, ad capessendam Remp. perurgebant, quanquam obfirmate resistentem. Quem maxime casum timens, partes sibi, quas senatui liberet, tuendas in Rep. depoposcit: quando universæ sufficere solus nemo posset, nisi cum altero, vel etiam cum pluribus. Simulavit & valetudinem, quo æquiore animo Germanicus celerem successionem, vel certe societatem principatus, operiretur. Compositis seditionibus, Clementem quoque fraude deceptum, redegit in potestatem. Libonem, ne quid in novitate acerbius fieret, secundo demum anno in Senatu coarguit, medio temporis spatio tantum cavere contentus. Nam & inter pontifices sacrificanti simul pro secespita plumbeum cultrum subiiciendum curavit: & secretum petenti nonnisi adhibito Druso filio dedit: dextramque obambulantis, velut incumbens, quoad perageretur sermo, continuit.

26. Ve-

26. Verum liberatus metu, civilem admodum inter initia, ac paullo minus quam privatum egit. Ex plurimis maximisque honoribus, præter paucos, & modicos non recepit. Natalem suum plebeiis incurrentem Circensibus, vix unius bigæ adjectione honorari passus est: Templa, flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit; etiam statuas, atque imagines, nisi permittente se poni: permisitque ea sola conditione, ne inter simulacra deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur. Intercessit, & quo minus in acta sua juraretur: & ne mensis September, Tiberius, October, *Livius*, vocarentur. Prænomen quoque Imperatoris, cognomenque Patris Patriæ, & civicam in vestibulo coronam recusavit. Ac ne Augusti quidem nomen, quanquam hereditarium, ullis nisi ad reges, ac dynastas epistolis addidit. Nec amplius, quam omnino tres consulatus, unum paucis diebus, alterum tribus mensibus, tertium absens usque in Idus Majas gessit.

27. Adulationes adeo aversatus est, ut neminem senatorum, aut officii, aut negotii causa ad lecticam suam admiserit; consularem vero satisfacientem sibi, ac per genua orare conantem, ita suffugerit, ut caderet supinus; atque etiam si quid in sermone, vel in continua oratione blandius de se diceretur, non dubitaret interpellare, ac reprehendere, & commutare continuo. *Dominus* appellatus a quodam, denuntiavit, ne se amplius contu-

tu-

tumeliæ causa nominaret. Alium dicentem, *sacras ejus occupationes*; & rursus alium, *auctore eo senatum se adiisse*, verba mutare, & pro auctore, *suasorem*; pro sacris, *laboriosas* dicere coëgit.

28. Sed adversus convitia malosque rumores, & famosa de se, ac suis carmina firmus, ac patiens; subinde jactabat: *In civitate libera linguam mentemque liberas esse debere*. Et quondam senatu cognitionem de ejusmodi criminibus, ac reis flagitante: *Non tantum*, inquit, *otii habemus ut implicare nos pluribus negotiis debeamus. Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis; omnium inimicitiæ hoc prætextu ad vos deferentur*. Extat & sermo ejus in senatu percivilis: *Siquidem locutus aliter fuerit, dabo operam ut rationem factorum meorum dictorumque reddam; si perseveraverit, invicem eum odero*.

29. Atque hæc eo notabiliora erant, quod ipse in appellandis venerandisque singulis, & universis, prope excesserat humanitatis modum. Dissentiens in Curia a Q. Haterio: *Ignoscas*, inquit, *rogo, si quid adversus te liberius, sicut senator, dixero*. Et inde omnes alloquens, *Dixi, & nunc, & sæpe alias P. C. bonum, & salutarem principem, quem vos tanta, & tam libera potestate instruxistis, senatui servire debere, & universis civibus sæpe, & plerumque etiam singulis, neque id dixisse me pœnitet, & bonos, & æquos, & faventes vos habui dominos, & adhuc habeo*.

30. Quin

30. Quin etiam ſpeciem libertatis quandam induxit, conſervatis ſenatui, ac magiſtratibus, & majeſtate priſtina, & poteſtate; neque tam parvum quidquam, neque tam magnum publici privatique negotii fuit, de quo non ad P. C. referretur. De vectigalibus, ac monopoliis, de extruendis reficiendiſve operibus, etiam de legendo, vel exauctorando milite, ac legionum, & auxiliorum deſcriptione; denique quibus imperium prorogari, aut extraordinaria bella mandari, quid & qua forma regum literis reſcribi placeret. Præfectum alæ, de vi, & rapinis reum, cauſam in ſenatu dicere coëgit. Nunquam curiam niſi ſolus intravit; lectica quondam introlatus æger, comites a ſe removit.

31. Quædam adverſus ſententiam ſuam decerni ne queſtus quidem eſt. Negante eo, deſtinatos magiſtratus abeſſe oportere, ut præſentes honori acquieſcerent, prætor deſignatus liberam legationem impetravit. Iterum cenſente ut Trebianis legatam in opus novi theatri pecuniam ad munitionem viæ transferre concederetur, obtinere non potuit quin rata voluntas legatoris eſſet. Cum ſenatuſconſultum per diſceſſionem forte fieret, tranſeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, ſecutus eſt nemo. Cetera quoque nonniſi per magiſtratus, & jure ordinario agebantur: tanta Coſs. auctoritate, ut legati ex Africa adierint eos, querentes trahi ſe a Cæſare, ad quem

miſſi

missi forent. Nec mirum, cum palam esset ipsum quoque eisdem assurgere, & decedere via.

32. Corripuit consulares exercitibus præpositos, quod non de rebus gestis senatui scriberent: quodque de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent: quasi non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. Prætorem collaudavit, quod honore inito, consuetudinem antiquam retulisset de majoribus suis pro concione memorandi. Quorundam illustrium exsequias usque ad rogum frequentavit. Parem moderationem minoribus quoque & personis, & rebus exhibuit: cum Rhodiorum magistratus, quod literas publicas sine subscriptione ad se dederant, evocasset, ne verbo quidem insectatus, ac tantummodo jussos subscribere remisit. Diogenes grammaticus disputare sabbatis Rhodi solitus, venientem, ut se extra ordinem audiret, non admiserat: ac per servulum suum in septimum diem distulerat. Hunc Romæ salutandi sui causa pro foribus adstantem, nihil amplius, quam *ut post septimum annum rediret*, admonuit. Præsidibus onerandas tributo provincias suadentibus rescripsit: *Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere*.

33. Paullatim principem exercuit, præstititque: etsi varium diu, commodiorem tamen sæpius, & ad utilitates publicas proniorem. Ac primo eatenus interveniebat, ne quid perperam fieret. Itaque

que & constitutiones quasdam senatus rescidit, & magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerumque se offerebat consiliarium: assidebatque mistim, vel ex adverso in parte primori; & si quem reorum elabi gratia rumor esset, subitus aderat; judicesque aut e plano, aut e quæsitoris tribunali, legum & religionis, & noxæ, de qua cognoscerent, admonebat; atque etiam si qua in publicis moribus desidia aut mala consuetudine labarent, corrigenda suscepit.

34. Ludorum ac munerum impensas corripuit; mercedibus scenicorum rescissis, paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis. Corinthiorum vasorum pretia in immensum exarsisse, tresque mullos xxx. millibus nummum venisse, graviter conquestus: adhibendum supellectili modum censuit: annonamque macelli, senatus arbitratu, quotannis temperandam; dato ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent. Et ut parcimoniam publicam exemplo quoque juvaret, solennibus ipse cœnis pridiana sæpe, ac semesa obsonia apposuit, dimidiatumque aprum; affirmans, *Omnia eadem habere quæ totum*. Quotidiana oscula prohibuit edicto; item strenarum commercium, ne ultra Kalend. Januarias exerceretur. Consueverat, & quadruplam strenam & de manu reddere; sed offensus interpellari se toto mense ab iis, qui potestatem sui die fe-

ſto non habuiſſent, ultra non reddidit.

35. Matronas proſtratæ pudicitiæ, quibus accuſator publicus deeſſet, ut propinqui more majorum de communi ſententia coërcerent, auctor fuit. Equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in ſtupro generi compertam dimitteret, quam ſe nunquam repudiaturum ante juraverat. Fœminæ famoſæ, ut ad evitandas legum pœnas jure, ac dignitate matronali exſolverentur, lenocinium profiteri cœperant: & ex juventute utriuſque ordinis profligatiſſimus quiſque, quo minus in opera ſcænæ arenæque edenda ſenatuſconſulto tenerentur, famoſi judicii notam ſponte ſubibant: eos eaſque omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiquam eſſet, exilio affecit. Senatori latum clavum ademit, cum cognoviſſet ſub Kal. Julii demigraſſe in hortos, quo vilius poſt diem ædes in Urbe conduceret. Alium & quæſtura removit, quod uxorem pridie ſortitione ductam, poſtridie repudiaſſet.

36. Externas cæremonias, Ægyptios Judaicoſque ritus compeſcuit; coactis qui ſuperſtitione ea tenebantur, religioſas veſtes cum inſtrumento omni comburere. Judæorum juventutem, per ſpeciem ſacramenti, in provincias gravioris cœli diſtribuit: reliquos gentis ejuſdem, vel ſimilia ſectantes, urbe ſubmovit, ſub pœna perpetuæ ſervitutis, niſi obtemperaſſent. Expulit & mathematicos, ſed deprecantibus, ac ſe artem deſituros promittentibus, veniam dedit.

37. In

37. Imprimis tuendæ pacis a grassaturis, ac latrociniis, seditionumque licentia curam habuit. Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit. Romæ castra constituit, quibus Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hospitia dispersæ, continerentur. Populares tumultus exortos gravissime coërcuit, & ne orirentur, sedulo cavit. Cæde in theatro per discordiam admissa, capita factionum, & histriones, propter quos dissidebatur, relegavit: nec ut revocaret, unquam ullis populi precibus potuit evinci. Cum Polentina plebs funus cujusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim hæredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab Urbe, & aliam a Cotii regno, dissimulata itineris causa detectis repente armis, concinentibusque signis, per diversas portas in oppidum immisit, ac partem majorem plebis, ac decurionum in perpetua vincula coniecit. Abolevit & jus, moremque asylorum, quæ usquam erant. Cyzicenis in cives Romanos violentius quædam ausis, publice libertatem ademit, quam Mitridatico bello meruerant. Hostiles motus, nulla postea expeditione suscepta per legatos compescuit: nec per eos quidem, nisi cunctanter, & necessario. Reges infestos suspectosque comminationibus magis, & querelis quam vi repressit. Quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit: ut Marabodum Germanum, Rhrascyporim Thracem, Archelaum Cappado-

padocem, cujus etiam regnum in formam provinciæ redegit.

38. Biennio continuo post adeptum imperium, pedem porta non extulit: sequenti tempore, præterquam in propinqua oppida, & cum longissime, Antio tenus, nusquam abfuit, idque perraro, & paucos dies, quamvis provincias quoque, & exercitus revisurum se sæpe pronuntiasset: & prope quotannis profectionem compararet, vehiculis comprehensis, commeatibus per municipia, & colonias dispositis. Ad extremum vota pro itu, & reditu suo suscipi passus, ut vulgo jam per jocum *Callippides* vocaretur: quem cursitare, ac ne cubiti quidem mensuram progredi, proverbio Græco notatum est.

39. Sed orbatus utroque filio, quorum Germanicus in Syria, Drusus Romæ obierat, secessum Campaniæ petiit: constanti & opinione, & sermone pæne omnium, quasi neque rediturus unquam, & cito mortem etiam obiturus: quod paullo minus utrumque evenit. Nam neque Romam amplius rediit, sed & paucos post dies juxta Terracinam in prætorio, cui Speluncæ nomen erat, incœnante eo, complura, & ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt: multisque convivarum, & ministrorum elisis, præter spem evasit.

40. Peragrata Campania, cum Capuæ Capitolium, Nolæ templum Augusti, quam causam profectionis prætenderat, dedi-

dedicasset, Capreas se contulit, præcipue delectatus insula, quod uno parvoque litore adiretur, septa undique præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. Statimque revocante assidua obtestatione populo, propter cladem, qua apud Fidenas supra xx. hominum millia, gladiatorio munere, amphitheatri ruina perierant, transiit in continentem, potestatemque omnibus adeundi sui fecit: tanto magis quod ab Urbe egrediens, ne quis se interpellaret, edixerat, ac toto itinere adeuntes submoverat.

41. Regressus in insulam, Reip. quidem curam usque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum unquam supplerit, non tribunos militum præfectosque, non Provinciarum præsides ullos mutaverit: Hispaniam, & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit: Armeniam a Parthis occupari, Mœsiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis vastari neglexerit; magno dedecore imperii, nec minori discrimine.

42. Ceterum secreti licentiam nactus, & quasi civitatis oculis remotus, cuncta simul vitia male diu dissimulata tandem profudit, de quibus sigillatim ab exordio referam. In castris tyro etiam tum, propter nimiam vini aviditatem, pro Tiberio, *Biberius*, pro Claudio, *Caldius*; pro Nerone, *Mero* vocabatur. Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco, & L. Pisone noctem continuumque biduum epulando po-

tandoque consumpsit; quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam Urbis confestim detulit, codicillis quoque *jucundissimos, & omnium horarum amicos* professus. Sestio Gallo libidinoso, ac prodigo seni, olim ab Augusto ignominia notato, & a se ante paucos dies apud Senatum increpito, cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret: utque nudis puellis ministrantibus cœnaretur. Ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis anteposuit; ob epotam in convivio, propinante se, vini amphoram. Asellio Sabino HS. ducenta donavit pro dialogo, in quo boleti, & ficedulæ, & ostreæ, & turdi certamen induxerat. Novum denique officium instituit a voluptatibus, præposito equite Rom. T. Cæsonio Prisco.

43. Secessu vero Capreensi etiam sellariam excogitavit, sedem arcanarum libidinum; in quam undique conquisiti puellarum, & exoletorum greges, monstrosique concubitus repertores, quos *spintrias* appellabat, triplici serie connexi, invicem incestarent se coram ipso, ut adspectu deficientes libidines excitaret. Cubicula plurifariam dispositis tabellis, ac sigillis lascivissimarum picturarum, & figurarum adornavit, librisque elephantidis instruxit, ne cui in opera edenda exemplar impetratæ schemæ deesset. In silvis quoque, ac nemoribus passim Venereos locos commentus est, prostrantesque per antra, & cavas rupes, ex utriusque

sexus

sexus pube, Paniscorum, & Nympharum habitu; palamque jam, & vulgato nomine insulæ abutentes, *Caprineum* dictitabant.

44. Majore adhuc, & turpiore infamia flagravit, vix ut referri audirive, ne dum credi fas sit. Quasi pueros primæ teneritudinis, quos *pisciculos* vocabat, institueret, ut natanti sibi inter femina versarentur, ac luderent; lingua, morsuque sensim appetentes, atque etiam quasi infantes firmiores, nec dum tamen lacte depulsos, inguini ceu papillæ admoveret: pronior sane ad id genus libidinis & natura, & ætate. Quare Parrhasii quoque tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut si argumento offenderetur, decies pro ea HS. acciperet, non modo prætulit, sed & in cubiculo dedicavit. Fertur etiam in sacrificando quondam captus facie ministri acerram præferentis, nequisse abstinere, quin pæne vix eum re divina peracta, ibidem statim seductum constupraret, simulque fratrem ejus tibicinem: atque utrique mox, quod mutuo flagitium exprobrabant, crura fregisse.

45. Fœminarum quoque, & quidem illustrium capitibus quantopere solitus sit illudere; evidentissime apparuit Mallonię cujusdam exitu, quam perductam, nec quidquam amplius pati constantissime recusantem, delatoribus objecit: ac ne ream quidem interpellare desiit, *Ecquid pœniteret*: donec ea, relicto judicio, do-

mum se arripuit, ferroque transegit obscœnitate oris hirsuto atque olido seni clare exprobrata. Unde nota in Attellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta, percrebuit: ***Hircum vetulum capris naturam ligurrire.***

46. Pecuniæ parcus, ac tenax, comites peregrinationum expeditionumque nunquam salario, cibariis tantum sustentavit: una modo liberalitate ex indulgentia vitrici prosecutus, cum tribus classibus factis pro dignitate cujusque primæ sexcenta sestertia, secundæ quadringenta distribuit, ducenta tertiæ, quam non amicorum, sed gratorum appellabat.

47. Princeps neque opera ulla magnifica fecit. Nam & quæ sola susceperat, Augusti templum, restitutionemque Pompejani theatri, imperfecta post tot annos reliquit: neque spectacula omnino edidit: & iis, quæ ab aliquo ederentur, rarissime interfuit, ne quid exposceretur, utique postquam comœdum Actium coactus est manumittere. Paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negavit se aliis subventurum, nisi senatui justas necessitatum causas probassent. Quo peracto plerosque modestia, & pudore deterruit: in quibus Hortalum Q. Hortensii oratoris nepotem, qui permodica re familiari, auctore Augusto, quatuor liberos tulerat.

48. Publice munificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies HS. gratuito

in

in triennii tempus: & rurſus quibuſdam dominis inſularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant, pretio reſtituto. Quorum alterum magna difficultate nummaria populo auxilium flagitante coactus eſt facere, cum per ſenatus conſultum ſanxiſſet, ut fœneratores duas patrimonii partes in ſolo collocarent, debitores totidem æris alieni ſtatim ſolverent, nec res expediretur: alterum ad mitigandam temporum atrocitatem. Quod tamen beneficium tanti æſtimavit, ut montem Cœlium appellatione mutata vocari *Auguſtum* juſſerit. Militi poſt duplicata ex Auguſti teſtamento legata nihil unquam largitus eſt, præterquam ſingula millia denariorum prætorianis, quod Sejano ſe non accommodaſſent; & quædam munera Syriacis legionibus, quod ſolæ nullam Sejani imaginem inter ſigna coluiſſent; atque etiam miſſiones veteranorum rariſſimas fecit, ex ſenio mortem, ex morte compendium captans. Ne provincias quidem ulla liberalitate ſublevavit, excepta Aſia; disjectis terræ motu civitatibus.

49. Procedente mox tempore etiam ad rapinas convertit animum. Sat conſtat, Cn. Lentulum augurem, cui cenſus maximus fuerit, metu, & angore ad faſtidium vitæ ab eo actum, & ut ne quo niſi ipſo herede moreretur. Condemnatam & generoſiſſimam fœminam Lepidam, in gratiam Quirini conſularis prædivitis & orbi qui dimiſſam eam e matrimonio poſt vigeſimum annum veneni olim in ſe comparati

parati arguebat: præterea Galliarum, & Hiſpaniarum, Syriæque, & Græciæ principes confiſcatos ob tam leve, ac tam impudens calumniarum genus; ut quibuſdam non aliud ſit obiectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent: plurimis etiam civitatibus, & privatis veteres immunitates, & jus metallorum, ac vectigalium adempta: ſed & Vononem regem Parthorum, qui pulſus a ſuis, quaſi in fidem pop. Rom. cum ingenti gaza Antiochiam ſe receperat, ſpoliatum perfidia, & occiſum.

50. Odium adverſus neceſſitudines in Druſo primum fratre detexit: prodita ejus epiſtola, qua ſecum de cogendo ad reſtituendam libertatem Auguſto agebat: deinde & in reliquis. Juliæ uxori tantum abfuit, ut relegatæ, quod minimum eſt, officii, aut humanitatis aliquid impertiret, ut ex conſtitutione patris uno oppido clauſam, domo quoque egredi, & commercio hominum frui vetuerit: ſed & peculio conceſſo a patre præbitiſque annuis fraudavit, per ſpeciem publici juris, quod nihil de his Auguſtus teſtamento caviſſet. Matrem Liviam gravatus, velut partes ſibi æquas potentiæ vindicantem, & congreſſum ejus aſſiduum vitavit, & longiores ſecretioreſque ſermones, ne ejus conſiliis, quibus tantum interdum, & ægre uti ſolebat, regi videretur. Tulit etiam perindigne actum a ſenatu, ut titulis ſuis quaſi Auguſti, ita, & Liviæ filius adiiceretur. Quare non parentem patriæ ap-

appellari, non ullum insignem honorem recipere publice passus est. Sed & frequenter admonuit, *quod non majoribus, nec fœminæ convenientibus negotiis abstineret*: præcipue ut animadvertit incendio juxta ædem Vestæ & ipsam intervenisse: populumque & milites, quo enixius opem ferrent adhortatam, sicut sub marito solita esset.

51. Dehinc ad simultatem usque processit, hac ut ferunt de causa. Instanti sæpius ut civitate donatum in decurias allegeret, negavit alia se conditione allecturum, quam si pateretur adscribi albo, *extortum id sibi a matre*. At illa commota, veteres quosdam ad se Augusti codicillos de acerbitate, & intolerantia morum ejus e sacrario protulit, atque recitavit. Hos & custoditos tamdiu, & exprobratos tam infeste, adeo graviter tulit, ut quidam putent inter causas secessus hanc ei, vel præcipuam fuisse. Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quam uno die, ac paucissimis vidit horis: ac mox neque ægræ adesse curavit, defunctamque, & dum adventus sui spem facit, complurium dierum mora, corrupto demum, & tabido corpore funeratam prohibuit consecrari, quasi id ipsa mandasset. Testamentum quoque ejus pro irrito habuit, omnesque amicitias, & familiaritates, etiam quibus ea funeris curam moriens demandarat, intra breve tempus afflixit; uno ex his equestris ordinis viro, & in antliam condemnato.

52. Fi-

52. Filiorum neque naturalem Drusum, neque adoptivum Germanicum patria caritate dilexit. Alterius vitiis infensus: nam Drusus animi fluxioris, remissiorisque vitæ erat. Itaque ne mortuo quidem perinde affectus est: sed tantum non statim a funere ad negotiorum consuetudinem rediit, justitio longiore inhibito. Quin & Iliensium legatis paullo serius consolantibus; quasi obliterata jam doloris memoria irridens: *Se quoque* respondit *vicem eorum dolere, quod egregium civem Hectorem amisissent*. Germanico usque adeo obtrectavit, ut & præclara facta ejus pro supervacuis elevarit: & gloriosissimas victorias, ceu damnosas Reipubl. increparit. Quod vero Alexandriam, propter immensam, & repentinam famem, inconsulto se adisset, questus est in senatu. Etiam causa mortis fuisse ei per Cn. Pisonem legatum Syriæ creditur: quem mox hujus criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent. Per quæ multifariam increpitum, & per noctes creberrime acclamatum est: *Redde Germanicum*. Quam suspicionem confirmavit ipse, postea conjuge etiam, ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis.

53. Nurum Agrippinam, post mortem mariti, liberius quiddam questam, manu apprehendit, Græcoque versu: *Si non dominaris*, inquit, *filiola*, *injuriam te accipere existimas*? nec ullo mox sermone dignatus est. Quondam vero inter cœnam porrecta a se poma gustare non ausam, etiam

vo-

vocare desiit, simulans se veneni crimine accersitum: cum præstructum utrumque consulto esset, ut & ipse tentandi gratia offerret, & illa quasi certissimum exitium caveret. Novissime calumniatus, modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegavit: convitiantique oculum per centurionem verberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto, infulciri cibum jussit. Sed & perseverantem, atque ita absumptam, criminosissime insectatus est, cum diem quoque natalem ejus inter nefastos referendum suasisset. Imputavit etiam, quod non laqueo strangulatam in Gemonias abjecerit; proque tali clementia interponi decretum passus est, quo sibi gratiæ agerentur, & Capitolino Jovi donum ex auro sacraretur.

54. Cum ex Germanico tres nepotes, Neronem, & Drusum, & Cajum: ex Druso unum Tiberium haberet, destitutus morte liberorum, maximos natu de Germanici filiis, Neronem, & Drusum P. C. commendavit: diemque utriusque tirocinii, congiario plebi dato, celebravit. Sed ut comperit ineunte anno pro eorum quoque salute publice vota suscepta; egit cum senatu: *Non debere talia præmia tribui, nisi expertis, & ætate provectis*, atque ex eo, patefacta interiore animi sui nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit variaque fraude inductos, ut & concitarentur ad convitia, & concitati

pen-

perderentur, accusavit per literas, amarissime congestis etiam probris, & judicatos hostes fame necavit: Neronem, in insula Pontia: Drusum, in ima parte Palatii. Putant Neronem ad voluntariam mortem coactum, cum ei carnifex, quasi ex senatus auctoritate missus, laqueos, & uncos ostentaret: Druso autem adeo alimenta subducta, ut tomentum e culcita tentaverit mandere: amborum sic reliquiis dispersis, ut vix quandoque colligi possent.

55. Super veteres amicos, ac familiares, viginti sibi e numero principum civitatis depoposcerat, velut consiliarios in negotiis publicis. Horum omnium vix duos aut tres incolumes præstitit: ceteros, alium alia de causa perculit. Inter quos cum plurimorum clade Ælium Sejanum, quem ad summam potentiam, non tam benevolentia provexerat, quam ut esset, cujus ministerio, ac fraudibus liberos Germanici circumveniret: nepotemque suum ex Druso filium naturalem ad successionem imperii confirmaret.

56. Nihilo lenior in convictores Græculos, quibus vel maxime acquiescebat. Zenonem quendam exquisitius sermocinantem, cum interrogasset: *quaenam illa tam molesta dialectos esset*: & ille respondisset, *Doridem*, relegavit Cinariam, existimans exprobratum sibi veterem secessum, quod Dorice Rhodii loquantur. Item cum soleret ex lectione quotidiana quæstiones super cœnam proponere, comperissetque

ſetque, Seleucum grammaticum a miniſtris ſuis perquirere, quos quoque tempore tractaret auctores, atque ita præparatum venire: primum a contubernio removit, deinde etiam ad mortem compulit.

57. Sæva ac lenta natura ne in puero quidem latuit, quam Theodorus Gadareus rhetoricæ præceptor & perſpexiſſe primus ſagaciter, & aſſimilaſſe aptiſſime viſus eſt; ſubinde in obiurgando appellans eum, *πηλὸν ἅιμαλι πεφυραμένον*. Sed aliquanto magis in principe eluxit, etiam inter initia cum adhuc favorem hominum moderationis ſimulatione captaret. Scurram, qui prætereunte funere elato mortuo mandarat, ut nuntiaret Auguſto: *nondum reddi legata, quæ plebi reliquiſſet*, attractum ad ſe, recipere debitum ducique ad ſupplicium imperavit, & patri ſuo verum referre. Nec multo poſt in ſenatu Pompeio cuidam, equiti Romano, quiddam perneganti, dum vincula minatur, affirmavit fore: *ut ex Pompejo Pompejanus fieret*: acerba cavillatione ſimul hominis nomen inceſſens, veterumque partium fortuna.

58. Sub idem tempus, conſulente prætore, an judicia majeſtatis cogi juberet, exercendas eſſe leges reſpondit, & atrociſſime exercuit. Statuæ quidam Auguſti caput demſerat, ut alterius imponeret. Acta res in ſenatu. Et quia ambigebatur, per tormenta quæſita eſt. Damnato reo, paullatim hoc genus calumniæ eo

pro-

processit, ut hæc quoque capitalia essent, circa Augusti simulacrum servum cecidisse: vestimenta mutasse: nummo vel anulo effigiem impressam, latrinæ aut lupanari intulisse: dictum ullum factumve ejus existimatione aliqua læsisse. Periit denique & is qui honores in colonia sua eodem die decerni sibi passus est, quo decreti, & Augusto olim erant.

59. Multa præterea, specie gravitatis ac morum corrigendorum, sed & magis naturæ obtemperans, ita sæve & atrociter factitavit; ut nonnulli versiculis quoque & præsentia exprobrarent, & futura denuntiarent mala:

Asper & immitis, breviter vis omnia dicam?
Dispeream si te mater amare potest.
Non es eques, quare? non sunt tibi millia centum.
Omnia si quaeras, & Rhodos exsilium est.
Aurea mutasti Saturni secula, Cæsar:
Incolumi nam te, ferrea semper erunt.
Fastidit vinum, quia jam sitit iste cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum.
Adspice felicem sibi non tibi, Romule, Sullam;
Et Marium, si vis, adspice, sed reducem.
Nec non Antoni civilia bella moventis,
Nec semel infectas adspice cæde manus.
Et dic Roma perit; regnabit sanguine multo,
Ad regnum quisquis venit ab exsilio.

Quæ primo quasi ab impatientibus Romæ dominii, ac non tam ex animi sententia, quam bile, & stomacho fingerentur, volebat

volebat accipi. Dicebatque identidem: *Oderint, dum probent*. Deinde vera plane certaque esse fecit fidem:

60. In paucis diebus quam Capreas attigit, piscatori, qui sibi secretum agenti grandem mullum inopinanter obtulerat, perfricari eodem pisce faciem jussit: territus, quod is a tergo insulæ per aspera, & devia erepsisset ad se. Gratulanti autem inter pœnam, quod non & locustam, quam prægrandem ceperat, obtulisset, locusta quoque lacerari os imperavit. Militem prætorianum, ob surreptum e viridario pavonem capite puniit. In quodam itinere lectica, qua vehebatur, vepribus impedita, exploratorem viæ primarum cohortium centurionem stratum humi pæne ad necem verberavit.

61. Mox in omne genus crudelitatis erupit, nunquam deficiente materia: cum primo matris, deinde nepotum, & nurus, postremo Sejani familiares, atque etiam notos persequeretur. Post cujus interitum vel sævissimus exstitit: quo maxime apparuit, non tam ipsum a Sejano concitari solitum, quam Sejanum quærenti occasiones subministrasse. Etsi commentario, *quem de vita sua* summatim breviterque composuit, ausus est scribere: *Sejanum se punisse, quod comperisset furere adversus Germanici liberos filii sui*: quorum ipse alterum suspecto jam, alterum oppresso demum Sejano interemit. Sigillatim crudeliter facta ejus ex-

sequi longum est: generatim velut exemplaria sævitiæ enumerare sat erit. Nullus a pœna hominum cessavit dies; ne religiosus quidem ac sacer. Animadversum in quosdam ineunte anno novo: accusati damnatique multi cum liberis, atque etiam uxoribus suis: interdictum, nec capite damnatos propinqui lugerent: decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnunquam & testibus. Nemini delatorum fides abrogata: omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum simpliciumque verborum. Objectum est poëtæ, quod in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset: objectum & historico, quod *Brutum Cassiumque ultimos Romanorum* dixisset: animadversum est statim in auctores, scriptaque abolita, quamvis probarentur aliquot ante annos etiam Augusto audiente recitata. Quibusdam custodiæ traditis, non modo studendi solatium ademptum, sed etiam sermonis & colloquii usus. Citati ad causam dicendam, partim se domi vulneraverunt, certi damnationis, & ad vexationem ignominiamque vitandam: partim in media curia venenum hauserunt, & tamen colligatis vulneribus, ac semianimes palpitantesque in carcerem rapti. Nemo punitorum non & in Gemonias abjectus uncoque tractus. Viginti uno die, abjecti tractique sunt: inter eos pueri, & fœminæ. Immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius a carnifice, dein strangulatæ.

Mori

Mori volentibus vis adhibita vivendi. Nam mortem adeo leve supplicium putabat, ut cum audisset unum e reis, Carnulium nomine, anticipasse eam, exclamaverit: *Carnulius me evasit*. Et in recognoscendis custodiis, precanti cuidam pœnæ maturitatem respondit: *Nondum tecum in gratiam redii*. Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti q ondam convivio, cui & ipse affuerit, interrogatum eum subito, & clare a quodam nano adstante mensæ inter copreas, cur Paconius, majestatis reus, tam diu viveret; statim quidem petulantiam linguæ objurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse senatui, ut de pœna Paconii quam primum statueret.

62. Auxit intenditque sævitiam, exacerbatus indicio de morte filii sui Drusi; quem cum morbo & intemperantia periisse existimaret, ut tandem veneno interemptum fraude Livillæ uxoris atque Sejani cognovit, neque tormentis, neque supplicio cujusquam pepercit: soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus, & intentus, ut Rhodiensem hospitem, quem familiaribus literis Romam evocarat, advenisse sibi nuntiatum, torqueri sine mora jusserit, quasi aliquis ex necessariis quæstioni adesset: deinde errore detecto, & occidit, ne divulgaret injuriam. Carnificinæ ejus ostenditur locus Capreis, unde damnatos post longa & exquisita tormenta, præcipitari coram se in mare jubebat: excipiente classiariorum manu, & contis atque remis elidente cadavera, ne cui residui spi-

ritus quidquam ineſſet. Excogitaverat autem inter genera cruciatus, etiam ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repente veretris deligatis, fidicularum ſimul urinæque tormento diſtenderet. Quod niſi eum & mors præveniſſet, & Thraſyllus conſulto, ut ajunt, differre quædam, ſpe longioris vitæ compuliſſet, plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parſurus creditur: cum & Cajum ſuſpectum haberet, & Tiberium, ut ex adulterio conceptum, aſpernaretur. Nec abhorret a vero; namque identidem felicem Priamum vocabat, quod ſuperſtes omnium ſuorum extitiſſet.

63. Quam vero inter hæc non modo inviſus, ac deteſtabilis, ſed prætrepidus quoque, atque etiam contumeliis obnoxius vixerit, multa indicia ſunt. Haruſpices ſecreto, ac ſine teſtibus conſuli vetuit. Vicina vero Urbi oracula etiam diſiicere conatus eſt; ſed majeſtate Præneſtinarum ſortium territus, deſtitit: cum obſignatas devectaſque Romam non reperiſſet in arca, niſi relatas rurſus ad templum. Unum & alterum conſulares oblatis provinciis non auſus a ſe dimittere, uſque adeo detinuit, donec ſucceſſores poſt aliquot annos præſentibus daret: quum interim manente officii titulo, etiam delegaret plurima, aſſidueque illi per legatos, & adjutores ſuos exſequenda curarent.

64. Nurum ac nepotes nunquam aliter poſt damnationem, quam catenatos, obſutaque lectica, loco movit: prohibitis per mi-

militem obviis, ac viatoribus respicere usquam, vel consistere.

65. Sejanum res novas molientem, quamvis jam & natalem ejus publice celebrari, & imagines aureas coli passim videret, vix tandem, & astu magis ac dolo, quam principali auctoritate, subvertit. Nam primo, ut a se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumpsit in quinto consulatu, quem longo intervallo absens ob id ipsum susceperat. Deinde spe affinitatis, ac tribunitiæ potestatis deceptum, inopinantem criminatus est pudenda miserandaque oratione: cum inter alia P. C. precaretur, mitterent alterum e consulibus, qui senem se, & solum in conspectum eorum cum aliquo militari præsidio perduceret. Sic quoque diffidens, tumultumque metuens, Drusum nepotem, quem vinculis adhuc Romæ continebat, solvi, si res posceret, ducemque constitui præceperat. Aptatis etiam navibus ad quascumque legiones meditabatur fugam, speculabundus ex altissima rupe identidem signa, quæ ne nuntii morarentur, tolli procul, ut quidque foret factum, mandaverat. Verum & oppressa conjuratione Sejani, nihilo securior, aut constantior, per novem proximos menses non egressus est villa, quæ vocatur *Jovis*.

66. Urebant insuper anxiam mentem varia undique convitia, nullo non damnatorum omne probri genus coram, vel per libellos in orchestra positos, ingerente. Quibus quidem diversissime afficiebatur:

modo, ut præ pudore ignota, & celata cuncta cuperet: nonnunquam eadem contemneret, & proferret ultro, atque vulgaret. Quin & Artabani Parthorum regis laceratus est literis, parricidia & cædes, & ignaviam, & luxuriam obiicientis; monentisque ut voluntaria morte, maximo justissimoque civium odio quamprimum satisfaceret. Postremo semetipse pertæsus talis epistolæ principio, tantum non summam malorum suorum professus est:

67. *Quid scribam vobis Patres conscripti; aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam; hoc tempore? Dii me, Deæque pejus perdant, quam quotidie perire sentio, si scio.* Existimant quidam, præscisse hæc eum peritia futurorum: ac multo ante quanta se quandoque acerbitas, & infamia maneret; prospexisse: Ideoque ut imperium iniit, & Patris Patriæ appellationem, & ne in acta sua juraretur obstinatissime recusasse; ne mox majore dedecore impar tantis honoribus inveniretur. Quod sane & ex oratione ejus; quam de utraque re habuit; colligi potest: vel cum ait: *Similem se semper sui futurum: nec unquam mutaturum mores suos, quamdiu mentis sana fuisset: sed exempli causa cavendum, ne se Senatus in acta cujusquam obligaret, qui aliquo casu mutari posset.* Et rursus: *Si quando autem*, inquit, *de moribus meis; devotoque vobis animo dubitaveritis: quod priusquam eveniat, opto ut me supremus dies huic mutatæ vestra de me opinioni eripiat, nihil honoris adiiciet mihi Patris appellatio: vobis autem exprobabit, aut temeritatem delati*

mihi

mihi ejus cognominis, aut inconstantiam contrarii de me judicii.

68. Corpore fuit amplo, atque robusto: statura, quæ justam excederet. Latus ab humeris & pectore: ceteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis, & congruens, sinistra manu agiliore, ac validiore. Articulis ita firmis, ut recens, & integrum malum digito terebraret: caput pueri, vel etiam adolescentis, talitro vulneraret. Colore erat candido; capillo pone occipitium submissiore, ut cervicem etiam obtegeret, quod gentile in illo videbatur. Facie honesta, in qua tamen crebri, & subtiles tumores; cum prægrandibus oculis, & qui, quod mirum esset, noctu etiam & in tenebris viderent, sed ad breve: & cum primum a somno patuissent, demum rursum hebescebant. Incedebat cervice rigida, & obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus: nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoque tardissimo: nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quæ omnia ingrata, atque arrogantiæ plena & animadvertit Augustus in eo, & excusare tentavit sæpe apud senatum, ac populum, professus: *Naturæ vitia esse, non animi*. Valetudine prosperrima usus est, tempore quidem principatus pæne toto prope illæsa: quamvis a trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consiliove medicorum.

69. Circa Deos ac religiones negligentior, quippe addictus mathematicæ: per-

ſuaſioniſque plenus, cuncta fato agi. Tonitrua tamen præter modum expaveſcebat: & turbatiore cœlo nunquam non coronam lauream capite geſtavit, quod fulmine afflari negetur id genus frondis.

70. Artes liberales utriuſque generis ſtudioſiſſime coluit. In oratione Latina ſecutus eſt Corvinum Meſſallam, quem ſenem adoleſcens obſervaverat; ſed affectatione & moroſitate nimia obſcurabat ſtylum: ut aliquanto ex tempore quam a cura præſtantior haberetur. Compoſuit & carmen lyricum, cujus eſt titulus: *Conqueſtio de L. Cæſaris morte*. Fecit & Græca poëmata, imitatus Euphorionem, & Rhianum, & Parthenium: quibus poëtis admodum delectatus, ſcripta eorum, & imagines publicis bibliothecis inter veteres, & præcipuos auctores dedicavit: & ob hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curavit notitiam hiſtoriæ fabularis, uſque ad ineptias atque deriſum. Nam & grammaticos, quod genus hominum præcipue, ut diximus, appetebat, ejuſmodi fere quæſtionibus experiebatur: *Quæ mater Hecubæ: quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet: quid Sirenes cantare ſint ſolitæ*. Et quo primum die, poſt exceſſum Auguſti, curiam intravit: quaſi pietati ſimul, ac religioni ſatisfacturus, Minois exemplo, ture quidem ac vino, verum ſine tibicine, ſupplicavit: ut ille olim in morte filii.

71. Sermone Græco, quanquam alias promptus & facilis, non tamen uſquequa-

que

que usus est. Abstinuitque maxime in senatu: adeo quidem ut *Monopolium* nominaturus, prius veniam postularit, quod sibi verbo peregrino utendum esset; atque etiam in quodam decreto patrum, cum ἔμβλημα recitaretur, commutandam censuerit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam, aut si non reperiretur, vel pluribus, & per ambitum verborum rem enuntiandam. Militem quoque Græce testimonium interrogatum, nisi *Latine respondere* vetuit.

72. Bis omnino toto secessus tempore, Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos Naumachiæ hortos subvectus est; disposita statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeuntes submoveret. Iterum Appia usque ad septimum lapidem, sed prospectis modo nec aditis Urbis mœnibus rediit. Primo incertum qua de causa, postea ostento territus. Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem ex consuetudine manu sua cibaturus, cum consumptum a formicis invenisset, monitus est, ut vim multitudinis caveret. Rediens ergo propere Campaniam Asturæ in languorem incidit. Quo paullum levatus, Circejos pertendit. Ac ne quam suspicionem infirmitatis daret, castrensibus ludis non interfuit solum, sed etiam missum in harenam aprum jaculis desuper petiit: statimque latere convulso, & ut exæstuarat, afflatus aura, in graviorem recidit morbum. Sustentavit tamen aliquandiu, quamvis Misenum usque devectus, nihil ex ordine quotidiano prætermitteret, ne convivia quidem,

ac

ac ceteras voluptates, partim intemperantia, partim dissimulatione. Nam Chariclem medicum, quod commeatu absuturus e convivio egrediens, manum sibi osculandi causa apprehendisset, existimans tentatas ab eo venas sibi, remanere ac recumbere hortatus est, cœnamque protraxit. Nec abstinuit consuetudine, quin tunc quoque instans in medio triclinio, adstante lictore, singulos, valere dicentes appellaret.

73. Interim cum in actis senatus legisset, dimissos, ac ne auditos quidem quosdam reos, de quibus strictim, & nihil aliud quam nominatos ab indice scripserat: pro contempto se habitum fremens, repetere Capreas quoquo modo destinavit, non temere quidquam nisi ex tuto ausurus. Sed & tempestatibus, & ingravescente vi morbi retentus, paullo post obiit in villa Luculliana, octavo & septuagesimo ætatis anno, tertio & vigesimo imperii, decimo septimo Calend. Aprilis Cn. Acerronio Proculo, C. Pontio Nigro Coss. Sunt, qui putent venenum ei a Caio datum lentum atque tabificum. Alii in remissione fortuitæ febris cibum desideranti negatum: nonnulli pulvinum injectum, cum extractum sibi deficienti anulum mox resipiscens requisisset. Seneca eum scribit: *Intellecta defectione, exemptum anulum quasi alicui traditurum paramper tenuisse: dein rursus aptasse digito, & compressa sinistra manu jacuisse diu immobilem: subito vocatis ministris, ac nemine respondente, consurrexisse, nec procul a lectulo deficientibus viribus concidisse.*

74. Su-

74. Supremo natali suo Apollinem Temenitem, & amplitudinis & artis eximiæ advectum Syracusis, ut in bibliotheca novi templi poneretur, viderat per quietem affirmantem sibi: *Non posse se ab ipso dedicari*. Et ante paucos, quam obiret, dies, turris Phari terræ motu Capreis concidit. Ac Miseni cinis e favilla & carbonibus ad calefaciendum triclinium illatus, extinctus: & jam diu frigidus exarsit repente prima vespera, atque in multam noctem pertinaciter luxit.

75. Morte ejus ita lætatus est populus, ut ad primum nuntium discurrentes, pars *Tiberium in Tiberim* clamitarent: pars *terram matrem Deosque Manes orarent ne mortuo sedem ullam nisi inter impios darent*: alii uncum & Gemonias cadaveri minarentur, exacerbati super memoriam pristinæ crudelitatis, etiam recenti atrocitate. Nam cum senatusconsulto cautum esset, ut pœna damnatorum in decimum semper diem differretur, forte accidit, ut quorundam supplicii dies is esset, quo nuntiatum de Tiberio erat. Hos implorantes hominum fidem, quia, absente adhuc Cajo, nemo exstabat, qui adiri interpellarique posset, custodes, ne quid adversus constitutum facerent, strangulaverunt, abjeceruntque in Gemonias. Crevit igitur invidia, quasi, etiam post mortem tyranni, sævitia permanente. Corpus ut moveri a Miseno cœpit, conclamantibus plerisque, *Atellam potius deferendum, & in amphitheatro semiustulandum*: Romam per milites deportatum est, crematumque publico funere. 76. Te-

76. Teſtamentum duplex ante biennium fecerat, alterum ſua, alterum liberti manu, ſed eodem exemplo; obſignaveratque etiam humillimorum ſignis. Eo teſtamento heredes æquis partibus reliquit, Cajum ex Germanico, & Tiberium ex Druſo, nepotes, ſubſtituitque invicem. Dedit & legata pleriſque; inter quos virginibus Veſtalibus, ac militibus univerſis, plebique Romanæ viritim, atque etiam ſeparatim vicorum magiſtris.

C. CA-

C. SUETONII
TRANQUILLI
CAJUS CÆSAR
CALIGULA IV.

GErmanicus C. Cæſaris pater, Druſi & minoris Antoniæ filius, a Tiberio patruo adoptatus, quæſturam quinquennio ante quam per leges liceret, & poſt eam, conſulatum ſtatim geſſit. Miſſuſque ad exercitum in Germaniam, exceſſu Auguſti nuntiato, legiones univerſas imperatorem Tiberium pertinaciſſime recuſantes, & ſibi ſummam Reipublicæ deferentes, incertum conſtantia an pietate majore, compeſcuit: atque, hoſte mox devicto, triumphavit. Conſul deinde iterum creatus, ac priuſquam honorem iniret, ad componendum Orientis ſtatum expulſus, cum Armeniæ regem deviciſſet, Cappadociam in provinciæ formam redegiſſet, annum ætatis agens quartum, & trigeſimum, diutino morbo Antiochiæ obiit, non ſine veneni ſuſpi-

suspicione. Nam præter livores, qui toto corpore erant, & spumas, quæ per os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est, cujus ea natura existimatur, ut tinctum veneno, igne confici nequeat.

2. Obiit autem, ut opinio fuit, fraude Tiberii, ministerio & opera C. Pisonis. Qui sub idem tempus Syriæ præpositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem, aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam ægrum Germanicum gravissimis verborum, ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter quæ, ut Romam rediit, pæne discerptus a populo, a senatu capitis damnatus est.

3. Omnes Germanico corporis animique virtutes, & quantas nemini cuiquam, contigisse satis constat: formam & fortitudinem egregiam: ingenium in utroque eloquentiæ doctrinæque genere præcellens: benevolentiam singularem: conciliandæque hominum gratiæ, ac promerendi amoris mirum & efficax studium. Formæ minus congruebat gracilitas crurum, sed ea quoque paullatim repleta assidua equi vectatione post cibum. Hostem cominus sæpe percussit. Oravit causas etiam triumphaleis, atque inter cetera studiorum monumenta reliquit & comœdias Græcas. Domi forisque civilis: libera ac fœderata oppida sine lictoribus adibat. Sicubi clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat. Cæsorum clade Variana veteres ac dispersas reliquias

quias uno tumulo humaturus, colligere sua manu, & comportare primus aggressus est. Obtrectatoribus etiam qualescumque, & quantacumque de causa nactus esset, lenis adeo, & innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindenti, clientelas diu vexanti, non prius succensere in animum induxerit, quam veneficiis quoque, & devotionibus impugnari se comperisset: ac ne tunc quidem ultra progressus, quam ut & amicitiam ei more majorum renuntiaret, mandaretque domesticis ultionem, si quid sibi accideret.

4. Quarum virtutum fructum uberrimum tulit, sic probatus & dilectus a suis, ut Augustus, (omitto enim necessitudines reliquas) diu cunctatus an sibi successorem destinaret, adoptandum Tiberio dederit. Sic vulgo favorabilis, ut plurimi tradant, quoties aliquo adveniret, vel sicunde discederet, præ turba occurrentium prosequentiumve nonnunquam eum discrimen vitæ adisse. E Germania vero, post compressam seditionem, revertenti, prætorianas cohortes universas prodisse obviam, quamvis pronuntiatum esset, ut duæ tantummodo exirent: populi autem Romani sexum, ætatem, ordinem omnem usque ad vicesimum lapidem effudisse se.

5. Tamen longe majora & firmiora de eo judicia in morte, ac post mortem exstitere. Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subversæ Deum aræ, Lares a quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi. Quin & Bar-

& Barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusque adversus nos bellum esset, velut in domestico communique moerore consensisse ad inducias. Regulos quosdam barbam posuisse, & uxorum capita rasisse, ad indicium maximi luctus. Regum etiam regem & exercitatione venandi, & convictu Megistanum abstinuisse, quod apud Parthos justitii instar est.

6. Romæ equidem cum ad primam famam valetudinis attonita & mœsta civitas sequentes nuntios opperiretur, & repente jam vesperi incertis auctoribus convaluisse tandem percrebuisset: passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursum est, ac pæne revulsæ templi fores, ne quid gestientes vota reddere moraretur. Expergefactus e somno Tiberius est gratulantium vocibus, atque undique concinentium: *salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus*. Sed ut demum fato functum palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit, duravitque etiam per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumque defuncti etiam atrocitas insequentium temporum: cunctis nec temere opinantibus, reverentia ejus, ac metu repressam Tiberii sævitiam, quæ mox eruperit.

7. Habuit in matrimonio Agrippinam, M. Agrippæ & Juliæ filiam, & ex ea novem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus jam puerascens, insigni festivitate, cujus effigiem habitu Cupidi-

pidinis in æde Capitolinæ Veneris Livia dedicavit. Auguſtus in cubiculo ſuo poſitam, quotieſcumque introiret, exoſculabatur. Ceteri ſuperſtites patri fuerunt. Tres ſexus fœminini, Agrippina, Druſilla, Livilla, continuo triennio natæ; totidem mares, Nero & Druſus, & C. Cæſar. Neronem & Druſum ſenatus, Tiberio criminante, hoſtes judicavit.

8. C. Cæſar natus eſt pridie Kal. Septemb. patre ſuo, & C. Fontejo Capitone Coss. ubi natus ſit, incertum diverſitas tradentium facit. Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum ſcribit: Plinius Secundus in Treveris vico Ambiatino ſupra confluentes: addit etiam pro argumento aras ibi oſtendi inſcriptas, *ob Agrippinæ puerperium*. Verſiculi, imperante mox eo, divulgati: apud hibernas legiones procreatum indicant:

In caſtris natus, patriis nutritus in armis,
Jam deſignati principis omen erat.

Ego in Actis Antii invenio editum. Gætulicum refellit Plinius, quaſi mentitum per adulationem, ut ad laudes juvenis glorioſique principis aliquid etiam ex Urbe Herculi ſacra ſumeret: abuſumque audentius mendacio, quod ante annum fere natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus & ipſe C. Cæſar: de cujus amabili pueritia immaturoque obitu ſupra diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Auguſti memoriæ mandarunt, Germanicum exacto conſulatu in Galliam miſſum conſentiunt, jam nato

Cajo. Nec Plinii opinionem inſcriptio aræ quidquam adjuverit, cum Agrippina bis in ea regione filias enixa ſit: & qualiſcumque partus, ſine ullo ſexus diſcrimine, *puerperium* vocetur: quod antiqui etiam puellas *pueras*, ſicut & pueros *puellos* dictarent. Extat & Auguſti epiſtola ante paucos, quam obiret menſes, ad Agrippinam neptem ita ſcripta de Cajo hoc (neque enim quiſquam jam alius infans nomine pari tunc ſupererat) *Puerum Cajum xv. Kalen. Junii, ſi Dî volent, ut ducerent Talarius, & Aſellius, heri cum his conſtitui. Mitto præterea cum eo ex ſervis meis medicum, quem ſcripſi Germanico, ſi vellet, ut retineret. Valebis, mea Agrippina, & dabis operam, ut valens pervenias ad Germanicum tuum*. Abunde arbitror patere, non potuiſſe ibi naſci Cajum, quo prope bimulus demum perductus ab Urbe ſit. Verſiculorum quoque fidem eadem hæc elevant; & eo facilius quod hi ſine auctore ſint. Sequenda igitur eſt quæ ſola Actorum reſtat, & publici inſtrumenti auctoritas: præſertim cum Cajus Antium, omnibus ſemper locis atque ſeceſſibus prælatum, non aliter quam natale ſolum dilexerit: tradaturque etiam ſedem, ac domicilium Imperii tædio Urbis transferre eo deſtinaſſe.

9. Caligulæ cognomen caſtrenſi joco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur. Apud quos quantum præterea per hanc nutrimentorum conſuetudinem amore, & gratia valuerit,

ma-

maxime cognitum est, cum post excessum Augusti tumultuantes, & in furorem usque præcipites, solus haud dubie conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt quam ablegari eum ob seditionis periculum, & in proximam civitatem demandari animadvertissent. Tunc demum ad pœnitentiam versi, represso ac retento vehiculo, invidiam, quæ sibi fieret, deprecati sunt.

10. Comitatus est patrem, & in Syriaca expeditione. Unde reversus primum in matris, deinde ea relegata, in Liviæ Augustæ proaviæ suæ contubernio mansit: quam defunctam prætextatus etiam tum pro Rostris laudavit. Transiitque ad Antoniam aviam, & inde vicesimo ætatis anno accitus Capreas a Tiberio: uno atque eodem die togam sumpsit, barbamque posuit, sine ullo honore, qualis contigerat tirocinio fratrum ejus. Hic omnibus insidiis tentatus elicientium, cogentiumque se ad querelas, nullam unquam occasionem dedit: perinde obliterato suorum casu, ac si nihil cuiquam accidisset: quæ vero ipse pateretur, incredibili dissimulatione transmittens. Tantique in avum, & qui juxta erant, obsequii, ut non immerito sit dictum: *Nec servum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuisse.*

11. Naturam tamen sævam atque probrosam nec tunc quidem inhibere poterat: quin & animadversionibus, pœnisque ad supplicium datorum cupidissime interesset, & ganeas atque adulteria capillamento celatus, & veste longa noctibus

obiret: ac scænicas saltandi canendique artes studiosissime appeteret: facile id sane Tiberio patiente, si per has mansuefieri posset ferum ejus ingenium. Quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, ut aliquoties prædicaret: *Exitio suo omniumque Cajum vivere: & se natricem* (serpentis id genus) *populo Roman. Phaëthontem orbi terrarum educere.*

12. Non ita multo post Juniam Claudillam M. Silani nobilissimi viri filiam duxit uxorem; deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quam inauguraretur, ad Pontificatum traductus est: insigni testimonio pietatis atque indolis: cum deserta desolataque reliquis subsidiis aula, Sejano vero tunc suspecto, mox & oppresso, ad spem successionis paulatim admoveretur. Quam quo magis confirmaret, amissa Junia ex partu, Enniam Næviam Macronis uxorem, qui tum prætorianis cohortibus præerat, sollicitavit ad stuprum, pollicitus & matrimonium suum, si potitus Imperio fuisset: deque ea re & jurejurando, & chirographo cavit. Per hanc insinuatus Macroni, veneno Tiberium aggressus est, ut quidam opinantur: spirantique adhuc detrahi anulum: & quoniam suspicionem retinentis dabat, pulvinum jussit injici, atque etiam fauces manu sua oppressit: liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamaverat, confestim in crucem acto. Nec abhorret a veritate, quum sint quidam auctores, ipsum postea, & si non de perfecto, aut

certe

certe de cogitato quondam parricidio professum. Gloriatum enim esse assidue, in commemoranda sua pietate: *Ad ulciscendam necem matris, & fratrum, introisse se cum pugione cubiculum Tiberii dormientis, & misericordia correptum, abiecto ferro recessisset: nec illum, quanquam sensisset, aut inquirere quidquam, aut exsequi ausum.*

13. Sic imperium adeptus, populum Roman. vel, ut ita dicam, hominum genus, voti compotem fecit, exoptatissimus princeps maximæ parti provincialium, ac militum, quod infantem plerique cognoverant: sed & universæ plebi urbanæ ob memoriam Germanici patris, miserationemque prope afflictæ domus. Itaque ut a Miseno movit, quamvis lugentis habitu, & funus Tiberii prosequens, tamen inter altaria, & victimas, ardenteisque tedas, densissimo & lætissimo obviorum agmine incessit, super fausta nomina, *sidus* & *pullum*, & *puppum* & *alumnum* appellantium.

14. Ingressoque Urbem, statim consensu senatus, & irrumpentis in Curiam turbæ, irrita Tiberii voluntate, qui testamento alterum nepotem suum prætextatum adhuc coheredem ei dederat, jus arbitriumque omnium rerum illi permissum est, tanta publica lætitia, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centum sexaginta millia victimarum cæsa tradantur. Cum deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas trajecisset, vota pro reditu suscepta sunt: ne

minimam quidem occasionem quoquam omittente in testificanda solicitudine, & cura de incolumitate ejus. Ut vero in adversam valetudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa Palatium, non defuerunt, qui depugnaturos se armis pro salute ægri, quique capita sua titulo proposito voverent. Accessit ad immensum civium amorem notabilis etiam externorum favor. Namque Artabanus Parthorum Rex, odium semper contemptumque Tiberii præ se ferens, amicitiam ejus ultro petiit: venitque ad colloquium legati consularis: & transgressus Euphratem, aquilas & signa Romana Cæsarumque imagines adoravit.

15. Incendebat & ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lachrymis pro concione laudato funeratoque amplissime, confestim Pandatariam, & Pontias, ad transferendos matris fratrisque cineres festinavit, tempestate turbida, quo magis pietas emineret: adiitque venerabundus, ac per semet in urnas condidit. Nec minore scæna Ostiam, præfixo in biremis puppe vexillo, & inde Romam Tiberi subvectos, per splendidissimum quemque equestris ordinis, medio ac frequenti die duobus ferculis Mausoleo intulit. Inferiasque his annua religione publice instituit: & eo amplius matri Circenses, carpentumque quo in pompa traduceretur. At in memoriam patris, Septembrem mensem *Germanicum* appellavit. Post hæc, Antoniæ aviæ quid-

quid

quid unquam Livia Augusta honorum cepisset, uno senatusconsulto congessit. Patruum Claudium equitem Roman. ad id tempus collegam sibi in consulatu assumpsit. Fratrem Tiberium die virilis togæ adoptavit, appellavitque *Principem juventutis*. De sororibus auctor fuit, ut omnibus sacramentis adiiceretur: *Neque me liberosque meos cariores habebo, quam Cajum, & sorores ejus*. Item relationibus consultum: *Quod bonum felixque sit C. Cæsari sororibusque ejus*. Pari popularitate damnatos relegatosque restituit: criminumque, si qua residua ex priore tempore manebant, omnium gratiam fecit. Commentarios ad matris fratrumque suorum causas pertinentes, ne cui post modum delatori aut testi maneret ullus metus, convectos in forum, & ante clare obtestatus deos neque legisse, neque attigisse quicquam, concremavit. Libellum de salute sua oblatum non recepit, contendens, *nihil sibi admissum cur cuiquam invisus esset*: negavitque se delatoribus aures habere.

16. Spintrias monstruosarum libidinum ægre, ne profundo mergeret, exoratus, Urbe submovit. Titi Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Severi scripta senatusconsultis abolita, requiri, & esse in manibus lectitarique permisit: quando maxime sua interesset, ut facta quæque posteris tradantur. Rationes imperii ab Augusto proponi solitas, sed a Tiberio intermissas, publicavit. Magistratibus liberam juris dictionem, & sine sui appellatione concessit.

Equites Romanos severe curioseque, nec sine moderatione recognovit: palam adempto equo, quibus aut probri aliquid, aut ignominiæ inesset: eorum qui minore culpa tenerentur, nominibus modo in recitatione præteritis. Ut levior labor judicantibus foret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit. Tentavit, & comitiorum more revocato, suffragia populo reddere. Legata ex testamento Tiberii, quanquam abolito, sed & Juliæ Augustæ, quod Tiberius suppresserat, cum fide, ac sine calumnia repræsentata persolvit. Ducentesimam auctionum Italiæ remisit. Multis incendiorum damna supplevit: ac si quibus regna restituit, adjecit & fructum omnem vectigaliorum, & redituum medii temporis; ut Antiocho Comageno HS: millies confiscatum. Quoque magis nullius non boni exempli fautor videretur, mulieri libertinæ octoginta donavit, quod excruciata gravissimis tormentis de scelere patroni reticuisset. Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequente: nobilibusque pueris, ac puellis carmine modulato, laudes virtutum ejus canentibus. Decretum autem ut dies, quo cepisset imperium, *Palilia* vocaretur, velut argumentum rursus conditæ Urbis.

17. Consulatus quatuor gessit: primum ex Kalend. Julii per duos menses: secundum ex Kalend. Januariis per triginta dies:

ta dies: tertium usque in Idus Januarii: quartum usque in septimo Idus easdem. Ex omnibus duos novissimos conjunxit. Tertium autem Lugduni iniit solus: non, ut quidam opinantur, superbia negligentiave, sed quod defunctum sub Kalendarum diem collegam rescisse absens non poterat. Congiarium populo bis dedit trecenos HS: toties abundantissimum epulum senatui equestrique ordini, etiam conjugibus, ac liberis utrorumque. Posteriore epulo, forensia insuper viris, pueris ac fœminis fascias purpuræ, ac conchylii distribuit. Et ut lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adjecit diem Saturnalibus, appellavitque *Juvenalem*.

18. Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit: quibus inseruit catervas Afrorum Campanorumque pugilum ex utraque regione electissimorum. Neque spectaculis ipse semper præsedit: sed interdum aut magistratibus, aut amicis præsidendi munus injunxit. Scænicos ludos & assidue, & varii generis multifariam fecit: quondam etiam & nocturnos accensis tota Urbe luminibus. Sparsit, & missilia variarum rerum, & panaria cum opsonio viritim divisit. Qua epulatione equiti Romano contra se hilarius avidiusque vescenti, partes suas misit: sed & senatori ob eandem causam codicillos, quibus prætorem eum extra ordinem designabat. Edidit & Circenses plurimos a mane usque ad vesperam, interjecta modo Afri-

cana-

canarum venatione, modo Trojæ decursione: quosdam autem præcipuos, minio, & chrysocolla constrato Circo, nec ullis nisi ex senatorio ordine aurigantibus. Commisit & subitos, & cum e Gelotiana apparatum Circi prospicientem pauci ex proximis Mænianis postulassent.

19. Novum præterea, atque inauditum genus spectaculi excogitavit. Nam Bajarum medium intervallum Puteolanas ad moles trium millium, & sexcentorum fere passuum ponte conjunxit, contractis undique onerariis navibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis, superjectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontem ultro citroque commeavit biduo continenti. Primo die phalerato equo insignisque quercica corona, & securi, & cetra, & gladio, aureaque chlamyde. Postridie quadrigario habitu, curriculoque bijugi famosorum equorum, præ se ferens Darium puerum ex Parthorum obsidibus, comitante prætorianorum agmine, & in essedis cohorte amicorum. Scio plerosque existimasse, talem a Cajo pontem excogitatum æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulaverit. Alios, ut Germaniam, & Britanniam, quibus imminebat, alicujus immensi operis fama territaret. Sed avum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Trasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, & in verum nepotem

pro-

proniori, affirmasset: *Non magis Cajum imperaturum, quam per Bajanum sinum equis discursurum*.

20. Edidit & peregre spectacula: in Sicilia Syracusis hasticos ludos, & in Gallia Lugduni miscellos. Sed & certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ: quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorundem & laudes componere coactos. Eos autem, qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.

21. Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti theatrumque Pompeii absoluit. Inchoavit autem aquæductum regione Tiburi, & Amphitheatrum juxta Septa: quorum operum a successore ejus Claudio, alterum peractum, omissum alterum est. Syracusis collapsa vetustate mœnia, Deorumque ædes refectæ. Destinaverat & Sami Polycratis regiam restituere, Mileti Didymeum peragere, in jugo Alpium urbem condere, sed ante omnia Isthmum in Achaja perfodere. Miseratque jam ad demetiendum opus primipilarem.

22. Hactenus quasi de principe, reliqua ut de monstro narranda sunt. Compluribus cognominibus assumptis (nam & Pius, & Castrorum Filius, & Pater Exercituum, & Opt. Max. Cæsar vocabatur) cum audiret forte reges, qui officii causa in Urbem advenerant, concertantes apud se super cœnam de nobilitate generis, exclamavit, Εἷς κοίρανος ἔστω, Εἷς βασιλεύς.

Nec

canarum venatione, modo Trojæ decursione: quosdam autem præcipuos, minio, & chrysocolla constrato Circo, nec ullis nisi ex senatorio ordine aurigantibus. Commisit & subitos, & cum e Gelotiana apparatum Circi prospicientem pauci ex proximis Mænianis postulassent.

19. Novum præterea, atque inauditum genus spectaculi excogitavit. Nam Bajarum medium intervallum Puteolanas ad moles trium millium, & sexcentorum fere passuum ponte conjunxit, contractis undique onerariis navibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis, superjectoque aggere terreno, ac directo in Appiæ viæ formam. Per hunc pontem ultro citroque commeavit biduo continenti. Primo die phalerato equo insignisque quercica corona, & securi, & cetra, & gladio, aureaque chlamyde. Postridie quadrigario habitu, curriculoque bijugi famosorum equorum, præ se ferens Darium puerum ex Parthorum obsidibus, comitante prætorianorum agmine, & in essedis cohorte amicorum. Scio plerosque existimasse, talem a Cajo pontem excogitatum æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulaverit. Alios, ut Germaniam, & Britanniam, quibus imminebat, alicujus immensi operis fama territaret. Sed avum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Trasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, & in verum nepotem

pro-

proniori, affirmasset: *Non magis Cajum imperaturum, quam per Bajanum sinum equis discursurum*.

20. Edidit & peregre spectacula: in Sicilia Syracusis hasticos ludos, & in Gallia Lugduni miscellos. Sed & certamen quoque Græcæ Latinæque facundiæ: quo certamine ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorundem & laudes componere coactos. Eos autem, qui maxime displicuissent, scripta sua spongia linguave delere jussos, nisi ferulis objurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.

21. Opera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti theatrumque Pompeii absoluit. Inchoavit autem aquæductum regione Tiburi, & Amphitheatrum juxta Septa: quorum operum a successore ejus Claudio, alterum peractum, omissum alterum est. Syracusis collapsa vetustate mœnia, Deorumque ædes refectæ. Destinaverat & Sami Polycratis regiam restituere, Mileti Didymeum peragere, in jugo Alpium urbem condere, sed ante omnia Isthmum in Achaja perfodere. Miseratque jam ad demetiendum opus primipilarem.

22. Hactenus quasi de principe, reliqua ut de monstro narranda sunt. Compluribus cognominibus assumptis (nam & Pius, & Castrorum Filius, & Pater Exercituum, & Opt. Max. Cæsar vocabatur) cum audiret forte reges, qui officii causa in Urbem advenerant, concertantes apud se super cœnam de nobilitate generis, exclamavit, Εἷς κοίρανος ἔστω, Εἷς βασιλεύς:

Nec

Nec multum abfuit quin ſtatim diadema ſumeret, ſpeciemque principatus in regni formam converteret. Verum admonitus & principum, & regum ſe exceſſiſſe faſtigium, divinam ex eo majeſtatem aſſerere ſibi cœpit. Datoque negotio, ut ſimulacra numinum religione, & arte præclara, inter quæ Olympici Jovis, apportarentur e Græcia, quibus capite dempto ſuum imponeret: partem palatii ad Forum uſque promovit, atque æde Caſtoris, & Pollucis in veſtibulum transfigurata, conſiſtens ſæpe inter fratres deos medium ſe adorandum adeuntibus exhibebat, & quidam eum Latialem Jovem conſalutaverunt. Templum etiam numini ſuo proprium, & ſacerdotes, & excogitatiſſimas hoſtias inſtituit. In templo ſimulacrum ſtabat aureum iconicum. Amiciebaturque quotidie veſte, quali ipſe uteretur. Magiſteria ſacerdotii ditiſſimus quiſque & ambitione, & licitatione maxima vicibus comparabant. Hoſtiæ erant phœnicopteri, pavones, tetraones, Numidicæ, meleagrides, phaſianæ, quæ generatim per ſingulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque lunam invitabat aſſidue in amplexus, atque concubitum: interdiu vero cum Capitolino Jove ſecreto fabulabatur, modo inſuſurrans, ac præbens invicem aures, modo clarius, nec ſine jurgiis. Nam vox comminantis audita eſt:

Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάωσε,

donec exoratus, ut referebat, & in contubernium ultro invitatus, ſuper tem-

plum

plum Divi Augusti ponte transmisso, palatium Capitoliumque conjunxit. Mox quo propior esset, in area Capitolina novæ domus fundamenta jecit.

23. Agrippæ se nepotem neque credi, neque dici ob ignobilitatem ejus volebat: succensebatque, si qui vel oratione, vel carmine imaginibus eum Cæsarum insererent. Prædicabat autem matrem suam ex incesto, quod Augustus cum Julia filia commisisset, procreatam. Ac non contentus hac Augusti insectatione, Actiacas, Siculasque victorias, ut funestas pop. Rom. & calamitosas, vetuit solemnibus feriis celebrari. Liviam Augustam proaviam, Ulyssem stolatum identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad senatum epistola arguere ausus est, quasi materno avo Decurione Fundano ortam: cum publicis monumentis certum sit Aufidium Lingonem Romæ honoribus functum. Aviæ Antoniæ secretum petenti denegavit, nisi ut interveniret Macro præfectus. Ac per istiusmodi indignitates, & tædia, causa exstitit mortis: dato tamen, ut quidam putant, & veneno. Nec defunctæ ullum honorem habuit: prospexitque e triclinio ardentem rogum. Fratrem Tiberium inopinantem, repente immisso tribuno militum, interemit. Silanum item socerum ad necem, secandasque novacula fauces, compulit: causatus in utroque, quod hic ingressum se turbatius mare non esset secutus, ac spe occupandi Urbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset:

ille

ille antidotum oboluiſſet, quaſi ad præcavenda venena ſua ſumptum: cum & Silanus impatientiam nauſeæ vitaſſet, & moleſtiam navigandi: & Tiberius propter aſſiduam, & ingraveſcentem tuſſim medicamento uſus eſſet. Nam Claudium patruum non niſi in ludibrium reſervavit.

24. Cum omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecit: plenoque convivio ſingulas infra ſe viciſſim collocabat, uxore ſupra cubante. Ex his Druſillam vitiaſſe virginem, prætextatus adhuc, creditur. Atque etiam in concubitu ejus quondam deprehenſus ab avia Antonia, apud quam ſimul educabantur. Mox Lucio Caſſio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modum juſtæ uxoris propalam habuit. Heredem quoque bonorum, atque Imperii æger inſtituit. Eadem defuncta, juſtitium indixit; in quo riſiſſe, laviſſe, cœnaſſe cum parentibus, aut conjuge, liberiſve capitale fuit. Ac mœroris impatiens, cum repente noctuque profugiſſet ab Urbe, tranſcurriſſetque Campaniam, Syracuſas petiit. Rurſuſque inde propere rediit, barba capilloque promiſſo. Nec unquam poſtea quantiſcumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites niſi *per numen Druſillæ* dejeravit. Reliquas ſorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, ut quas ſæpe exoletis ſuis proſtraverit. Quo facilius eas in cauſa Æmili Lepidi condemnavit, quaſi adulteras, & inſidiarum adverſus ſe conſcias. Nec ſolum chirographa omnium re-

qui-

quisita fraude, ac stupro divulgavit, sed & tres gladios in necem suam præparatos Marti ultori, addito elogio, consecravit.

25. Matrimonia contraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit, non est facile discernere. Liviam Orestillam C. Pisoni nubentem, cum ad officium & ipse venisset, ad se deduci imperavit, intraque paucos dies repudiatam biennio post relegavit: quod repetisse usum prioris mariti tempore medio videbatur. Alii tradunt, adhibitum cœnæ nuptiali, mandasse ad Pisonem contra accumbentem: *Noli uxorem meam premere*: statimque e convivio abduxisse eam secum, & proximo die edixisse: *Matrimonium sibi repertum exemplo Romuli, & Augusti*. Lolliam Paullinam, C. Memmio consulari exercitus regenti, nuptam, facta mentione aviæ ejus, ut quondam pulcherrimæ, subito ex provincia evocavit, ac perductam a marito conjunxit sibi, brevique missam fecit, interdicto cujusquam in perpetuum coitu. Cæsoniam neque facie insigni, neque ætate integra, matremque jam ex alio viro trium filiarum, sed luxuriæ, ac lasciviæ perditæ, & ardentius, & constantius amavit: ut sæpe chlamyde peltaque, & galea ornatam, & juxta adequitantem, militibus ostenderit: amicis vero etiam nudam. Quam enixam uxorio nomine dignatus est, uno atque eodem die professus & maritum se ejus, & patrem infantis ex ea natæ. Infantem autem Juliam Drusillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens,

Mi-

Minervæ gremio imposuit, alendamque & instituendam commendavit. Nec ullo firmiore indicio sui seminis esse credebat, quam feritatis, quæ illi quoque tanta jam tunc erat, ut infestis digitis, ora, & oculos simul ludentium infantium incesseret.

26. Leve, ac frigidum sit his addere, quo propinquos amicosque pacto tractaverit. Ptolemæum regis Jubæ filium, consobrinum suum (erat enim & is M. Antonii ex Selena filia nepos) & in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam, adjutores imperii, quibus omnibus pro necessitudinis jure, proque meritorum gratia cruenta mors persoluta est. Nihilo reverentior leniorve erga senatum: quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuum millia, & cœnanti, modo ad pluteum, modo ad pedes stare succinctos linteo passus est: alios cum clam interemisset, citare nihilominus ut vivos perseveravit, paucos post dies voluntaria morte periisse mentitus. Coss. oblitis de natali suo edicere, abrogavit magistratum, fuitque per triduum sine summa potestate Respubl. Quæstorem suum in conjuratione nominatum flagellavit veste detracta, subjectaque militum pedibus, quo firme verberaturi insisterent. Simili superbia, violentiaque ceteros tractavit ordines. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupantium, omnes fustibus abegit. Elisique per eum tumultum viginti amplius equites Romani, totidem matronæ,

super

ſuper innumeram turbam ceteram. Scænicis ludis, inter plebem & equitem cauſam diſcordiarum ſerens, decimas maturius dabat, ut equeſtria ab infimo quoque occuparentur. Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantiſſimo Sole velis, emitti quemquam vetabat; remotoque ordinario apparatu, rapidis feris viliſſimos ſenio confectos, gladiatores quoque pegmares, patresfamiliarum notos, ſed inſignes debilitate aliqua corporis, ſubiiciebat. Ac nonnunquam horreis præcluſis, populo famem indixit.

27. Sævitiam ingenii per hæc maxime oſtendit. Cum ad ſaginam ferarum muneri præparatarum carius pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotavit: & cuſtodiarum ſeriem recognoſcens, nullius inſpecto elogio, ſtans, tantummodo intra porticum mediam: *a calvo ad calvum duci* imperavit. Votum exegit ab eo qui pro ſalute ſua gladiatoriam operam promiſerat: ſpectavitque ferro dimicantem, nec dimiſit niſi victorem, & poſt multas preces. Alterum, qui ſe periturum ea de cauſa voverat, cunctantem pueris tradidit verbenatum infulatumque, qui votum repoſcentes per vicos agerent, quoad præcipitaretur ex aggere. Multos honeſti ordinis, deformatos prius ſtigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad beſtias condemnavit, aut beſtiarum more quadrupedes cavea coërcuit, aut medios ſerra diſſecuit. Nec omnes gravibus ex cauſis, verum male de munere ſuo opinatos, vel

quod nunquam *per genium suum* deierassent. Parentes supplicio filiorum interesse cogebat: quorum uni valitudinem excusanti lecticam misit: alium e spectaculo pœnæ, epulis statim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & jocos provocavit. Curatorem munerum ac venationum per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum non prius occidit, quam offensus putrefacti cerebri odore. Atellanæ poëtam, ob ambigui joci versiculum, media Amphitheatri harena igni cremavit. Equitem Romanum objectum feris, cum se innocentem proclamasset, reduxit, abscissaque lingua, rursus induxit.

28. Revocatum quendam a vetere exsilio sciscitatus, quidnam ibi facere consuesset, respondente eo per adulationem: *Deos semper oravi, ut, quod evenit, periret Tiberius, & tu imperares*; opinans sibi quoque exsules suos mortem imprecari, misit circum insulas, qui universos contrucidarent. Cum discerpi senatorem concupisset, subornavit, qui ingredientem curiam, repente hostem publicum appellantes, invaderent, graphiisque confossum lacerandum ceteris traderent. Nec ante satiatus est, quam membra, & artus, & viscera hominis tracta per vicos, atque ante se congesta vidisset.

29. Immanissima facta augebat atrocitate verborum. *Nihil magis in natura sua laudare se, ac probare* dicebat, *quam*, ut ipsius verbo utar, *ἀδιατρεψίαν*. Monenti Anto-

toniæ aviæ, tanquam parum esset non obedire: *Memento*, ait, *omnia mihi, & homini licere*. Trucidaturus fratrem, quem metu venenorum præmuniri medicamentis suspicabatur: *Antidotum*, inquit, *adversus Cæsarem*? Relegatis sororibus, *non solum insulas habere se, sed etiam gladios* minabatur. Prætorium virum ex secessu Anticyræ, quam valetudinis causa petierat, propagari sibi commeatum sæpius desiderantem, cum mandasset interimi, adjecit: *Necessariam esse sanguinis missionem, cui tam diu non prodesset elleborum*. Decimo quoque die, numerum puniendorum ex custodia subscribens: *Rationem se purgare* dicebat. Gallis Græcisque aliquot uno tempore condemnatis, gloriabatur: *Gallograciam sese subegisse*.

30. Non temere in quemquam, nisi crebris & minutis ictibus animadverti passus est; perpetuo notoque jam præcepto: *Ita feri, ut se mori sentiat*. Punito per errorem nominis alio quam quem destinaverat, ipsum quoque paria meruisse dixit. Tragicum illud subinde jactabat:

Oderint dum metuant.

Sæpe in cunctos pariter senatores, ut Sejani clientes, aut matris, ac fratrum suorum delatores, invectus est: prolatis libellis, quos crematos simulaverat, defensaque Tiberii sævitia quasi necessaria, cum tot criminantibus credendum esset. Equestrem ordinem, ut scænæ harenæque devotum assidue proscidit. Infensus turbæ faventi adversus studium suum, exclamavit:

Utinam populus Roman. unam cervicem haberet. Cumque Tetrinius latro postularetur: *& qui postularent, Tetrinios esse* ait. Retiarii tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine ullo totidem secutoribus succubuerant: cum occidi juberentur, unus resumpta fuscina, omnes victores interemit. Hanc ut crudelissimam cædem & deflevit edicto, & eos qui spectare sustinuissent, exsecratus est.

31. Queri etiam palam de conditione temporum suorum solebat: *quod nullis calamitatibus publicis insignirentur*. Augusti principatum clade Variana: Tiberii, ruina spectaculorum apud Fidenas, memorabilem factum: sui oblivionem imminere prosperitate rerum. Atque identidem exercituum cædes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat.

32. Animum quoque remittenti, ludoque & epulis dedito, eadem dictorum factorumque sævitia aderat. Sæpe in conspectu prandentis, vel commissantis seriæ quæstiones per tormenta habebantur. Miles decollandi artifex quibuscumque e custodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitatum ab eo significavimus, cum multos e litore invitasset ad se, repente omnes præcipitavit. Quosdam gubernacula apprehenденteis, contis remisque detrusit in mare. Romæ publico epulo servum, ob detractam lectis argenteam laminam, carnifici confestim tradidit, ut manibus abscissis, atque ante pectus e collo pendentibus, præceden-

dente titulo qui caufam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumduceretur. Mirmillonem e ludo rudibus fecum batuentem, & fponte proftratum, confodit ferrea fica, ac more victorum cum palma difcucurrit. Admota altaribus victima, fuccinctus poparum habitu, elato alte malleo, cultrarium mactavit. Lautiore convivio effufus fubito in cachinnos Coss. qui juxta cubabant, quidnam rideret blande quærentibus: *Quid*, inquit, *nisi uno meo nutu jugulari utrumque vestrum ftatim poffe?*

33. Inter varios jocos, cum affiftens fimulacro Jovis Apellem tragœdum confuluiffet, uter illi major videretur, cunctantem flagellis difcidit: collaudans fubinde vocem deprecantis, quafi etiam in gemitu prædulcem. Quoties uxoris, vel amiculæ collum exofcularetur, addebat: *Tam bona cervix, fimulac juffero, demetur.* Quin & fubinde jactabat, *exquifiturum fe vel fidiculis de Cæfonia fua, cur eam tanto opere diligeret.*

34. Nec minore livore, ac malignitate, quam fuperbia fævitiaque pæne adverfus omnis ævi homines graffatus eft. Statuas virorum illuftrium, ab Augufto ex Capitolina area propter anguftias in Martium campum collatas, ita fubvertit atque disjecit, ut reftitui falvis titulis non valuerint. Vetuitque pofthac viventium cuiquam ufquam ftatuam aut imaginem, nifi confulto fe & auctore, poni. Cogitavit etiam de Homeri carminibus abo-

lendis : *Cur enim sibi non licere*, dicens, *quod Platoni licuit, qui eum e civitate quam constituebat ejecerit*? Sed & Virgilii, & Titi Livii scripta, & imagines, paullum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoverit: quorum alterum, *ut nullius ingenii, minimaque doctrinæ*: alterum, *ut verbosum in historia negligentemque* carpebat. De juris quoque consultis, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus sæpe jactavit: *Se, mehercle, effecturum, ne quid respondere possint* præter eum.

35. Vetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit: Torquato torquem: Cincinnato crinem: Cn. Pompejo, stirpis antiquæ, *Magni* cognomen. Ptolemæum, de quo retuli, & accersitum e regno, & exceptum honorifice, non alia de causa repente percussit, quam quod edente se munus, ingressum spectacula, convertisse hominum oculos fulgore purpureæ abollæ animadvertit. Pulcros & comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat. Erat Esius Proculus patre primipilari, ob egregiam corporis amplitudinem, & speciem *Colosseros* dictus. Hunc e spectaculis detractum, repente & in harenam deductum, Thraci, & mox hoplomacho comparavit: bisque victorem constringi sine mora jussit, & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde jugulari. Nullus denique tam abjectæ conditionis, tamque extremæ sortis fuit, cujus non commodis obtrectaret. Nemorensi regi, quod multos jam annos

po-

potiretur ſacerdotio, validiorem adverſarium ſubornavit. Cum quodam die muneris, eſſedario Porio, ob proſperam pugnam ſervum ſuum manu mittenti ſtudioſius plauſum eſſet, ita ſe proripuit e ſpectaculis, ut calcata lacinia togæ, præceps per gradus iret indignabundus, & clamitans: *Dominum gentium populum ex re leviſſima plus honoris gladiatori tribuentem, quam conſecratis principibus, aut præſenti ſibi.*

36. Pudicitiæ neque ſuæ, neque alienæ pepercit. M.Lepidum Mneſterem pantomimum, quoſdam obſides dilexiſſe fertur, commercio mutui ſtupri. Valerius Catullus conſulari familia juvenis, ſtupratum a ſe, ac latera ſibi contubernio ejus defeſſa, etiam vociferatus eſt. Super ſororum inceſta, & notiſſimum proſtitutæ Pyrallidis amorem, non temere ulla illuſtriore fœmina abſtinuit: quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatas, præterque pedes ſuos tranſeuntes diligenter, ac lente, mercantium more conſiderabat: etiam faciem manu allevans, ſi quæ pudore ſubmitteret. Quoties deinde libuiſſet, egreſſus triclinio, cum maxime placidam ſevocaſſet, paullo poſt, recentibus adhuc laſciviæ notis, reverſus, vel laudabat palam, vel vituperabat: ſingula numerans bona malave corporis atque concubitus. Quibuſdam, abſentium maritorum nomine, repudium ipſe miſit, juſſitque in Acta referri.

37. Nepotinis sumptibus omnium prodigorum ingenia superavit: commentus novum balnearum usum, portentosissima genera ciborum, atque cœnarum: ut calidis frigidisque unguentis lavaretur: prætiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet: convivis ex auro panes & opsonia apponeret: *aut frugi hominem esse oportere* dictitans, *aut Cæsarem*. Quin & nummos non mediocris summæ e fastigio basilicæ Juliæ per aliquot dies sparsit in plebem. Fabricavit & de cedris Liburnicas, geminatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum & porticuum & tricliniorum laxitate, magnaque etiam vitium & pomiferarum arborum varietate: quibus discumbens de die inter choros ac symphonias, litora Campaniæ peragraret. In exstructionibus prætoriorum atque villarum omni ratione posthabita, nihil tam efficere concupiscebat, quam quod posse effici negaretur. Et jactæ itaque moles infesto ac profundo mari, excisæ rupes durissimi silicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata fossuris montium juga, incredibili quidem celeritate, cum moræ culpa capite lueretur. Ac ne singula enumerem, immensas opes, totumque illud Tiberii Cæsaris, vicies ac septies millies HS: non toto vertente anno absumpsit.

38. Exhaustus igitur atque egens, ad rapinas convertit animum, vario & exquisitissimo calumniarum, & auctionum, & vectigalium genere. Negabat jure civita-

vitatem Romanam usurpare eos, quorum majores sibi posterisque eam impetrassent, nisi filii essent; neque enim intelligi debere posteros ultra hunc gradum. Prolataque Divorum Julii & Augusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat. Arguebat & perperam editos census, quibus postea quacumque de causa quidquam incrementi accessisset. Testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii, neque illum, neque se heredem reliquissent, ut ingrata rescidit. Item ceterorum, ut irrita & vana, quoscumque quis diceret herede Cæsare mori destinasse. Quo metu injecto, cum jam & ab ignotis inter familiares, & a parentibus inter liberos palam heres nuncuparetur, derisores vocabat: quod post nuncupationem vivere perseverarent, & multis venenatas macteas misit. Cognoscebat autem de talibus causis, taxato prius modo summæ, ad quem conficiendum consideret, confecto demum excitabatur. Ac ne paullulum quidem moræ patiens, super quadraginta reos quondam ex diversis criminibus una sententia condemnavit, gloriatusque est expergefactæ somno Cæsoniæ, *quantum egisset, dum ea meridiaret*. Auctione proposita, reliquias omnium spectaculorum subjecit & venditavit: exquirens per se pretia, & usque eo extendens, ut quidam immenso coacti quædam emere, ac bonis exuti, venas sibi inciderent. Nota res est, Aponio Saturnino inter subsellia dormitante, monitum a

Cajo

Cajo præconem, ne prætorium virum crebro capitis motu nutantem sibi præteriret: nec licendi finem factum, quoad tredecim gladiatores HS: nonagies ignoranti addicerentur.

39. In Gallia quoque, cum damnatarum sororum ornamenta, & suppellectilem, & servos, atque etiam liberos, immensis pretiis vendidisset, invitatus lucro, quidquid instrumenti veteris aulæ erat, ab urbe repetiit: comprehensis ad deportandum meritoriis quoque vehiculis, & pistrinensibus jumentis; adeo ut & panis Romæ sæpe deficeret, & litigatorum plerique, quod occurrere absentes ad vadimonium non possent, causa caderent. Cui instrumento distrahendo nihil non fraudis ac lenocinii adhibuit: modo avaritiæ singulos increpans, & *quod non puderet eos locupletiores esse, quam se*: modo pœnitentiam simulans, quod principalium rerum privatis copiam faceret. Compererat provincialem locupletem ducenta HS: numerasse vocatoribus, ut per fallaciam convivio interponeretur: nec tulerat moleste tam magno æstimari honorem cœnæ suæ. Huic postero die sedenti in auctione misit, qui nescio quid frivoli ducentis millibus traderet: diceretque *cœnaturum apud Cæsarem, vocatu ipsius*.

40. Vectigalia nova atque inaudita, primum per publicanos, deinde quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque prætorianos exercuit: nullo rerum, aut ho-

hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret. Pro eduliis, quæ tota Urbe venirent, certum statumque exigebatur. Pro litibus atque judiciis ubicumque conceptis, quadragesima summæ, de qua litigaretur: nec sine pœna, si quis composuisse vel donasse negotium convinceretur. Ex gerulorum diurnis quæstibus pars octava, ex capturis prostitutarum quantum quæque uno concubitu mereret. Additumque ad caput legis, ut tenerentur publico, & quæ meretricium, & qui lenocinium fecissent: necnon & matrimonia obnoxia essent.

41. Hujusmodi vectigalibus indictis, neque propositis, cum per ignorantiam scripturæ multa commissa fierent, tandem flagitante populo Romano proposuit quidem legem; sed & minutissimis literis, & angustissimo loco: uti ne cui describere liceret. Ac ne quod non manubiarum genus experiretur, lupanar in palatio constituit: distinctisque & instructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ ingenuique starent. Misit circum fora & basilicas nomenclatores ad invitandos in libidinem juvenes senesque: præbita advenientibus pecunia fenebris, appositique qui nomina palam subnotarent, quasi adjuvantium Cæsaris reditus. Ac ne ex lusu quidem aleæ compendium spernens, plus mendacio, atque etiam perjurio lucrabatur. Et quondam proximo collusori demandata vice sua, progressus in atrium domus, cum prætereuntes

tes duos equites Romanos locupletes ſine mora corripi confiſcarique juſſiſſet, exſultans rediit, glorianſque nunquam ſe proſperiore alea uſum.

42. Filia vero nata, pauperitatem, nec jam imperatoria modo, ſed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam, atque dotem puellæ recepit. Edixit & ſtrenas ineunte anno ſe recepturum: ſtetitque in veſtibulo ædium Kalend. Januariis ad captandas ſtipes, quas plenis ante eum manibus ac ſinu omnis generis turba fundebat. Noviſſime contrectandæ pecuniæ cupidine incenſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum acervos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquandiu volutatus eſt.

43. Militiam reſque bellicas ſemel attigit, neque ex deſtinato, ſed cum ad viſendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam proceſſiſſet. Admonitus de ſupplendo numero Batavorum, quos circum ſe habebat, expeditionis Germanicæ impetum cœpit: neque diſtulit, ſed legionibus & auxiliis undique excitis, delectibus ubique acerbiſſime actis, contracto & omnis generis commeatu quantum nunquam alius, iter ingreſſus eſt: confecitque modo tam feſtinanter & rapide, ut prætorianæ cohortes contra morem ſigna jumentis imponere, & ita ſubſequi cogerentur: interdum adeo ſegniter, & delicate, ut octophoro veheretur, atque a propinquarum urbium plebe verri ſibi

vias,

vias, & conſpergi propter pulverem exigeret.

44. Poſtquam caſtra attigit, ut ſe acrem & ſeverum ducem oſtenderet, legatos, qui auxilia ſerius ex diverſis locis adduxerant, cum ignominia dimiſit. At in exercitu recenſendo, pleriſque centurionum, maturis jam, & nonnullis ante pauciſſimos, quam conſummaturi eſſent dies, primos pilos ademit, cauſſatus enium cujuſque, & imbecillitatem: ceterorum increpita cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad ſex millium ſummam reſcidit. Nihil autem amplius quam Adminio Cinobellini Britannorum regis filio, qui pulſus a patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quaſi univerſa tradita inſula, magnificas Romam literas miſit: monitis ſpeculatoribus, ut vehiculo ad Forum uſque & Curiam pertenderet, nec niſi in æde Martis, ac frequente ſenatu, Coss. traderent.

45. Mox deficiente belli materia, paucos de cuſtodia Germanos traiici, occulique trans Rhenum juſſit: ac ſibi poſt prandium, quam tumultuoſiſſime adeſse hoſtem nuntiari. Quo facto, proripuit ſe cum amicis, & parte equitum prætorianorum in proximam ſilvam truncatiſque arboribus, & in modum tropæorum adornatis, ad lumina reverſus, eorum quidem qui ſecuti non eſſent, timiditatem & ignaviam corripuit: comites autem, & participes victoriæ, novo genere ac nomine coronarum donavit: quas diſtinctas

Solis,

Solis ac Lunæ ſiderumque ſpecie, *exploratorias* appellavit. Rurſus obſides quoſdam abductos e literario ludo, clamque præmiſſos, deſerto repente convivio, cum equitatu inſecutus, veluti profugos, ac reprehenſos in catenis reduxit: in hoc quoque mimo præter modum intemperans. Repetita cœna renuntiantes coactum agmen, ſicut erant, loricatos ad diſcumbendum adhortatus eſt. Monuit etiam notiſſimo Virgilii verſu: ***Durarent, ſecundiſque ſe rebus ſervarent.*** Atque inter hæc abſentem ſenatum populumque graviſſimo objurgavit edicto: ***quod Cæſare præliante, & tantis criminibus objecto, intempeſtiva convivia, circum & theatra, & amœnos ſeceſſus celebrarent.***

46. Poſtremo, quaſi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani, ac baliſtis machiniſque diſpoſitis, nemine gnaro, ac opinantem quidnam cœpturus eſſet, repente ut conchas legerent, galeaſque & ſinus replerent, imperavit: *ſpolia Oceani* vocans: *Capitolio Palatioque debita.* Et indicium victoriæ altiſſimam turrem excitavit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium curſus, ignes emicarent: pronuntiatoque militi donativo, centenis viritim denariis, quaſi omne exemplum liberalitatis ſupergreſſus: ***Abite***, inquit, ***læti, abite locupletes.***

47. Converſus hinc ad curam triumphi, præter captivos & transfugas barbaros, Galliarum quoque proceriſſimum quemque, & ut ipſe dicebat: ἀξιοθριάμβευτον,

ac

ac nonnullos ex principibus legit, ac ſepoſuit ad pompam: coëgitque non tantum rutilare & ſubmittere comam, ſed & ſermonem Germanicum addiſcere, & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam triremes, quibus introjerat Oceanum, magna ex parte itinere terreſtri Romam devehi. Scripſit & procuratoribus: *Triumphum appararent quam minima ſumma; ſed quantus nunquam alius fuiſſet: quando in omnium hominum bona jus haberent.*

48. Priuſquam provincia decederet, conſilium iniit nefandæ atrocitatis, legiones, quæ poſt exceſſum Auguſti ſeditionem olim moverant, contrucidandi: quod & patrem ſuum Germanicum ducem, & ſe infantem tunc obſediſsent. Vixque a tam præcipiti cogitatione revocatus, inhiberi nullo potuit modo quin decimare velle perſeveraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depoſitis, equitatu armato circumſedit. Sed cum videret, ſuſpecta re, pleroſque dilabi ad reſumenda, ſi qua vis fieret, arma, profugit concione: confeſtimque Urbem petiit, deflexa omni acerbitate in ſenatum, cui animadvertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur: querens inter cetera fraudatum ſe juſto triumpho, cum ipſe paullo ante, ne quid de honoribus ſuis ageretur, etiam ſub mortis pœna denuntiaſset.

49. Aditus ergo in itinere a legatis ampliſſimi ordinis, ut mutaret orantibus, quam maxima voce: *Veniam*, inquit, *veniam*,

niam, & hic mecum; capulum gladii crebro verberans, quo cinctus erat, Edixit, & *reverti se, sed iis tantum qui optarent equestri ordini, & populo; nam se neque civem, neque principem senatui amplius fore*. Vetuit etiam quemque senatorum sibi occurrere: atque omisso vel dilato triumpho, ovans Urbem natali suo ingressus est. Intraque quartum mensem periit, ingentia facinora ausus, & aliquanto majora moliens. Siquidem proposuerat, Antium, deinde Alexandriam commigrare, interempto prius utriusque ordinis electissimo quoque. Quod ne cui dubium videatur, in secretis ejus reperti sunt duo libelli, diverso titulo: alteri GLADIUS, alteri PUGIO index erat. Ambo notas & nomina continebant morti destinatorum. Inventa & arca ingens, variorum venenorum plena: quibus mox a Claudio demersis, infecta maria traduntur non sine piscium exitio, quos enectos aestus in proxima litora ejecit.

50. Statura fuit eminenti, pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima cervicis & crurum, & oculis & temporibus concavis, fronte lata & torva, capillo raro, ac circa verticem nullo, hirsutus cetera. Quare transeunte eo, prospicere ex superiore parte, aut omnino quacumque de causa *capram* nominare, criminosum & exitiale habebatur. Vultum vero natura horridum ac tetrum etiam ex industria efferabat, componens ad speculum in omnem terrorem ac for-

mi-

midinem. Valetudo ei neque animi, neque corporis constitit. Puer comitiali morbo vexatus: in adolescentia ita patiens laborum erat, ut tamen nonnunquam subita defectione ingredi, stare, colligere semet, ac sufferre vix posset. Mentis valetudinem & ipse senserat: ac subinde de secessu, deque purgando cerebro cogitavit. Creditur potionatus a Cæsonia uxore, amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem verterit. Incitabatur insomnia maxime: neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat: ac ne his quidem placida quiete, sed pavida miris rerum imaginibus: ut qui inter ceteras, pelagi quondam speciem colloquentem secum videre visus sit. Ideoque magna parte noctis vigiliæ cubandique tædio, nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus, invocare identidem, atque exspectare lucem consueverat.

51. Non immerito mentis valetudini attribuerim diversissima in eodem vitia, summam confidentiam, & contra nimium metum. Nam qui deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua, & fulgura connivere, caput obvolvere, ad vero majora proripere se e strato, sub lectumque condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi, irrisis multorum locorum miraculis, repente a Messana noctu profugit, Ætnæi verticis fumo ac murmure pavefactus. Adversus Barbaros quoque minacissimus, cum trans Rhenum inter angustias densumque agmen inter essedo

faceret, dicente quodam: *Non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat*; equum illico conscendit: ac propere versus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, per manus, ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & subsidia fugæ, classes apparabat: uno solatio acquiescens, transmarinas certe sibi superfuturas provincias, si victores Alpium juga ut Cimbri, vel etiam Urbem, ut Senones quondam, occuparent: unde credo percussoribus ejus postea consilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi ipsum sibi manus intulisse, nuntio malæ pugnæ perterritum.

52. Vestitu calceatuque, & cetero habitu, neque patrio, neque civili, ac ne virili quidem, ac denique humano, semper usus est. Sæpe depictas gemmatasque indutus pænulas, manuleatus & armillatus in publicum processit; aliquando sericatus, & cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri: plerumque vero aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceum, deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestavit: interdum & magni Alexandri thoracem repetitum e conditorio ejus.

53. E disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quantumvis facundus & promptus: uti-

que

que ſi perorandum in aliquem eſſet, irato & verba, & ſententiæ ſuppetebant: pronuntiatio quoque, & vox, ut neque eodem loci præ ardore conſiſteret, & exaudiretur a procul ſtantibus. Peroraturus *ſtricturum ſe lucubrationis ſuæ telum minabatur*: lenius comptiuſque ſcribendi genus adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem, *commiſſiones meras* componere, & *arenam eſſe ſine calce* diceret. Solebat etiam proſperis oratorum actionibus reſcribere, & magnorum in ſenatu reorum accuſationes defenſioneſque meditari: ac, prout ſtylus ceſſerat, vel onerare ſententia ſua quemque, vel ſublevare, equeſtri quoque ordine ad audiendum invitato per edicta.

54. Sed & aliorum generum artes ſtudioſiſſime, & diverſiſſimas exercuit. Thrax & auriga, idem cantor, atque ſaltator. Batuebat pugnatoriis armis, aurigabat exſtructo plurifariam circo. Canendi ac ſaltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem ſpectaculis temperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret, & geſtum hiſtrioni quaſi laudans vel corrigens palam effingeret. Nec alia de cauſa videtur eo die, quo periit, pervigilium indixiſſe, quam ut initium in ſcænam prodeundi licentia temporis auſpicaretur. Saltabat autem nonnunquam etiam noctu: & quondam tres conſulares ſecunda vigilia in palatium accitos, multaque & extrema metuentes ſuper pulpitum collocavit: deinde repente magno tibiarum & ſcabel-

faceret, dicente quodam: *Non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat*; equum illico conscendit: ac propere versus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, per manus, ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & subsidia fugæ, classes apparabat: uno solatio acquiescens, transmarinas certe sibi superfuturas provincias, si victores Alpium juga ut Cimbri, vel etiam Urbem, ut Senones quondam, occuparent: unde credo percussoribus ejus postea consilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi ipsum sibi manus intulisse, nuntio malæ pugnæ perterritum.

52. Vestitu calceatuque, & cetero habitu, neque patrio, neque civili, ac ne virili quidem, ac denique humano, semper usus est. Sæpe depictas gemmatasque indutus pænulas, manuleatus & armillatus in publicum processit; aliquando sericatus, & cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri: plerumque vero aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceum, deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestavit; interdum & magni Alexandri thoracem repetitum e conditorio ejus.

53. E disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quantumvis facundus & promptus: uti-

que

que si perorandum in aliquem esset, irato & verba, & sententiæ suppetebant: pronuntiatio quoque, & vox, ut neque eodem loci præ ardore consisteret, & exaudiretur a procul stantibus. Peroraturus *strictiurum se lucubrationis suæ telum minabatur*: lenius comptiusque scribendi genus adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem, *commissiones meras* componere, & *harenam esse sine calce* diceret. Solebat etiam prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in senatu reorum accusationes defensionesque meditari: ac, prout stylus cesserat, vel onerare sententia sua quemque, vel sublevare, equestri quoque ordine ad audiendum invitato per edicta.

54. Sed & aliorum generum artes studiosissime, & diversissimas exercuit. Thrax & auriga, idem cantor, atque saltator. Batuebat pugnatoriis armis, aurigabat exstructo plurifariam circo. Canendi ac saltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret, & gestum histrioni quasi laudans vel corrigens palam effingeret. Nec alia de causa videtur eo die, quo periit, pervigilium indixisse, quam ut initium in scænam prodeundi licentia temporis auspicaretur. Saltabat autem nonnunquam etiam noctu: & quondam tres consulares secunda vigilia in palatium accitos, multaque & extrema metuentes super pulpitum collocavit: deinde repente magno tibiarum & scabel-

lorum crepitu, cum palla tunicaque talari prosiluit, ac desaltato cantico abiit. Atque hic tam docilis ad cetera, natare nesciit.

55. Quorum vero studio teneretur, omnibus ad insaniam favit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur: ac si quis saltante eo vel leniter obstreperet, detrahi jussum manu sua flagellabat. Equiti Romano tumultuanti, per centurionem denuntiavit abiret sine mora Ostiam, perferretque ad Ptolemæum regem in Mauritaniam codicillos suos. Quorum exemplum erat: *Ei, quem istuc misi, neque boni quidquam, neque mali feceris.* Thraces quosdam Germanis corporis custodibus præposuit. Mirmillonum armaturas rescidit. Columbo victori, leviter tamen saucio, venenum in plagam addidit, quod ex eo *Columbinum* appellavit. Sic certe inter alia venena scriptum ab eo repertum est. Prasinæ factioni ita addictus & deditus, ut cœnaret in stabulo assidue, & maneret. Agitatori Cythico comissatione quadam in apophoretis vicies HS. contulit. Incitato equo, cujus causa pridie Circenses, ne inquietaretur, viciniæ silentium per milites indicere solebat, præter equile marmoreum, & præsepe eburneum, præterque purpurea tegumenta, ac monile e gemmis, domum etiam, & familiam, & supellectilem dedit, quo lautius nomine ejus invitati, acciperentur: consulatum quoque traditur destinasse.

56. Ita

56. Ita bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri. Sed una alteraque conspiratione detecta, aliis per inopiam occasionis cunctantibus, duo consilium communicaverunt, perfeceruntque: non sine conscientia potentissimorum libertorum, præfectorumque prætorii: quod ipsi quoque, etsi falso, in quadam conjuratione, quasi participes nominati, suspectos tamen se, & invisos sentiebant. Nam & statim seductis magnam fecit invidiam, districto gladio affirmans *sponte se periturum, si & illis morte dignus videretur*: nec cessavit ex eo criminari alterum alteri, atque inter se omnes committere. Cum placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi, primas sibi partes Cassius Chærea tribunus cohortis prætoriæ depoposcit: quem Cajus seniorem jam, ut mollem & effœminatum denotare omni probro consuerat: & modo, signum petenti, Priapum aut Venerem dare: modo, ex aliqua causa agenti gratias, osculandam manum offerre, formatam commotamque in obscœnum modum.

57. Futuræ cædis multa prodigia extiterunt. Olympiæ simulacrum Jovis, quod dissolvi transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis, opifices diffugerint. Supervenitque illico quidam Cassius quoque nomine, jussum se somnio affirmans immolare taurum Jovi. Capitolium Capuæ Idibus Martiis de Cœlo tactum est: item Romæ cella Palatini atriensis. Nec

defuerunt qui conjectarent, altero ostento periculum a custodibus domino portendi: altero, cædem rursus insignem, qualis eodem die facta quondam fuisset. Consulenti quoque de genitura sua, Sylla mathematicus certissimam necem appropinquare affirmavit. Monuerunt & sortes Antiatinæ, ut a *Cassio caveret*. Qua causa ille Cassium Longinum Asiæ tum proconsulem occidendum delegaverat, immemor Chæream Cassium nominari. Pridie quam periret, somniavit consistere se in cœlo juxta solium Jovis: impulsumque ab eo dextri pedis pollice, & in terras præcipitatum. Prodigiorum loco habita sunt etiam, quæ forte illo ipso die paullo prius acciderant. Sacrificans respersus est phœnicopteri sanguine. Et pantomimus Mnester tragœdiam saltavit, quam olim Neoptolemus tragœdus ludis, quibus rex Macedonum Philippus occisus est, egerat. Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomuit, ut plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scæna abundavit. Parabatur & in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Ægyptios & Æthiopes explicarentur.

58. Nono Kalend. Feb. hora quasi septima, cunctatus an ad prandium surgeret, marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scæna operas evocati præpararen-

rarentur, ut eos inſpiceret hortareturque, reſtitit. Ac niſi princeps gregis algere ſe diceret, redire ac repræſentare ſpectaculum voluit. Duplex dehinc fama eſt: alii tradunt alloquenti pueros a tergo Chæream cervicem gladio cæſim graviter percuſſiſſe, præmiſſa voce: *Hoc age*. Dehinc Cornelium Sabinum, alterum e conjuratis tribunum, ex adverſo trajeciſſe pectus: alii, Sabinum, ſubmota per conſcios centuriones turba, ſignum more militiæ petiſſe, & Cajo Jovem dante, Chæream exclamaſſe: *Accipe ratum*: reſpicientique maxillam ictu diſcidiſſe. Jacentem, contractiſque membris clamitantem ſe vivere, ceteri vulneribus triginta confecerunt. Nam ſignum erat omnium, *Repete*. Quidam etiam per obſcœna ferrum adegerunt. Ad primum tumultum lecticarii cum aſseribus in auxilium accurrerunt: mox Germani corporis cuſtodes, ac nonnullos ex percuſſoribus, quoſdam etiam ſenatores innoxios, interemerunt.

59. Vixit annis XXIX. imperavit triennio, & X. menſibus, diebuſque VIII. Cadaver ejus clam in hortos Lamianos aſportatum, & tumultuario rogo ſemiambuſtum levi ceſpite obrutum eſt: poſtea per ſorores ab exilio reverſas erutum, crematum, ſepultumque. Satis conſtat, prius quam id fieret, hortorum cuſtodes umbris inquietatos: in ea quoque domo, in qua occubuerit, nullam noctem ſine aliquo terrore tranſactam, donec ipſa domus incendio conſumpta ſit. Periit una & uxor Cæ-

 ſonia,

ſonia, gladio a centurione confoſsa, & filia parieti illiſa.

60. Conditionem temporum illorum etiam per hæc exiſtimare quivis poſſit. Nam neque cæde vulgata ſtatim creditum eſt. Fuitque ſuſpicio, ab ipſo Cajo famam cædis ſimulatam & emiſsam: ut eo pacto erga ſe hominum mentes deprehenderet. Neque conjurati cuiquam imperium deſtinaverunt. Et ſenatus in aſserenda libertate adeo conſenſit, ut Coss. primo non in curiam, quia Julia vocabatur, ſed in Capitolium convocarent. Quidam vero ſententia loco abolendam Cæſarum memoriam, ac diruenda templa cenſuerunt. Obſervatum autem notatumque eſt in primis, Cæſares omnes, quibus Caii prænomen fuit, ferro periiſse, jam inde ab eo qui Cinnanis temporibus ſit occiſus.

C. SUE-

C. SUETONII
TRANQUILLI
TIB. CLAUDIUS
DRUSUS CÆS. V.

PATREM Claudii Cæsaris Drusum, olim Decimum, mox Neronem prænomine, Livia, cum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus:

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία

Is Drusus in quæsturæ præturæque honore, dux Rhætici, deinde Germanici belli, Oceanum Septentrionalem primus Romanorum ducum navigavit: transque Rhenum fossas novi & immensi operis effecit, quæ nunc adhuc Drusinæ vocantur. Hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbaræ mulieris humana amplior, victorem ten-

tendere ultra sermone Latino prohibuisset. Quas ob res ovandi jus, & triumphalia ornamenta percepit: ac post præturam confestim inito consulatu, atque expeditione repetita, supremum diem morbo obiit in æstivis castris, quæ ex eo *scelerata* sunt appellata. Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad Urbem devectum, sepultum est in Martio campo. Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitavit: circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publicè supplicarent. Præterea senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit, & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus. Fuisse autem creditur non minus gloriosi quam civilis animi. Nam ex hoste super victorias, opima quoque spolia captasse, summoque sæpius discrimine duces Germanorum tota acie insectatus: nec dissimulasse unquam pristinum se Reip. statum quandoque restituturum si posset. Unde existimo nonnullos tradere ausos, suspectum eum Augusto, revocatumque ex provincia: & quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne prætermitterem retuli, quam quia verum aut verisimile putem: cum Augustus tantopere & vivum dilexerit, ut coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in senatu professus est: & defunctum ita pro concione laudaverit, ut deos precatus sit, *similes*

ei

ei Cæsares suos facerent: sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent. Nec contentus elogium tumulo ejus versibus a se compositis insculpsisse, etiam vitæ memoriam prosa oratione composuit. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit: verum tres omnino reliquit, Germanicum, Livillam, Claudium.

2. Claudius natus est, Julo Antonio, Fabio Africano Coss. Kal. Augustis, Lugduni, eo ipso die, quo primum ara ibi Augusto dedicata est: appellatusque Tiberius Claudius Drusus. Mox fratre majore in Juliam familiam adoptato, Germanici cognomen assumpsit. Infans autem relictus a patre, ac per omne fere pueritiæ atque adolescentiæ tempus, variis & tenacibus morbis conflictatus est; adeo ut animo simul & corpore hebetato, ne progressa quidem ætate, ulli publico privatoque muneri habilis existimaretur. Diu, atque etiam post tutelam receptam, alieni arbitrii, & sub pædagogo fuit: quem *Barbarum & olim superjumentarium, ex industria sibi appositum, ut se quibuscumque de causis quam sævissime coërceret*, ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem valetudinem & gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus novo more præsedit: & togæ virilis die, circa mediam noctem, sine solemni officio lectica in Capitolium latus est.

3. Disciplinis tamen liberalibus ab ætate prima non mediocrem operam dedit, ac

ac sæpe experimenta cujusque etiam publicavit. Verum ne sic quidem quidquam dignitatis assequi, aut spem de se commodiorem in posterum facere potuit. Mater Antonia *portentum eum hominis* dictitabat, *nec absolutum a natura, sed tantum inchoatum: ac si quem socordiæ argueret, stultiorem* ajebat *filio suo Claudio*. Avia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime: non monere, nisi acerbo & brevi scripto, aut per internuntios solita. Soror Livilla, cum audisset quandoque imperaturum, tam iniquam & tam indignam sortem populo Rom. palam & clare detestata est. Nam & avunculus major Augustus quid de eo in utramque partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistolis posui.

4. *Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti, mea Livia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum esset ludis Martialibus. Consentit autem uterque nostrum, semel esse nobis statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est* ἄρτιος, *ut ita dicam,* ὁλόκληρος, *quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos & gradus producendus sit, per quos frater ejus productus fuit? Sin autem* ἠλαττῶσθαι, *sentimus eum,* καὶ βεβλάφθαι, καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυψῆς ἀρτιότητα, *præbenda materia deridendi & illum & nos non est hominibus,* τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθότι. *Nam semper æstuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus,* μὴ προυποκειμένου ἡμῖν, *posse eum gerere honores*

nores

nores arbitremur, nec ne. In præsentia tamen quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum, non displicet nobis, si est passurus se ab Silani filio, homine sibi affini, admoneri, ne quid faciat, quod conspici & derideri possit. Spectare eum Circenses ex pulvinari non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorum conspicietur. In Albanum montem ire eum non placet nobis, aut esse Romæ Latinarum diebus. Cur enim non præficitur Urbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras, mea Livia, sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui: ne semper inter spem & metum fluctuemus. Licebit autem si voles, Antoniæ quoque nostræ des hanc partem epistolæ hujus legendam. Rursus alteris literis: *Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, quotidie invitabo ad cœnam, ne solus cœnet cum suo Sulpicio & Athenodoro: qui vellem diligentius, & minus μετεώρως deligeret sibi aliquem, cujus motum, & habitum, & incessum imitaretur misellus:*

Ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖσι σπȣδαίοις λίαν:

ubi non abberravit ejus animus, satis apparet: ἡ τῆς ψυχῆς ἀυτȣ͂ εὐγένεια. Item tertiis literis: *Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream, nisi, mea Livia, admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit, cum declamat σαφῶς dicere, quæ dicenda sunt, non video.* Nec dubium est quin post hæc Augustus constituerit, & reliquerit eum nullo præter Auguralis sacerdotii honore impertitum: ac ne heredem

qui-

quidem, nisi inter tertios, ac pæne extraneos, e parte sexta nuncuparit: legatoque non amplius quam octingentorum sestertiorum prosecutus.

5. Tiberius patruus petenti honores consularia ornamenta detulit. Sed instantius legitimos flagitanti, id solum codicillis rescripsit, *quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria misisse ei*. Tunc demum abjecta spe dignitatis, ad otium concessit, modo in hortis & suburbana domo, modo in Campaniæ secessu delitescens: atque ex contubernio sordidissimorum hominum super veterem segnitiæ notam, ebrietatis quoque, & aleæ infamiam subiit.

6. Cum interim, quanquam hoc modo agenti nunquam aut officium hominum, aut reverentia publica defuit. Equester ordo bis patronum eum perferendæ pro se legationis elegit: semel cum deportandum Romam corpus Augusti humeris suis a Coss. exposceretur: iterum cum oppressum Sejanum apud eosdem gratularetur. Quin & spectaculis advenienti assurgere, & lacernas deponere solebat. Senatus quoque, ut ad numerum sodalium Augustalium sorte ductorum extra ordinem adiiceretur, censuit: & mox ut domus ei, quam incendio amiserat, publica impensa restitueretur, dicendæque inter consulares sententiæ jus esset. Quod decretum abolitum est excusante Tiberio imbecillitatem ejus, ac damnum liberalitate sua resarturum pollicente. Qui tamen moriens, & in tertiis

here-

heredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertia vicies prosecutus, commendavit insuper exercitibus, senatui populoque Romano inter ceteras necessitudines nominatim.

7. Sub Cajo demum fratris filio secundam existimationem circa initia imperii omnibus lenociniis colligente, honores auspicatus, consulatum gessit una per duos menses: evenitque ut primitus ingredienti cum fascibus Forum, prætervolans aquila dexteriore humero consideret. Sortitus est & de altero consulatu in quartum annum: præseditque nonnunquam spectaculis in Caii vicem, acclamante populo: *Feliciter*, partim *patruo Imperatoris*, partim *Germanici fratri*.

8. Nec eo minus contumeliis obnoxius vixit. Nam & si paullo serius ad prædictam cœnæ horam occurrisset, non nisi ægre, & circuito demum triclinio, recipiebatur. Et quoties post cibum addormisceret, quod ei fere accidebat, olearum ac palmularum ossibus incessebatur: interdum ferula flagrove, velut per ludum, excitabatur a copreis. Solebant & manibus stertentis socci induci, ut repente expergefactus faciem sibi confricaret.

9. Sed ne discriminibus quidem caruit: primum in ipso consulatu, quod Neronis & Drusi, fratrum Cæsaris, statuas segnius locandas ponendasque curasset, pæne honore submotus est: deinde extraneo, vel etiam domesticorum aliquo deferente, assidue varieque inquietatus. Cum vero de-

tecta

tecta esset Lepidi & Gætulici conjuratio, missus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitæ periculum adiit: indignante ac fremente Cajo, patruum potissimum ad se missum, quasi ad puerum regendum; adeo ut non defuerint, qui traderent, præcipitatum quoque in flumen, sicut vestitus advenerat. Atque ex eo nunquam non in senatu novissimus consularium sententiam dixit, ignominiæ causa post omnes interrogatus. Etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in quo & ipse signaverat. Postremo etiam sestertium octogies pro introitu novi Sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut cum obligatam ærario fidem liberare non posset, in vacuum lege prædiatoria venalis penderit sub edicto præfectorum.

10. Per hæc ac talia, maxima ætatis parte transacta, quinquagesimo anno Imperium cepit, quantumvis mirabili casu. Exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Caii, cum quasi secretum eo desiderante turbam submoverent; in diætam, cui nomen est Hermæum, recesserat. Neque multo post rumore cædis exterritus, prorepsit ad solarium proximum: interque prætenta foribus vela se addidit: latentem discurrens forte gregarius miles animadversis pedibus e studio sciscitandi quisnam esset, agnovit, extractumque, & præ metu ad genua sibi accidentem, Imperatorem salutavit. Hinc ad alios commilitones fluctuantes, nec quidquam adhuc

quam

quam frementes perduxit. Ab his lecticæ impositus, & quia servi diffugerant, vicissim succollantibus, in castra delatus est, tristis ac trepidus miserante obvia turba, quasi ad pœnam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, aliquanto minore spe quam fiducia. Nam consules cum senatu & cohortibus urbanis Forum Capitoliumque occuparunt, asserturi communem libertatem: accitusque & ipse per Tribunum pleb. in Curiam ad suadenda, quæ viderentur, *vi se & necessitate teneri* respondit. Verum postero die, senatu segniore in exsequendis conatibus, per tædium ac dissensionem diversa censentium, & multitudine, quæ circumstabat, unum rectorem jam, & nominatim exposcente, armatos pro concione jurare in nomen suum passus est: promisitque singulis quinadena HS. primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pignoratus.

11. Imperio stabilito nihil antiquius duxit, quam id biduum quo de mutando Reip. statu hæsitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam & oblivionem in perpetuum sanxit, ac præstitit: tribunis modo ac centurionibus paucis e conjuratorum in Cajum numero interemptis, exempli simul causa, & quod suam quoque cædem depoposcisse cognoverat. Conversus hinc ad officia pietatis, jusjurandum neque sanctius sibi, neque crebrius instituit, quam per Augustum. Aviæ Liviæ divinos hono-

res, & Circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernendum curavit. Parentibus inferias publicas: & hoc amplius, patri Circenses annuos natali die: matri carpentum, quod per circum duceretur: & cognomen *Augustae*, ab avia recusatum. Ad fratris memoriam per omnem occasionem celebratam, comoediam quoque Graecam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia judicum coronavit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum, ac sine grata mentione transmisit: testatus quondam per edictum, *tanto impensius petere se, ut natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset & avi sui Antonii*. Tiberio marmoreum arcum juxta Pompeii theatrum, decretum quidem olim a senatu, verum omissum peregit. Caii quoque, etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamvis exordium principatus sui, vetuit inter festos referri.

12. Ac in semet augendo parcus atque civilis, praenomine *Imperatoris* abstinuit, nimios honores recusavit, sponsalia filiae natalemque geniti nepotis silentio, ac tantum domestica religione transegit. Neminem exsulum, nisi ex senatus auctoritate restituit: ut sibi in curiam praefectum Praetorii, tribunosque militum secum inducere liceret, utque rata essent, quae procuratores sui in judicando statuerent, praecario exegit. Jus nundinarum in privata praedia a consulibus petiit: cognitionibus magistratuum, ut unus e consiliariis frequenter interfuit. Eosdem spectacula edentes,

tes, surgens & ipse cum cetera turba, voce ac manu veneratus est, Tribunis pleb. adeuntibus se pro tribunali excusavit, quod propter angustias non posset audire eos nisi stantes. Quare in brevi spatio tantum amoris favorisque collegit, ut cum profectum eum Ostiam periisse ex insidiis nuntiatum esset, magna consternatione populus, & militem quasi proditorem, & senatum quasi parricidam, diris exsecrationibus incessere non ante destiterit, quam unus atque alter, & mox plures a magistratibus in Rostra producti, salvum & appropinquare confirmarent.

13. Nec tamen expers insidiarum usquequaque permansit, sed & a singulis, & per factionem, & denique civili bello infestatus est. E plebe homo nocte media juxta cubiculum ejus cum pugione deprehensus est: reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone ac venatorio cultro præstolantes, alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. Conspiraverant autem ad res novas Gallus Asinius, & Statilius Corvinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes, assumptis compluribus libertis ipsius atque servis. Bellum civile movit Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus: verum intra quintum diem oppressus est, legionibus, quæ sacramentum mutaverant, in pœnitentiam religione conversis; postquam denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam, an divinitus, neque aquila or-

nari, neque signa convelli moverique potuerunt.

14. Consulatus super pristinum quatuor gessit: ex quibus duos primos junctim: sequentes per intervallum, quarto quemque anno, semestrem novissimum, bimestres ceteros, tertium autem, novo circa principem exemplo, in locum demortui suffectus. Jus & consul & extra honorem laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus solennibus, nonnunquam festis quoque antiquitus, & religiosis. Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatemve multarum, ex bono & æquo, perinde ut afficeretur, moderatus est. Nam & iis, qui apud privatos judices plus petendo formula excidissent, restituit actiones: & in majore fraude convictos, legitimam pœnam supergressus, ad bestias condemnavit.

15. In cognoscendo autem, ac decernendo, mira varietate animi fuit, modo circumspectus & sagax, modo inconsultus ac præceps: nonnunquam frivolus amentique similis. Cum decurias rerum actu expungeret, eum, qui dissimulata vacatione, quam beneficio liberorum habebat, responderat, ut cupidum judicandi dimisit: alium interpellatum ab adversariis de propria lite, negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere causam confestim apud se coëgit, proprio negotio documentum daturum, quam æquus judex in alieno negotio futurus esset. Fœminam non agnoscentem filium suum,

ſuum, dubia utrimque argumentorum fide, ad confeſſionem compulit, indicto matrimonio juvenis. Abſentibus ſecundum præſentes facillime dabat, nullo delectu, culpane quis, an aliqua neceſſitate ceſſaſſet. Proclamante quodam, præcidendas eſſe falſario manus, carnificem ſtatim acciri cum machæra menſaque laniona flagitavit. Peregrinitatis reum, orta inter advocatos levi contentione, togatumne an palliatum dicere cauſam oporteret, quaſi æquitatem integram oſtentans, mutare habitum ſæpius, & prout accuſaretur defendereturve, juſſit. De quodam etiam negotio ita ex tabella pronuntiaſſe creditur, *Secundum eos ſe ſentire, qui vera propoſuiſſent*; propter quæ uſque eo eviluit, ut paſſim ac propalam contemptui eſſet. Excuſans quidam teſtem e provincia ab eo vocatum, negavit præſto eſſe poſſe. Diſſimulata diu cauſa, ac poſt longas demum interrogationes: *mortuus eſt*, inquit, *Puteolis*. Alius gratias agens, quod reum defendi pateretur, adjecit: *Et tamen fieri ſolet*. Illud quoque a majoribus natu audiebam, adeo cauſidicos patientia ejus ſolitos abuti, ut deſcendentem e tribunali non ſolum voce revocarent, ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo retinerent. Ac ne cui hæc mira ſint, litigatori Græculo vox in altercatione excidit: *καὶ σὺ γέρων εἶ καὶ μωρὸς.* Equitem quidem Romanum obſcœnitatis in fœminas reum, ſed falſo, & ab impotentibus inimicis confiсto crimine, ſa-

tis constat, cum scorta meritoria citari adversus se, & audiri pro testimonio videret, graphium & libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna stultitiæ & sævitiæ exprobratione jecisse in faciem ejus, ut genam non leviter perstrinxerit.

16. Gessit & censuram intermissam diu post Paullum Plancumque censores: sed hanc quoque inæqualiter, varioque & animo, & eventu. Recognitione equitum juvenem probri plenum, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit; *habere* dicens *censorem suum*. Alium corruptelis adulteriisque famosum, nihil amplius quam monuit, ut aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius. Addiditque: *Quare enim ego scio, quam amicam habeat*? Et cum orantibus familiaribus dempsisset cuidam appositam notam: *Litura tamen*, inquit, *exstet*. Splendidum virum, Græciæque provinciæ principem, verum Latini sermonis ignarum, non modo albo judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam nisi sua voce, utcumque quis posset, ac sine patrono, rationem vitæ passus est reddere. Notavitque multos, & quosdam inopinantes, & ex causa novi generis, quod se inscio, ac sine commeatu Italia excessissent: quendam vero, & quod comes regis in provincia fuisset, referens, majorum temporibus, Rabirio Postumo, Ptolemæum Alexandriam crediti servandi causa, secuto, majestatis crimen apud judi-

ces

ces motum. Plures notare conatus, magna inquisitorum negligentia, sed suo majore dedecore, innoxios fere reperit, quibuscunque cœlibatum, aut orbitatem, aut egestatem obiiceret, maritos, patres, opulentos se probantibus: eo quidem, qui sibimet vim ferro intulisse arguebatur, illæsum corpus veste deposita ostentante. Fuerunt & illa in censura ejus notabilia, quod essedum argenteum sumptuose fabricatum, ac vænale ad sigillaria redimi concidique coram imperavit: quodque uno die xx. edicta proposuit: inter quæ duo, quorum altero admonebat, *ut uberi vinearum proventu bene dolia picarentur*: altero, *nihil æque facere ad viperæ morsum quam taxi arboris succum*.

17. Expeditionem unam omnino suscepit, eamque modicam, cum decretis sibi a senatu ornamentis triumphalibus leviorem majestati principali titulum arbitraretur, velletque justi triumphi decus, unde acquireret, Britanniam potissimum elegit: neque tentatam ulli post Divum Julium, & tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc cum ab Ostia navigaret, vehementi circio bis pœnæ demersus est prope Liguriam, juxtaque Stœchadas insulas. Quare a Massilia Gessoriacum usque pedestri itinere confecto, inde transmisit: ac sine ullo prœlio aut sanguine intra paucissimos dies parte insulæ in deditionem recepta, sexto quam profectus erat mense, Romam rediit, triumphavitque maximo apparatu. Ad cujus

ſpectaculum commeare in Urbem non ſolum præſidibus provinciarum permiſit, verum etiam exſulibus quibuſdam: atque inter hoſtilia ſpolia, navalem coronam faſtigio Palatinæ domus juxta civicam fixit, trajecti & quaſi domiti Oceani inſigne. Currum ejus Meſſallina uxor carpento ſecuta eſt. Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti, ſed ceteri pedibus, & in prætexta: Craſſus Frugi equo phalerato, & in veſte palmata, quod eum honorem iteraverat.

18. Urbis annonæque curam ſolicitiſſime ſemper egit. Cum Æmiliana pertinacius arderent, in diribitorio duabus noctibus manſit: ac deficiente militum ac familiarium turba, auxilio plebem per magiſtratus ex omnibus vicis convocavit: ac poſitis ante ſe cum pecunia fiſcis, ad ſubveniendum hortatus eſt, repræſentaturus pro opera dignam cuique mercedem. Arctiore autem annona ob aſſiduas ſterilitates detentus quondam medio foro a turba, convitiiſque, ac ſimul fragminibus panis ita inſtratus, ut ægre nec niſi poſtico evadere in palatium valuerit: nihil non excogitavit ad invehendos etiam in tempore hiberno commeatus. Nam & negotiatoribus certa lucra propoſuit ſuſcepto in ſe damno, ſi cui quid per tempeſtates accidiſſet: & naves mercaturæ cauſa fabricantibus magna commoda conſtituit.

19. Pro conditione cujuſque, civibus vacationem legis Padiæ Poppeæ: Latinis jus Quiritum: fœminis jus quatuor liberorum

rorum : quæ constituta hodieque servantur.

20. Opera magna potius quam necessaria, quam multa perfecit : sed & præcipua, aquæductum a Cajo inchoatum : item emissarium Fucini lacus, portumque Ostiensem : quanquam sciret ex his alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum a D. Julio sæpius destinatum, ac propter difficultatem omissum : Claudiæ aquæ gelidos & uberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio & Albudino nomen est, simulque rivum Anienis novi lapideo opere in Urbem perduxit, divisitque in plurimos & ornatissimos lacus. Fucinum aggressus est; non minus compendii spe quam gloriæ, cum quidam privato sumptu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia, partim effosso monte, partim exciso, canalem absolvit ægre, & post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus. Portum Ostiæ exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio; & ad introitum profundo jam solo mole objecta : quam quo stabilius fundaret, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. Congiaria populo sæpius distribuit.

21. Spe-

21. Spectacula quoque complura magnificaque edidit, non usitata modo, ac solitis locis, sed & commentitia, & ex antiquitate repetita, & ubi præterea nemo ante eum. Ludos dedicationis Pompejani theatri quod ambustum restituerat, e tribunali posito in orchestra commisit, cum prius apud superiores ædes supplicasset, perque mediam caveam sedentibus ac silentibus cunctis, descendisset. Fecit & seculares, quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse in historiis suis prodat, *intermissos eos Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse*. Quare vox præconis irrisa est, invitantis more solenni ad ludos: *quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset*: cum superessent adhuc qui spectaverant, & quidam histrionum producti olim, tunc quoque producerentur. Circenses frequenter etiam in Vaticano commisit, nonnunquam interjecta per quinos missus venatione. Circo vero maximo marmoreis carceribus, auratisque metis, quæ utraque & tophina, ac lignea antea fuerant, exculto, propria senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis. Ac super quadrigarum certamina, Trojæ lusum exhibuit, & Africanas conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus tribunis, ipsoque præfecto: præterea Thessalos equites, qui feros tauros per spatia circi agunt, insiliuntque defessos, & ad terram cornibus detrahunt. Gladiatoria munera plurifa-

rifariam ac multiplicia exhibuit. Anniversarium in castris prætorianis, sine venatione apparatuque, justum atque legitimum in Septis, ibidem extraordinarium & breve, dierumque paucorum, quodque appellare cœpit *Sportulam*: quia primum daturus edixerat: *velut ad subitam condictamque cœnulam invitare se populum*. Nec ullo spectaculi genere communior aut remissior erat, adeo ut oblatos victoribus aureos prolata sinistra pariter cum vulgo, voce digitisque numeraret: ac sæpe hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocaret: *dominos* identidem appellans, immistis interdum frigidis & accersitis jocis: qualis est, ut cum Palumbum postulantibus: *daturum* se promisit: *si captus esset*. Illud quoque plane quantumvis salubriter, & in tempore, cum essedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium favore indulsisset rudem, tabulam illico misit, admonens populum, *quantopere liberos suscipere deberet, quos videret & gladiatori præsidio gratiæque esse*. Edidit & in Martio campo expugnationem di- reptionemque oppidi ad imaginem belli cam, & deditionem Britanniæ regum præseditque paludatus. Quin & emissur Fucinum lacum, naumachiam ante coi misit. Sed cum proclamantibus naur chiariis: *Ave Imperator, morituri te saluta* respondisset: *Avete vos*: neque post h vocem, quasi venia data, quisquam micare vellet, diu cunctatus, an on igni ferroque absumeret, tandem e e

su

ſua proſiluit, ac per ambitum lacus, non ſine fœda vacillatione, diſcurrens, partim minando, partim adhortando ad pugnam compulit. Hoc ſpectaculo claſſis Sicula & Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium ſingulæ, exciente buccina Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emerſerat.

22. Quædam circa cærimonias, civilemque & militarem morem, item circa omnium ordinum ſtatum, domi foriſque, aut correxit, aut exoleta revocavit, aut etiam nova inſtituit. In cooptandis per collegia ſacerdotibus, neminem niſi juratus nominavit: obſervavitque ſedulo, ut quoties terra in Urbe moviſſet, ferias advocata concione prætor indiceret: utque dira navi in Urbe aut in Capitolio viſa, obſecratio haberetur, eamque ipſe jure Maximus Pontifex commonito pro Roſtris populo præiret, ſubmotaque operariorum ſervorumque turba.

23. Rerum actum diviſum antea in hibernos æſtivoſque menſes conjunxit. Juriſdictionem de fidei commiſſis quotannis, & tantum in Urbe delegari magiſtratibus ſolitam in perpetuum, atque etiam per provincias poteſtatibus demandavit. Capiti Papiæ Poppeæ legis, a Tiberio Cæſare quaſi ſexagenarii generare non poſſent, addito, abrogavit. Sanxit ut pupillis extra ordinem tutores a Coſs. darentur, utque hi, quibus a magiſtratibus provinciæ interdicerentur, Urbe quoque, & Italia ſubmoverentur. Ipſe quoſdam

novo

novo exemplo relegavit, ut ultra lapidem tertium vetaret egredi ab Urbe. De majore negotio acturus, in curia medius inter consulum sellas, tribunitio subsellio sedebat. Commeatus a senatu peti solitos beneficii sui fecit.

24. Ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenariis indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clavum, quamvis initio affirmasset non lecturum senatorem, nisi civis Rom. abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Rom. adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens, etiam App. Cæcum generis sui proauctorem, censorem, libertinorum filios in senatum allegisse docuit: ignarus, temporibus Appii, & deinceps aliquandiu *libertinos* dictos non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio quæstorum pro stratura viarum gladiatorium munus injunxit: detractaque Ostiensi & Gallica provincia, curam ærarii Saturni reddidit, quam medio tempore prætores aut utique prætura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Silano filiæ suæ sponso nondum puberi dedit. Majoribus vero natu, tam multis, tamque facile, ut epistola communi legionum nomine exstiterit, petentium: *ut legatis consularibus simul cum exercitu, & triumphalia darentur, ne causam belli quoquo modo quærerent.* A. Plautio etiam ovationem decrevit: ingressoque Urbem obviam progressus, & in

Ca-

Capitolium eunti, & inde rursus revertenti latus texit. Gabinio secundo, Chaucis, gente Germanica, superatis, Chaucius cognomen usurpare concessit.

25. Equestreis militias ita ordinavit, ut post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: stipendiaque instituit, & imaginariæ militiæ genus, quod vocatur *supra numerum*, quo absentes & titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi causa ingredi, etiam patrum decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro equitibus Romanis agerent, publicavit. Ingratos & de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem: advocatisque eorum negavit se adversus libertos ipsorum jus dicturum. Quum quidam ægra & affecta mancipia in insulam Æsculapii tædio medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si convaluissent: quod si quis necare quem mallet, quam exponere, cædis crimine teneri. Viatores ne per Italiæ oppida, nisi aut pedibus, aut sella, aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis & Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit. Peregrinæ conditionis homines vetuit usurpare Romana nomina, dumtaxat gentilitia. Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit. Provincias Achajam & Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, senatui reddidit. Lyciis ob exitiabiles inter se discordias libertatem ademit: Rhodiis ob

pœ-

pœnitentiam veterum delictorum reddidit. Iliensibus, quasi Romanæ gentis auctoribus, tributa in perpetuum remisit: recitata vetere epistola Græca senatus populique R. Seleuco rege amicitiam & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset. Judæos impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit, simplicitate eorum & fiducia motus, quod in popularia deducti, cum animadvertissent Parthos & Armenios sedentes in senatu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriorem virtutem aut conditionem suam prædicantes. Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum civibus sub Augusto interdictam, penitus abolevit. Contra, sacra Eleusina etiam transferre ex Attica Romam conatus est. Templum quoque in Sicilia Veneris Erycinæ vetustate collapsum, ut ex ærario populi R. reficeretur, auctor fuit. Cum regibus fœdus in foro icit, porca cæsa, ac vetere fecialium præfatione adhibita. Sed & hæc, & cetera, totumque adeo ex parte magna principatum, non tam suo quam uxorum libertorumque arbitrio administravit: talis ubique plerumque, qualem esse eum aut expediret illis, aut liberet.

26. Sponsas admodum adolescens duas habuit: Æmiliam Lepidam, Augusti proneptem: item Liviam Medullinam, cui & cognomen Camillæ erat, e genere antiquo

Di-

Dictatoris Camilli: priorem, quod parentes ejus Augustum offenderant, virginem adhuc repudiavit: posteriorem, ipso die qui erat nuptiis destinatus, ex valetudine amisit. Uxores deinde duxit Plautiam Urgulanillam, triumphali, & mox Æliam Petinam consulari patre. Cum utraque divortium fecit; sed cum Petina, ex levibus offensis; cum Urgulanilla, ob libidinum probra & homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messallinam, Barbati Messallæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit. Quam cum comperisset super cetera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignata, supplico affecit: confirmavitque pro concione apud prætorianos: *Quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in cælibatu: ac nisi permansisset, non recusaturum se confodi manibus ipsorum*. Nec durare valuit, quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinæ, quam olim exegerat, deque Lolliæ Paullinæ, quæ C. Cæsari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinæ, Germanici fratris sui filiæ, per jus osculi, & blanditiarum occasiones, pellectus in amorem, subornavit proximo senatu, qui censeret cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi Reip. maxime interesset: dandamque ceteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur. Ac vix uno interposito die, confecit nuptias: non repertis qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cujus offi-

officium nuptiarum & ipse cum Agrippina celebravit.

27. Liberos ex tribus uxoribus tulit: ex Urgulanilla Drusum & Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Messallina Octaviam, & quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominavit: Drusum Pompeiis impuberem amisit, pyro per lusum in sublime jactato, & hiatu oris excepto strangulatum: cui & ante paucos dies filiam Sejani despondisset. Quo magis miror fuisse, qui traderent, fraude a Sejano necatum. Claudiam ex liberto suo Botere conceptam, quamvis ante quintum mensem divortii natam, alique cœptam, exponi tamen ad matris januam, & nudam jussit abiici. Antoniam Cn. Pompejo Magno, deinde Fausto Sullæ, nobilissimis juvenibus, Octaviam Neroni privigno suo collocavit, Silano ante desponsatam. Britannicum vigesimo imperii die, inque secundo consulatu natum sibi, parvulum etiam tum, & militibus pro concione, manibus suis gestans, & plebi per spectacula gremio aut ante se retinens, assidue commendabat, faustisque ominibus eum acclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptavit: Pompejum atque Silanum non recusavit modo, sed & interemit.

28. Libertorum præcipue suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit. Nec minus felicem, quem cohortibus & alis provinciæque Judææ præ-

posuit, trium reginarum maritum. Et Harpocram, cui lectica per Urbem vehendi, spectaculaque publice edendi jus tribuit. Ac super hos Polybium a studiis, qui sæpe inter duos Coss. ambulabat. Sed ante omnes, Narcissum ab epistolis, & Pallantem a rationibus: quos decreto quoque senatus non præmiis modo ingentibus, sed & quæstoriis prætoriisque ornamentis ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere & rapere, ut quærente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum: *Abundaturum, si a duobus libertis in consortium reciperetur.*

29. His, ut dixi, uxoribusque addictus, non principem se, sed ministrum egit. Compendio cujusque horum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est: & quidem insciens plerumque, & ignarus. Ac ne sigillatim minima quæque enumerem, revocatas liberalitates ejus, judicia rescissa, suppositos aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos: App. Silanum consocerum suum, Juliasque, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data, occidit. Item Cn. Pompejum, majoris filiæ virum, & L. Silanum minoris sponsum. Ex quibus Pompejus in concubitu dilecti adolescentuli confossus est. Silanus abdicare se prætura ante quartum Kal. Januarias, morique initio anni coactus, die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum. In quinque & triginta

sena-

ſenatores, trecentoſque amplius equites Rom. tanta facilitate animadvertit, ut de nece conſularis viri renuntiante centurione: *Factum eſſe quod imperaſſet, negaret quidquam ſe imperaſſe, nihilo minus rem comprobaret*: affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad ultionem Imperatoris ultro procurriſſent. Nam illud omnem fidem exceſſerit, quod nuptiis, quas Meſſallina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipſe conſignaverit: inductus, quaſi de induſtria ſimularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipſi per quædam oſtenta portenderetur.

30. Auctoritas dignitaſque formæ non defuit, vel ſtanti, vel ſedenti, ac præcipue quieſcenti. Nam & prolixo, nec exili corpore erat: & ſpecie canitieque pulcra, opimis cervicibus. Ceterum & ingredientem deſtituebant poplites minus firmi, & remiſſe quid, vel ſerio agentem multa dehoneſtabant. Riſus indecens, ira turpior, ſpumante rictu, humentibus naribus: præterea linguæ titubantia, caputque cum ſemper, tum in quantulocumque actu vel maxime tremulum.

31. Valetudine ſicut olim gravi, ita princeps perproſpera uſus eſt, excepto ſtomachi dolore. Quo ſe correptum etiam de conſciſcenda morte cogitaſse dixit.

32. Convivia agitavit & ampla & aſſidua, ac fere patentiſſimis locis, ut plerumque ſexcenteni ſimul diſcumberent.

Convivatus & ſuper emiſſarium Fucini lacus, ac pæne ſubmerſus, cum emiſsa impetu aqua redundaſset. Adhibebat omni cœnæ & liberos ſuos cum pueris puelliſque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum ſedentes veſcerentur. Convivæ, qui pridie ſcyphum aureum ſurripuiſse exiſtimabatur, revocato in diem poſterum, calicem fictilem appoſuit. Dicitur etiam meditatus edictum: *quo veniam daret flatum crepitumque ventris in convivio emittendi*: cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperiſſet.

33. Cibi vinique quocumque & tempore, & loco appetentiſſimus. Cognoſcens quondam in Auguſti foro, ictuſque nidore prandii, quod in proxima Martis æde Saliis apparabatur, deſerto tribunali adſcendit ad ſacerdotes, unaque diſcubuit. Nec temere unquam triclinio abſceſſit, niſi diſtentus ac madens: & ut ſtatim ſupino, ac per ſomnum hianti, pinna in os inderetur, ad exonerandum ſtomachum. Somni breviſſimi erat. Nam ante mediam noctem plerumque evigilabat, ut tamen interdiu nonnunquam in jure dicendo obdormiſceret, vixque ab advocatis de induſtria vocem augentibus excitaretur. Libidinis in fœminas profuſiſſimæ, marium omnino expers. Aleam ſtudioſiſſime luſit, de cujus arte librum quoque emiſit: ſolitus etiam in geſtatione ludere, ita eſſedo alveoque adaptatis, ne luſus confunderetur.

34. Sæ-

34. Sævum & sanguinarium natura fuisse, magnis minimisque apparuit rebus. Tormenta quæstionum, pœnasque parricidarum repræsentabat, exigebatque coram. Cum & spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxiis carnifex deesset, accitum ab Urbe vesperam usque operiri perseveravit. Quocumque gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam forte prolapsos jugulari jubebat: maxime retiarios, ut expirantium facies videret. Cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi parvulos ex utroque ferro in usum fieri sine mora jussit. Bestiariis meridianisque adeo delectabatur, ut etiam prima luce ad spectaculum descenderet: & meridie, dimisso ad prandium populo, persederet: præterquam destinatos, etiam levi subitaque de causa, quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum, atque id genus numero, si ἀυτόματον, vel pegma, vel quid tale aliud parum cessisset. Induxit & unum ex nomenclatoribus suis, sicut erat togatus.

35. Sed nihil æque quam timidus ac diffidens fuit. Primis imperii diebus, quanquam, ut diximus, jactator civilitatis, neque convivia inire ausus est, nisi ut spiculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur: neque ægrum quemquam visitavit, nisi explorato prius cubiculo, culcitisque & stragulis prætentatis, & excussis: reliquo au-

tem tempore salutatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus, & acerbissimos. Sero enim, ac vix remisit, ne fœminæ prætextatique pueri, & puellæ contrectarentur, & ne cuivis comiti aut librario calamariæ aut graphiariæ thecæ adimerentur. Motu civili cum eum Camillus non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa & minaci & contumaci epistola cedere imperio juberet, vitamque otiosam in privata re agere: dubitavit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret.

36. Quasdam insidias temere delatas adeo expavit, ut deponere imperium tentaverit. Quodam, ut supra retuli, cum ferro circa sacrificantem se deprenso, senatum per præcones propere convocavit: lacrimisque & vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti usquam esset, ac die publico abstinuit. Messallinæ quoque amorem flagrantissimum, non tam indignitate contumeliarum, quam periculi metu abjecit, cum adultero Silio acquiri imperium credidisset: quo tempore fœdum in modum trepidus ad castra confugit, nihil tota via, quam essetne sibi salvum imperium, requirens.

37. Nulla adeo suspicio, nullus auctor tam levis exstitit, a quo non mediocri scrupulo injecto ad cavendum ulciscendumque compelleretur. Unus ex litigatoribus, seducto in salutatione affirmavit se vidisse per quietem, occidi eum a quodam: deinde paullo post quasi percussorem

rem

rem agnosceret, libellum tradentem adversarium suum demonstravit: confestimque is pro deprehenso ad pœnam raptus est. Pari modo oppressum ferunt App. Silanum: quem cum Messallina & Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se, vim ei ab Appio illatam: altera in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus obversari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nuntiatus, cui pridie ad id temporis, ut adesset præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides, arcessi statim, ac mori jussus est. Nec dubitavit postero die Claudius ordinem rei gestæ perferre ad senatum, ac liberto gratias agere, quod pro salute sua etiam dormiens excubaret.

38. Iræ atque iracundiæ conscius sibi, utrumque excusavit edicto: distinxitque, pollicitus *alteram quidem brevem & innoxiam, alteram non injustam fore*. Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obviam non miserint, graviter correptis, eaque cum invidia, *ut in ordinem se coactum* conscriberet, repente tantum non satisfacientibus veniam modo dedit. Quosdam in publico parum tempestive adeuntes manu sua repulit. Item scribam quæstorium, itemque prætura functum senatorem, inauditos & innoxios relegavit: quod ille adversus privatum se intemperantius affuisset: hic, in ædilitate inquilinos præ-

diorum suorum contra vetitum cocta vendentes multasset, villicumque intervenientem flagellasset. Qua de causa etiam coërcitionem popinarum ædilibus ademit. Ac ne stultitiam quidem suam reticuit, simulatamque a se ex industria sub Cajo, quod aliter evasurus perventurusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est. Nec ante persuasit, quam intra breve tempus liber editus sit, cui index erat *μωρῶν ἀνάστασις*, argumentum autem: *stultitiam stultum neminem fingere*.

39. Inter cetera in eo mirati sunt homines & oblivionem & inconsiderantiam: vel, ut Græce dicam, *μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν*. Occisa Messallina, paullo post quam in triclinio decubuit: *cur Domina non veniret*, requisivit. Multos ex iis, quos capite damnaverat, postero statim die & in convivium & ad aleæ lusum admoveri jussit: & quasi morarentur, ut somniculosos per nuntium increpuit. Ductunis contra fas Agrippinam uxorem, non cessavit omni ratione, *filiam, & alumnam, & in gremio suo natam, atque educatam prædicare*. Adsciturus in nomen familiæ suæ Neronem, quasi parum reprehenderetur, quod adulto jam filio privignum adoptaret, identidem divulgavit, *neminem unquam per adoptionem familiæ Claudiæ insertum*.

40. Sermonis vero rerumque tantam sæpe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quove tempore ac loco verba faceret, scire ac cogitare existimaretur.

retur.

retur. Cum de laniis ac vinariis ageretur, exclamavit in Curia: *Rogo vos, quis potest sine offula vivere*? descripsitque abundantiam veterum tabernarum, unde solitus esset vinum olim & ipse petere. De quæstore quodam candidato inter causas suffragationis suæ posuit: *quod pater ejus frigidam ægro sibi tempestive dedisset*. Inducta teste in senatu: *Hæc*, inquit, *matris meæ liberta & ornatrix fuit; sed me patronum semper existimavit. Hoc ideo dixi, quod quidam sunt adhuc in domo mea, qui me patronum non putant*. Sed & pro tribunali, Ostiensibus quiddam publice orantibus, cum excanduisset: *Nihil habere se vociferatus est, quare eos demereatur: si quem alium, & se liberum esse*. Nam illa ejus quotidiana, & plane omnium horarum & momentorum erant: *Quid ego tibi Theogonius videor*, & λογιώταlος? multaque talia etiam privatis deformia, nedum principi, neque infacundo, neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito.

41. Historiam in adolescentia, hortante T. Livio, Sulpicio vero Flavo etiam adjuvante, scribere aggressus est. Et cum primum frequenti auditorio commisisset, ægre perlegit, refrigeratus sæpe a semetipso. Nam cum initio recitationis defractis compluribus subselliis, obesitate cujusdam, risus exortus esset: ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex intervallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque revocaret. In principatu quoque & scripsit plurimum, & assidue recitavit per

le-

lectorem. Initium autem ſumpſit hiſtoriæ poſt cædem Cæſaris Dictatoris. Sed & tranſiit ad inferiora tempora, cœpitque a pace civili: cum ſentiret neque libere, neque vere ſibi de ſuperioribus tradendi poteſtatem relictam, correptus ſæpe & a matre & ab avia. Prioris materiæ duo volumina, poſterioris unum & quadraginta reliquit. Compoſuit & *de vita ſua* octo volumina, magis inepte, quam ineleganter. Item *Ciceronis defenſionem adverſus Aſinii Galli libros*, ſatis eruditam. Novas etiam commentus eſt literas tres, ac numero veterum quaſi maximæ neceſſarias addidit. De quarum ratione cum privatus adhuc volumen edidiſſet, mox princeps non difficulter obtinuit, ut in uſu quoque promiſcuo eſſent. Extat talis ſcriptura in pleriſque libris, ac diurnis tituliſque operum.

42. Nec minore cura Græca ſtudia ſecutus eſt, amorem præſtantiamque linguæ occaſione omni profeſsus. Cuidam barbaro Græce & Latine diſſerenti: *Cum utroque*, inquit, *ſermone noſtro ſis peritus*. Et in commendanda patribus conſcriptis Achaja: *gratam ſibi provinciam*, ait: *communium ſtudiorum commercio*. Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetua oratione reſpondit. Multum vero pro tribunali etiam Homericis locutus eſt verſibus. Quoties quidem hoſtem vel inſidiatorem ultus eſset, excubitori tribuno ſignum de more poſcenti, non temere aliud dedit, quam:

Ἄνδρ

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνῃ.

Denique & Græcas ſcripſit hiſtorias, Τυῤῥηνικῶν XX. Καρχηδονιακῶν VIII. Quarum cauſa veteri Alexandriæ Muſeo alterum additum ex ipſius nomine: inſtitutumque ut quotannis in altero Τυῤῥηνικῶν libri, altero Καρχηνοδιακῶν, diebus ſtatutis, velut in auditorio, recitarentur toti a ſingulis per vices.

43. Sub exitu vitæ, ſigna quædam nec obſcura pœnitentis de matrimonio Agrippinæ, deque Neronis adoptione dederat. Siquidem commemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterii ream condemnaverat: *ſibi quoque in fatis eſſe* jactavit, *omnia impudica, ſed non impunita matrimonia*. Et ſubinde obvium ſibi Britannicum arctius complexus, hortatus eſt, *ut creſceret*, *rationemque a ſe omnium factorum acciperet*, Græca inſuper voce proſecutus, ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται. Cumque impubi teneroque adhuc, quando ſtatura permitteret, togam dare deſtinaſſet, adjecit: *ut tandem pop. Rom. verum Cæſarem habeat*.

44. Non multoque poſt teſtamentum etiam conſcripſit, ac ſignis omnium magiſtratuum obſignavit. Prius igitur quam ultra progrederetur, præventus eſt ab Agrippina, quam præter hæc, conſcientia quoque, nec minus delatores multorum criminum arguebant. Et veneno quidem occiſum convenit: ubi autem & per

per quem dato, discrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotum spadonem prægustatorem, alii domestico convivio, per ipsam Agrippinam, quæ boletum medicatum avidissimo ciborum talium obtulerat. Etiam de subsequentibus diversa fama est. Multi statim hausto veneno obmutuisse ajunt, cruciatumque doloribus nocte tota, defecisse prope lucem. Nonnulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente evomuisse omnia, repetitumque toxico, incertum pultine addito, cum velut exhaustum refici cibo oporteret, an immisso per clysterem; ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subveniretur.

45. Mors ejus celata est, donec circa successorem omnia ordinarentur. Itaque & quasi pro ægro adhuc vota suscepta sunt, & inducti per simulationem comœdi, qui velut desiderantem oblectarent. Excessit III. Idus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Aviola Coss. LXIV. ætatis, imperii XIV. anno. Funeratus est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. Quem honorem, a Nerone destitutum abolitumque, recepit mox per Vespasianum.

46. Præsagia mortis ejus præcipua fuerunt: exortus crinitæ stellæ, quam cometen vocant: tactumque de cœlo monumentum Drusi patris: quod eodem anno ex omnium magistratuum genere plerique mortem objerant. Sed ipse nec

igno-

ignoraſſe, aut diſſimulaſſe ultima vitæ ſuæ tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam & cum Coſs. deſignaret, neminem ultra menſem quo obiit, deſignavit: & in ſenatu; cui noviſſime interfuit, multum ad concordiam liberos ſuos cohortatus, utriuſque ætatem ſuppliciter patribus commendavit. Et in ultima cognitione pro tribunali, *acceſſiſſe ad finem mortalitatis*, quanquam abominantibus qui audiebant, ſemel atque iterum pronuntiavit.

C. SUE-

C. SUETONII
TRANQUILLI
NERO CLAUDIUS
CÆSAR VI.

EX gente Domitia duæ familiæ claruerunt, Calvinorum & Ænobarborum. Ænobarbi auctorem originis itemque cognominis habent L. Domitium: cui rure quondam revertenti, juvenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat: atque in fidem majestatis, adeo permulsisse malas, ut e nigro rutilum ærique assimilem capillum redderent. Quod insigne mansit & in posteris ejus, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus VII. triumpho censuraque duplici, & inter patritios allecti perseverarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne prænomina quidem ulla, præterquam Cnæi & Lucii usurparunt: eaque ipsa notabili varietate,

mo-

modo continuantes unumquodque per ternas perſonas, modo alternantes per ſingulas. Nam primum ſecundumque ac tertium Ænobarborum Lucios: rurſus ſequentes tres ex ordine Cnæos accepimus: reliquos nonniſi viciſſim, tum Lucios tum Cnæos. Plures e familia cognoſci referre arbitror: quo facilius appareat ita degeneraſſe a ſuorum virtutibus Neronem, ut tamen vitia cujuſque quaſi tradita & ingenita retulerit.

2. Ut igitur paullo altius repetam, atavus ejus Cn. Domitius in tribunatu pontificibus offenſior, quod alium quam ſe in patris ſui locum cooptaſſent, jus ſacerdotum ſubrogandorum a collegiis ad populum tranſtulit: ac in conſulatu Allobrogibus Arverniſque ſuperatis, elephanto per provinciam invectus eſt: turba militum, quaſi inter ſolennia triumphi, proſequente. In hunc dixit Licinius Craſſus orator: *Non eſſe mirandum quod aneam barbam haberet: cui eſſet os ferreum, cor plumbeum*. Hujus filius prætor C. Cæſarem abeuntem conſulatu, quem adverſus auſpicia legeſque geſſiſſe exiſtimabatur, ad diſquiſitionem ſenatus vocavit: mox conſul imperatorem ab exercitibus Gallicis, retrahere tentavit: ſucceſſorque ei per factionem nominatus, principio civilis belli ad Corfinium captus eſt. Unde dimiſſus, Maſſilienſes obſidione laborantes cum adventu ſuo confirmaſſet, repente deſtituit: acieque demum Pharſalica occubuit. Vir neque ſatis conſtans, & ingenio truci: in de-

desperatione rerum, mortem timore appetitam ita expavit, ut haustum venenum pœnitentia evomuerit, medicumque manumiserit, qui id sibi prudens ac sciens minus noxium temperasset. Consultante autem Cn. Pompejo de mediis, ac neutram partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos.

3. Reliquit filium omnibus gentis suæ proculdubio præferendum. Is inter conscios Cæsarianæ necis, quanquam insons, damnatus lege Pedia, cum ad Cassium Brutumque se propinqua sibi cognatione junctos, contulisset, post utriusque interitum classem olim commissam retinuit: auxit etiam: nec nisi partibus ubique profligatis, M. Antonio sponte, & ingentis meriti loco, tradidit, solusque omnium ex iis qui pari lege damnati erant, restitutus in patriam, amplissimos honores percucurrit, ac subinde redintegrata dissensione civili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperii ab iis, quos Cleopatræ pudebat, neque suscipere neque recusare fidenter, propter subitam valetudinem, ausus, transiit ad Augustum: & in diebus paucis obiit, nonnulla & ipse infamia adspersus. Nam Antonius eum desiderio amicæ Serviliæ Naidis transfugisse jactavit.

4. Ex hoc Domitius nascitur, quem emptorem familiæ pecuniæque in testamento Augusti fuisse, mox vulgo notatum est: non minus aurigandi arte in adolescentia clarus, quam deinde ornamentis triumpha-

libus

libus ex Germanico bello. Verum arrogans, profusus immitis, censorem L. Plancum via sibi decedere Ædilis coëgit: præturæ consulatusque honore equites R. matronasque ad agendum mimum produxit in scænam: venationesque & in circo & in omnibus urbis regionibus dedit. Munus etiam gladiatorium: sed tanta sævitia, ut necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coërcere.

5. Ex Antonio majore patrem Neronis procreavit, omni parte vitæ detestabilem. Siquidem comes ad orientem C. Cæsaris juvenis, occiso liberto suo, quod potare quantum jubebatur, recusarat, dimissus e cohorte amicorum nihilo modestius vixit. Sed & in viæ Appiæ vico repente puerum citatis jumentis haud ignarus obtrivit: & Romæ, medio Foro cuidam equiti Rom. liberius jurganti oculum eruit. Perfidiæ vero tantæ, ut non modo argentarios pretiis rerum coëmtarum, sed & in prætura mercede palmarum aurigarios fraudaverit: notatus ob hæc, & sororis joco, querentibus dominis factionum, *repræsentanda premia in posterum* sanxit. Majestatis quoque, & adulteriorum, incestique cum sorore Lepida sub excessu Tiberii reus, mutatione temporum evasit: decessitque Pyrgis morbo aquæ intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina Germanico genita.

6. Nero natus est Antii post IX. menses quam Tiberius excessit, XVIII. Kalend. Januarias: tantum quod exoriente Sole, pæne ut radiis prius quam terra contingere-

tur. De genitura ejus ſtatim multa, & formidoloſa multis conjectantibus, præſagio fuit etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum, negantis *quidquam ex ſe, & Agrippina niſi deteſtabile, & malo publico naſci potuiſſe*. Ejuſdem futuræ infelicitatis ſignum evidens die luſtrico exſtitit: nam C. Cæſar, rogante ſorore *ut infanti quod vellet, nomen daret*, intuens Claudium patruum ſuum, a quo mox principe Nero adoptatus eſt, *ejus ſe* dixit *dare*: neque id ipſe ſerio, ſed per jocum, & aſpernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulæ erat. Trimulus patrem amiſit: cujus ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cœpit, correptis per coheredem Cajum univerſis bonis, & ſubinde matre etiam relegata, pæne inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus eſt, ſub duobus pædagogis, ſaltatore atque tonſore. Verum Claudio Imperium adepto, non ſolum paternas opes recuperavit: ſed & Criſpi Paſſieni vitrici ſui hereditate ditatus eſt. Gratia quidem & potentia revocatæ reſtitutæque matris uſque eo floruit, ut emanaret in vulgus, miſſos a Meſſallina uxore Claudii, qui eum meridiantem quaſi Britannici æmulum ſtrangularent. Additum fabulæ eſt, eoſdem dracone e pulvino ſe proferente conterritos refugiſſe. Quæ fabula exorta eſt, deprehenſis in lecto ejus circum cervicalia ſerpentis exuviis: quas tamen aureæ armillæ ex voluntate matris incluſas dextro brachio geſtavit aliquandiu,

diu, ac tædio tandem maternæ memoriæ abjecit: rursusque extremis suis rebus frustra requisivit.

7. Tener adhuc, nec dum matura pueritia, Circensibus ludis Trojam constantissime favorabiliterque lusit. Undecimo ætatis anno a Claudio adoptatus est, Annæoque Senecæ jam tunc senatori in disciplinam traditus. Ferunt Senecam proxima nocte visum sibi per quietem, C. Cæsari præcipere: & fidem somnio Nero brevi fecit, prodita immanitate naturæ, quibus primum potuit experimentis. Namque Britannicum fratrem quod se post adoptionem Ænobarbum ex consuetudine salutasset, ut subditivum apud patrem arguere conatus est. Amitam etiam Lepidam, ream testimonio coram afflixit, gratificans matri, a qua rea premebatur. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit: indictaque decursione prætorianis, scutum sua manu prætulit: exinde patri gratias in senatu egit. Apud eundem consulem pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodis atque Iliensibus Græce verba fecit. Auspicatus est & jurisdictionem Præfectus Urbis sacro Latinarum, celeberrimis patronis, non translatitias, ut assolet, & breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamvis interdictum a Claudio esset. Nec multo post duxit uxorem Octaviam: ediditque pro Claudii salute Circenses, & venationem.

8. Septendecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores, cum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus Imperator consalutatus, lectica in castra, & inde raptim appellatis militibus in curiam delatus est: discessitque jam vesperi: ex immensis quibus cumulabatur honoribus, tantum Patris Patriæ nomine recusato, propter ætatem.

9. Orsus hinc a pietatis ostentatione, Claudium apparatissimo funere elatum laudavit, consecravitque. Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit. Matri summam omnium rerum publicarum privatarumque permisit. Primo etiam imperii die signum excubanti tribuno dedit: *Optimam matrem*: ac deinceps ejusdem sæpe lectica per publicum simul vectus est. Antium coloniam deduxit, adscriptis veteranis e prætorio, additisque per domicilii translationem ditissimis primipilarium, ubi & portum operis sumtuosissimi fecit.

10. Atque ut certiorem adhuc indolem ostenderet, ex Augusti præscripto imperaturum se professus, neque liberalitatis, neque clementiæ, nec comitatis quidem exhibendæ ullam occasionem omisit. Graviora vectigalia abolevit, aut minuit. Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit, divisis populo viritim quadringenis nummis. Senatorum nobilissimo cuique,

que,

que, ſed a re familiari deſtituto, annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit. Item prætorianis cohortibus frumentum menſtruum gratuitum. Et cum de ſupplicio cujuſdam capite damnati, ut ex more ſubſcriberet, admoneretur: *Quam vellem*, inquit, *neſcire literas*. Omnes ordines ſubinde, ac memoriter ſalutavit. Agenti ſenatui gratias, reſpondit: *Cum meruero*. Ad campeſtres exercitationes ſuas admiſit & plebem: declamavit & ſæpius publice: recitavit & carmina, non modo domi, ſed in theatro, tanta univerſorum lætitia, ut ob recitationem ſupplicatio decreta ſit, eaque pars carminum aureis literis Jovi Capitolino dicata.

11. Spectaculorum plurima & varia genera edidit: Juvenales, Circenſes, ſcænicos ludos, gladiatorium munus. Juvenalibus ſenes quoque conſulares, anuſque matronas recepit ad luſum. Circenſibus loca equiti ſecreta a ceteris tribuit: commiſitque etiam camelorum quadrigas. Ludis, quos pro æternitate Imperii ſuſceptos appellari *Maximos* voluit, ex utroque ordine & ſexu plerique ludicras partes ſuſtinuerunt. Notiſſimus eques Roman. elephanto ſuperſedens per catadromum decucurrit. Inducta eſt & Afranii togata, quæ *Incendium* inſcribitur: conceſſumque ut ſcænici ardentis domus ſupellectilem diriperent, ac ſibi haberent. Sparſa & populo miſſilia omnium rerum per omnes dies ſingula quotidie millia. Avium cujuſque generis multiplex penus, teſſeræ fru-

mentariæ, vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, jumenta, atque etiam mansuetæ feræ: novissime naves, insulæ, agri.

12. Hos ludos spectavit e proscænii fastigio. Munere, quod in Amphitheatro ligneo, in regione Martii campi intra anni spatium fabricato, dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos senatores, sexcentosque equites Romanos, & quosdam fortunæ atque existimationis integræ ex iisdem ordinibus, confectoresque ferarum, & ad varie arenæ ministeria. Exhibuit & naumachiam marina aqua innantibus belluis: item Pyrrichas quasdam e numero epheborum, quibus post editam operam diplomata civitatis Romanæ singulis obtulit. Inter Pyrricharum argumenta, taurus Pasiphaëm ligneo juvencæ simulacro abditam init, ut multi spectantium crediderunt. Icarus primo statim conatu juxta cubiculum ejus decidit, ipsumque cruore respersit. Nam perraro præsidere, ceterum accubans primum parvis foraminibus, deinde toto podio adoperto spectare consueverat. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit Neronia. Dedicatisque thermis atque gymnasio, senatui quoque & equiti oleum præbuit. Magistros toti certamini præposuit consulares sorte, sede prætorum: deinde in orchestram senatumque descendit, & orationi

tioni

tionis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit. Citharam autem a judicibus ad se delatam adoravit, ferrique ad Augusti statuam jussit. Gymnico, quod in Septis edebat, inter buthysiæ apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam Jovi Capitolino consecravit. Ad athletarum spectaculum invitavit & virgines Vestales: quia Olympiæ Cereris sacerdotibus spectare conceditur.

13. Non immerito inter spectacula ab eo edita, & Tiridatis in Urbem introitum retulerim. Quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus solicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit, quo opportunissime potuit: dispositis circa fori templa armatis cohortibus, curuli residens apud Rostra triumphantis habitu, inter signa militaria, atque vexilla: & primo per devexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est: dein precanti, tiara deducta, diadema imposuit, verba supplicis interpretata prætorio viro multitudini pronuntiante. Perductum deinde in theatrum, ac rursus supplicantem, juxta se latere dextro collocavit. Ob quæ *Imperator* consalutatus, laurea in Capitolium lata, Janum geminum clausit tam nullo quam residuo bello.

14. Consulatus quatuor gessit: primum bimestrem, secundum & novissimum semestres, tertium quadrimestrem: medios duos continuavit, reliquos inter annua spatia variavit.

15. In jurisdictione postulatoribus nisi sequenti die, ac per libellos, non temere respondit. In cognoscendo morem eum tenuit, ut continuis actionibus omissis, sigillatim quæque per vices ageret. Quoties autem ad consultandum secederet, neque in commune quidquam, neque propalam deliberabat: sed & conscriptas ab unoquoque sententias tacitus ac secreto legens, quid ipsi libuisset, perinde atque pluribus idem videretur, pronuntiabat. In Curiam libertinorum filios diu non admisit: admissisque a prioribus principibus honores denegavit. Candidatos, qui supra numerum essent, in solatium dilationis ac moræ, legionibus præposuit. Consulatum in senos plerumque menses dedit. Defunctoque circa Kal. Januarias altero e Coss. neminem substituit; improbans exemplum vetus Caninii Rebili, uno die consulis. Triumphalia ornamenta etiam quæstoriæ dignitatis, & nonnullis ex equestri ordine tribuit: nec utique de causa militari. De quibusdam rebus rationes ad senatum missas, præterito quæstoris officio, per Coss. plerumque recitabat.

16. Formam ædificiorum Urbis novam excogitavit, & ut ante insulas ac domos porticus essent, de quarum solariis ncendia arcerentur: easque sumptu suo extru-

extruxit. Destinarat etiam Ostia tenus mœnia promovere, atque inde fossa mare veteri Urbi inducere. Multa sub eo & animadversa severe, & coërcita, nec minus instituta; adhibitus sumtibus modus: publicæ cœnæ ad sportulas redactæ: interdictum ne quid in popinis cocti præter legumina aut olera veniret, cum antea nullum non opsonii genus proponeretur: afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ: vetiti quadrigariorum lusus, quibus inveterata licentia passim vagantibus, fallere ac furari per jocum jus erat: pantominorum factiones cum ipsis simul relegatæ.

17. Adversus falsarios tunc primum repertum ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina trajecto, obsignarentur. Cautum, ut in testamentis primæ duæ ceræ, testatorum modo nomine inscripto, vacuæ signaturis ostenderentur: ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet. Item ut litigatores pro patrociniis certam justamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent, præbente ærario gratuita: utque rerum acta ab ærario caussæ ad forum, ac recuperatores transferrentur: & ut omnes appellationes a judicibus ad senatum fierent.

18. Augendi propagandique Imperii neque voluntate ulla, neque spe motus unquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitavit: nec nisi verecundia, ne ob-

obtrectare parentis gloriæ videretur, destitit. Ponti modo regnum concedente Polemone, item Alpium, defuncto Cottio, in provinciæ formam redegit.

19. Peregrinationes duas omnino suscepit, Alexandrinam & Achaicam; sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus religione simul, ac periculo. Nam circuitis templis cum in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhæsit, deinde tanta oborta caligo est, ut despicere non posset. In Achaja Isthmum perfodere aggressus, prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est: tubaque signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulæ congestam humeris extulit. Parabat & ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tyronibus nova legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Hæc partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum contuli: ut secernerem a probris ac sceleribus ejus, de quibus dehinc dicam.

20. Inter ceteras disciplinas pueritiæ tempore imbutus & musica, statim ut Imperium adeptus est, Terpnum citharœdum vigentem tunc præter alios, accersiit: diebusque continuis post cœnam canenti in multam noctem assidens, paullatim & ipse meditari exercerique cœpit, nec eorum quidquam omittere, quæ generis ejus artifices, vel conservandæ vocis causa, vel augendæ factitarent. Sed & plumbeam char-

chartam ſupinus pectore ſuſtinere, & clyſtere vomituque purgari: & abſtinere pomis cibiſque officientibus; donec blandiente profectu (quanquam exiguæ vocis, & fuſcæ) prodire in ſcænam concupivit: ſubinde inter familiares Græcum proverbium jactans: *occultæ muſicæ nullum eſſe reſpectum*. Et prodiit Neapoli primum: ac, ne concuſſo quidem repente motu terræ theatro, ante cantare deſtitit quam inchoatum abſolveret νόμον. Ibidem ſæpius & per complures cantavit dies: ſumto etiam ad reficiendam vocem brevi tempore, impatiens ſecreti a balneis in theatrum tranſiit, mediaque in orcheſtra frequente populo epulatus, *ſi paullum ſubbibiſſet, aliquid ſe ſufferti tinniturum*, Græco ſermone promiſit. Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de novo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria evocavit. Neque eo ſegnius adoleſcentulos equeſtris ordinis, & quinque amplius millia e plebe robuſtiſſimæ juventutis undique elegit, qui diviſi in factiones, plauſuum genera condiſcerent (*bombos*, & *imbrices*, & *teſtas* vocabant) operamque navarent cantanti ſibi, inſignes pinguiſſima coma, & excellentiſſimo cultu pueri, nec ſine anulo lævis: quorum duces quadragena millia HS. merebant.

21. Cum magni æſtimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præſtitutam diem revocavit. Flagitantibuſque cunctis cœleſtem vocem, reſpondit quidem, *in hortis ſe copiam volentibus facturum*; ſed adjuvante vul-

vulgi preces etiam ſtatione militum, quæ tunc excubabat, repreſentaturum ſe pollicitus eſt libens: ac ſine mora nomen ſuum in albo profitentium citharædorum juſſit adſcribi: ſorticulaque in urnam cum ceteris demiſſa intravit ordine ſuo, ſimulque præfecti prætorii citharam ſuſtinentes, poſt tribuni militum, juxtaque amicorum intimi. Utque conſtitit peracto principio, *Nioben* ſe cantaturum per Cluvium Rufum conſularem pronuntiavit, & in horam feræ decimam perſeveravit: coronamque eam, & reliquam certaminis partem in annum ſequentem diſtulit, ut ſæpius canendi occaſio eſſet. Quod cum tardum videretur, non ceſſavit identidem ſe publicare. Non dubitavit etiam privatis ſpectaculis operam inter ſcænicos dare, quodam prætorum HS. decies offerente. Tragœdias quoque cantavit perſonatus: heroum Deorumque, item heroidum ac Dearum perſonis effictis ad ſimilitudinem oris ſui, & fœminæ, prout quamque diligeret. Inter cetera cantavit *Canacem parturientem*, *Oreſtem matricidam*, *OEdipodem excæcatum*, *Herculem inſanum*. In qua fabula fama eſt tirunculum militem poſitum ad cuſtodiam aditus, cum eum ornari ac vinciri catenis, ſicut argumentum poſtulabat, videret, accurriſſe ferendæ opis gratia.

22. Equorum ſtudio, vel præcipue ab ineunte ætate flagravit, plurimuſque illi ſermo, quanquam vetaretur, de Circenſibus erat: & quondam tractum Praſinum agi-

agitatorem inter condiſcipulos querens, objurgante magiſtro, de Hectore ſe loqui ementitus eſt. Sed cum inter initia Imperii eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes etiam minimos Circenſes commeabat ſeceſſu, primo clam, deinde propalam, ut nemini dubium eſſet eo die utique affuturum. Neque diſſimulabat velle ſe palmarum numerum ampliare: quare ſpectaculum multiplicatis miſſibus in ſerum protrahebatur, ne dominis quidem jam factionum dignantibus, niſi ad totius diei curſum, greges ducere. Mox & ipſe aurigare, atque etiam ſpectari ſæpius voluit: poſitoque in hortis inter ſervitia & ſordidam plebem rudimento, univerſorum ſe oculis in Circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, unde magiſtratus ſolent. Nec contentus harum artium experimenta Romæ dediſſe, Achajam, ut diximus, petit, hinc maxime motus. Inſtituerant civitates, apud quas muſici agones edi ſolent, omnes citharœdorum coronas ad ipſum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut legatos, qui pertuliſſent, non modo primos admitteret, ſed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibuſdam ex his rogatus, ut cantaret ſuper cœnam, exceptuſque effuſius: *Solos ſcire audire Græcos, ſoloſque ſe & ſtudiis ſuis dignos* ait. Nec profectione dilata, ut primum Caſſiopen trajecit, ſtatim ad aram Jovis Caſſii cantare auſpicatus eſt.

23. Cer-

23. Certamina deinceps obiit omnia. Nam & quæ diversissimorum temporum sunt, cogi in unum annum quibusdam etiam iteratis jussit. Olympiæ quoque præter consuetudinem musicum agona commisit. Ac, ne quid circa hæc occupatum avocaret detineretve, cum præsentia ejus Urbicas res egere a liberto Helio admoneretur, rescripsit his verbis: *Quamvis nunc tuum consilium sit & votum, celeriter reverti me; tamen suadere, & optare potius debes, ut Nerone dignus revertar.* Cantante eo, ne necessaria quidem causa excedere theatro licitum erat. Itaque & enixæ quædam in spectaculis dicuntur, & multi tædio audiendi laudandique claussis oppidorum portis, aut furtim desiluisse de muro, aut morte simulata funere elati. Quam autem trepide anxieque certaverit, quanta adversariorum æmulatione, quo metu judicum, vix credi potest. Adversarios quasi plane conditionis ejusdem, observare, captare, infamare secreto, nonnunquam ex occursu maledictis incessere: ac, si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solebat. Judices autem prius quam inciperet, reverentissime alloquebatur: *Omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse Fortunæ: illos, ut sapientes & doctos viros, fortuita debere excludere*: atque ut auderet hortantibus, æquiore animo recedebat: ac ne sic quidem sine sollicitudine taciturnitatem pudoremque quorundam pro tristitia ac malignitate arguens, suspectosque sibi dicens.

24. In-

24. In certando vero ita legi obediebat, ut nunquam excreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atque etiam in quodam tragico actu, cum elapsum baculum cito resumpsisset, pavidus & metuens, ne ob delictum certamine submoveretur, non aliter confirmatus est, quam adjurante hypocrita non animadversum id inter exsultationes succlamationesque populi. Victorem autem se ipse pronuntiabat. Qua de causa & præconio ubique contendit. Ac ne cujus alterius hieronicarum memoria, aut vestigium exstaret usquam, subverti, & unco trahi, abiicique in latrinas omnium statuas, & imagines imperavit. Aurigavit quoque plurifariam, Olympiis vero etiam decem jugem: quamvis idipsum in rege Mithridate, carmine quodam suo reprehendisset. Sed excussus curru, ac rursus repositus, cum perdurare non posset, destitit ante decursum: nec eo secius coronatus est. Decedens deinde, provinciam universam libertate donavit: simulque judices civitate Romana, & pecunia grandi. Quæ beneficia e medio stadio Isthmiorum die sua ipse voce pronuntiavit.

25. Reversus e Græcia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disiecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed & Romam eo curru quo Augustus olim triumphaverat, & in veste purpurea, distinctaque

que

que ſtellis aureis chlamyde, coronamque capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, præeunte pompa ceterarum cum titulis, *ubi*, & *quos*, *quo cantionum*, *quove fabularum argumento viciſſet*; ſequentibus currum ovantium ritu plauſoribus; *Auguſtianos*, *militeſque ſe triumphi ejus* clamitantibus. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per Velabrum, Forumque, Palatium, & Apollinem petiit. Incedenti paſſim victimæ cæſæ, ſparſo per vias identidem croco, ingeſtæque aves, ac lemniſci, & bellaria. Sacras coronas in cubili circum lectos poſuit: item ſtatuas ſuas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percuſſit: ac poſt hæc tantum abfuit a remittendo laxandoque ſtudio; ut conſervandæ vocis gratia: neque milites unquam, niſi abſens, aut alio verba pronuntiante, appellaret; neque quidquam ſerio jocove egerit, niſi adſtante phonaſco, qui moneret, parceret arteriis, ac ſudarium ad os applicaret: multiſque, vel amicitiam ſuam obtulerit, vel ſimultatem indixerit, prout quiſque ſe magis parciuſque laudaſſet.

26. Petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem ſenſim quidem primo, & occulte, velut juvenili errore, exercuit; ſed ut tunc quoque dubium nemini foret, naturæ illa vitia non ætatis eſſe. Poſt crepuſculum ſtatim arrepto pileo, vel galero, popinas inibat: circumque vicos vagabatur ludibundus, nec ſine pernicie tamen. Siquidem redeuntes a

cœna

cœna verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisque demergere assueverat; tabernulas etiam effringere & expilare: quintana domi constituta, ubi partæ & ad licitationem dividendæ prædæ pretium assumeretur. Ac sæpe in ejusmodi rixis, oculorum & vitæ periculum adiit: a quodam laticlavio, cujus uxorem attrectaverat, prope ad necem cæsus. Quare nunquam postea se publico illud horæ sine tribunis commisit, procul & occulte subsequentibus. Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum, seditionibus pantomimorum ex parte proscænii superiori, signifer simul ac spectator aderat. Et cum ad manus ventum esset, lapidibusque & subselliorum fragminibus decerneretur, multa & ipse jecit in populum, atque etiam prætoris caput consauciavit.

27. Paullatim vero invalescentibus vitiis, jocularia & latebras omisit, nullaque dissimulandi cura ad majora palam erupit. Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus sæpius calidis piscinis, ac tempore æstivo nivatis. Cœnitabatque nonnunquam & in publico, Naumachia præclusa vel Martio campo, vel Circo maximo, inter scortorum totius Urbis ambubajarumque ministeria. Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Bajanum sinum prætemavigaret, dispositæ per litora & ripas diversoriæ, tabernæ parabantur: insignes ganeæ & matronarum institorio copas imitantium, atque

T hinc

hinc inde hortantium ut appelleret. Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni mitellita quadragies HS. constitit, alteri pluris aliquanto absortio rosaria.

28. Super ingenuorum pædagogia, & nuptarum concubinatus, Vestali virgini Rubriæ vim intulit. Acten libertam paullum absuit quin justo matrimonio sibi conjungeret; submissis consularibus viris qui regio genere ortam pejerarent. Puerum Sporum, exsectis testibus, in muliebrem naturam transfigurare conatus est; cum dote & flameo per solemne nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad se pro uxore habuit. Exstatque cujusdam non inscitus jocus: *Bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem*. Hunc Sporum Augustarum ornamentis excultum, lecticaque vectum, & circa conventus mercatusque Græciæ, ac mox Romæ circa Sigillaria, comitatus est, identidem exosculans. Nam matris concubitum appetisse, & ab obtrectatoribus ejus, ne ferox & impotens mulier & hoc genere gratiæ prævaleret, deterritum nemo dubitavit: utique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinæ simillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam quoties lectica cum matre veheretur, libidinatum inceste, ac maculis vestis proditum affirmant.

29. Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut contaminatis pæne omnibus membris, novissime quasi genus luxus excogitaret: quatenus feræ pelle

con-

contectus emitteretur e cavea, virorumque ac fœminarum ad stipitem deligatorum inguina invaderet: & cum affatim desævisset, conficeretur a Doryphoro liberto: cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit; voces quoque & ejulatus vim patientium virginum imitatus. Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum esse: verum plerosque dissimulare vitium, & calliditate obtegere; ideoque professis apud se obscœnitatem, cetera quoque concessisse delicta.

30. Divitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quam profusionem; sordidos ac deparcos esse, quibus ratio impensarum constaret: prælautos vereque magnificos qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque avunculum Cajum, nullo magis nomine, quam quod ingentes a Tiberio relictas opes in brevi spatio prodegisset. Quare nec largiendi, nec absumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod vix credibile videatur, octingena nummum millia diurna erogavit, abeuntique super HS. millies contulit. Menecratem citharœdum, & Spicillum mirmillonem triumphalium virorum patrimoniis ædibusque donavit. Cercopithecum Panerotem fœneratorem, & urbanis rusticisque prædiis locupletatum, prope regio extulit funere. Nullam vestem bis induit. Quadringenis in punctum HS. aleam lusit. Piscatus est rete aurato, purpura,

coccoque funibus nexis. Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus, armillata & phalerata cum Mazacum turba, atque cursorum.

31. Non in alia re damnosior quam in ædificando. Domum a Palatio Esquilias usque fecit. Quam primo *transitoriam*, mox, incendio absumptam, restitutamque, *auream* nominavit. De cujus spatio atque cultu suffecerit hoc retulisse. Vestibulum ejus fuit, in quo colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie: tanta laxitas, ut porticus triplices milliarias haberet: item stagnum maris instar, circumseptum ædificiis ad urbium speciem. Rura insuper arvis atque vinetis & pascuis, silvisque, varia cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis unionumque conchis erant. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores, fistulis, ut unguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur: balineæ marinis & albulis fluentes aquis. Ejusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit, ut se diceret: *quasi hominem tandem habitare cœpisse*. Præterea inchoabat piscinam a Miseno ad Avernum lacum, contectam, porticibus conclusam, quo quidquid totis Baiis calidarum esset converteretur. Fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus nec tamen mari

ri

ri iretur, longitudinis per centum sexaginta millia: latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubique esset custodiæ in Italiam deportari, etiam scelere convictos, nonnisi ad opus damnari præceperat. Ad hunc impendiorum furorem super fiduciam imperii, etiam spe quadam repentina immensarum & reconditarum opum impulsus est: ex indicio equitis Romani pro comperto pollicentis, thesauros antiquissimæ gazæ, quos Dido Regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specubus abditos, ac posse erui parvula molientium opera.

32. Verum ut spes fefellit, destitutus, atque ita jam exhaustus & egens, ut stipendia quoque militium, & commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset, calumniis rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit, ut e libertorum defunctorum bonis pro semisse dodrans cogeretur ei, si qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent illæ familiæ, quas ipse contingeret: deinde ut ingratorum in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis juris, qui scripsissent vel dictassent ea: tum ut lege majestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur. Revocavit & præmia coronarum, quæ unquam sibi in certaminibus civitates detulissent. Et cum interdixisset usum amethystini ac Tyrii coloris, submisissetque qui nundinarum die pauculas uncias venderet

deret, præclusit cunctos negotiatores. Quin etiam inter canendum animadversam matronam e spectaculis, vetita purpura cultam, demonstrasse procuratoribus suis creditur: detractamque illico, non veste modo, sed & bonis exuit. Nulli delegavit officium, ut non adiiceret: *scis quid mihi opus sit*: &, *hoc agamus, ne quis quidquam habeat*. Ultimo, templis compluribus dona detraxit, simulacraque ex auro vel argento fabricata conflavit: in his Penatium deorum, quæ mox Galba restituit.

33. Parricidia & cædes a Claudio exorsus est: cujus necis, etsi non auctor, at conscius fuit: neque dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere venenum is acceperat, quasi *deorum cibum*, posthac proverbio Græco collaudare sit solitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiæ, modo sævitiæ arguens. Nam & morari eum inter homines desiisse, producta prima syllaba jocabatur: multaque decreta & constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit. Denique bustum ejus consepiri, nisi humili levique materia, neglexit. Britannicum, non minus æmulatione vocis, quæ illi jucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria prævaleret, veneno aggressus est. Quod acceptum a quadam Locusta, venenariorum indice, cum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto, accersitam mulierem sua manu verberavit, arguens

pro

pro veneno remedium dedisse. Excusantique minus datum ad occultandam facinoris invidiam: *Sane*, inquit, *legem Juliam timeo*: coëgitque se coram in cubiculo quam posset velocissimum ac præsentaneum coquere. Deinde in hædo expertus, postquam is quinque horas protraxit: iterum ac sæpius recoctum, porcello objecit. Quo statim exanimato, inferri in triclinium, darique cœnanti secum Britannico imperavit. Et cum ille ad primum gustum concidisset, comitiali morbo ex consuetudine correptum apud convivas ementitus, postero die raptim inter maximos imbres translatitio extulit funere. Locustæ pro navata opera, impunitatem prædiaque ampla, sed & discipulos dedit.

34. Matrem, dicta factaque sua exquirentem acerbius, & corrigentem, hactenus primo gravabatur, ut invidia identidem oneraret, quasi cessurus imperio, Rhodumque abiturus: mox & honore omni & potestate privavit: abductaque militum & Germanorum statione, contubernio quoque ac palatio expulit. Neque in divexanda quidquam pensi habuit: submissis & qui Romæ morantem, litibus, & in secessu quiescentem, per convitia & jocos, terra marique prætervehentes inquietarent. Verum minis ejus ac violentia territus perdere statuit. Et cum veneno ter tentasset, sentiretque antidotis præmunitam; lacunaria, quæ noctu super dormientem laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem

navem, cujus vel naufragio vel cameræ ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, jucundissimis literis Bajas evocavit ad solemnia Quinquatrium simul celebranda: datoque negotio trierarchis, qui Liburnicam, qua advecta erat, velut fortuito concursu confringerent, protraxit convivium. Repetentique Baulos, in locum corrupti navigii, machinosum illud obtulit, hilare prosecutus: atque in digressu papillas quoque exosculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilavit, cœptorum opperiens exitum. Sed ut diversa omnia, nandoque evasisse eam comperit, inops consilii, L. Agerinum libertum ejus, salvam & incolumem cum gaudio nuntiantem, objecto clam juxta pugione, ut percussorem sibi subornatum arripi constringique jussit, matremque occidi: quasi deprehensum crimen voluntaria morte vitasset. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus, ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta, bibisse. Neque tamen sceleris conscientiam, quanquam & militum & senatus populique gratulationibus confirmaretur, aut statim aut unquam postea ferre potuit: sæpe confessus exagitari se materna specie, verberibus Furiarum, ac tædis ardentibus. Quin & facto per Magos sacro, evocare Manes, & exorare tentavit. Peregrinatione quidem Græciæ, Eleusiniis sacris, quorum initiatione impii & scelerati voce præconis

nis submoverentur, interesse non ausus est. Junxitque parricidio matris, amitæ necem. Quam cum ex duritia alvi cubantem visitaret, & illa tractans lanuginem ejus, ut assolet; jam grandis natu, per blanditias forte dixisset: *Simul hanc excepero, mori volo*: conversus ad proximos, confestim se positurum velut irridens ait: præcepitque medicis, ut largius purgarent ægram. Nam nec dum defunctæ bona invasit, suppresso testamento, ne quid abscederet.

35. Uxores præter Octaviam duas postea duxit: Poppæam Sabinam, quæstorio patre natam, & equiti Romano ante nuptam, deinde Statiliam Messallinam Tauri bis consulis ac triumphalis abneptem. Qua ut potiretur, virum ejus Atticum Vestinum Cos. in honore ipso trucidavit. Octaviæ consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis: *sufficere illi debere* respondit *uxoria ornamenta*. Eandem mox sæpe frustra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem: sed improbante divortium populo, nec parcente conviciis, etiam relegavit. Denique occidit sub crimine adulteriorum, adeo impudenti falsoque, ut in quæstione pernegantibus cunctis, Anicetum pædagogum suum indicem subjecerit, qui dolo stupratam a se fateretur. Poppæam, duodecimo die post divortium Octaviæ in matrimonium acceptam, dilexit unice. Et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit: quod se ex aurigatione sero reversum, gravida & ægra conviciis incesserat. Ex hac filiam tulit, Claudiam

Au-

Augustam, amisitque admodum infantem. Nullum adeo necessitudinis genus est, quod non scelere perculerit. Antoniam Claudii filiam recusantem post Poppææ mortem nuptias suas, quasi molitricem novarum rerum, interemit. Similiter interemit ceteros, aut affinitate aliqua sibi aut propinquitate conjunctos. In quibus Aulum Plautium juvenem: quem cum ante mortem per vim constuprasset: *Eat nunc*, inquit, *mater mea, & successorem meum osculetur*: jactans dilectum ab ea, & ad spem imperii impulsum. Privignum Rufinum Crispinum, Poppæa natum, impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piscaretur, servis ipsius demandavit. Tuscum nutricis filium relegavit, quod in procuratione Ægypti, balneis in adventum suum exstructis lavisset. Senecam præceptorem ad necem compulit: quamvis sæpe commeatum petenti, bonisque cedenti, persancte jurasset, *suspectum se frustra, periturumque potius quam nociturum ei*. Burro præfecto remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit. Libertos divites & senes, olim adoptionis, mox dominationis suæ fautores, atque rectores, veneno, partim cibis partim potionibus indito, intercepit.

36. Nec minore sævitia foris & in exteros grassatus est. Stella crinita, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, ut ex Babilo

astro-

astrologo didicit, solere reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atque a semet in capita procerum depellere: nobilissimo cuique exitium destinavit. Enimvero multo magis & quasi per justam causam duabus conjurationibus promulgatis: quarum prior majorque Pisoniana, Romæ: posterior, Viniciana, Beneventi conflata atque detecta est. Conjurati e vinculis triplicium catenarum dixere causam: cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. Damnatorum liberi Urbe pulsi, enectique veneno aut fame. Constat quosdam cum pædagogis, & capsariis uno prandio pariter necatos; alios diurnum victum prohibitos quærere.

37. Nullus posthac adhibitus delectus aut modus interimendi quoscumque libuisset, quacumque de causa. Sed ne de pluribus referam, Salvidieno Orfito objectum est, quod tabernas tres de domo sua circa forum civitatibus ad stationem locasset: Cassio Longino jurisconsulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate, C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset: Pæto Thraseæ, tristior & pædagogi vultus. Mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat. Ac ne quid moræ interveniret, medicos admovebat: *qui cunctantes continuo curarent*. Ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere: creditur etiam polyphago cuidam

Ægyptii

Ægyptii generis, crudam carnem, & quidquid daretur mandere assueto, concupisse vivos homines laniandos absumendosque obiicere. Elatus inflatusque tantis velut successibus, negavit quemquam principum scisse quid sibi liceret. Multasque nec dubias significationes sæpe jecit, ne reliquis quidem se parsurum senatoribus: eumque ordinem sublaturum quandoque e Republ. ac provincias & exercitus equiti Rom. ac libertis permissurum. Certe neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem. Et in auspicando opere Isthmi, magna frequentia clare, ut sibi ac populo Rom. bene res verteret, optavit dissimulata senatus mentione.

38. Sed nec populo aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone communi:

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

immo, inquit, ἐμοῦ ζῶντος, planeque ita fecit: nam quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, & angustiis flexurisque vicorum, incendit Urbem tam palam, ut plerique consulares, cubicularios ejus, cum stupa tædaque, in prædiis suis deprehensos non attigerint: & quædam horrea circa domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, ut bellicis machinis labefactata, atque inflammata sint, quod saxeo muro constructa erant. Per sex dies, septemque noctes ea clade sævitum est, ad monumentorum bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc præter im-

immenſum numerum inſularum, domus priſcorum ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc ſpoliis adornatæ, deorumque ædes ab regibus, ac deinde Punicis ac Gallicis bellis votæ dedicatæque: & quidquid viſendum atque memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium e turri Mæcenatiana proſpectans, lætuſque *flammæ*, ut ajebat, *pulchritudine*, ἅλωσιν Ilii in illo ſuo ſcænico habitu decantavit. Ac ne non hinc quoque quantum poſſet prædæ & manubiarum invaderet, pollicitus cadaverum & ruderum gratuitam egeſtionem, nemini ad reliquias rerum ſuarum adire permiſit: collationibuſque non receptis modo, verum & efflagitatis, provincias privatorumque cenſus prope exhauſit.

39. Acceſſerunt tantis ex principe malis, probriſque, quædam & fortuita: peſtilentia unius autumni, qua triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt: clades Britannica, qua duo præcipua oppida, magna civium ſociorumque cæde direpta ſunt: ignominia ad Orientem legionibus in Armenia ſub jugum miſſis, ægreque Syria retenta. Mirum, & vel præcipue notabile inter hæc fuit, nihil eum patientius quam maledicta & convitia hominum tuliſſe: neque in ullos leniorem quam qui ſe dictis aut carminibus laceſſiſſent, exſtitiſſe. Multa Græce Latineque proſcripta, aut vulgata ſunt ſicut illa:

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι.

Νεόνυμφον Νέρων, ἰδίαν μητέρ' ἀπέκτεινεν.

Quis

Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.
Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
Noster erit Pæan, ille ἑκατηβελέτης.
Roma domus fiet: Vejos migrate, Quirites,
Si non & Vejos occupat ista domus.

Sed neque auctores requisivit: & quosdam per indicem delatos ad senatum, affici graviore pœna prohibuit. Transeuntem eum Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat: *quod Nauplii mala bene cantitaret, sua bona male disponeret*. Et Datus Atellanarum histrio in cantico quodam: ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demonstraverat, ut bibentem natantemque faceret, exitum C. Claudii Agrippinæque significans: & in novissima clausula;

Orcus vobis ducit pedes,

senatum gestu notaret: histrionem & philosophum Nero nihil amplius quam Urbe Italiaque submovit, vel contemptu omnis infamiæ, vel ne fatendo dolorem irritaret ingenia.

40. Talem principem paullo minus XIIII. annos perpessus terrarum orbis, tandem destituit: initium facientibus Gallis, duce Julio Vindice, qui tum eam provinciam, pro prætore obtinebat. Prædictum a mathematicis Neroni olim erat, fore ut quandoque destitueretur: unde illa vox ejus celeberrima: τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει: quo majore venia meditaretur citharœdicam artem principi sibi gratam, priva-

to

to necessariam. Spoponderunt tamen quidam destituto ei dominationem Orientis; nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior: Britannia Armeniaque amissa, ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Ut vero consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil conjectans de ætate Galbæ, tanta fiducia, non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, ut amissis naufragio pretiosissimis rebus, non dubitaverit inter suos dicere: *pisces eas sibi relaturos*. Neapoli de motu Galliarum cognovit die ipso quo matrem occiderat: adeoque lente ac secure tulit, ut gaudentis etiam suspicionem præberet, tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum. Statimque in gymnasium progressus, certantes athletas effusissimo studio spectavit. Cœnæ quoque tempore interpellatus, tumultuosioribus literis hactenus excanduit, ut malum iis qui descissent, minaretur. Denique per octo continuos dies non rescribere cuiquam, non mandare quid aut præcipere conatus, rem silentio obliteravit.

41. Edictis tandem Vindicis contumeliosis & frequentibus permotus, senatum epistola in ultionem sui reique publicæ adhortatus est: excusato languore faucium, propter quem non adesset. Nihil au-

autem æque doluit quam ut *citharœdum malum* se increpitum, ac pro Nerone *Ænobarbum* appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumturum se professus est, deposito adoptivo. Cetera convitia, ut falsa, non alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia tantopere laboratæ perfectæque a se artis obiiceretur: singulos subinde rogitans: *nossentne quemquam præstantiorem*. Sed urgentibus aliis super alios nuntiis, Romam prætrepidus rediit. Leviterque modo in itinere frivolo auspicio mente recreata, cum annotasset insculptum monumento, militem Gallum ab equite Rom. oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exiluit gaudio, cœlumque adoravit. Ac ne tunc quidem aut senatu, aut populo coram appellato, quosdam e primoribus viris domum evocavit: transactaque raptim consultatione: reliquam diei partem per organa hydraulica novi & ignoti generis circumduxit. Ostendensque singula, de ratione ac difficultate cujusque disserens, jamque se etiam prolaturum omnia in theatrum affirmavit, si per Vindicem liceat.

42. Postquam deinde etiam Galbam & Hispanias descivisse cognovit, collapsus, animoque male fracto, diu & sine voce & prope intermortuus jacuit. Utque resipuit, veste descissa, capite converberato, actum de se pronuntiavit. Consolantique nutriculæ, & aliis quoque jam principibus similia accidisse memoran-

ranti: *Se vero præter ceteros inaudita & incognita pati*, respondit, *qui suum imperium vivus amitteret*: nec eo secius quidquam ex consuetudine luxus atque desidiæ omisit vel imminuit. Quinimo, cum prosperi quiddam ex provinciis nuntiatum esset, super abundantissimam cœnam jocularia in defectionis duces carmina, lasciveque modulata, quæ vulgo innotuerunt, etiam gesticulatus est: ac spectaculis theatri clam illatus, cuidam scænico placenti nuntium misit: *abuti eum occupationibus suis*.

43. Initio statim tumultus multa & immania, verum non abhorrentia a sua natura, creditur destinasse. Successores percussoresque submittere exercitus, & provincias regentibus quasi conspiratis, idemque & unum sentientibus, quidquid ubique exsulum, quidquid in Urbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare: illos, ne descifcentibus aggregarentur: hos, ut conscios popularium suorum, atque fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere: senatum universum veneno per convivia necare, Urbem incendere, feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur. Sed absterritus, non tam pœnitentia quam perficiendi desperatione, credensque expeditionem necessariam, Coss. ante tempus privavit honore: atque in utriusque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallias debellari nisi a consule. Ac susceptis fascibus, cum post epulas triclinio

digrederetur, innixus humeris familiarium, affirmavit, simul ac primum provinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quidquam aliud quam fleturum. Revocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætum inter lætos cantaturum epinicia, quæ jam nunc sibi componi oporteret.

44. In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula, portandis scænicis organis, concubinasque, quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, & securibus peltisque Amazonicis instruendi. Mox tribus Urbanas ad sacramentum citavit: ac nullo idoneo respondente, certum dominis servorum numerum indixit: nec nisi ex tota cujusque familia probatissimos, ne dispensatoribus quidem, aut amanuensibus exceptis, recepit. Partem etiam census omnes ordines conferre jussit: & insuper inquilinos privatarum ædium atque insularum, pensionem annuam repræsentare fisco. Exegitque ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum postulatum, aurum ad obrussam: ut plerique omnem collationem palam recusarent, consensu flagitantes, a delatoribus potius revocanda præmia quæcumque cœpissent.

45. Ex annonæ quoque caritate lucrantium accrevit invidia. Nam & forte accidit, ut in publica fame Alexandrina navis nuntiaretur pulverem luctatoribus aulicis advexisse. Quare omnium in se odio concitato, nihil contumeliarum defuit quin sub-

subiret. Statuæ ejus a vertice currus appositus est cum inscriptione Græca, *Nunc demum agona esse*, &, *Traberet tandem*. Alterius collo & ascopera deligata, simulque titulus: *Ego quid potui? sed tu culeum meruisti*. Adscriptum & columnis: *Etiam Gallos eum cantando excitasse*. Jam noctibus jurgia cum servis plerique simulantes, crebro Vindicem poscebant.

46. Terrebatur ad hæc evidentibus portentis somniorum & auspiciorum, & ominum tum veteribus tum novis: nunquam antea somniare solitus. Occisa demum matre, vidit per quietem, navem sibi regenti extortum gubernaculum, trahique se ab Octavia uxore in arctissimas tenebras. Et modo pennatarum formicarum multitudine oppleri: modo a simulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum circuiri, arcerique progressu. Asturconem, quo maxime lætabatur, posteriore corporis parte in simiæ speciem transfiguratum, ac tantum capite integro hinnitus edere canoros. De Mausoleo sponte foribus patefactis exaudita vox est, nomine eum cientis. Kalend. Januarii exornati Lares in ipso sacrificii apparatu conciderunt. Auspicanti Sporus anulum muneri obtulit: cujus gemmæ sculptura erat: *Proserpinæ raptus*. Votorum nuncupatione magna jam ordinum frequentia vix repertæ Capitolii claves. Cum ex oratione ejus, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu: *daturos pœnas sceleratos, ac brevi dignum exitum facturos*, conclamatum

est ab universis: *Tu facies, Auguste.* Observatum etiam fuerat, novissimam fabulam cantasse eum publice *Oedipodem exsulem*, atque in hoc decidisse versu:

Θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

47. Nuntiata interim etiam ceterorum exercituum defectione, literas prandenti sibi redditas concerpsit, mensam subvertit, duos scyphos gratissimi usus, quos Homericos a cælatura carminum Homeri vocabat, solo illisit: ac sumto a Locusta veneno, & in auream pyxidem condito, transiit in hortos Servilianos. Ubi præmissis libertorum fidissimis Ostiam ad classem præparandam, tribunos centurionesque prætorii de fugæ societate tentavit. Sed partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus, uno vero etiam proclamante:

Usque adeone mori miserum est?

varia agitavit: Parthosne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque Rostris quanta maxime posset miseratione veniam præteritorum precaretur: ac ni flexisset animos, vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret. Inventus est postea in scrinio ejus hac de re sermo formatus. Sed deterritum putant, ne prius quam in forum perveniret, discerperetur. Sic cogitatione in posterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosiluit e lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil a quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulo-

gulorum adiit. Verum clausis omnium foribus, respondente nullo, in cubiculum rediit, unde jam & custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota & pyxide veneni. Ac statim Spicillum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu periret, requisivit. Et nemine reperto: *Ergo ego*, inquit, *nec amicum habeo, nec inimicum*? procurritque quasi præcipitaturus se in Tiberim.

48. Sed revocato rursus impetu, aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desideravit: & offerente Phaonte liberto suburbanum suum inter Salariam & Nomentanam viam circa quartum milliarium: ut erat nudo pede atque tunicatus, pænulam obsoleti coloris superinduit, adopertoque capite, & ante faciem obtento sudario, equum inscendit, quatuor solum comitantibus, inter quos & Sporus erat. Statimque tremore terræ, & fulgure adverso pavefactus, audiit ex proximis castris clamorem militum, & sibi adversa & Galbæ prospera ominantium: etiam ex obviis viatoribus quendam dicentem: *Hi Neronem persequuntur*: alium sciscitantem, *Ecquid in Urbe novi de Nerone*? Equo autem odore abjecti in via cadaveris consternato, detecta facie agnitus est a quodam Missicio prætoriano, & salutatus. Ut ad diverticulum ventum est, dimissis equis inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam ægre, nec nisi strata sub pedibus veste, ad adversum villæ parietem evasit. Ibi hortante eodem Phaonte, ut interim

in specum egestæ harenæ concederet, negavit *se vivum sub terram iturum*: ac parumper commoratus, dum clandestinus ad villam introitus pararetur, aquam ex subjecta lacuna potaturus manu hausit: & *Hæc est*, inquit, *Neronis decocta*. Deinde divulsa sentibus pænula trajectos surculos rasit: atque ita quadrupes per angustias effossæ cavernæ receptus, in proximam cellam decubuit super lectum modicella culcita, vetere pallio strato instructum. Fameque interim & siti interpellante, panem quidem sordidum oblatum aspernatus est, aquæ autem tepidæ aliquantulum bibit.

49. Tunc unoquoque hinc inde instante, ut quam primum se impendentibus contumeliis eriperet, scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum: componique simul si qua invenirentur, frusta marmoris, & aquam simul ac ligna conferri, curando mox cadaveri, flens ad singula, atque identidem dictitans: *Qualis artifex pereo*! inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque *se hostem a senatu judicatum, & quæri, ut puniatur more majorum*: interrogavitque quale id genus esset pœnæ. Et cum comperisset nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi: conterritus, duos pugiones, quos secum tulerat, arripuit: tentataque utriusque acie, rursus condidit, caussatus *nondum adesse fatalem horam*. Ac modo Sporum hortabatur, ut lamentari ac plangere inciperet: modo orabat, ut se aliquis ad mortem capes-

pessendam exemplo juvaret: interdum segnitiem suam his verbis increpabat: *Vivo deformiter ac turpiter*, οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει, νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. Jamque equites appropinquabant, quibus præceptum erat, ut vivum eum attraherent. Quod ut sensit, trepidanter effatus:

ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει.

ferrum jugulo adegit, juvante Epaphrodito a libellis. Semianimisque adhuc interrumpenti centurioni, & pænula ad vulnus apposita, in auxilium se venisse simulanti, non aliud respondit, quam *Sero*: &, *Hæc est fides*. Atque in ea voce defecit, exstantibus rigentibusque oculis usque ad horrorem formidinemque visentium. Nihil prius ac magis a comitibus exegerat, quam ne potestas cuiquam capitis sui fieret: sed ut, quoquo modo, totus cremaretur. Permisit hoc Icelus Galbæ libertus, non multo ante vinculis exsolutus, in quæ primo tumultu conjectus fuerat.

50. Funeratus est impensa ducentorum millium, stragulis albis auro intextis, quibus usus Kalen. Januarii fuerat. Reliquias Ecloge & Alexandra nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt: quod prospicitur e campo Martio impositum colle hortorum. In eo monumento solium porphyretici marmoris superstanti Lunensi ara circumseptum est, lapide Thasio.

 51. Sta-

51. Statura fuit pæne justa: corpore maculoso & fœdo: subflavo capillo: vultu pulcro magis quam venusto: oculis cæsiis & hebetioribus: cervice obesa, ventre projecto, gracillimis cruribus, valetudine prospera. Nam qui luxuriæ immoderatissimæ esset, ter omnino per XIIII. annos languit: atque ita, ut neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem summiserit: ac plerumque synthesinam indutus, ligato circum collum sudario prodierit in publicum, sine cinctu, & discalceatus.

52. Liberales disciplinas omnes fere puer attigit. Sed a philosophia eum mater avertit monens: *imperaturo contrariam esse*: a cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaque ad poëticam pronus, carmina libenter ac sine labore composuit: nec, ut quidam putant, aliena pro suis edidit. Venere in manus meas pugillares libellique cum quibusdam notissimis versibus ipsius chirographo scriptis: ut facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exceptos, sed plane quasi a cogitante atque generante exaratos: ita multa & deleta & inducta & superscripta inerant.

53. Habuit & pingendi fingendique maxime non mediocre studium. Maxima autem popularitate efferebatur, omnium æmulus, qui quoquo modo animum vul-

gi

gi moverent. Exiit opinio post scænicas coronas proximo lustro descensurum eum ad Olympia inter athletas. Nam luctabatur assidue: nec aliter certamina gymnica Græcia tota spectaverat, quam brabeutarum more in stadio humi assidens: ac si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinaverat etiam qui Apollinem cantu, Solem aurigando æquiparare existimaretur, imitari & Herculis facta. Præparatumque leonem ajunt, quem vel clava vel brachiorum nexibus in Amphitheatri harena spectante populo nudus elideret.

54. Sub exitu quidem vitæ palam voverat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se parte victoriæ ludis, etiam hydraulam & choraulam, & utricularium, ac novissimo die histrionem, saltaturumque Virgilii Turnum. Et sunt qui tradant Paridem histrionem occisum ab eo, quasi gravem adversarium.

55. Erat illi æternitatis perpetuæque famæ cupido, sed inconsulta. Ideoque multis rebus ac locis vetere appellatione detracta, novam induxit ex suo nomine. Mensem quoque Aprilem, *Neroneum* appellavit. Destinaverat & Romam *Neropolim* nuncupare.

56. Religionum usquequaque contemtor, præter unius Deæ Syriæ. Hanc mox ita sprevit, ut urina contaminaret: alia superstitione captus, in qua sola pertinacissime hæsit. Siquidem icunculam puellarem, cum quasi remedium insidiarum a

ple-

plebejo quodam & ignoto, muneri accepisset, detecta confestim conjuratione, pro summo numine trinisque in die sacrificiis colere perseveravit: volebatque credi monitione ejus futura praenoscere. Ante paucos quam periret menses, attendit & exstispicio, nec unquam litavit.

57. Obiit secundo & trigesimo aetatis anno, die quo quondam Octaviam interemerat. Tantumque gaudium publice praebuit, ut plebs pileata tota Urbe discurreret. Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis aestivisque floribus tumulum ejus ornarent, ac modo imagines praetextatas in Rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis, & brevi magno inimicorum malo reversuri. Quin etiam Vologesus Parthorum rex, missis ad senatum legatis de instauranda societate, hoc etiam magnopere oravit, ut Neronis memoria coleretur. Denique cum post viginti annos adolescente me exstitisset conditionis incertae, qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus, & vix redditus sit.

C. SUE-

C. SUETONII TRANQUILLI

SER. SULPICIUS GALBA CÆS. VII.

PRogenies Cæſarum in Nerone defecit: quod futurum compluribus quidem ſignis, ſed evidentiſſimis duobus apparuit. Liviæ olim poſt Auguſti ſtatim nuptias Vejentanum ſuum reviſenti prætervolans aquila, gallinam albam, ramulum lauri roſtro tenentem, ita ut rapuerat, demiſit in gremium: cumque nutriri alitem, pangique ramulum placuiſſet, tanta pullorum ſoboles provenit, ut hodie quoque ea villa *ad Gallinas* vocetur: tale vero lauretum, ut triumphaturi Cæſares inde laureas decerperent: fuitque mos triumphantibus, alias confeſtim eodem loco pangere: & obſervatum eſt ſub cujuſque obitum, arborem ab ipſo inſtitutam, elanguiſſe. Ergo noviſſimo Neronis anno, & ſilva omnis exaruit radicitus; & quidquid ibi gal-

gallinarum erat, interiit: ac subinde tacta de cœlo Cæsarum æde, capita omnibus simul statuis deciderunt: Augustique sceptrum e manibus excussum est.

2. Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum: sed haud dubie nobilissimus, magnaque & vetere prosapia: ut qui statuarum titulis Pronepotem se Q. Catuli Capitolini semper adscripserit: Imperator vero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Jovem, maternam ad Pasiphaën Minois uxorem referret.

3. Imagines & elogia universi generis exsequi longum est: familiæ breviter attingam. Qui primus Sulpiciorum cognomen Galbæ tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hispaniæ frustra diu oppugnatum illitis demum galbano facibus succenderit: alii, quod in diuturna valetudine galbeo, id est, remediis lana involutis assidue uteretur: nonnulli quod præpinguis fuerit visus, quem *galbam* Galli vocent vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia, quæ in esculis nascuntur, appellanturque *galba*. Familiam illustravit Ser. Galba consularis, temporum suorum eloquentissimus: quem tradunt, Hispaniam ex prætura obtinentem, XXX. Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam exstitisse. Ejus nepos ob repulsam consulatus infensus Julio Cæsari, cujus legatus in Gallia fuerat, conspiravit cum Cassio & Bruto: propter quod Pedia

dia lege damnatus eſt. Ab hoc ſunt Imperatoris Galbæ avus & pater. Avus clarior ſtudiis quam dignitate: non enim egreſſus præturæ gradum, multiplicem nec incurioſam hiſtoriam edidit. Pater conſulatu functus, quam brevi corpore, atque etiam gibber, modicæque in dicendo facultatis, cauſſas induſtriæ actitavit. Uxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli, proneptem L. Mummii, qui Corinthum excidit: item Liviam Ocellinam, ditem admodum & pulcram, a qua tamen nobilitatis cauſa appetitus ultro exiſtimatur, & aliquanto enixius, poſtquam ſubinde inſtanti vitium corporis ſecreto poſita veſte detexit, ne quaſi ignaram fallere videretur. Ex Achaica liberos, Cajum & Servium procreavit. Quorum major Cajus attritis facultatibus Urbe ceſſit: prohibituſque a Tiberio ſortiri anno ſuo proconſulatum, voluntaria morte obiit.

4. Ser. Galba Imperator, M. Valerio Meſſalla, Cn. Lentulo Coss. natus eſt, IX. Kal. Januarii, in villa colli ſuppoſita, prope Terracinam ſiniſtrorſum Fundos petentibus. Adoptatus a noverca ſua, Livii nomen, & Ocellæ cognomen aſſumſit, mutato prænomine. Nam & Lucium mox pro Servio uſque ad tempus imperii uſurpavit. Conſtat Auguſtum puero adhuc ſalutanti ſe inter æquales, apprehenſa buccula, dixiſse: *καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ*. Sed & Tiberius, cum comperiſſet imperaturum eum, verum in ſenecta: *Vivat ſane*, ait, *quando id ad nos nihil*

per-

pertinet. Avo quoque ejus fulgur procuranti, cum exta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum contulisset, summum sed serum imperium portendi familiæ responsum est. Et ille irridens: *Sane*, inquit, *cum mula pepererit*. Nihil æque postea Galbam tentantem res novas confirmavit, quam mulæ partus: cæterisque ut obscœnum ostentum abhorrentibus, solus pro lætissimo accepit, memor sacrificii, dictique avi. Sumpta virili toga, somniavit, fortunam dicentem: *stare se ante fores defessam: & nisi ocyus reciperetur, cuicumque obvia prædæ futuram*. Utque evigilavit aperto atrio, simulacrum æneum Deæ cubitali majus juxta limen invenit: idque gremio suo Tusculum, ubi æstivare consueverat, avexit: & in parte ædium consecratum, menstruis deinceps supplicationibus & pervigilio anniversario coluit. Quanquam autem nondum ætate constanti, veterem civitatis exoletumque morem, ac tantum in domo sua hærentem, obstinatissime retinuit: ut liberti servique bis die frequentes adessent, ac mane salvere, vesperi valere sibi singuli dicerent.

5. Inter liberales disciplinas attendit & juri. Dedit & matrimonio operam: verum amissa uxore Lepida, duobusque ex ea filiis remansit in cœlibatu, neque sollicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem viduatæ morte Domitii, quæ maritum quoque adhuc nec dum cœlibem Galbam, adeo omnibus sollicita

licitaverat modis, ut inter conventum matronarum correpta jurgio atque etiam manu pulsata sit a matre Lepidæ. Observavit ante omnes Liviam Augustam: cujus & vivæ gratia plurimum valuit, & mortuæ testamento pæne ditatus est; HS. namque quingenties cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia notata non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta revocante, ne hæc quidem accepit.

6. Honoribus ante legitimum tempus initis, prætor commissione ludorum Floralium, novum spectaculi genus, elephantos funambulos edidit; exin provinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit: mox consulatum per sex menses ordinarium gessit. Evenitque ut in eo ipse L. Domitio patri Neronis ipsi Salvius Otho pater Othonis succederet, velut præsagium insequentis casus, quod medius inter utriusque filios extitit Imperator. A Cajo Cæsare, Gætulico substitutus postridie quam ad legiones venit, solenni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera: *ut manus panulis continerent*. Statim per castra jactatum est:

Disce miles militare; Galba est, non Gætulicus.
Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroboravit: matureque barbaris, qui jam in Galliam usque proruperant, coërcitis, præsenti quoque Cajo talem & se, & exercitum approbavit, ut inter innumeras contractasque ex omnibus pro-

vin-

vinciis copias, neque testimonium neque præmia ampliora ulli perciperent. Ipse maxime insignis, quod campestrem decursionem scuto moderatus etiam ad essedum Imperatoris per viginti passuum millia cucurrit.

7. Cæde Caii nuntiata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem prætulit. Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus, ut cum subita ei valetudo neque adeo gravis incidisset, dilatus sit expeditionis Britannicæ dies. Africam pro consule biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam provinciam, & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam: Ordinavitque magna severitatis ac justitiæ cura, etiam in parvulis rebus. Militi, qui per expeditionem annona arctissima residuum cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit, simulatque indigere cibo cœpisset, a quoquam opem ferri, & is fame extabuit. At in jure dicendo, cum de proprietate jumenti quæreretur, levibus utrinque argumentis, & testibus ideoque difficili conjectura veritatis, ita decrevit, ut ad lacum, ubi adaquari solebat, duceretur capite involuto, atque ibidem revelato, ejus esset ad quem sponte se a potu recepisset.

8. Ob res, & tunc in Africa, & olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia accepit, & sacerdotium triplex, inter xv. viros, sodalesque Titios, item Augu-

stales

ſtales cooptatus: atque ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in ſeceſſu plurimum vixit: ne ad geſtandum quidem unquam iter ingreſſus, quam ut ſecum vehiculo proximo decies HS. in auro efferret; donec in oppido Fundis moranti Hiſpania Tarraconenſis oblata eſt. Acciditque, ut cum provinciam ingreſſus ſacrificaret intra ædem publicam, puero e miniſtris acerram tenenti capillus repente toto capite caneſceret. Nec defuerunt, qui interpretarentur, ſignificari rerum mutationem, ſucceſſurumque juveni ſenem: hoc eſt ipſum Neroni. Nec multo poſt in Cantabriæ lacum fulmen decidit: repertæque ſunt duodecim ſecures, haud ambiguum ſummi Imperii ſignum.

9. Per octo annos varie & inæquabiliter provinciam rexit. Primo acer, vehemens, & in coërcendis quidem delictis vel immodicus. Nam & nummulario non ex fide verſanti pecunias, manus amputavit, menſæque ejus affixit. Et tutorem, quod pupillum, cui ſubſtitutus heres erat, veneno necaſſet, cruce affecit: implorantique leges, & civem Romanum ſe teſtificanti, quaſi ſolatio & honore aliquo pœnam levaturus, mutari, multoque præter ceteras altiorem, & dealbatam ſtatui crucem juſſit. Paullatim in deſidiam ſegnitiemque converſus eſt, ne quid materiæ præberet Neroni: &, ut dicere ſolebat: *quod nemo rationem otii ſui reddere cogeretur*. Carthagine nova conventum agens, tumultuari Gallias comperit. Legato Aquitaniæ au-

xilia implorante, supervenerunt Vindicis literæ, hortantis, ut *humano generi assertorem ducemque se accommodaret*. Nec diu cunctatus conditionem partim metu, partim spe recepit. Nam & mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat: & confirmabatur cum secundissimis auspiciis & ominibus, tum virginis honestæ vaticinatione, tanto magis, quod eadem illa carmina sacerdos Jovis Cluniæ ex penetrali somnio monitus eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronuntiata. Quorum carminum sententia erat: *Oriturum quandoque ex Hispania principem, dominumque rerum*.

10. Igitur cum quasi manumissioni vacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus, & adstante nobili puero, quem exsulantem ex proxima Baleari insula, ob id ipsum acciverat, deploravit temporum statum, consalutatusque Imperator, Legatum se *Senatus ac populi Romani* professus est. Deinde justitio indicto, e plebe quidem provinciæ legiones & auxilia conscripsit, super exercitum veterem legionis unius, duarumque alarum & cohortium trium. Ac e primoribus prudentia atque ætate præstantibus, velut instar senatus, ad quos de majore re, quoties opus esset, referretur, instituit. Delegit & equestris ordinis juvenes, qui manente anulorum aureorum usu, Evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam

per

per provincias edicta dimisit, auctor singulis universisque conspirandi simul, & ut qua posset quisque opera, communem causam juvarent. Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod sedem bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, scalptura gemmæ victoriam cum tropæo exprimente: ac subinde Alexandrina navis Dertosam appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta ac vectore ullo: ut nemini dubium esset, justum piumque, & faventibus diis, bellum suscipi. Cum repente ex inopinato prope cuncta turbata sunt: alarum altera castris appropinquantem, pœnitentia mutati sacramenti, destituere conata est; ægreque retenta in officio: & servi, quos a liberto Neronis ad fraudem præparatos muneri acceperat, per angiportum in balneas transeuntem pæne interemerunt: nisi cohortantibus invicem, ne occasionem omitterent; interrogatisque de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset.

11. Accessit ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus, destitutoque similis, non multum abfuit quin vitæ renuntiaret. Sed supervenientibus ab Urbe nuntiis, ut occisum Neronem, cunctosque in verba sua jurasse cognovit, deposita Legati, suscepit Cæsaris appellationem: Iterque ingressus est paludatus, ac dependente a cervicibus pugione ante pectus, nec prius usum togæ recuperavit quam oppressis, qui novas res

moliebantur, præfecto prætorii Nymphidio Sabino Romæ: in Germania Fontejo Capitone: in Africa, Clodio Macro, Legatis.

12. Præcesserat de eo fama sævitiæ simul atque avaritiæ: quod civitates Hispaniarum Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset: & præpositos procuratoresque supplicio capitis affecisset cum conjugibus ac liberis: quodque oblatam a Tarraconensibus e vetere templo Jovis coronam auream librarum quindecim conflasset, ac tres uncias, quæ ponderi deerant, jussisset exigi. Ea fama & confirmata & aucta est, ut primum Urbem introiit. Nam cum classiarios, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret, recusantes, atque insuper aquilam & signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite disjecit, sed decimavit etiam. Item Germanorum cohortem a Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam: quasi Cn. Dolabellæ, juxta cujus hortos tendebat, proniorem. Illa quoque, verene an falso, per ludibrium jactabantur, apposita lautiore cœna ingemuisse eum. Et ordinario quidem dispensatori breviarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse. Cano autem choraulæ, mire placenti, denarios quin-

quinque donasse prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis.

13. Quare adventus ejus non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Si quidem Atellanis notissimum canticum exorsis: *Venit io Simus a villa*: cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito egerunt.

14. Majore adeo & favore & auctoritate adeptus est, quam gessit, Imperium: quanquam multa documenta egregii principis daret: sed nequaquam tam grata erant quam invisa quæ secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos una & intra Palatium habitantes, nec unquam non adhærentes, pædagogos vulgo vocabant. Hi erant T. Vinius legatus ejus in Hispania, cupiditatis immensæ: Cornelius Laco, ex assessore præfectus prætorii, arrogantia socordiaque intolerabilis: libertus Icelus, paullo ante anulis aureis & Martiani cognomine ornatus; ac jam summi equestris gradus candidatus. His diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit & tradidit, ut vix sibi ipsi constaret: modo acerbior parciorque, modo remissior ac negligentior, quam conveniret Principi electo, atque illius ætatis. Quosdam claros ex utroque ordine viros, suspicione minima, inauditos condemnavit. Civitatem Romanam raro dedit. Jura trium liberorum vix uni atque alteri: ac ne his quidem, nisi ad certum præfinitumque tempus. Judici-

bus, sextam decuriam adiici precantibus, non modo negavit, sed etiam concessum a Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad judicandum evocarentur, eripuit.

15. Existimabatur etiam senatoria & equestria officia biennii spatio determinaturus, nec daturus nisi invitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis non plus decimis concessis, per quinquaginta equites Rom. ea conditione revocandas curavit exigendasque: ut & si quid scænici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emptoribus, quando illi absumto pretio solvere nequirent. At contra, nihil non per comites atque libertos pretio adipisci, aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates, pœnas innocentium, impunitates noxiorum. Quin etiam pop. Rom. deposcente supplicium Haloti & Tigillini, solos ex omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos incolumes præstitit: atque insuper Halotum procuratione amplissima ornavit. Pro Tigillino, etiam sævitiæ populum increpuit edicto.

16. Per hæc prope universis ordinibus offensus, vel præcipua flagravit invidia apud milites. Nam cum in verba ejus absentis jurantibus donativum grandius solito præpositi pronuntiassent, neque ratam rem habuit, & subinde jactavit, *legere se militem, non emere consuesse*. Atque eo quidem nomine omnes, qui ubique erant, exacerbavit. Ceterum pretorianos etiam metu,

metu & indignitate commovit, removens subinde plerosque ut suspectos, & Nymphidii socios. Sed maxime fremebat superioris Germaniæ exercitus, fraudari se premiis navatæ adversus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obsequium rumpere ausi, kalend. Januarii adigi sacramento, nisi in nomen senatus, recusarunt: statimque legationem ad prætorianos cum mandatis destinaverunt: *displicere Imperatorem in Hispania factum: eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.*

17. Quod ut nuntiatum est, despectui esse non tam senectam suam, quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum, testamentoque semper in bona & nomen adscitum, repente e media salutantium turba apprehendit: filiumque appellans, perduxit ad castra, ac pro concione adoptavit: ne tunc quidem donativi ulla mentione facta: quo faciliorem occasionem M. Salvio Othoni, præbuit perficiendi conata, intra sextum adoptionis diem.

18. Magna & assidua monstra jam inde a principio exitum ei, qualis evenit, portenderant. Cum per omne iter destra sinistraque oppidatim victimæ cæderentur, taurus securis ictu consternatus, rupto vinculo, essedum ejus invasit: elatisque pedibus totum cruore perfudit, ac descendentem spiculator impulsu turbæ lancea prope vulneravit. Urbem quoque, & deinde Palatium ingressum, excepit terra

tremore, & assimilis quidam mugitui sonus. Secuta sunt aliquanto manifestiora. Monile margaritis gemmisque consertum ad ornandam Fortunam suam Tusculanam, ex omni gaza secreverat: id repente quasi augustiore dignius loco, Capitolinæ Veneri dedicavit: ac proxima nocte somniavit speciem Fortunæ querentis fraudatam se dono destinato, minantisque erepturam & ipsam quæ dedisset. Cumque exterritus luce prima ad expiandum somnium, præmissis qui rem divinam appararent, Tusculum excucurrisset, nihil invenit præter tepidam in ara favillam, atratumque juxta senem in catino vitreo thus tenentem, & in calice fictili merum. Observatum etiam est Kalend. Januariis sacrificanti coronam de capite excidisse: auspicanti pullos evolasse: adoptionis die, neque milites allocuturo castrensem sellam de more positam pro Tribunali, oblitis ministris, & in senatu curulem perverse collocatam.

19. Prius vero quam occideretur, sacrificantem mane haruspex identidem monuit, *caveret periculum: non longe percussores abesse*. Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone: ac plerisque, ut eodem quamprimum pergeret suadentibus (posse enim auctoritate & præsentia prævalere) nihil amplius quam continere se statuit, & legionariorum firmare præsidiis, qui multifariam diverseque tendebant. Loricam tamen induit linteam, quanquam haud dissimulans parum adver-

sus

ſuis tot mucrones profuturam. Sed extractus rumoribus falſis, quos conſpirati ut eum in publicum elicerent, de induſtria diſſiparant, paucis temere affirmantibus tranſactum negotium, oppreſſos qui tumultuarentur, advenire frequentes ceteros gratulabundos, & in omne obſequium paratos: his ut occurreret, prodiit tanta fiducia, ut militi cuidam occiſum a ſe Othonem glorianti: *Quo auctore* reſponderit: atque in Forum uſque proceſſit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum dimota paganorum turba equos adegiſſent, viſo procul eo, parumper reſtiterunt: deinde rurſum incitati, deſertum a ſuis contrucidarunt.

20. Sunt, qui tradant ad primum tumultum proclamaſſe eum: *Quid agitis commilitones? ego veſter ſum, & vos mei*; donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtuliſſe ultro jugulum: *& ut hoc agerent, ac ferirent, quando ita videretur*, hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neque præſentium quempiam opem Imperatori ferre conatum: & omnes qui accerſerentur ſpreviſſe nuntium, excepta Germanicorum vexillatione. Hi ob recens meritum, quod ſe ægros & invalidos magnopere foviſſet, in auxilium advolavere: ſed ſerius, itinere devio per ignorantiam locorum retardati. Jugulatus eſt ad lacum Curtii, ac relictus ita uti erat, donec gregarius miles a frumentatione rediens, abjecto onere, caput ei amputavit. Et quoniam capillo præ calvitie arripe-

ripere non poterat, in gremium abdidit. Mox inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes identidem: *Galba, cupide fruaris ætate tua*. Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam & vegetam, respondisse eum: *ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν*. Ab his Patrobii Neroniani libertus, centum aureis redemtum, eo loco ubi jussu Galbæ animadversum in patronum fuerat, abjecit. Sero tandem dispensator Argius & hoc & ceterum truncum in privatis ejus hortis Aureliæ viæ sepulturæ dedit.

21. Statura fuit justa, capite prædcalvo, oculis cæruleis, adunco naso, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis: ut neque calceum perpeti, neque libellos evolvere aut tenere omnino valeret. Excreverat etiam in dexteriore latere ejus caro, propendebatque adeo, ut ægre fascia substringeretur.

22. Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consueverat: inter cœnam vero usque eo abundantem, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet, spargique ad pedes stantibus. Libidinis in mares pronior: & eos non nisi præduros, exoletosque. Ferebant, in Hispania Icelum e veteribus concubinis, de Neronis exitu nuntiantem, non modo arctissimis osculis pa-

lam

lam exceptum ab eo, sed ut sine mora velleretur oratum, atque seductum.

23. Periit tertio & septuagesimo ætatis anno, Imperii mense septimo. Senatus, ut primum licitum fuit, statuam ei decreverat rostratæ columnæ superstantem in parte Fori, qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Judæam submisisse opinatus.

C. SUE-

C. SUETONII TRANQUILLI

M. SALVIUS OTHO CÆS. VIII.

MAjores Othonis orti ſunt oppido Ferentino, familia vetere & honorata, atque ex principibus Etruriæ. Avus M. Salvius Otho, patre equite R. matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liviæ Auguſtæ; in cujus domo creverat, ſenator eſt factus, nec præturæ gradum exceſſit. Pater L. Otho materno genere præclaro, multarum & magnarum propinquitatum, tam carus, tamque non abſimilis facie Tiberio principi fuit, ut pleriqne procreatum ex eo crederent. Urbanos honores, proconſulatum Africæ, & extraordinaria imperia ſeveriſſime adminiſtravit. Auſus etiam eſt in Illyrico milites quoſdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpoſitos ſuos, quaſi defectionis adverſus Claudium auctores, occiderant, capite punire,

&

& quidem ante principia se coram: quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret. Quo facto, sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperavit, detecta equitis R. fraude, quem prodentibus servis necem Claudio parare compererat. Namque & senatus honore rarissimo, statua in palatio posita, prosecutus est eum: & Claudius allectum inter patricios collaudans amplissimis verbis, hoc quoque adjecit: *Vir quo meliores liberos habere ne opto quidem*. Ex Albia Terentia splendidissima fœmina duos tulit filios, L. Titianum, & minorem Marcum cognominem sibi. Tulit & filiam, quam nondum nubilem Druso Germanici filio despondit.

2. Otho Imperator IV. Kalend. Maii natus est, Camillo Arruntio, Domitio Ænobarbo Coss. A prima adolescentia prodigus ac procax, adeo ut sæpe flagris objurgaretur a patre. Ferebatur & vagari noctibus solitus: atque invalidum quemque obviorum vel potulentum corripere: ac distento sago impositum in sublime jactare. Post patris deinde mortem, libertinam aulicam gratiosam, quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit, quamvis anum, ac pæne decrepitam. Per hanc insinuatus Neroni, facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morum: ut vero quidam tradunt & consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, ingens præmium pactus, priusquam plane re-

restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere.

3. Omnium autem consiliorum secretorumque particeps, die, quem Nero necandæ matri destinaverat, ad avertendas suspiciones cœnam utrique exquisitissimæ comitatis dedit. Item Poppæam Sabinam, tunc adhuc amicam ejus, abductam marito, demandatamque interim sibi, nuptiarum specie recepit. Nec corrupisse contentus, adeo dilexit, ut ne rivalem quidem Neronem æquo tulerit animo. Creditur certe non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus adstantem, miscentemque frustra minas & preces, ac depositum reposcentem. Quare diducto matrimonio, sepositus est per causam legationis in Lusitaniam. Id satis visum, ne pœna acrior mimum omnem divulgaret: qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit:

Cur Otho mentito sit quæritis exsul honore?
Uxoris mœchus cœperat esse suæ.

Provinciam administravit quæstorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari.

4. Ut tandem ultionis occasio data est, conatibus Galbæ primus accessit: eodemque momento & ipse spem Imperii cœpit: magnam quidem & ex conditione temporum, sed aliquanto majorem ex affirmatione Seleuci mathematici. Qui cum eum olim superstitem Neroni fore spopondisset, tunc ultro inopinatus advenerat, im-

pe-

peraturum quoque brevi repromittens. Nullo igitur officii aut ambitionis in quemquam genere omisso, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat: nec eo minus alium alia via militem demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit, emancipavitque: ut jam vix ullus esset, qui non & sentiret, & prædicaret solum successione Imperii dignum.

5. Speraverat autem fore ut adoptaretur a Galba: idque in dies expectabat. Sed postquam, Pisone prælato, spe decidit, ad vim conversus est: instigante super animi dolorem etiam magnitudine æris alieni. Neque enim dissimulabat, *nisi principem, se stare non posse: nihilque referre, ab hoste in acie, an in foro sub creditoribus, caderet*. Ante paucos dies servo Cæsaris pro impetrata dispensatione decies sestertium expresserat. Hoc subsidium tanti cœpti fuit: ac primo quinque speculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repræsentata, & quinquagena promissa. Per hos solicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis.

6. Erat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in Palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione & Cajus fuerat occisus, & desertus Nero. Medium

dium quoque tempus religio & Seleucus exemit. Ergo destinata die, præmonitis consciis, ut se in foro sub æde Saturni ad Milliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit: utque consueverat, osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit, audivitque prædicta haruspicis. Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum convenerat, quasi venalem domum inspecturus abscessit: proripuitque se postica parte Palatii ad constitutum. Alii febrem simulasse ajunt, eamque excusationem proximis mandasse, si quereretur. Tunc abditus propere muliebri sella in castra contendit: ac deficientibus lecticariis, cum descendisset, cursumque cœpisset, laxato calceo restitit, donec omissa mora succollatus, & a præsente comitatu Imperator consalutatus, inter faustas acclamationes strictosque gladios ad principia devenit: obvio quoque non aliter ac si conscius & particeps foret, adhærente. Ibi missis qui Galbam & Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro concione testatus est, quam *id demum se habiturum, quod sibi illi reliquissent*.

7. Deinde vergente jam die ingressus senatum, positaque brevi ratione, quasi raptus de publico, & suscipere Imperium vi coactus, gesturusque communi omnium arbitrio, Palatium petit. Ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recusantis dedit: imo, ut qui-

dam

dam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam provinciarum Præsides, Neronis cognomen adjecit. Certe & imagines statuasque ejus reponi passus est: & procuratores atque libertos ad eadem officia revocavit. Nec quidquam prius pro potestate subscripsit, quam quingenties HS. ad peragendam Auream domum. Dicitur ea nocte per quietem pavefactus gemitus maximos edidisse: repertusque a concursantibus humi ante lectum jacens, per omnia piaculorum genera manes Galbæ, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse: postridie quoque in augurando tempestate orta graviter prolapsum, identidem obmurmurasse:

Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς;

8. Sub idem vero tempus, Germaniciani exercitus in Vitellii verba juraverant. Quod ut comperit, auctor senatui fuit mittendæ legationis, quæ doceret, electum jam principem: quietem & concordiam suaderet. Et tamen per internuntios ac literas, consortem Imperii, generumque se Vitellio obtulit. Verum haud dubio bello jam ducibus & copiis, quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga se pæne internecione amplissimi ordinis expertus est: & placuerat per classiarios arma transferri, remittique navibus. Ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati, tumultum excitaverunt: ac repente omnes, nullo certo duce, in Pala-

tium cucurrerunt, cædem ſenatus flagitantes: repulſiſque tribunorum, qui inhibere tentabant, nonnullis & occiſis, ſicut erant cruenti, ubinam Imperator eſſet requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec niſi viſo deſtiterunt. Expeditionem autem impigre, atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura, ſed & motis nec dum conditis ancilibus, quod antiquitus infauſtum haberetur: & die, quo cultores Deum matris lamentari & plangere incipiunt: præterea adverſiſſimis auſpiciis. Nam & victimas Diti patri cæſas litavit: cum tali ſacrificio contraria exta potiora ſint. Et primo egreſſu inundationibus Tiberis retardatus, ad xx. etiam lapidem ruina ædificiorum præcluſam viam offendit.

9. Simili temeritate, quamvis dubium nemini eſſet quin trahi bellum oporteret, quando & fame & anguſtiis locorum urgeretur hoſtis, quamprimum tamen decertare ſtatuit: ſive impatiens longioris ſollicitudinis, ſperanſque ante Vitellii adventum profligari plurimum poſſe: ſive impar militum ardori, pugnam depoſcentium. Nec illi pugnæ affuit, ſubſtititque Brixelli. Et tribus quidem, verum mediocribus prœliis, apud Alpes, circaque Placentiam, & ad Caſtoris, quod loco nomen eſt, vicit, noviſſimo maximoque apud Bebriacum fraude ſuperatus eſt: cum ſpe colloquii facta, quaſi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviſo, atque in ipſa conſalutatione dimicandum fuiſſet: ac ſtatim

tim

tim moriendi impetum cœpit: ut multi, nec frustra opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseveraret, quam desperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe residuis, integrisque etiam nunc, quas secum ad secundos casus detinuerat, & supervenientibus aliis e Dalmatia Pannoniaque & Mœsia; ne victis quidem adeo afflictis, ut non in ultionem ignominiæ quidvis discriminis ultro, & vel solæ subirent.

10. Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiæ decimæ legionis tribunus angusticlavius. Is mox referre crebro solebat, Othonem etiam privatum usque adeo detestatum civilia arma, ut memorante quodam inter epulas de Cassii Brutique exitu, cohorruerit: nec concursurum cum Galba fuisse, nisi confideret sine bello rem transigi posse. Tunc ad despiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum: qui cum cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes ejus incubuerit: hoc viso proclamasse eum ajebat, non amplius se in periculum tales, tamque benemeritos conjecturum. Fratrem igitur, fratrisque filium, & singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu & osculo suo dimisit omnes, secretoque captato, binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios. Sed & ad Messallinam Neronis, quam

tium cucurrerunt, cædem senatus flagitantes: repulsisque tribunorum, qui inhibere tentabant, nonnullis & occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt. Expeditionem autem impigre, atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura, sed & motis nec dum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum haberetur: & die, quo cultores Deum matris lamentari & plangere incipiunt: præterea adversissimis auspiciis. Nam & victimas Diti patri cæsas litavit: cum tali sacrificio contraria exta potiora sint. Et primo egressu inundationibus Tiberis retardatus, ad xx. etiam lapidem ruina ædificiorum præclusam viam offendit.

9. Simili temeritate, quamvis dubium nemini esset quin trahi bellum oporteret, quando & fame & angustiis locorum urgeretur hostis, quamprimum tamen decertare statuit: sive impatiens longioris solicitudinis, sperансque ante Vitellii adventum profligari plurimum posse: sive impar militum ardori, pugnam deposcentium. Nec illi pugnæ affuit, substititque Brixelli. Et tribus quidem, verum mediocribus prœliis, apud Alpes, circaque Placentiam, & ad Castoris, quod loco nomen est, vicit, novissimo maximoque apud Bebriacum fraude superatus est: cum spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviso, atque in ipsa consalutatione dimicandum fuisset: ac statim

tim moriendi impetum cœpit: ut multi, nec frustra opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque periculo dominationem sibi asserere perseveraret, quam desperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe residuis, integrisque etiam nunc, quas secum ad secundos casus detinuerat, & supervenientibus aliis e Dalmatia Pannoniaque & Mœsia; ne victis quidem adeo afflictis, ut non in ultionem ignominiæ quidvis discriminis ultro, & vel solæ subirent.

10. Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiæ decimæ legionis tribunus angusticlavius. Is mox referre crebro solebat, Othonem etiam privatum usque adeo detestatum civilia arma, ut memorante quodam inter epulas de Cassii Brutique exitu, cohorruerit: nec concursurum cum Galba fuisse, nisi confideret sine bello rem transigi posse. Tunc ad despiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum: qui cum cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes ejus incubuerit: hoc viso proclamasse eum ajebat, non amplius se in periculum tales, tamque benemeritos conjecturum. Fratrem igitur, fratrisque filium, & singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu & osculo suo dimisit omnes, secretoque captato, binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios. Sed & ad Messallinam Neronis, quam ma-

matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas & memoriam. Quidquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremavit. Divisit & pecunias domesticis ex copia præsenti.

11. Atque ita paratus, intentusque jam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos, qui discedere & abire cœptabant, corripi quasi desertores, detinerique sensit: *Adiiciamus*, inquit, *vitæ & hanc noctem*: his ipsis, totidemque verbis, vetuitque vim cuiquam fieri: & in serum usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui præbuit. Post hæc sedata siti gelidæ aquæ potione, arripuit duos pugiones, & explorata utriusque acie, cum alterum pulvino subdidisset, foribus adopertis arctissimo somno quievit. Et circa lucem demum expergefactus, uno se trajecit ictu infra lævam papillam: irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est: & celeriter (ita præceperat) funeratus, XXXVIII. ætatis anno, & XCV. Imperii die.

12. Tanto Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit. Fuisse enim traditur & modicæ staturæ, & male pedatus, scambusque. Munditiarum vero pæne muliebrium: vulso corpore: galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dignosceret. Quin & faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum: idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset.

Sa-

Sacra etiam Isidis sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quæ factum putem, ut mors ejus minime congruens vitæ, majori miraculo fuerit. Multi præsentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes jacentis exosculati, *fortissimum virum, unicum Imperatorem* prædicantes, ibidem statim nec procul a rogo vim suæ vitæ attulerunt. Multi & absentium accepto nuntio præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem gravissime detestata, mortuum laudibus tulit: ut vulgo jactatum sit etiam, *Galbam ab eo non tam dominandi quam Reip. ac libertatis restituendæ causa interemptum*.

C. SUETONII TRANQUILLI

A. VITELLIUS

CÆS. IX.

VItelliorum originem alii aliam, & quidem diversissimam, tradunt: partim veterem & nobilem: partim vero novam & obscuram, atque etiam sordidam. Quod ego per adulatores obtrectatoresque Imperatoris Vitellii evenisse opinarer, nisi aliquanto prius de familiæ conditione variatum esset. Exstat Q. Eulogii ad Q. Vitellium, divi Augusti quæstorem, libellus, quo continetur, Vitellios Fauno, Aboriginum rege, & Vitellia, quæ multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperasse. Horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patricios allectam, indicia stirpis diu mansisse, viam Vitelliam ab Janiculo ad mare usque; item coloniam ejusdem nominis, quam gentili copia adversus Æquiculos tutandam olim depo-

depopofciſſent: tempore deinde Samnitici belli præſidio in Apuliam miſſo, quoſdam ex Vitelliis ſubſediſſe Nuceriæ: eorumque progeniem longo poſt intervallo repetiſſe Urbem, atque ordinem ſenatorium.

2. Contra, plures auctorem generis libertinum prodiderunt. Caſſius Severus, nec minus alii, eundem & ſutorem veteramentarium: cujus filius ſectionibus & cogniturls uberius compendium nactus ex muliere vulgari, Antiochi cujuſdam furnariam exercentis filia, equitem Rom. genuerit. Sed quod diſcrepat, ſit in medio. Ceterum P. Vitellius domo Nuceria, ſive illo ſtirpis antiquæ, ſive pudendis parentibus atque avis, eques certe Romanus, & rerum Auguſti procurator, quatuor filios ampliſſimæ dignitatis cognomines, ac tantum prænominibus diſtinctos, reliquit, Aulum, Quintum, Publium, & Lucium. Aulus in conſulatu obiit, quem cum Domitio Neronis Cæſaris patre inierat: prælautus alioqui, famoſuſque cœnarum magnificentia. Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio ſecerni minus idoneos ſenatores, removerique placuiſſet. Publius Germanici comes Cn. Piſonem inimicum & interfectorem ejus, accuſavit condemnavitque: ac poſt præturæ honorem inter Sejani conſcios arreptus, & in cuſtodiam fratri datus, ſcalpro librario venas ſibi incidit: nec tam mortis pœnitentia quam ſuorum obteſtatione obligari, curarique ſe paſſus, in eadem cuſtodia morbo periit. Lucius ex conſulatu Syriæ præpoſitus,

Artabanum Parthorum regem summis artibus non modo ad colloquium suum, sed etiam ad veneranda legionum signa pellexit. Mox cum Claudio principe, duos insuper ordinarios Consulatus, Censuramque gessit. Curam quoque imperii sustinuit, absente eo, expeditione Britannica vir innocens, & industrius, sed amore Libertinæ perinfamis, cujus etiam salivis melle commistis, nec clam quidem aut raro, sed quotidie ac palam arterias & fauces pro remedio fovebat. Idem miri in adulando ingenii; primus C. Cæsarem adorari ut Deum instituit: cum reversus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumvertensque se, deinde procumbens. Claudium uxoribus libertisque addictum, ne qua non arte demereretur, pro maximo munere a Messallina petiit, ut sibi pedes præberet excalceandos: detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestavit assidue nonnumquam osculabundus. Narcissi quoque & Pallantis imagines aureas inter Lares coluit. Hujus & illa vox est: *Sæpe facias*: cum seculares ludos edenti Claudio gratularetur.

3. Decessit paralysi, altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos ex Sextilia probatissima, nec ignobili fœmina editos Consules vidit, & quidem eodem ambos totoque anno, cum majori minor in VI. menses successisset. Defunctum Senatus publico funere honoravit: item statua pro Rostris, cum hac inscri-

inſcriptione: PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM. Aulus Vitellius L. filius Imp. natus eſt VIII. Kalend. Octobris, vel ut quidam, VII. Idus Septembris, Druſo Cæſare, Norbano Flacco Coss. Genituram ejus prædictam a mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut pater magnopere ſemper contenderit, ne qua ei provincia vivo ſe committeretur: mater & miſſum ad legiones, & appellatum Imperatorem pro afflicto ſtatim lamentata ſit. Pueritiam primamque adoleſcentiam Capreis egit inter Tiberiana ſcorta, & ipſe perpetuo *Spintriæ* cognomine notatus: exiſtimatuſque corporis gratia initium & cauſa incrementorum patri fuiſſe.

4. Sequenti quoque ætate omnibus probris contaminatus, præcipuum in aula locum tenuit: Cajo per aurigandi, Claudio per aleæ ſtudium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculiari merito: quod præſidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis promittere audentem, ideoque egreſſum theatro, revocaverat, quaſi perſeverantis populi legatione ſuſcepta exorandum præbuerit.

5. Trium itaque principum indulgentia, non ſolum honoribus, verum & ſacerdotiis ampliſſimis auctus, Proconſulatum Africæ poſthæc, curam quoque operum publicorum adminiſtravit, & voluntate diſpari, & exiſtimatione. In provincia ſingularem innocentiam præſtitit biennio continua-

tinuato, cùm succedenti fratri legatus substitutus esset. At in urbano officio dona atque ornamenta templorum surripuisse, & commutasse quædam ferebatur: proque auro & argento, stannum & aurichalcum supposuisse.

6. Uxorem habuit Petroniam consularis viri filiam, & ex ea filium Petronium captum altero oculo. Huic heredem a matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit: brevique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, & quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam prætorio patre. Ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit: sed marem titubantia oris, prope mutum, & elinguem.

7. A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adjutum putant T. Junii suffragio, tunc potentissimi, & cui jam pridem per communem factionis suæ favorem conciliatus esset: nisi quod Galba præ se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent: ac posse provincialibus copiis profundam ejus expleri gulam, ut cuivis evidens sit contemtu magis quam gratia electum. Satis constat exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocaret: utque ex aure matris detractum unionem pignoraverit ad itineris impensas. Creditorum quidem

præ-

præstolantium, ac detinentium turbam, & in iis Sinuessanos Formianosque, quorum publica vectigalia interverterat, non nisi terrore calumniæ amovit: cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti injuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset, nec aliter quam extortis quinquaginta HS. remisisset. Advenientem male animatus erga principem exercitus, pronusque ad res novas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono Deum oblatum III. Cos. filium ætate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam de se experimentis auxerat, tota via caligatorum quosque militum obvios exosculans: perque stabula ac diversoria, mulionibus ac viatoribus præter modum comis: ut mane singulos *jamne jentassent* sciscitaretur, seque fecisse ructu quoque ostenderet.

8. Castra vero ingressus, nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia demsit. Quare vix dum mense transacto, neque diei, neque temporis habita ratione, ac jam vespere subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat in veste domestica *Imperator* est consalutatus: circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum divi Julii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam: nec ante in Prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini: tum quidem con-

consternatis, & quasi omine adverso anxiis omnibus, inquit: *Bono animo estote, nobis alluxit*: nullo sermone alio apud milites usus. Consentiente deinde etiam jam superioris provinciæ exercitu, qui prius a Galba ad Senatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab universis cupide recepit: Augusti distulit: Cæsaris in perpetuum recusavit.

9. Ac subinde cæde Galbæ annuntiata, compositis Germanicis rebus, partitus est copias, quas adversus Othonem præmitteret, quasque ipse perduceret. Præmisso agmini lætum evenit auspicium: siquidem a parte dextra repente aquila advolavit, lustratisque signis, ingressos viam sensim antecessit. At contra ipso movente, statuæ equestres cum plurifariam ei ponerentur, fractis repente cruribus pariter corruerunt: & laurea, quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit. Mox Viennæ pro tribunali jura reddenti, gallinaceus supra humerum, ac deinde in capite adstitit. Quibus ostentis par respondit exitus: nam confirmatum per legatos suos imperium, per se retinere non potuit.

10. De Bebriacensi victoria, & Othonis exitu, cum adhuc in Gallia esset, audiit: nihilque cunctatus, quidquid prætorianarum cohortium fuit, ut pessimi exempli, uno exauctoravit edicto, jussas tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos invenerat, exposcentium premia, ob edi-

tam in cæde Galbæ operam, conquiri, & supplicio affici imperavit: egregie prorsus, atque magnifice, & ut summi principis spem ostenderet, nisi cetera magis ex natura, & priore vita sua, quam ex Imperii majestate gessisset. Namque itinere inchoato, per medias civitates ritu triumphantium vectus est: perque flumina delicatissimis navigiis, & variarum coronarum genere redimitis inter profusissimos opsoniorum apparatus, nulla familiæ aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens, qui non contenti epulo ubique publice præbito, quoscunque libuisset, in libertatem asserebant, verbera & plagas, sæpe vulnera, nonnumquam necem repræsentantes adversantibus: Utque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem, detestabili voce confirmare ausus est: *Optime olere occisum hostem, & melius civem*. Nec eo secius ad leniendam gravitatem odoris plurimum meri propalam hausit, passimqne divisit pari vanitate, atque insolentia. Lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens: *dignum eo Mausoleo* ait: pugionemque, quo se is occiderat, in Agrippinensem Coloniam misit, Marti dedicandum. In Apennini quidem jugis etiam pervigilium egit.

11. Urbem denique ad classicum introiit paludatus, ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus ac detectis commiltonum armis. Magis deinde ac magis omni divino humanoque

noque jure neglecto, Alliensi die pontificatum maximum cœpit: comitia in x. annos ordinavit, seque perpetuum Consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reipublicæ eligeret medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac sollenni convivio citharœdum placentem palam admonuit, ut aliquid de Domitio diceret: inchoantique Neroniana cantica, primus exultans etiam plausit.

12. Talibus principiis magnam Imperii partem, non nisi consilio & arbitrio vilissimi cujusque histrionum & aurigarum administravit, & maxime Asiatici liberti. Hunc adolescentulum mutua libidine constupratum, mox tædio profugum, cum Puteolis poscam vendentem deprehendisset, conjecit in compedes, statimque solvit, & rursus in deliciis habuit: iterum deinde ob nimiam contumaciam & ferocitatem gravatus, circumforaneo lanistæ vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit, & provincia demum accepta manumisit: ac primo Imperii die aureis donavit anulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.

13. Sed vel præcipue luxuriæ sævitiæque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in jentacula, & prandia, & cœnas commissationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud

alii

alii eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummum constiterunt. Famosissima super ceteras fuit cœna ei data adventicia a fratre, in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium apposita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatione patinæ, quam ob immensam magnitudinem clypeum Minervæ, ἀιγίδα πολιέχε dictitabat. In hac scarorum jocinora, phasianorum & pavonum cerebella, linguas phœnicopterum, murænarum lactes a Carpathio usque, fretoque Hispaniæ, per navarchos ac triremes petitarum commiscuit. Ut autem homo non profundæ modo, sed intempestivæ quoque ac sordidæ gulæ, ne in sacrificio quidem unquam, aut itinere ullo temperavit, quin inter altaria ibidem statim viscus & farra pæne rapta e foco manderet, circaque viarum popinas fumantia opsonia, vel pridiana, atque semesa.

14. Pronus vero ad cujusque & quacumque de causa necem atque supplicium: nobiles viros, condiscipulos, & æquales suos omnibus blanditiis tantum non ad societatem Imperii allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam unum veneno manu sua porrecto in aquæ frigidæ potione, quam is affectus febre poposcerat. Tum fœneratorum & stipulatorum publicanorumque, qui unquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum, statimque revocatum, cunctis clementiam

lau-

lo adhibito modo largitus est. Delectum quoque ea conditione in Urbe egit, ut voluntariis non modo missionem post victoriam sed etiam veteranorum, justæque militiæ commoda polliceretur. Urgenti deinde terra marique hosti, hinc fratrem cum classe, ac tironibus, & gladiatorum manu opposuit: hinc & Betriacenses copias & duces. Atque ubique aut superatus, aut proditus, salutem sibi, & millies HS. a Flavio Sabino Vespasiani fratre pepigit: statimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites *cedere se Imperio, quod invitus recepisset*, professus, cunctis reclamantibus rem distulit: ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus descendit ad Rostra: multisque cum lacrimis eadem verba, verum e libello, testatus est. Rursus interpellante milite, ac populo, & ne deficeret hortante, omnemque operam suam certatim pollicente, animum resumsit. Sabinumque & reliquos Flavianos nihil jam metuens, vi subita in Capitolium compulit: succensoque templo Jovis opt. max. oppressit: cum & prælium & incendium e Tiberiana prospiceret domo inter epulas. Non multo post pœnitens facti, & in alios culpam conferens, vocata concione juravit, coëgitque jurare ceteros, *nihil sibi antiquius quiete publica fore*. Tunc solutum a latere pugionem, Consuli primum, deinde illo recusante, Magistratibus, ac mox Senatoribus singulis porrigens: nullo recipiente, quasi in æde Concordiæ positurus, abscessit. Sed quibusdam acclamantibus, *ipsum*

esse Concordiam, rediit: nec solum retinere se ferrum affirmavit, verum etiam Concordiæ recipere cognomen.

16. Suasit Senatui, ut legatos cum virginibus Vestalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad consultandum petituros. Postridie responsa opperienti, nuntiatum est per exploratorem, hostem appropinquare. Continuo igitur abstrusus gestatoria sella, duobus solis comitibus, pistore & coquo, Aventinum & paternam domum clam petiit: ut inde in Campaniam fugeret. Mox levi rumore & incerto, tanquam pax impetrata esset, referri se in Palatium passus est: ubi cum deserta omnia reperisset, dilabentibus etiam qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit: confugitque in cellulam janitoris, religato pro foribus cane, lectoque & culcita objectis.

17. Irruperant autem jam agminis antecessores: ac nemine obvio, rimabantur, ut fit, singula. Ab iis extractus e latebra, sciscitantes *quisnam esset* (nam ignorabatur) *& ubi esse Vitellium sciret*, mendacio elusit: deinde agnitus rogare non destitit, quasi quædam de salute Vespasiani dicturus, ut custodiretur interim vel in carcere: donec religatis post terga manibus, injecto cervicibus laqueo, veste discissa seminudus in forum tractus est, inter magna rerum verborumque ludibria, per totum Viæ Sacræ spacium, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto, ut visendam

dam

dam præberet faciem, neve submitteret, quibusdam stercore & cœno incessentibus, aliis incendiarium & patinarium vociferantibus, parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante (erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigæ, cum auriganti Cajo ministratorem exhiberet) tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus, atque confectus est, & inde unco tractus in Tiberim.

18. Periit cum fratre & filio, anno vitæ septimo & quinquagesimo, nec fefellit conjecturam eorum, qui augurio, quod factum ei Viennæ ostendimus, non aliud portendi prædixerant, quam venturum in alicujus Gallicani hominis potestatem: siquidem ab Antonio Primo adversarum partium duce oppressus est: cui Tolosæ nato cognomen in pueritia *Becco* fuerat: id valet gallinacei rostrum.

C. SUETONII
TRANQUILLI
T. VESPASIANUS
CÆS. X.

REbellione trium principum & cæde, incertum diu & quasi vagum Imperium suscepit firmavitque tandem gens Flavia: obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus: sed tamen Reipublicæ nequaquam pœnitendam, constet licet, Domitianum cupiditatis ac sævitiæ merito pœnas luisse. Titus Flavius Petronius municeps Reatinus, bello civili Pompejanarum partium Centurio, incertum sponte an evocatus, profugit ex Pharsalica acie, domumque se contulit. Ubi deinde venia & missione impetrata, coactiones argentarias factitavit. Hujus filius cognomine Sabinus, expers militiæ (etsi quidam eum primipilarem, nonnulli cum adhuc ordines duceret, sacramento solutum per causam valetudinis tradunt) publicum quadragesimæ in Asia egit. Manebantque imagines a civitatibus ei positæ sub hoc titulo: καλῶς

τε-

τελωνήσαντι. Postea fœnus apud Helvetios exercuit, ibique diem obiit superstitibus uxore Vespasia Polla, & duobus ex ea liberis: quorum major Sabinus ad Præfecturam Urbis, minor Vespasianus ad principatum usque processit. Polla Nursiæ honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter Tribunum militum, Præfectumque castrorum, fratremque Senatorem prætoriæ dignitatis. Locus etiam nunc ad Sextum milliarium a Nursia Spoletum euntibus in monte summo appellatur Vespasiæ: ubi Vespasiorum complura monumenta exstant magnum indicium splendoris familiæ & vetustatis. Non negaverim jactatum a quibusdam, Petronii patrem e regione Transpadana fuisse mancipem operarum, quæ ex Umbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare solerent: subsedisse autem in oppido Reatino, uxore ibidem ducta. Ipse ne vestigium quidem de hoc, quamvis satis curiose inquirerem, inveni.

2. Vespasianus natus est in Sabinis ultra Reate, vico modico, cui nomen est *Phalacrine*, xv. Kalend. Decembr. vesperi, Q. Sulpicio Camerino, C. Poppæo Sabino Coss. quinquennio ante quam Augustus excederet: educatus sub paterna avia Tertulla, in prædiis Cosanis. Quare Princeps quoque & locum incunabulorum assidue frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim: ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret. Et aviæ memoriam tantopere dilexit, ut sollennibus ac

festis diebus pocillo quoque ejus argenteo potare perseveraverit. Sumta toga virili, latum clavum, quanquam fratre adepto, diu aversatus est: nec ut tandem appeteret, compelli nisi a matre potuit. Ea demum extudit, magis convicio quam precibus vel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat. Tribunatu militum in Thracia meruit. Quæstor Cretam & Cyrenas provinciam sorte cepit: Ædilitatis, ac mox Præturæ candidatus, etiam non sine repulsa, sextoque loco vix adeptus est. Ac prima statim petitione, & in primis Prætor, infensus Senatui, Cajum ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios pro victoria ejus Germanica depoposcit, pœnæque conjuratorum addendum censuit, ut insepulti proiicerentur. Egit & gratias ei apud amplissimum ordinem, quod se honore cœnæ dignatus esset.

3. Inter hæc Flaviam Domitillam duxit uxorem, Statilii Capellæ equitis Romani Sabratensis ex Africa delicatam olim, Latinæque conditionis, sed mox ingenuam & civem Romanam recuperatorio judicio pronuntiatam: patre asserente Flavio Liberali Ferentini genito, nec quidquam amplius quam Quæstorio scriba. Ex hac liberos tulit, Titum, & Domitianum, & Domitillam. Uxori ac filiæ superstes fuit: atque utramque adhuc privatus amisit. Post uxoris excessum, Cænidem Antoniæ libertam, & a manu, dilectam quondam sibi, revocavit in contubernium: habuitque

etiam

etiam Imperator pæne justæ uxoris loco.

4. Claudio Principe, Narcissi gratia Legatus legionis in Germaniam missus est: inde in Britanniam translatus, tricies cum hoste conflixit. Duas validissimas gentes, superque xx. oppida, & insulam Vectem Britanniæ proximam in deditionem redegit: partim Auli Plautii consularis Legati, partim Claudii ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta, & in spatio brevi duplex sacerdotium accepit. Præterea Consulatum, quem gessit per duos novissimos anni menses: medium tempus ad Proconsulatum usque in otio secessuque egit: Agrippinam timens potentem adhuc apud filium, & defuncti quoque Narcissi amicos perosam. Exin sortitus Africam, integerrime, nec sine magna dignatione administravit: nisi quod Adrumeti seditione quadam, rapa in eum jacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui prope labefacta jam fide, omnia prædia fratri obligarit: necessarioque ad mangonicos quæstus sustinendæ dignitatis causa descenderit, propter quod vulgo Mulio vocabatur. Convictus quoque dicitur ducenta HS. expressisse juveni, cui latum clavum adversus patris voluntatem impetrarat, eoque nomine graviter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut discederet sæpius, aut præsens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam: prohibitusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione, secessit in parvam ac deviam civitatem,

tatem, quoad latenti, etiamque extrema metuenti, provincia cum exercitu oblata est. Percrebuerat Oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore R. quantum eventu postea prædictum patuit; Judæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsoque præposito, Legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem, rapta aquila fugaverunt. Ad hunc motum comprimendum cum exercitu ampliore, & non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum delectus est: ut & industriæ expertæ, nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis ac nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo aliis, cohortibus decem, atque inter Legatos majore filio assumto, ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se: correcta statim castrorum disciplina: uno quoque & altero prælio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.

5. Post Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certantibus, in spem Imperii venit, jam pridem sibi per hæc ostenta conceptam. In suburbano Flaviorum quercus antiqua, quæ erat Marti sacrata, per tres Vespasiæ partus singulos repente ramos a frutice dedit, haud dubia signa futuri cujusque fati. Primum, exilem & cito arefactum: ideoque puella nata non perannavit: secundum, prævalidum

lidum ac prolixum, & qui magnam felicitatem portenderet: tertium vero, instar arboris. Quare patrem Sabinum ferunt haruspicio insuper confirmatum, renuntiasse matri: *nepotem ei Cæsarem genitum*: nec illam quidquam aliud, quam cachinnasse, mirantem: *quod adhuc se mentis compote deliraret jam filius suus*. Mox cum Ædilem eum C. Cæsar succensens, propter curam verrendis viis non adhibitam luto jussisset oppleri, congesto per milites in prætextæ sinum: non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque remp. civili aliqua perturbatione in tutelam ejus, ac velut in gremium, deventuram. Prandente eo quondam, canis extrarius e trivio manum humanam intulit, mensæque subjecit. Cœnante rursus, bos arator decusso jugo, triclinium irrupit, ac fugatis ministris, quasi repente defessus, procidit ad ipsos accumbentis pedes, cervicemque submisit. Arbor quoque cupressus in agro avito sine ulla vi tempestatis evulsa radicitus, atque prostrata, in sequenti die viridior, ac firmior resurrexit. At in Achaja somniavit, initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemptus esset: evenitque, ut sequenti die progressus in atrium, medicus dentem ei ostenderet, tantum quod exemptum. Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem, ita confirmavere sortes, ut quidquid cogitaret, volveretque animo quantumlibet magnum, id esse proventurum pollicerentur.

tur. Et unus ex nobilibus captivis Josephus, cum coniiceretur in vincula, constantissime asseveravit fore, ut ab eodem brevi solveretur, verum jam Imperatore. Nuntiabantur & ex Urbe præsagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut thensam Jovis opt. max. e sacrario in domum Vespasiani & in Circum deduceret. Ac non multo post, comitia secundi Consulatus ineunte Galba, statua Divi Julii ad Orientem sponte conversa: acieque Bebriacensi, priusquam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: victaque altera, supervenisse tertiam a Solis ortu, ac victricem abegisse.

6. Nec tamen quidquam ante tentavit, promtissimis atque etiam instantibus suis, quam solicitatus quorumdam & ignotorum & absentium fortuito favore. Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni, postquam iter ingressis nuntiatum est, victum eum ac vim vitæ suæ attulisse: nihilo secius Aquilejam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, cum timerent, ne sibi reversis reddenda ratio, ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi creandique Imperatoris: *Neque enim deteriores esse aut Hispaniensi exercitu qui Galbam, aut pretoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent*. Propositis itaque nominibus Legatorum consularium quot ubique tunc erant, cum ceteros alii alium alia de causa improbarent:

rent:

rent: & quidam e legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent: assensere cuncti, nomenque ejus vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper. Ceterum divulgato facto, Tiberius Alexander præfectus Ægypti primus in verba Vespasiani legiones adegit Kalend. Julii: qui Principatus dies in posterum observatus est. Judaicus deinde exercitus, v. Idus Julii apud ipsum juravit. Plurimum cœptis contulerunt, jactatum exemplar epistolæ, veræ sive falsæ, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultionem mandantis, & ut reipubl. subveniret, optantis: simul rumor dissipatus destinasse Vitelliam victorem permutare hiberna legionum, & Germanicas transferre in Orientem ad securiorem molliorémque militiam: præterea ex præsidibus provinciarum Licinius Mucianus, & e regibus Vologesus Parthus: ille deposita simultate, quam in id tempus ex æmulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit exercitum: hic XL. millia sagittariorum.

7. Suscepto igitur civili bello, ac ducibus copiisque in Italiam præmissis: interim Alexandriam transiit, ut claustra Ægypti obtineret. Hic cum de firmitate Imperii capturus auspicium, ædem Serapidis, submotis omnibus, solus intrasset: ac propitiato multum Deo, tandem se convertisset, verbenas coronasque & panificia,

nificia,

nificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei visus est: quem neque admissum a quoquam, & jam pridem propter nervorum valetudinem vix ingredi, longeque abesse constabat. Ac statim advenere literæ, fusas apud Cremonam Vitellii copias, ipsum in Urbe interemtum nuntiantes. Auctoritas & quasi majestas quædam, ut scilicet inopinato, & adhuc novo Principi deerat, hæc quoque accessit. E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis, demonstratam a Serapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset, confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet: extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia, instinctu vaticinantium effossa sunt sacrato loco vasa operis antiqui atque in iis assimilis Vespasiano imago.

8. Talis tantaque cum fama in Urbem reversus, acto de Judæis triumpho. Consulatus octo veteri addidit. Suscepit & Censuram, ac per totum Imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictam nutantemque Rempubl. stabilire primo, deinde & ornare. Milites, pars victoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore, ad omnem licentiam audaciamque processerant. Sed & provinciæ, civitatesque li-

beræ, nec non & regna quædam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem & exauctoravit plurimos, & coërcuit. Participibus autem victoriæ adeo nihil extra ordinem indulsit: ut etiam legitima premia non nisi sero persolverit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata Præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit: *Maluissem alium oboluisses*: literasque revocavit. Classiarios vero, qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes *constitui aliquid sibi calcearii nomine*: quasi parum esset, sine responso abegisse, jussit posthæc excalceatos cursitare: & ex eo ita cursitant. Achajam, Lyciam, Rhodum, Byxantium, Samum libertate ademta, item Thraciam, Ciliciam, & Comagenem ditionis regiæ usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit. Cappadociæ propter assiduos Barbarorum incursus legiones addidit: consularemque rectorem imposuit, pro equite R. Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare, & ædificare, si possessores cessarent cuicumque permisit. Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit; ærearumque tabularum tria millia, quæ simul conflagraverant, restituenda suscepit: undique investigatis exemplaribus, instrumentum Imperii pulcerrimum

ac ve-

ac vetustissimum confecit: quo continebantur pæne ab exordio Urbis Senatusconsulta, plebiscita de societate & fœdere ac privilegio cuicumque concessa.

9. Fecit & nova opera, templum Pacis foro proximum: Divique Claudii in Cœlio monte, cœptum quidem ab Agrippina, sed a Nerone prope funditus destructum. Item Amphitheatrum Urbe media, ut destinasse compererat Augustum: amplissimos ordines, & exhaustos cæde varia, & contaminatos veteri negligentia purgavit, supplevitque recensito Senatu & equite: submotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. Atque uti notum esset, utrumque ordinem non tam libertate inter se, quam dignitate differre, de jurgio quodam Senatoris equitisque R. ita pronuntiavit: *Non oportere maledici Senatoribus, remaledici civile fasque esse.*

10. Litium series ubique majorem in modum excreverant, manentibus antiquis, intercapedine jurisdictionis, accedentibus novis, ex conditione tumultuque temporum. Sorte elegit, per quos rapta bello restituerentur: quique judicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem dijudicarent, redigerentque ad brevissimum numerum.

11. Libido atque luxuria, coërcente nullo, invaluerat. Auctor Senatui fuit decernendi, ut quæ se alieno servo junxisset, ancilla haberetur. Neve filiorum familias

milias

milias fœneratoribus exigendi crediti jus unquam esset : hoc est, ne post patrum quidem mortem. Ceteris in rebus statim ab initio Principatus usque ad exitum, civilis & clemens.

12. Mediocritatem pristinam neque dissimulavit unquam, ac frequenter etiam præ se tulit. Quin & conantes quosdam originem Flavii generis ad conditores Reatinos, comitemque Herculis, cujus monumentum exstat via Salaria, referre, irrisit ultro. Adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetivit, ut triumphi die fatigatus tarditate & tædio pompæ, non reticuerit: *merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum majoribus suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset*. Ac ne Tribuniciam quidem potestatem, & *Patris patriæ* appellationem, nisi sero recepit. Nam consuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello civili, omiserat.

13. Amicorum libertatem, causidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum notæ impudicitiæ, sed meritorum fiducia, minus sui reverentem, nunquam nisi clam, & hactenus retaxare sustinuit : ut apud communem aliquem amicum querens, adderet clausulæ : *Ego tamen vir sum*. Salvium Liberalem in defensione divitis rei, ausum dicere *quid ad Cæsarem, si Hipparchus HS. millies habet*? & ipse laudavit. Demetrium Cynicum in itinere obvium sibi post dominationem, ac neque assurgere, neque salu-

ſalutare ſe dignantem, oblatrantem etiam neſcio quid, ſatis habuit Canem appellare.

14. Offenſarum inimicitiarumque minimi memor executorve, Vitellii hoſtis ſui filiam ſplendidiſſime maritavit, dotavitque etiam & inſtruxit. Trepidum eum interdicta aula ſub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admiſſionis ſimul expellens: *abire Morboniam* juſſerat. In hunc poſtea deprecantem, haud ultra verba excanduit, & quidem totidem fere atque eadem. Nam ut ſuſpicione aliqua vel metu ad perniciem cujuſdam compelleretur tantum abfuit, ut monentibus amicis cavendum eſſe Metium Pompoſianum, quod vulgo crederetur geneſim habere Imperatoriam, inſuper Cos. fecerit, ſpondens quandoque beneficii memorem futurum.

15. Non temere quis punitus inſons reperietur: niſi abſente eo & ignaro, aut certe invito atque decepto. Helvidio Priſco, qui & reverſum ſe ex Syria ſolus, privato nomine *Veſpaſianum* ſalutaverat, & in prætura omnibus edictis ſine honore ac mentione ulla tranſmiſerat, non ante ſuccenſuit, quam altercationibus inſolentiſſimis pæne in ordinem redactus. Hunc quoque, quamvis relegatum primo, deinde & interfici juſſum, magni æſtimavit ſervare quoquo modo, miſſis qui percuſſores revocarent: & ſervaſſet, niſi jam periiſſe falſo renuntiatum eſſet. Ceterum neque cæde cujuſque unquam læ-

tatus

tatus, justis suppliciis illacrimavit etiam & ingemuit.

16. Sola est, in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas. Non enim contentus omissa sub Galba vectigalia revocasse: nova & gravia addidisse: auxisse tributa provinciis, nonnullis & duplicasse: negotiationes quoque vel privato pudendas propalam exercuit coëmendo quædam tantum, ut pluris postea distraheret. Nec candidatis quidem honores, reisve tam innoxiis quam nocentibus, absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo *pro spongiis* dicebatur *uti*, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Quidam natura cupidissimum tradunt, idque exprobratum ei a sene bubulco: qui negata sibi gratuita libertate, quam Imperium adeptum suppliciter orabat, proclamaverit: *Vulpem pilum mutare, non mores*. Sunt contra, qui opinentur, ad manubias & rapinas necessitate compulsum, summa ærarii fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim Principatus: professus *quadringenties millies opus esse, ut respublica stare posset*. Quod & verisimilius videtur, quando & male partis optime usus est.

17. In omne hominum genus liberalissimus, explevit censum Senatorium: consulares inopes quingenis sestertiis annuis

ſuſtentavit: plurimas per totum orbem civitates terræmotu aut incendio afflictas, reſtituit in melius.

18. Ingenia & artes vel maxime fovit: primus e fiſco Latinis Græciſque rhetoribus annua centena conſtituit. Præſtantes poëtas, nec non & artifices coëmit: item coloſſi refectorem inſigni congiario magnaque mercede donavit: mechanico quoque grandes columnas exigua impenſa perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit, operam remiſit, præfatus: *Sineret ſe plebeculam paſcere*.

19. Ludis, per quos ſcæna Marcelliani Theatri reſtituta dedicabatur, vetera quoque acroamata revocaverat. Apollinari tragœdo quadringena: Terpno Diodoroque citharœdis, ducena: nonnullis, centena: quibus minimum, quadragena ſeſtertia ſuper plurimas coronas aureas dedit. Sed & convivabatur aſſidue: ac ſæpius recte ac dapſile, ut macellarios adjuvaret. Sicut Saturnalibus dabat viris apophoreta, ita & Kalend. Martii fœminis: & tamen ne ſic quidem priſtinæ cupiditatis infamia caruit. Alexandrini Cibioſactem eum vocare perſeveraverunt, cognomine unius e regibus ſuis turpiſſimarum ſordium. Sed & in funere Favo archimimus, perſonam ejus ferens imitanſque, ut eſt mos, facta ac dicta viva, interrogatis palam Procuratoribus *quanti funus & pompa conſtaret*? ut

au-

audiit *HS. centies*, exclamavit: *Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent*.

20. Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris, vultu veluti nitentis. Unde quidam urbanorum non infacete: siquidem petenti, ut & in se aliquid diceret: *Dicam*, inquit, *cum ventrem exonerare desieris*. Valetudine prosperrima usus est: quamvis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces ceteraque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediamque unius diei per singulos menses interponeret.

21. Ordinem vitæ fere hunc tenuit. In Principatu maturius semper, ac de nocte vigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumque omnium breviariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur & calceabat ipse sese, & amiciebat. Postque decisa quæcumque obvenissent negotia, gestationi, & inde quieti vacabat: accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat: ac secreto in balneum tricliniumque transibat. Nec ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur: eaque momenta domestic ad aliquid petendum magnopere captabant.

22. Et super cœnam autem, & semper alias comissimus, multa joco transigebat. Erat enim dicacitatis plurimæ: & sic scurrilis ac sordidæ, ut ne prætextatis quidem verbis abstineret. Et tamen nonnulla ejus facetissima extant, in quibus & hoc Me-

ſtrium Florum conſularem, admonitus ab eo *plauſtra* potius, quam *ploſtra* dicenda, die poſtero *Flaurum* ſalutavit. Expugnatus autem a quadam, quaſi amore ſui deperiret, cum productæ pro concubitu ſeſtertia quadraginta donaſſet, admonente diſpenſatore, quemadmodum ſummam rationibus vellet referri, *Veſpaſiano*, inquit *adamato*.

23. Utebatur & verſibus Græcis tempeſtive ſatis, & de quodam proceræ ſtaturæ improbiuſque nato:

Μακρὰ βιβὰς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος.

Et maxime de Cerulo liberto, qui dives admodum ob ſubterfugiendum quandoque jus fiſci, ingenuum ſe & Lachetem mutato nomine cœperat efferre: Ὦ Λάχης Λάχης. ἐπὰν ἀποθάνης. αὖθις ὡς ἐξ ἀρχῆς εἰρήσει Κήρυλος. Et maxime tamen dicacitatem in deformibus lucris affectabat: ut invidiam aliqua cavillatione dilueret, transferretque ad ſales. Quemdam e caris miniſtris diſpenſationem cuidam, quaſi fratri, petentem cum diſtuliſſet, ipſum candidatum ad ſe vocavit: exactaque pecunia, quantam is cum ſuffragatore ſuo pepigerat, ſine mora ordinavit. Interpellanti mox miniſtro: *Alium tibi*, ait, *quære fratrem: hic, quem tuum putas, meus eſt*. Mulionem in itinere quodam ſuſpicatus ad calceandas mulas deſiliſſe, ut adeunti litigatori ſpatium moramque præberet: interrogavit: *Quanti calceaſſet*? pactuſque eſt lucri partem

tem

tem. Reprehendenti filio Tito, quod etiam urinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans *num odore offenderetur:* & illo negante: *Atqui* inquit, *e lotio est*. Nuntiantibus legatis: *decretam ei publice non mediocris summæ statuam colosseam*: jussit ut continuo ponerent, cavam manum ostentans, & *paratam basim* dicens. Ac ne in metu quidem ac periculo mortis abstinuit jocis. Nam cum inter prodigia cetera Mausoleum Cæsarum derepente patuisset, & stella in cœlo crinita apparuisset: alterum ad Juniam Calvinam e gente Augusti pertinere dicebat: alterum ad Parthorum regem, qui capillatus esset. Prima quoque morbi accessione, *Ut*, inquit, *puto*, *Deus fio*.

24. Consulatu suo nono tentatus in Campania motiunculis levibus, ac protinus Urbe repetita: Cutylias ac Reatina rura, ubi æstivare quotannis solebat, petiit. Heic, cum super urgentem valetudinem creberrimo frigidæ aquæ usu & intestina vitiasset: nec eo minus muneribus Imperatoriis ex consuetudine fungeretur, ut etiam legationes audiret cubans, alvo repente usque ad defectionem soluta: *Imperatorem*, ait, *stantem mori oportere*. Dumque consurgit, ac nititur, inter manus sublevantium exstinctus est IX. Kalend. Julii, annum gerens ætatis sexagesimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum.

25. Convenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumque genitura semper

fuisse: ut post assiduas in se conjurationes ausus sit affirmare Senatui, aut *filios sibi successuros, aut neminem*. Dicitur etiam vidisse quondam per quietem stateram in media parte vestibuli Palatinæ domus positam examine æquo: cum in altera lance Claudius & Nero starent: in altera ipse ac filii. Nec res fefellit, quando totidem annis, parique temporis spatio utrique imperaverunt.

C. SUE-

C. SUETONII TRANQUILLI
D. TITUS
CÆS. XI.

Titus cognomine paterno, amor ac deliciæ generis humani, tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii, vel artis, vel fortunæ ſuperfuit: & quod difficillimum eſt, in Imperio, quando privatus, atque etiam ſub patre Principe, ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit.

2. Natus eſt III. Kalend. Jan. inſigni anno Cajana nece, prope Septizonium, ſordidis ædibus: cubiculo vero perparvo, & obſcuro: nam manet adhuc, & oſtenditur. Educatus in aula cum Britannico ſimul, ac paribus diſciplinis, & apud eoſdem magiſtros inſtitutus. Quo quidem tempore, ajunt, Metopoſcopum a Narciſſo Claudii liberto adhibitum, ut Britannicum inſpiceret, conſtantiſſime affirmaſſe: *illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui*

tunc prope adstabat, utique imperaturum. Erant autem adeo familiares, ut de potione, qua Britannicus hausta periit, Titus quoque juxta cubans gustasse credatur, graviqne morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in Palatio posuit, & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa hodieque præfertur, dedicavit, prosecutusque est.

3. In puero statim corporis animique dotes exsplenduerunt: magisque ac magis deinceps per ætatis gradus, forma egregia, & cui non minus auctoritatis inesset, quam gratiæ: præcipuum robur, quanquam neque procera statura, & ventre paullo projectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes fere tum belli tum pacis artes. Armorum & equitandi peritissimus. Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poëmatibus promtus, & facilis ad extemporalitatem usque: sed ne musicæ quidem rudis, ut qui cantaret & psalleret jucunde scienterque. E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum jocumque certantem imitari chirographa quæcumque vidisset: ac profiteri, sæpe *se maximum falsarium esse potuisse*.

4. Tribunus militum & in Germania, & in Britannia meruit summa industria, nec minore modestiæ fama: sicut apparet & statuarum & imaginum ejus multitudine, ac titulis per utramque provinciam. Post stipendia, foro operam dedit, hone-

stam

ſtam magis quam aſſiduam. Eodemque tempore Arricidiam Tertullo patre equite Romano, ſed Præfecto quondam prætorianarum cohortium duxit uxorem: & in defunctæ locum Marciam Furnillam ſplendidi generis: cum qua, ſublata filia divortium fecit. Ex quæſturæ deinde honore legioni præpoſitus, Tarichæam & Gamalam urbes validiſſimas Judææ in poteſtatem redegit: equo quadam acie ſub feminibus amiſſo, alteroque inſcenſo, cujus rector contra ſe dimicans occubuerat.

5. Galba mox tenente Rempubl. miſſus ad gratulandum, quaqua iret, convertit homines: quaſi adoptionis gratia arceſſeretur. Sed ubi turbari rurſus cuncta ſenſit, rediit ex itinere: aditoque Paphiæ Veneris oraculo, dum de navigatione conſulit, etiam de imperii ſpe confirmatus eſt. Cujus brevi compos, & ad perdomandam Judæam relictus, noviſſima Hieroſolymorum oppugnatione XII. propugnatores totidem ſagittarum confecit ictibus: cœpitque eam natali filiæ ſuæ, tanto militum gaudio ac favore, ut in gratulatione Imperatorem eum conſalutaverint, & ſubinde decedentem provincia detinuerint, ſuppliciter nec non & minaciter efflagitantes: *ut remaneret, aut ſecum omnes pariter abduceret*. Unde nata ſuſpicio eſt, quaſi deſciſceret a patre, Orientiſque regnum ſibi vindicare tentaſſet. Quam ſuſpicionem auxit, poſtquam Alexandriam petens, in conſecrando apud Memphim bove Api diadema geſtavit: de more quidem rituque

priſcæ

priſcæ religionis: ſed non deerant, qui ſecus interpretarentur. Quare feſtinans in Italiam, cum Rhegium, dehinc Puteolos oneraria nave appuliſſet, Romam inde contendit expeditiſſimus: inopinantique patri, velut arguens rumorum de ſe temeritatem, *Veni*, inquit, *pater*, *veni*.

6. Neque ex eo deſtitit participem, atque etiam tutorem Imperii agere. Triumphavit cum patre, Cenſuramque geſſit una. Eidem collega & in Tribunicia poteſtate, & in ſeptem Conſulatibus fuit. Receptaque ad ſe prope omnium officiorum cura: cum patris nomine & epiſtolas ipſe dictaret, & edicta conſcriberet, orationeſque in Senatu recitaret etiam Quæſtoris vice, Præfecturam quoque prætorii ſuſcepit, nunquam ad id tempus, niſi ab equite Rom. adminiſtratam, egitque aliquanto incivilius & violentius. Siquidem ſuſpectiſſimum quemque ſibi, ſubmiſſis qui per theatra & caſtra, quaſi conſenſu ad pœnam depoſcerent, haud cunctanter oppreſſit. In his A. Cæcinam conſularem virum, vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egreſſum, confodi juſſit: ſane urgente diſcrimine, cum etiam chirographum ejus præparatæ apud milites conjurationis deprehendiſſet. Quibus rebus ſicut in poſterum ſecuritati ſatis cavit, ita ad præſens plurimum contraxit invidiæ: ut non temere quis, tam adverſo rumore magiſque invitis omnibus tranſierit ad Principatum.

7. Præ-

7. Præter ſævitiam, ſuſpecta in eo etiam luxuria erat: quod ad mediam noctem commiſſàtiones cum profuſiſſimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido, propter exoletorum & ſpadonum greges, propterque inſignem reginæ Beronices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suſpecta & rapacitas: quod conſtabat in concionibus patriis nundinari, præmiarique ſolitum. Denique propalam alium Neronem & opinabantur & prædicabant. At illi ea fama pro bono ceſſit, converſaque eſt in maximas laudes: neque ullo vitio reperto, & contra virtutibus ſummis. Convivia inſtitui, jucunda magis quam profuſa. Amicos elegit, quibus etiam poſt eum Principes, ut & ſibi & Reipubl. neceſſariis acquieverunt: præcipueque ſumtam ſibi Beronicem, ſtatim ab Urbe dimiſit invitus invitam. Quoſdam e gratiſſimis delicatorum, quanquam tam artifices ſaltationis, ut mox ſcænam tenuerint, non modo fovere prolixius, ſed ſpectare in publico omnino cœtu ſuperſedit. Nulli civium quidquam ademit: abſtinuit alieno, ut ſi quis unquam: ac ne conceſſas quidem ac ſolitas collationes recepit. Et tamen nemine ante ſe munificentia minor. Amphitheatro dedicato, thermiſque juxta celeriter exſtructis, munus edidit apparatiſſimum, largiſſimumque. Dedit & navale prœlium in veteri naumachia, ibidem & gladiatores atque uno die quinque millia omne genus ferarum.

8. Na-

priscæ religionis: sed non deerant, qui secus interpretarentur. Quare festinans in Italiam, cum Rhegium, dehinc Puteolos oneraria nave appulisset, Romam inde contendit expeditissimus: inopinantique patri, velut arguens rumorum de se temeritatem, *Veni*, inquit, *pater*, *veni*.

6. Neque ex eo destitit participem, atque etiam tutorem Imperii agere. Triumphavit cum patre, Censuramque gessit una. Eidem collega & in Tribunicia potestate, & in septem Consulatibus fuit. Receptaque ad se prope omnium officiorum cura: cum patris nomine & epistolas ipse dictaret, & edicta conscriberet, orationesque in Senatu recitaret etiam Quæstoris vice, Præfecturam quoque prætorii suscepit, nunquam ad id tempus, nisi ab equite Rom. administratam, egitque aliquanto incivilius & violentius. Siquidem suspectissimum quemque sibi, submissis qui per theatra & castra, quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his A. Cæcinam consularem virum, vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi jussit: sane urgente discrimine, cum etiam chirographum ejus præparatæ apud milites conjurationis deprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavit, ita ad præsens plurimum contraxit invidiæ: ut non temere quis, tam adverso rumore magisque invitis omnibus transierit ad Principatum.

7. Præ-

7. Præter sævitiam, suspecta in eo etiam luxuria erat: quod ad mediam noctem commissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido, propter exoletorum & spadonum greges, propterque insignem reginæ Beronices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas: quod constabat in concionibus patriis nundinari, præmiarique solitum. Denique propalam alium Neronem & opinabantur & prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes: neque ullo vitio reperto, & contra virtutibus summis. Convivia instituit, jucunda magis quam profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum Principes, ut & sibi & Reipubl. necessariis acquieverunt: præcipueque sumtam sibi Beronicem, statim ab Urbe dimisit invitus invitam. Quosdam e gratissimis delicatorum, quanquam tam artifices saltationis, ut mox scænam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare in publico omnino cœtu supersedit. Nulli civium quidquam ademit: abstinuit alieno, ut si quis unquam: ac ne concessas quidem ac solitas collationes recepit. Et tamen nemine ante se munificentia minor. Amphitheatro dedicato, thermisque juxta celeriter exstructis, munus edidit apparatissimum, largissimumque. Dedit & navale prœlium in veteri naumachia, ibidem & gladiatores atque uno die quinque millia omne genus ferarum.

8. Na-

8. Natura autem benevolentissimus, cum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia a superioribus concessa Principibus, aliter rata non haberent, quam si eadem iisdem & ipsi dedissent: primus præterita omnia uno confirmavit edicto: nec a se peti passus est. In ceteris vero desideriis animum hominum obstinatissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret. Quin & admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur, quam præstare posset: *Non oportere*, ait, *quemquam a sermone Principis tristem discedere*. Atque etiam recordatus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam, meritoque laudatam vocem edidit: *Amici, diem perdidi*. Populum in primis universum tanta per omnes occasiones comitate tractavit, ut proposito gladiatorio munere: *non ad suum, sed ad spectantium arbitrium editurum se* professus sit. Et plane ita fecit. Nam neque negavit quidquam petentibus: & ut quæ vellent, peterent, ultro adhortatus est. Quin & studium armaturæ Thracum præ se ferens, sæpe cum populo & voce & gestu, ut fautor, cavillatus est: verum majestate salva, nec minus æquitate. Ne quid popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis, admissa plebe, lavit. Quædam sub eo fortuita ac trista acciderunt: ut conflagratio Vesevi montis, in Campania: & incendium Romæ, per triduum, totidemque noctes: item pestilentia, quanta non temere alias. In his

his tot adverſis ac talibus, non modo Principis ſolicitudinem, ſed & parentis affectum unicum præſtitit: nunc conſolando per edicta: nunc opitulando, quatenus ſuppeteret facultas. Curatores reſtituendæ Campaniæ e conſularium numero ſorte duxit. Bona oppreſſorum in Veſevo, quorum heredes non extabant, reſtitutioni afflictarum civitatum attribuit. Urbis incendio nihil, niſi ſibi publice periiſſe teſtatus, cuncta prætoriorum ſuorum ornamenta operibus ac templis deſtinavit: præpoſuitque complures ex equeſtri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ valetudini, leniendiſque morbis, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquiſito omni ſacrificiorum remediorumque genere. Inter adverſa temporum & delatores mandatoreſque erant, ex licentia veteri. Hos aſſidue in foro flagellis ac fuſtibus cæſos, ac noviſſime traductos per Amphitheatri arenam, partim ſubiici in ſervos, ac venire imperavit: partim in aſperrima inſularum avehi. Utque etiam ſimilia quandoque auſuros perpetuo coërceret, vetuit inter cetera, de eadem re pluribus legibus agi, quærive de cujuſquam defunctorum ſtatu ultra certos annos.

9. Pontificatum maximum ideo ſe profeſſus accipere, ut puras ſervaret manus: fidem præſtitit, nec auctor poſthac cujuſquam necis, nec conſcius quamvis interdum ulciſcendi cauſa non deeſſet: ſed ***periturum ſe potius, quam perditurum*** adjurans,

Duos

Duos patricii generis convictos in affectatione Imperii, nihil amplius, quam ut desisterent monuit, dicens *Principatum fato dari*: si quid præterea desiderarent, promittens se tributurum: & confestim quidem ad alterius matrem, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxiæ filium salvum nuntiarent. Ceterum ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit. Dicitur etiam cognita utriusque genitura: *imminere ambobus periculum* affirmasse, *venturum quandoque & ab alio*: sicut evenit. Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed pæne ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed, ut a primo Imperii die, consortem successoremque testari perseveravit: nonnunquam secreto lacrimis & precibus orans: *ut tandem mutuo erga se animo vellet esse*.

10. Inter hæc morte præventus est, majore hominum damno, quam suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine, populo coram ubertim fleverat, Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis cœlum: multumque conquestus, *eripi sibi vitam immerenti: neque enim exstare ullum*

suum

suum factum pœnitendum: excepto duntaxat uno. Id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrit. Quidam opinantur consuetudinem recordatum, quam cum fratris uxore habuerit. Sed nullam habuisse persancte Domitia jurabat: haud negatura, si qua omnino fuisset: imo etiam gloriatura, quod illi promtissimum erat in omnibus probris.

11. Excessit in eadem, qua pater, villa, Idibus Septembris, post biennium ac menses duos, diesque xx. quam successerat patri, altero & quadragesimo ætatis anno. Quod ut palam factum est, non secus atque in domestico luctu mærentibus publice cunctis, Senatus prius quam edicto convocaretur, ad Curiam cucurrit: obseratisque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit laudesque, quantas congessit ne vivo quidem unquam atque præsenti.

C. SUE-

C. SUETONII TRANQUILLI

FL. DOMITIANUS CÆS. XII.

DOmitianus natus eſt IX. Kalend. Novembris, patre Cos. deſignato, inituroque menſe inſequenti honorem, regione Urbis ſexta, ad Malum Punicum, domo quam poſtea in templum gentis Flaviæ convertit. Pubertatis ac primæ adoleſcentiæ tempora, tanta inopia, tantaque infamia geſſiſſe fertur, ut nullum vas argenteum in uſu haberet. Satiſque conſtat, Clodium Pollionem prætorium virum, in quem eſt poëma Neronis, quod inſcribitur *Luſcio*, chirographum ejus conſervaſſe, & nonnumquam protuliſſe, noctem ſibi pollicentis: nec defuerunt, qui affirmarent corruptum Domitianum & a Nerva ſucceſſore mox ſuo. Bello Vitelliano confugit in Capitolium, cum patruo Sabino, ac parte præſentium copiarum: ſed irrumpentibus adver-

verſariis, & ardente templo, apud æditum clam pernoctavit: ac mane Iſiaci celatus habitu, interque ſacrificulos vanæ ſuperſtitionis, cum ſe trans Tiberim ad condiſcipuli ſui matrem comite uno contuliſſet, ita latuit, ut ſcrutantibus qui veſtigia ſubſequuti erant, deprehendi non potuerit. Poſt victoriam demum progreſſus, & Cæſar conſalutatus, honorem Præturæ urbanæ cum conſulari poteſtate ſuſcepit titulo tenus: quam juriſdictionem ad collegam proximum tranſtulit. Ceterum omnem vim dominationis tam licenter exercuit, ut jam tum, qualis futurus eſſet, oſtenderet. Ne exſequar ſingula, contrectatis multorum uxoribus, Domitiam Longinam Ælio Lamiæ nuptam etiam in matrimonium abduxit: atque uno die ſuper xx. urbana officia, aut peregrina diſtribuit: mirari ſe Veſpaſiano dictitante, *quod ſucceſſorem non & ſibi mitteret*.

2. Expeditionem quoque in Galliam Germaniaſque, neque neceſſariam, & diſſuadentibus paternis amicis inchoavit: tantum ut fratri ſe & operibus & dignatione adæquaret. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre una, ſellamque ejus ac fratris, quoties prodirent, lectica ſequebatur: ac triumphum utriuſque Judaicum, equo albo comitatus eſt. In ſex Conſulatibus, non niſi unum ordinarium geſſit: eumque cedente & ſuffragante fratre. Simulavit & ipſe mire modeſtiam: in primiſque poëticæ ſtudium, tam inſue-

tum antea sibi, quam postea spretum & abjectum: recitavitque etiam publice. Nec tamen eo secius, cum Vologesus Parthorum rex auxilia adversus Alanos ducemque alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, omni ope contendit, ut ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios Orientis reges, ut idem postularent, donis ac pollicitationibus sollicitare tentavit. Patre defuncto, diu cunctatus, an duplum donativum militi donaret, nunquam jactare dubitavit: *relictum se participem Imperii, sed fraudem testamento adhibitam*. Neque cessavit ex eo insidias struere fratri clam, palam: quoad correptum gravi valetudine, prius quam plane efflaret animam, pro mortuo deseri jussit: defunctumque nullo præterquam consecrationis honore dignatus; sæpe etiam carpsit obliquis orationibus & edictis.

3. Inter initia principatus, quotidie secretum sibi horarium sumere solebat: nec quidquam amplius quam muscas captare, ac stilo præacuto configere: ut cuidam interroganti: *essetne quis intus cum Cæsare*, non absurde responsum sit a Vibio Crispo: *Ne musca quidem*. Deinde uxorem suam Domitiam, ex qua in secundo suo Consulatu filium tulerat, alteroque anno consalutaverat ut Augustam eandem, Paridis histrionis amore deperditam, repudiavit: intraque breve tempus impatiens dissidii, quasi efflagitante populo, reduxit. Circa administrationem autem Imperii aliquandiu se varium præstitit: mistura quoque

æqua-

æquabili vitiorum atque virtutum, donec virtutes quoque in vitia deflexit: quantum conjectare licet, super ingenii naturam, inopia rapax, metu sævus.

4. Spectacula magnifica assidue & sumtuosa edidit, non in Amphitheatro modo, verum & in Circo: ubi præter solemnes bigarum quadrigarumque cursus, prœlium duplex etiam equestre ac pedestre commisit: at in Amphitheatro navale quoque. Nam venationes gladiatoresque, & noctibus ad lychnuchos: nec virorum modo pugnas, sed & fœminarum. Præterea Questoriis muneribus, quæ olim omissa revocaverat, ita semper interfuit, ut populo potestatem faceret, bina paria e suo ludo postulandi, quæ novissima aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorum spectaculum ante pedes ei stabat puerulus coccinatus, portentoso parvoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnunquam serio. Auditus est certe, dum ex eo quærit: *ecquid sciret, cur sibi visum esset, ordinatione proxima Ægypto præficere Metium Rufum*? Edidit navales pugnas pæne justarum classium, effosso & circumstructo juxta Tiberim lacu: atque inter maximos imbres perspectavit. Fecit & ludos sæculares: computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. In his Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur, singulos a septenis spatiis ad quina corripuit. Instituit & quinquennale certamen, Capitolino Jovi

triplex, muſicum, equeſtre, gymnicum, & aliquanto plurium, quam nunc eſt, coronatorum. Certabant etiam & proſa oratione Græce Latineque: ac præter citharœdos chorocithariſtæ quoque, & pſilocithariſtæ: in ſtadio vero curſu etiam virgines. Certamini præſedit crepidatus, purpureaque amictus toga Græcanica, capite geſtans coronam auream cum effigie Jovis, ac Junonis, Minervæque; aſſidentibus Diali ſacerdote, & collegio Flavialium pari habitu: niſi quod illorum coronis inerat & ipſius imago. Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria Minervæ, cui collegium inſtituerat: ex quo ſorte ducti magiſterio fungerentur; ederentque eximias venationes & ſcenicos ludos, ſuperque oratorum ac poëtarum certamina. Congiarium populo nummorum trecentorum ter dedit: atque inter ſpectacula muneris, largiſſimum epulum Septimontiali ſacro quidem, Senatui equitique, panariis, plebei, ſportellis cum obſonio diſtributis: initium veſcendi primus fecit: dieque proximo omne genus rerum miſſilia ſparſit: & quia pars major intra popularia deciderat, quinquagenas teſſeras in ſingulos cuneos equeſtris ac ſenatorii ordinis pronuntiavit.

5. Plurima & ampliſſima opera incendio abſumta reſtituit: in queis & Capitolium, quod rurſus arſerat: ſed omnia ſub titulo tantum ſuo, ac ſine ulla priſtini auctoris memoria. Novam autem excitavit ædem in Capitolio Cuſtodi Jovi, & *forum* quod nunc

Nerva

Nervæ vocatur. Item Flaviæ templum gentis, & ſtadium, & odeum, & naumachiam: e cujus poſtea lapide maximus Circus, deuſtis utrimque lateribus, exſtructus eſt.

6. Expeditiones partim ſponte ſuſcepit, partim neceſſario. Sponte in Cattos, neceſſario unam in Sarmatas, legione cum Legato ſimul cæſa. In Dacos duas, primam Oppio Sabino conſulari oppreſſo, ſecundam Cornelio Fuſco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli ſummam commiſerat. De Cattis Daciſque poſt varia prælia, duplicem triumphum egit. De Sarmatis lauream modo Capitolino Jovi retulit. Bellum civile motum a L. Antonio ſuperioris Germaniæ Præſide confecit abſens, felicitate mira: cum ipſa dimicationis hora reſolutus repente Rhenus, tranſituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuiſſet. De qua victoria prius præſagiis, quam nuntiis comperit. Siquidem ipſo, quo dimicatum eſt, die, ſtatuam ejus Romæ inſignis aquila circumplexa pennis, clangores lætiſſimos edidit: paulloque poſt occiſum Antonium adeo vulgatum eſt, ut caput quoque ejus apportatum vidiſſe ſe plerique contenderent.

7. Multa etiam in communi rerum uſu novavit. Sportulas publicas ſuſtulit, revocata cœnarum rectarum conſuetudine. Duas Circenſibus gregum factiones aurati purpureique panni ad quatuor priſtinas addidit. Interdixit hiſtrionibus ſcænam, intra domum quidem exercendi artem jure conceſſo. Caſtrari mares vetuit. Spadonum,

qui residui apud mangones erant, pretia moderatus est. Ob summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arva, edixit: *Ne quis in Italia novellaret: utque in provinciis vineta succiderentur, relicta ubi plurimum, dimidia parte*: nec exsequi rem perseveravit. Quædam ex maximis officiis inter libertinos militesque Romanos communicavit. Geminari legionum castra prohibuit: nec plus quam mille nummos a quoquam ad signa deponi: quod L. Antonius apud duarum legionum hiberna, res novas moliens fiduciam cepisse etiam ex depositorum summa videbatur. Addidit & quartum stipendium militi, aureos ternos.

8. Jus diligenter & industrie dixit. Plerumque & in foro pro Tribunali extra ordinem ambitiosas Centumvirorum sententias rescidit. Recuperatores, ne se persuasoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit. Nummarios judices cum suo quemque consilio notavit. Auctor & Tribunis pleb. fuit, Ædilem sordidum repetundarum accusandi, judicesque in eum a Senatu petendi. Magistratibus quoque urbicis, provinciarumque Præsidibus coërcendis, tantum curæ adhibuit, ut neque modestiores unquam, neque justiores exstiterint: e quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus. Suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscue in equite spectandi inhibuit. Scripta famosa,

vulgo-

vulgoque edita, quibus primores viri ac fœminæ notabantur, abolevit non ſine auctorum ignominia. Quæſtorium virum, quod geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur, movit Senatu. Probroſis fœminis lecticæ uſum ademit: juſque capiendi legata hereditateſque. Equitem Romanum ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimiſſæ adulterii crimen intenderat, eraſit judicum albo. Quoſdam ex utroque ordine lege Scatinia condemnavit. Inceſta Veſtalium virginum, a patre quoque ſuo & fratre neglecta, varie ac ſevere coërcuit: priora capitali ſupplicio, poſteriora more veteri. Nam cum Ocellatis ſororibus, item Varonillæ, liberum mortis permiſiſſet arbitrium, corruptoreſque earum relegaſſet: mox Corneliam virginem Maximam abſolutam olim, dehinc longo intervallo repetitam atque convictam, defodi imperavit: ſtupratoreſque virgis in comitio ad necem cædi, excepto prætorio viro: cui dubia etiamtum cauſa, & incertis quæſtionibus atque tormentis de ſemet profeſſo, exſilium indulſit. Ac ne qua religio Deum impune contaminaretur, monumentum, quod libertus ejus e lapidibus templo Capitolini Jovis deſtinatis filio conſtruxerat, diruit per milites: oſſaque & reliquias, quæ inerant, mari merſit.

9. Inter initia uſque adeo ab omni cæde abhorrebat, ut abſente adhuc patre, recordatus Virgilii verſum:

Impia quam cæſis gens eſt epulata juvencis.

edicere destinaverit: *ne boves immolarentur*. Cupiditatis quoque atque avaritiæ vix suspicionem ullam, aut privatus unquam, aut Princeps aliquandiu dedit: imo e diverso magnæ sæpe non abstinentiæ modo, sed etiam liberalitatis experimenta. Omnes circa se largissime prosecutus, nihil prius aut acrius monuit, quam ne quid sordide facerent. Relictas sibi hereditates ab iis, quibus liberi erant non recepit. Legatum etiam ex testamento Ruscii Cæpionis: qui caverat, *ut quotannis ingredientibus Curiam Senatoribus, certam summam viritim præstaret heres suus*, irritum fecit. Reos, qui ante quinquennium proximum ærarium apud pependissent, universos discrimine liberavit: nec repeti, nisi intra annum, eaque conditione permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exsilium pœna esset. Scribas Quæstorios negotiantes ex consuetudine, sed contra Clodiam legem, venia in præteritum donavit. Subseciva, quæ divisis per veteranos agris carptim superfuerunt, veteribus possessoribus, ut usu capta concessit. Fiscales calumnias magna calumniantium pœna repressit: ferebaturque vox ejus: *Princeps qui delatores non castigat, irritat*.

10. Sed neque in clementiæ, neque in abstinentiæ tenore permansit: & tamen aliquanto celerius ad sævitiam descivit, quam ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi impuberem adhuc, & cum maxime ægrum quod arte formaque non absimilis magistro videbatur, cecidit.

Item

Item Hermogenem Tarſenſem, propter quaſdam in hiſtoria figuras, librariis etiam, qui eam deſcripſerant, crucifixis. Patremfamilias, quod Thracem mirmilloni parem munerario imparem dixerat, detractum e ſpectaculis in arenam, canibus objecit, cum hoc titulo: *Impie locutus parmularius*. Complures Senatores, in his aliquot Conſulares, interemit: ex quibus Civicam Cerealem in ipſo Aſiæ Proconſulatu: Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem exſilio, quaſi molitores novarum rerum. Ceteros leviſſima quemque de cauſa: Ælium Lamiam, ob ſuſpicioſos quidem, verum & veteres & innoxios jocos: quod poſt abductam uxorem laudanti vocem ſuam: *Heu taceo*, dixerat: quodque Tito hortanti ſe ad alterum matrimonium reſponderat, μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις. Salvium Coccejanum, quod Othonis Imperatoris patrui ſui diem natalem celebraverat: Metium Pompoſianum, quod habere Imperatoriam geneſim vulgo ferebatur: & quod depictum orbem terræ in membranas, concioneſque regum ac ducum ex Tito Livio circumferret: quodque ſervis nomina Magonis & Hannibalis indidiſſet: Salluſtium Lucullum Britanniæ legatum, quod lanceas novæ formæ appellari *Luculleas* paſſus eſſet. Junium Ruſticum, quod Pæti Traſeæ & Helvidii Priſci laudes edidiſſet, appellaſſetque eos *ſanctiſſimos viros*: cujus criminis occaſione, philoſophos omnes Urbe Italiaque ſubmovit.

Occi-

Occidit & Helvidium filium, quod quasi scænico exodio sub persona Paridis & Oenones divortium suum cum uxore taxasset. Flavium Sabinum alterum e patruelibus, quod eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non *Consulem* ad populum, sed Imperatorem pronuntiasset. Verum aliquanto post civilis belli victoriam sævior, plerosque partis adversæ, dudum etiam latentes conscios, investigato novo quæstionis genere, distorsit: immisso per obscæna igne. Nonnullis & manus amputavit. Satisque constat duos solos e notioribus venia donatos, Tribunum laticlavium, & Centurionem: qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probaverant: & ob id neque apud ducem, nec apud milites, ullius momenti esse potuisse.

11. Erat autem non solum magnæ, sed & callidæ inopinatæque sævitiæ. Auctorem summarum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocavit: assidere in toro juxta coëgit, securum hilaremque dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. Aretinum Clementem consularem virum, e familiaribus & emissariis suis, capitis condemnaturus, in eadem, vel etiam in majore gratia habuit, quoad novissime simul gestanti, conspecto delatore ejus: *Vis*, inquit, *hunc nequissimum servum cras audiamus*? Et quo contemtius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam, sine præfatione clementiæ, pronuntiavit: ut non aliud jam certius

atro-

atrocis exitus ſignum eſſet, quam principii lenitas. Quoſdam majeſtatis reos in Curiam induxerat: & cum prædixiſſet *experturum ſe illa die, quam carus Senatui eſſet*, facile perfecerat, ut etiam more majorum puniendi condemnarentur: deinde atrocitate pœnæ conterritus, ad leniendam invidiam interceſſit, his verbis: neque enim ab re fuerit ipſa cognoſcere: *Permittite, Patres Conſcripti, a pietate veſtra impetrari, quod ſcio me difficulter impetraturum, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. Nam & parcetis oculis veſtris, & intelligent me omnes Senatui interfuiſſe.*

12. Exhauſtus operum ac munerum impenſis, ſtipendioque quod adjecerat: tentavit quidem, ad relevandos caſtrenſes ſumtus, militum numerum diminuere. Sed cum obnoxium ſe Barbaris per hoc animadverteret: neque eo ſecius in explicandis oneribus omnibus hærere: nihil penſi habuit, quin prædaretur omni modo. Bona vivorum & mortuorum uſquequaque, quolibet & accuſatore & crimine, corripiebantur. Satis erat obiici qualecumque factum dictumque adverſum majeſtatem principis. Confiſcabantur alieniſſimæ hereditates, vel exiſtente uno, qui diceret: *audiſſe ſe ex defuncto, cum viveret, heredem ſibi Cæſarem eſſe*. Præter ceteros, Judaicus fiſcus acerbiſſime actus eſt: ad quem deferebantur, qui velut profeſſi, Judaicam intra Urbem viverent vitam, vel diſſimulata origine impoſita genti tributa non pependiſſent. Interfuiſſe me adoleſcen-

lescentulum memini, cum a procuratore, frequentissimoque consilio inspiceretur nonagenarius senex, an circumsectus esset. Ab juventa minime civilis animi, confidens etiam, & cum verbis, tum rebus immodicus. Cænidi patris concubinæ ex Istria reversæ, osculumque, ut assueverat, offerenti, manum præbuit. Generum fratris indigne ferens, albatos & ipsum ministros habere, proclamavit: *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη*.

13. Principatum vero adeptus, neque in Senatu jactare dubitavit: *& patri se, & fratri Imperium dedisse: illos sibi reddidisse.* Neque in reducenda post divortium uxore, edicere: *revocatam eam in pulvinar suum*: acclamari etiam in Amphitheatro epulari die libenter audivit: *Domino & dominæ feliciter*. Sed & Capitolino certamine cunctos ingenti consensu precantes, ut Palfurium Suram restitueret, pulsum olim Senatu, ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus, tacere tantummodo jussit, voce præconis. Pari arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: *Dominus & Deus noster sic fieri jubet*. Unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cujusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Janos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones Urbis, tantos ac tot exstruxit, ut cuidam Græce inscriptum sit arcui APKEI, idest sufficit. Consu-

la-

latus XVII. cœpit, quod ante eum nemo. Ex quibus septem medios continuavit, omnes autem pæne titulo tenus gessit: nec quemquam ultra Kalendas Maii: plures ad Idus usque Januarias. Post autem duos triumphos, Germanici cognomine assunto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum, Domitianumque transnominavit: quod altero suscepisset Imperium, altero natus esset.

14. Per hæc terribilis cunctis & invisus, tandem oppressus est amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul & uxoris. Annum diemque ultimum vitæ jam pridem suspectum habebat, horam etiam, nec non & genus mortis. Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant. Pater quoque super cœnam quondam fungis abstinentem palam irriserat, ut ignarum sortis suæ, quod non ferrum potius timeret. Quare pavidus semper atque anxius, minimis etiam suspicionibus præter modum commovebatur: ut edicti de excidendis vineis propositi, gratiam facere, non alia magis re compulsus credatur, quam quod sparsi libelli cum his versibus erant:

Κἢν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Eadem formidine oblatum a Senatu novum & inexcogitatum honorem, quanquam omnium talium appetentissimus, recusavit, quo decretum erat: *ut quoties gererer*

gereret

veret Consulatum, equites Romani, quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus, praecederent eum, inter lictores apparitoresque. Tempore vero suspecti periculi appropinquante, sollicitior in dies, porticuum, in quibus spatiari consueverat, parietes phengite lapide distinxit, e cujus splendore per imagines quidquid a tergo fieret, provideret. Et nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manum catenis, audiebat. Utque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem, Epaphroditum a libellis, capitali pœna condemnavit, quod post destitutionem, Nero in adipiscenda morte, manu ejus adjutus existimabatur.

15. Denique Flavium Clementem patruelem suum contemtissimae inertiae, cujus filios etiamtum parvulos successores palam destinaverat: & abolito priore nomine, alterum *Vespasianum* appellari jusserat, alterum *Domitianum*: repente ex tenuissima suspicione tantum non in ipso ejus Consulatu interemit. Quo maxime facto maturavit sibi exitum. Continuis octo mensibus tot fulgura facta nuntiataque sunt, ut exclamaverit: *Feriat jam quem volet.* Tactum de cœlo Capitolium, templumque Flaviae gentis: item domus Palatina, & cubiculum ipsius: atque etiam e basi statuae triumphalis titulus excussus vi procellae, in monumentum proximum decidit. Arbor, quae privato adhuc Vespasiano eversa surrexerat, tunc rursus repen-

pen-

pente corruit. Præneſtina Fortuna, toto imperii ſpatio annum novum commendanti, lætam eandemque ſemper ſortem dare aſſueta, extremo triſtiſſimam reddidit: nec ſine ſanguinis mentione. Minervam, quam ſuperſtitioſe colebat, ſomniavit excedere ſacrario: negantem ultra ſe tueri eum poſſe, quod exarmata eſſet a Jove. Nulla tamen re perinde commotus eſt, quam reſponſo, caſuque Aſcletarionis mathematici. Hunc delatum, nec infitiantem jactaſſe ſe, quæ providiſſet ex arte, ſciſcitatus eſt, *quis ipſum maneret exitus*? & affirmantem fore, *ut brevi laceraretur a canibus*, interfici quidem ſine mora, ſed ad coarguendam temeritatem artis, ſepeliri quoque accuratiſſime imperavit. Quod cum fieret, evenit, ut repentina tempeſtate dejecto funere ſemjuſtum cadaver diſcerperent canes: idque ei cœnanti a mimo Latino, qui præteriens forte animadverterat, inter ceteras diei fabulas referretur.

16. Pridie quam periret, cum oblatos tuberes ſervari juſſiſſet in craſtinum, adjecit: *Si modo uti licuerit*. Et converſus ad proximos, *affirmavit fore, ut ſequenti die, Luna ſe in aquario cruentaret: factumque aliquod exiſteret, de quo loquerentur homines per terrarum orbem*. At circa mediam noctem ita eſt exterritus, ut ex ſtrato proſiliret. Dehinc mane haruſpicem ex Germania miſſum, qui conſultus de fulgure mutationem rerum prædixerat, audiit condemnavitque. Ac dum exulceratam in fronte

ver-

verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine, *Utinam*, inquit, *hactenus*. Tunc horas requirenti, pro quinta, quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His velut transacto jam periculo lætum, festinantemque ad corporis curam, Parthenius cubiculo præpositus convertit: nuntians esse, qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaque summotis omnibus, in cubiculum se recepit, atque ibi occisus est.

17. De insidiarum cædisque genere hæc fere divulgata sunt. Cunctantibus conspiratis, quando & quomodo, id est, lavantemne an cœnantem aggrederentur, Stephanus Domitillæ procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Ac sinisteriore brachio velut ægro, lanis fasciisque per aliquot dies ad avertendam suspicionem obvoluto, ad ipsam horam, dolum interjecit, professusque conspirationis indicium, & ob hoc admissus, legenti traditum a se libellum, & attonito, suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti Clodianus cornicularius, & Maximus Parthenii libertus, & Saturius decurio cubiculariorum, & quidam e gladiatorio ludo, vulneribus septem contrucidaverunt. Puer, qui curæ Larium cubiculi ex consuetudine assistens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat, se jussum a Domitiano ad primum statim vulnus pugionem pulvino subditum porrigere, ac ministros vocare; neque ad caput quidquam excepto capu-

lo,

lo, & præterea omnia clausa reperisse: atque illum interim correpto deductoque ad terram Stephano, colluctatum diu, modo ferrum extorquere, modo quanquam laniatis digitis, oculos effodere conatum. Occisus est XIIII. Kalend. Octobris, anno ætatis XLV. Imperii XV. Cadaver ejus populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funeravit: sed reliquias templo Flaviæ gentis clam intulit, cineribusque Juliæ Titi filiæ, quam & ipsam educaverat, commiscuit.

18. Statura fuit procera, vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: præterea pulcer ac decens, maxime in juventa, & quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat: postea calvitio quoque deformis, & obesitate ventris, & crurum gracilitate: quæ tamen ei valetudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud Senatum sic quondam jactaverit: *Usque adhuc certe animum meum probastis, & vultum.* Calvitio ita offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii joco vel jurgio objectaretur: quamvis libello, quem *de cura capillorum* ad amicum edidit, hoc etiam illum simul, seque consolans inseruerit:

οὐχ ὁράᾳς οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε;
eadem me tamen manent capillorum fata, & forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias nec gratius quidquam decore, nec brevius.

19. Laboris impatiens, per Urbem pedibus non temere ambulavit: in expeditione & agmine, equo rarius, lectica assidue vectus est. Armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. Centenas varii generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectavere plerique: atque etiam ex industria ita quarundam capita figentem, ut duobus ictibus quasi cornua effingeret. Nonnunquam in pueri procul stantis, præbentisque pro scopulo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.

20. Liberalia studia in initio Imperii neglexit, quanquam bibliothecas incendio absumptas impensissime reparare curasset, exemplaribus undique petitis: missisque Alexandriam, qui describerent emendarentque. Nunquam tamen aut historiæ, carminibusve cognoscendis operam ullam, aut stilo vel necessario dedit. Præter commentarios & acta Tiberii Cæsaris nihil lectitabat: epistolas orationesque & edicta alieno formabat ingenio, sermonis tamen nec inelegantis. Dictorum interdum etiam notabilium: *Vellem*, inquit, *tam formosus esse, quam Metius sibi videtur*. Et cujusdam caput varietate capilli subrutilum, & incanum, *perfusam nivem mulso* dixit.

21. Conditionem Principum miserrimam ajebat, quibus de conjuratione comperta non crederetur, nisi occisis. Quoties otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisque horis, ac lavabat de die,

pran-

prandebatque ad ſatietatem, ut non temere ſuper cœnam, præter Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam ſumeret. Convivabatur frequenter ac large, ſed pæne raptim: certe non ultra Solis occaſum, nec ut poſtea comiſſaretur. Nam ad horam ſomni nihil aliud quam ſecreto ſolus deambulabat.

22. Libidinis nimiæ, aſſiduitatem concubitus velut exercitationis genus *cliniopalem* vocabat. Eratque fama, quaſi concubinas ipſe divelleret, nataretque inter vulgatiſſimas meretrices. Fratris filiam adhuc virginem oblatam in matrimonium ſibi, cum devictus Domitiæ nuptiis pertinaciſſime recuſaſſet, non multo poſt alii collocatam, ultro corrupit, & quidem vivo etiam tum Tito: mox patre ac viro orbatam, ardentiſſime palamque dilexit: ut etiam cauſa mortis exſtiterit, coactæ conceptum a ſe abigere.

23. Occiſum eum populus indifferenter, miles graviſſime tulit, ſtatimque eum *Divum* appellare conatus eſt: paratus & ulciſci, niſi duces defuiſſent: quod quidem paulo poſt fecit, expoſtulatis ad pœnam pertinaciſſime cædis auctoribus. Contra Senatus adeo lætatus eſt, ut repleta certatim Curia non temperaret, quin mortuum contumelioſiſſimo atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret: ſcalas etiam inferri, clypeoſque & imagines ejus coram detrahi, & ibidem ſolo affligi juberet: noviſſime eradendos ubique titulos abolendamque omnem memo-

riam decerneret. Ante paucos quam occideretur menses, cornix in Capitolio elocuta est: ἔςαι πάντα καλῶς. Nec defuit qui ostentum sic interpretaretur:

Nuper Tarpejo quæ sedit culmine cornix,
Est bene, non potuit dicere: dixit, erit.

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse, gibbam sibi pone cervicem auream enatam: pro certoque habuisse, beatiorem post se lætioremque portendi Reipublicæ statum. Sicut sane brevi evenit abstinentia & moderatione insequentium Principum.

ÆLIUS

ÆLIUS SPARTIANUS.

ÆLII SPARTIANI

VITA ET SCRIPTA

E X

GERARDI JOANNIS VOSSII.

Lib. II. Cap. v. de Historicis Latinis.

ÆLius quoque Spartianus Imperatoris Diocletiani temporibus floruit: atque ad eum vitam misit Hadriani, Ælii Veri, Didii Juliani, Severi, & Pescennii Nigri. Ab eodem quoque traditam habemus vitam Antonini Caracalli: sed cui ea missa fuerit, libri non exprimunt. Item exstat vita Antonini Getæ, quæ Constantino Augusto nuncupatur. Verum eorum etiam vitas scripsisse, qui ante Hadrianum imperarunt, liquet ex initio vitæ Ælii Veri, ubi ait: In animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot principum maxime, non solum eorum, qui principem locum in hac statione, quam temperas, retentarunt, ut usque ad divum Hadrianum feci: sed illorum etiam, qui vel

Cæsarum nomine appellati sunt, nec principes, aut Augusti fuerunt; vel quolibet alio genere, aut in famam, aut in spem principatus venerunt, cognitioni numinis tui sternere. *Ex quibus verbis etiam, quid sibi proposuerit, cognoscimus. De quo & in fine illius Augusti scribit:* Mihi propositum fuit omnes, qui post Cæsarem dictatorem, hoc est divum Julium, vel Cæsares, vel Augusti, vel principes appellati sunt, quique in adoptionem venerunt, vel imperatorum filii, aut parentes, Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere. *Verum non perfecisse, quod in animo habebat, argumento illud erit, quod is, qui paullo junior est, Fl. Vopiscus, auctor est, Aureliani vitam scriptam esse a nemine. Ceterum summus vir Claud. Salmasius testatur, in optimæ notæ excerptis Spartiani, quæ e Palatina habuerat bibliotheca, etiam Spartiano tribui tum vitam Antonini Pii, Antonini Philosophi, Veri, imper. Pertinacis, Clodii Albini, & Opilii Macrini: quæ vulgo Capitolini creduntur: tum vitam Avidii Cassii, quæ Vulcatio Gallicano adscribi solet: tum Commodi, Antonini Diadumeni, Heliogabali, & Alexandri Severi, quæ Lampridii creduntur. De illis Vulcatio, & Lampridio tributis quid statuam, inferius exponam. De istis vero, quæ Capitolini putantur, ita censeo, propter sola illa excerpta, eum, qui hactenus vitarum illarum auctor creditur, antiqua possessione de-*

tur-

turbari non debere. Nec movet, quod hic ſinguli imperatores ſingulis exponantur libris: Capitolinus vero dicat, ſe hunc morem ſervaturum, ut ſicubi poſſit, duos pluresve Imperatores uno volumine comprehendat. Nam non ſemper ſimiliter ſenſiſſe: ſed, cum prius libros ſingulos ſingulis deſtinaſſet, poſtea conſilium mutaſſe, liquet ex initio vitæ Gordianorum. Qua de re plura in Capitolino dicam. De ſtylo res nota, uti & aliorum, qui cum Spartiano conjungi ſolent. Ut ſunt Gallicanus, Trebellius Pollio, Julius Capitolinus & alii. De quibus ſic Eraſmus in Ciceroniano: In his vix eſt quod probes, præter hiſtoriæ fidem. Nam ægre tuentur ſermonis Latini caſtimoniam,

ÆLII

ÆLII SPARTIANI

HADRIANUS IMP.

AD

DIOCLETIANUM AUG.

ORIGO imperatoris Hadriani vetuſtior a Picentibus, poſterior ab Hiſpanienſibus manat: ſiquidem Hadria ortos majores ſuos, apud Italicam, Scipionum temporibus, reſediſſe, in libris vitæ ſuæ Hadrianus ipſe commemorat. Hadriano pater Ælius Hadrianus cognomento Afer fuit, conſobrinus Trajani imperatoris: mater Domitia Paulina Gadibus orta, ſoror Paulina nupta Serviano, uxor Sabina: avus Marillinus, qui primus in ſua familia ſenator populi Romani fuit. Natus eſt Romæ IX. Kal. Feb. Veſpaſiano ſepties & Tito quinquies Coss. Ac decimo ætatis anno patre orbatus, Ulpium Trajanum prætorium virum, conſobrinum ſuum, qui poſtea imperium tenuit, & Cælium Tatianum equitem Romanum, tutores habuit. Imbutuſque impen-

pen-

pensius Græcis studiis, ingenio ejus sic ad ea declinante, ut a nonnullis Græculus diceretur: quintodecimo anno ad patriam rediit, ac statim militiam iniit, venandi usque ad reprehensionem studiosus. Quare a Trajano abductus a patria, & pro filio habitus, nec multo post decemvir litibus judicandis datus, atque inde tribunus secundæ adjutricis legionis creatus, post hoc in inferiorem Mœsiam translatus, extremis jam Domitiani temporibus: ibi a mathematico quodam de futuro imperio id dicitur comperisse, quod a patruo magno Ælio Hadriano peritiam cœlestium callente, prædictum esse compererat. Trajano a Nerva adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam superiorem translatus est: ex qua festinans ad Trajanum, ut primus nuntiaret excessum Nervæ, a Serviano sororis viro (qui & sumptibus, & ære alieno ejus prodito, Trajani odium in eum movit) diu detentus, fractoque consulte vehiculo tardatus, pedibus iter faciens ejusdem Serviani beneficiarium antevenit: fuitque in amore Trajani, nec tamen ei per pædagogos puerorum, quos Trajanus impensius diligebat, Gallo favente defuit. Quo quidem tempore quum solicitus de imperatoris erga se judicio, Virgilianas sortes consuleret:

Qui procul ille autem ramis insignis oliva
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus urbem
Fundavit, Curibus parvis & paupere terra,
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,

sors

ſors excidit, quam alii ex Sibyllinis verſibus ei proveniſſe dixerunt. Habuit autem præſumptionem imperii mox futuri ex fano quoque Nicephorii Jovis manante reſponſo, quod Apollonius Syrus Platonicus libris ſuis indidit. Denique ſtatim ſuffragante Sura, ad amicitiam Trajani pleniorem rediit, nepte per ſororem Trajani uxore accepta, favente Plotina, Trajano leviter (ut Marius Maximus dixit) volente. Quæſturam geſſit Trajano quater & Arunculejo Coss. in qua quum orationem imperatoris in ſenatu agreſtius pronuntians riſus eſſet, uſque ad ſummam peritiam & facundiam Latinis operam dedit. Poſt quæſturam, acta ſenatus curavit: atque ad bellum Dacicum Trajanum familiarius proſequutus eſt; quandoquidem & indulſiſſe vino ſe dicit, Trajani moribus obſequentem: atque ob hoc ſe a Trajano locupletiſſime muneratum. Tribunus plebis factus eſt Candido & Quadrato iterum Coss. in quo magiſtratu ad perpetuam tribunitiam poteſtatem omen ſibi factum aſſerit, quod penulas amiſerit, quibus uti tribuni plebis pluviæ tempore ſolebant, imperatores autem nunquam; unde hodieque imperatores ſine penulis a togatis videntur. Secunda expeditione Dacica, Trajanus eum primæ legioni Minerviæ præpoſuit, ſecumque duxit: quando quidem multa egregia ejus facta claruerunt. Quare adamante gemma, quam Trajanus a Nerva acceperat, donatus, ad ſpem ſucceſſionis erectus eſt. Prætor factus eſt, Sura bis, Serviano iterum

Coss.

Coss. quum ſeſtertium vicies ad ludos edendos a Trajano accepit. Legatus poſtea prætorius in Pannoniam inferiorem miſſus, Sarmatas compreſſit, diſciplinam militarem tenuit, procuratores latius evagantes coërcuit: ob hoc Cos. eſt factus. In quo magiſtratu, ut a Sura comperit adoptandum ſe a Trajano eſſe, ab amicis Trajani contemni deſiit ac negligi. Et defuncto quidem Sura, Trajani ei familiaritas crevit, cauſa præcipue orationum, quas pro imperatore dictaverat. Uſus Plotinæ quoque favore, cujus ſtudio etiam legatus expeditionis Parthicæ tempore deſtinatus eſt. Qua quidem tempeſtate utebatur Hadrianus amicitia Soſii Pappi & Pletorii Nepotis, ex ſenatorio ordine: ex equeſtri autem, Tatiani tutoris quondam ſui, & Liviani Turbonis. In adoptionis ſponſionem venit Palma & Celſo inimicis ſemper ſuis: & quos poſtea ipſe inſequutus eſt in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis lapſos. Secundo Cos. favore Plotinæ factus, totam præſumptionem adoptionis emeruit. Corrupiſſe eum Trajani libertos, curaſſe delicatos, eoſdemque ſepeliſſe per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit, opinio multa firmavit. Quinto Iduum Auguſti die, legatus Syriæ literas adoptionis accepit: quando & natalem adoptionis celebrari juſſit. Tertio Iduum earundem, quando & natalem imperii inſtituit celebrandum, exceſſus ei Trajani nuntiatus eſt. Frequens ſane opinio fuit, Trajano id animi fuiſſe, ut Neratium Priſcum,

non

non Hadrianum successorem relinqueret: multis amicis in hoc consentientibus, usque eo ut Prisco aliquando dixerit: *Commendo tibi Provincias, si quid mihi fatale contigerit*. Et multi quidem dicunt, Trajanum in animo id habuisse, ut exemplo Alexandri Macedonis, sine certo successore moreretur: multi ad senatum eum orationem voluisse mittere, petiturum ut siquid ei evenisset, principem Romanæ reip. senatus daret, additis duntaxat nominibus, ex quibus optimum idem senatus eligeret. Nec desunt, qui factione Plotinæ mortuo jam Trajano, Hadrianum in adoptionem adscitum esse prodiderint, supposito qui pro Trajano fessa voce loqueretur. Adeptus imperium, ad priscum se statim morem instituit, & tenendæ per orbem terrarum paci operam intendit. Nam deficientibus his nationibus, quas Trajanus subegerat; Mauri lacessebant, Sarmatæ bellum inferebant, Britanni teneri sub Romana ditione non poterant, Ægyptus seditionibus urgebatur, Lycia denique ac Palæstina rebelles animos efferebant. Quare omnia trans Euphratem ac Tigrim reliquit, exemplo (ut dicebat) Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiavit, quia teneri non poterant. Psamatosirim, quem Trajanus Parthis regem fecerat, quod eum non magni ponderis apud Parthos videret, proximis gentibus regem dedit. Tantum autem statim clementiæ studium habuit, ut quum sub primis imperii diebus ab Tatiano per epistolas esset admonitus, ut & Bebius Ma-

cer præfectus Urbis, si reniteretur ejus imperio, necaretur, & Laberius Maximus qui suspectus imperio in insula exsulabat, & Frugi Crassus, neminem læderet: quamvis Crassum postea procurator egressum insula, quasi res novas moliretur, injussu ejus occiderit. Militibus ob auspicia imperii duplicem largitionem dedit. Lusium Quietum, sublatis gentibus Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, exarmavit, Martio Turbone Judæis compressis, ad deprimendum tumultum Mauritaniæ destinato. Post hoc Antiochia digressus est ad inspiciendas reliquias Trajani, quas Tatianus, Plotina & Mattidia deferebant. Quibus exceptis, & navi Romam dimissis, ipse Antiochiam regressus, præpositoque Syriæ Catilio Severo, per Illyricum Romam venit. Trajano divinos honores, datis ad senatum & quidem accuratissimis literis postulavit, & cunctis volentibus meruit, ita ut senatus multa, quæ Hadrianus non postulaverat, in honorem Trajani sponte decerneret. Quum ad senatum scriberet, veniam petiit, quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præpropere a militibus imperator, quod esse Respub. sine imperatore non posset. Quum triumphum ei senatus, qui Trajano debitus erat, detulisset, recusavit ipse, atque imaginem Trajani curru triumphali vexit; ut optimus imperator, ne post mortem quidem, triumphi amitteret dignitatem. Patris patriæ nomen sibi delatum statim & iterum postea di-

diſtulit: quod hoc nomen Auguſtus ſero meruiſſet. Aurum coronarium Italiæ remiſit, in provinciis minuit, & quidem difficultatibus ærarii ambitioſe ac diligenter expoſitis. Audito dein tumultu Sarmatarum & Roxolanorum, præmiſſis exercitibus Mœſiam petiit. Martium Turbonem poſt Mauritaniæ præfecturam infulis ornatum, Pannoniæ Daciæque ad tempus præfecit. Cum rege Roxolanorum, qui de imminutis ſtipendiis querebatur, cognito negotio pacem compoſuit. Nigrini inſidias, quas ille ſacrificanti Hadriano, conſcio ſibi Luſio & multis aliis paraverat, quum eum etiam ſucceſſorem ſibimet Hadrianus deſtinaſſet, evaſit. Quare Palma Terracinæ, Celſus Baiis, Nigrinus Faventiæ, Luſius in itinere, ſenatu jubente, invito Hadriano (ut ipſe in vita ſua dicit) occiſi ſunt. Unde ſtatim Hadrianus ad refellendam triſtiſſimam de ſe opinionem, quod occidi paſſus eſſet uno tempore quatuor conſulares, Romam venit, Dacia Turboni credita, titulo Ægyptiacæ præfecturæ, quo plus haberet auctoritatis, ornato: & ad comprimendam de ſe famam, congiarium duplex præſens populo dedit, ternis jam per ſingulos aureis ſe abſente diviſis. In ſenatu quoque excuſatis quæ facta erant, juravit ſe nunquam ſenatorem niſi ex ſenatus ſententia puniturum. Statim Curſum fiſcalem inſtituit, ne magiſtratus hoc onere gravarentur. Ad colligendam autem gratiam nihil prætermittens, infinitam pecuniam, quæ fiſco debe-

batur, privatis debitoribus in Urbe atque Italia, in provinciis vero etiam ex reliquis ingentes summas remisit, syngraphis in foro divi Trajani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis. Damnatorum bona in fiscum privatum redigi vetuit, omni summa in ærario publico recepta. Pueris ac puellis, quibus etiam Trajanus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit. Senatoribus, qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo senatoriæ professionis explevit, ita ut plerisque in diem vitæ suæ dimensum sine dilatione restituerit. Ad honores explendos non solum amicis, sed etiam passim aliquantis multa largitus est. Fœminas nonnullas ad sustentandam vitam sumptibus juvit. Gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit, & mille feras natali suo edidit. Optimos quosque de senatu in contubernium imperatoriæ majestatis adscivit. Ludos Circenses, præter natalitios, decretos sibi sprevit: & in concione & in senatu sæpe dixit, *Ita se Rempub. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam*. Tertio consules, quum ipse ter fuisset, plurimos fecit. Infinitos autem secundi consulatus honore cumulavit. Ipsum autem tertium consulatum, & quatuor mensibus tantum egit, & in eo sæpe jus dixit. Senatui legitimo, quum in Urbe vel juxta Urbem esset, semper interfuit. Senatus fastigium in tantum extulit, difficile faciens senatores; ut quum Tatianum ex præfecto prætorii, ornamentis consularibus

laribus præditum, faceret ſenatorem, nihil ſe amplius habere, quod in eum conferri poſſet, oſtenderit. Equites Romanos, nec ſine ſe de ſenatoribus, nec ſecum judicare permiſit. Erat enim tunc mos, ut quum princeps cauſas cognoſceret, & ſenatores & equites Romanos in conſilium vocaret, ſententiam ex omnium deliberatione proferret. Execratus eſt denique principes, qui minus ſenatoribus detuliſſent. Serviano ſororis viro, cui tantum detulit, ut ei venienti de cubiculo ſemper occurrerit, tertium conſulatum, nec ſecum tamen, quum ille bis ante Hadrianum fuiſſet, ne eſſet ſecundæ ſententiæ, non petenti ac ſine precatione conceſſit. Inter hæc tamen & multas provincias a Trajano acquiſitas reliquit: & theatrum, quod ille in campo Martio poſuerat, contra omnium vota deſtruxit. Et hæc quidem eo triſtiora videbantur, quod omnia, quæ diſplicere vidiſſet Hadrianus, mandata ſibi ut faceret decreto Trajani eſſe ſimulabat. Quum Tatiani, præfecti ſui & quondam tutoris, potentiam ferre non poſſet, niſus eſt eum obtruncare; ſed revocatus eſt, quia jam quatuor conſularium occiſorum, quorum quidem necem in Tatiani conſilia refundebat, premebatur invidia. Cui quum ſucceſſorem dare non poſſet, quia non petebat, id egit ut peteret: atque ubi primum petiit, in Turbonem tranſtulit poteſtatem: quum quidem etiam Simili, alteri præfecto, Septicium Clarum ſucceſſorem dedit. Summotis his a præfectura

quibus debebat imperium, Campaniam petit: ejusque omnia oppida beneficiis & largitionibus sublevavit, optimum quemque amicitiis suis jungens. Romæ vero prætorum & consulum officia frequentavit, conviviis amicorum interfuit. Ægros bis ac ter die, & nonnullos equites Romanos ac libertinos, visitavit, solatiis refovit, consiliis sublevavit, conviviis suis semper adhibuit: omnia denique ad privati hominis modum fecit. Socrui suæ honores præcipuos impendit ludis gladiatoriis ceterisque officiis. Post hæc profectus in Gallias, omnes causariis liberalitatibus sublevavit. Inde in Germaniam transiit: pacisque magis quam belli cupidus, militem, quasi bellum immineret, exercuit, tolerantiæ documentis eum imbuens: ipse quoque inter manipulares vitam militarem magistrans, cibis etiam castrensibus in propatulo libenter utens, hoc est, larido, caseo, & posca, exemplo Scipionis Æmiliani, & Metelli, & autoris sui Trajani: multos præmiis, nonnullos honoribus donans, ut ferre possent ea, quæ asperius jubebat: siquidem ipse post Cæsarem Octavium, labantem disciplinam incuria superiorum Principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis: nunquam passus aliquem a castris injuste abesse, quum tribunos non favor militum sed justitia commendaret: exemplo etiam virtutis suæ ceteros adhortatus, quum etiam vicena millia pedibus armatus ambularet, triclinia de castris & porticus & cryptas & topia dirueret: vestem humil-

li-

limam frequenter acciperet, ſine auro balteum ſumeret, ſine gemmis fibulas ſtringeret, capulo vix eburneo ſpatham clauderet: ægros milites in hoſpitiis ſuis videret, locum caſtris caperet: nulli vitem, niſi robuſto & bonæ famæ daret, nec tribunum niſi plena barba faceret, aut ejus ætatis, quæ prudentia & annis tribunatus robur impleret, nec pateretur quicquam tribunum a milite accipere: delicata omnia undique ſummoveret: arma poſtremo eorum ſupellectilemque corrigeret. De militum etiam ætatibus judicabat, nequis aut minor quam virtus poſceret, aut major quam pateretur humanitas, in caſtris contra morem veterem verſaretur: agebatque ut ſibi ſemper noti eſſent, & eorum numerus ſciretur. Laborabat præterea, ut condita militaria diligenter agnoſceret: reditus quoque provinciales ſolerter explorans, ut ſi alicubi quippiam deeſſet, expleret. Ante omnes tamen enitebatur ne quid otioſum vel emeret aliquando vel paſceret. Ergo converſis regio more militibus, Britanniam petiit: in qua multa correxit, murumque per octoginta milia paſſuum primus duxit, qui barbaros Romanoſque divideret. Septicio Claro præfecto prætorii, & Suetonio Tranquillo epiſtolarum magiſtro, multiſque aliis, qui apud Sabinam uxorem, injuſſu ejus, familiarius ſe tunc egerant, quam reverentia domus aulicæ poſtulabat, ſucceſſores dedit: uxorem etiam ut moroſam & aſperam dimiſſurus [ut ipſe dicebat] ſi privatus fuiſſet.

Et erat curiosus non solum domus suæ, sed etiam amicorum, ita ut per frumentarios occulta omnia exploraret: nec adverterent amici sciri ab Imperatore suam vitam, priusquam ipse hoc Imperator ostenderet. Unde non injucundum est rem inserere, ex quo constet eum de amicis multa didicisse. Nam quum ad quendam scripsisset uxor sua, quod voluptatibus detentus & lavacris ad se redire nollet: atque hoc Hadrianus per frumentarios cognovisset, petente illo commeatum, Hadrianus ei lavacra & voluptates exprobravit. Cui ille: *Num & tibi uxor mea, quod & mihi, scripsit?* Et hoc quidam vitiosissimum putant, atque huic adjungunt, quæ de adultorum amore ac nuptarum adulteriis, quibus Hadrianus laborasse dicitur, asserunt: jungentes, quod ne amicis quidem servaverit fidem. Compositis in Britannia rebus, transgressus in Galliam Alexandrina seditione turbatus, quæ nata est ob Apin: qui quum repertus esset post multos annos, turbas inter populos creavit, apud quem deberet locari, omnibus studiose certantibus. Per idem tempus in honorem Plotinæ basilicam apud Nemausium opere mirabili extruxit: post hæc Hispanias petit, & Tarracone hyemavit, ubi sumptu suo ædem Augusti restituit, omnibus Hispanis Tarraconem in conventum vocatis: delectumque jocalariter, ut verba ipsa ponit Marius Maximus, detrectantibus Italicis, vehementissime, ceteris, prudenter & caute consuluit. Quo quidem tempore, non

sine

ſine gloria graviſſimum periculum adiit, apud Tarraconem ſpatians per hoſpitiva viridaria, ſervo in ſe hoſpitis cum gladio furioſius irruente, quem retentum ille miniſtris accurrentibus tradidit: & ubi furioſum eſſe conſtitit, medicis curandum dedit, in nullo omnino commotus. Per ea tempora & alias frequenter in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus ſed limitibus dividuntur, ſtipitibus magnis in modum muralis ſepis funditus jactis atque connexis, barbaros ſeparavit: Germanis regem conſtituit: motus Maurorum compreſſit, & a ſenatu ſupplicationes emeruit. Bellum Parthorum per idem tempus in motu tantum fuit, idque Hadriani colloquio repreſſum eſt. Poſt hoc per Aſiam & inſulas ad Achajam navigavit, & Eleuſinia ſacra exemplo Herculis Philippique ſuſcepit: multa in Athenienſes contulit, & pro agonotheta reſedit: & in Achaja quidem illud obſervatum ferunt, quod quum in ſacris multi cultros haberent, cum Hadriano nullus armatus ingreſſus eſt. Poſt in Siciliam navigavit, in qua Ætnam montem conſcendit, ut Solis ortum videret arcus ſpecie, ut dicitur, varium. Inde Romam venit, atque ex ea in Africam tranſiit, ac multum beneficiorum provinciis Africanis attribuit. Nec quiſquam fere principum tantum terrarum tam celeriter peragravit. Denique quum poſt Africam Romam rediſſet, ſtatim ad orientem profectus per Athenas iter fecit, atque opera, quæ apud Athenienſes cœperat, dedicavit: ut Jovis

Olympii ædem & aram : ſibi eodemque modo per Aſiam iter faciens, templa ſui nominis conſecravit. Deinde a Cappadocibus ſervitia caſtris profutura ſuſcepit. Toparchas & reges ad amicitiam invitavit, invitato etiam Coſdroe rege Parthorum, remiſſaque illi filia, quam Trajanus cœperat : ac promiſſa ſella, quæ itidem capta fuerat. Quumque ad eum quidam reges veniſſent, ita cum his egit, ut eos pœniteret, qui venire noluerunt, cauſa ſpeciatim Pharaſmanis, qui ejus invitationem ſuperbe neglexerit. Et circumiens quidem provincias, procuratores & præſides pro factis ſupplicio affecit, ita ſevere ut accuſatores per ſe crederetur immittere. Antiochenſes inter hæc ita odio habuit, ut Syriam a Phœnice ſeparare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur. Moverunt ea tempeſtate & Judæi bellum, quod vetabantur mutilare genitalia. Sed in monte Caſſio, quum videndi ſolis ortus gratia nocte aſcendiſſet, imbre orto, fulmen decidens hoſtiam & victimarium ſacrificanti afflavit. Peragrata Arabia Peluſium venit, & Pompeii tumulum magnificentius extruxit. Antinoum ſuum dum per Nilum navigat, perdidit, quem muliebriter flevit : de quo varia fama eſt, aliis eum devotum pro Hadriano aſſerentibus, aliis quod & forma ejus oſtentat & nimia voluptas Hadriani, & Græci quidem volente Hadriano eum conſecraverunt, oracula per eum dari aſſerentes, quæ Hadrianus ipſe compoſuiſſe jactatur. Fuit enim

poë-

poëmatum & literarum omnium ſtudioſiſſimus, arithmeticæ, geometriæ, picturæ peritiſſimus. Jam pſallendi & cantandi ſcientiam præ ſe ferebat: in voluptatibus nimius. Nam & de ſuis dilectis multa verſibus compoſuit, amatoria carmina ſcripſit. Idem armorum peritiſſimus, & rei militaris ſcientiſſimus, gladiatoria quoque arma tractavit. Idem ſeverus, lætus, comis, gravis, laſcivus, cunctator, tenax, liberalis, ſimulator, ſævus, clemens, & ſemper in omnibus varius. Amicos ditavit, & quidem non petentes, quum petentibus nihil non negaret. Idem tamen facile de amicis, quicquid inſuſurrabatur, audivit, atque ideo prope cunctos vel amiciſſimos, vel eos quos ſummis honoribus evexit, poſtea ut hoſtium loco habuit, ut Tatianum, & Nepotem, & Septicium Clarum. Nam Eudæmonem prius conſcium imperii, ad egeſtatem perduxit: Polyænum & Marcellum ad mortem voluntariam coëgit: Heliodorum famoſiſſimis literis laceſſivit: Tatianum, ut conſcium tyrannidis, & argui paſſus eſt & proſcribi: Numilium Quadratum, & Catilium Severum, & Turbonem graviter inſequutus eſt: Servianum ſororis virum nonageſimum jam annum agentem, ne ſibi ſuperviveret, mori coëgit: libertos denique & nonnullos milites inſequutus eſt. Et quamvis eſſet oratione & verſu promptiſſimus, & in omnibus artibus peritiſſimus, tamen profeſſores omnium artium ſemper ut doctior riſit, contempſit, obtrivit. Cum his ipſis profeſſoribus & philo-

ſophis,

ſophis, libris vel carminibus invicem editis, ſæpe certavit. Et Favorinus quidem, quum verbum ejus quoddam ab Hadriano, reprehenſum eſſet, atque ille ceſſiſſet, arguentibus amicis quod male cederet Hadriano, de verbo quod idonei autores uſurpaſſent, riſum jucundiſſimum movit. Ait enim: *Non recte ſuadetis familiares, qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones*. Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ ſuæ ſcriptos a ſe, libertis ſuis literatis dederit, jubens ut eos ſuis nominibus publicarent; nam Phlegontis libri Hadriani eſſe dicuntur. *Catacrianos* libros obſcuriſſimos, Antimachum imitando, ſcripſit. Floro poëtæ ſcribenti ad ſe:

Ego nolo Cæſar eſſe,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas. reſcripſit,
Ego nolo Florus eſſe,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Amavit præterea genus dicendi vetuſtum, controverſias declamavit. Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Salluſtio Cælium prætulit. Eademque jactatione de Homero ac Platone judicavit. Matheſin ſic ſcire ſibi viſus eſt, ut ſero Kalendis Januariis ſcripſerit, quid ei toto anno poſſet evenire: ita ut eo anno quo periit, uſque ad illam horam qua eſt mortuus, ſcripſerit quid acturus eſſet. Sed quamvis eſſet in reprehendendis muſicis, tragicis,

co-

comicis, grammaticis, rhetoribus, oratoribus facilis; tamen omnes professores & honoravit & divites fecit, licet eos quæstionibus semper agitavit. Et quum ipse autor esset, ut multi ab eo tristes recederent, dicebat se graviter ferre siquem tristem videret. In summa familiaritate Epictetum & Heliodorum philosophos, & (ne nominatim de omnibus dicam) grammaticos, rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit: præ ceteris (ut multi asserunt) eminente Favorino. Doctores, qui professioni suæ inhabiles videbantur, ditatos honoratosque a professione dimisit. Quos in privata vita inimicos habuit, imperator tantum neglexit: ita ut uni quem capitalem habuerat, factus imperator diceret: *Evasisti*. Iis quos ad militiam ipse per se vocavit, equos, mulos, vestes, sumtus, & omnem ornatum semper exhibuit. Saturnalitia, & sigillaritia frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his libenter accepit, & alia invicem dedit. Ad deprehendendas obsonatorum fraudes, quum plurimis sumentibus pasceret, fercula de aliis mensis etiam ultimis quibusque jussit apponi. Omnes reges muneribus suis vicit. Publice frequenter & cum omnibus lavit: ex quo ille jocus balnearis innotuit. Nam quum quodam tempore veteranum quemdam notum sibi in militia, dorsum & ceteram partem corporis vidisset atterere, percontatus cur se marmoribus destringendum daret, ubi audivit hoc idcirco fieri, quod servum non haberet,

&

& servis eum donavit & sumtibus. Verum alia die quum plures senes ad provocandam liberalitatem principis pariter & se attererent, evocari eos jussit, & alium ab alio invicem defricari. Fuit & plebis jactantissimus amator. Peregrinationis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarum, præsens vellet addiscere. Frigora & tempestates ita patienter tulit, ut nunquam caput tegeret. Regibus multis plurimum detulit: a plerisque vero etiam pacem redemit, a nonnullis contemptus est: multis ingentia dedit munera, sed nulli majora quam Hiberorum: cui & elephantum & quinquagenariam cohortem post magnifica dedit dona. Quum a Pharasmane ipse quoque ingentia dona accepisset, atque inter hæc auratas quoque chlamydes, trecentos noxios cum auratis chlamydibus in harenam misit ad ejus munera deridenda. Quum judicaret, in consilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed jurisconsultos, & præcipue Julium Celsum, Salvium Julianum, Neratium Priscum, aliosque, quos tamen senatus omnis probasset. Constituit inter cetera, ut in nulla civitate domus aliquæ transferendæ ad aliam urbem ullius materiæ causa diruerentur. Liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit. Majestatis crimina non admisit. Ignotorum hereditates repudiavit: nec notorum accepit, si filios haberent. De thesauris ita cavit, ut si quis in suo reperisset, ipse potiretur: si quis in alieno, dimidium domino daret: si quis in

pu-

publico, cum fisco æqualiter partiretur. Servos a dominis occidi vetuit, eosque jussit damnari per judices, si digni essent. Lenoni & lanistæ servum vel ancillam vendi vetuit, causa non præstita. Decoctores bonorum suorum, si suæ auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro & dimitti jussit. Ergastula servorum & libertorum tulit. Lavacra pro sexibus separavit. Si dominus in domo interemptus esset, non de omnibus servis quæstionem haberi, sed de his, qui per vicinitatem poterant sentire, præcepit. In Etruria præturam imperator egit. Per Latina oppida dictator & ædilis & duumvir fuit. Apud Neapolim demarchus, in patria sua quinquennalis: & idem Hadriæ quinquennalis quasi in alia patria, & Athenis archon fuit. In omnibus pæne urbibus, & aliquid ædificavit, & ludos edidit. Athenis mille ferarum venationem in stadio exhibuit. Ab Urbe nunquam ullum venatorem aut scænicum avocavit. Romæ post ceteras immensissimas voluptates, in honorem socrus suæ, aromatica populo donavit. In honorem Trajani balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit: fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit: histriones aulicos publicavit. In Circo multas feras, & sæpe centum leones interfecit. Militares pyrrhichas populo frequenter exhibuit: gladiatores frequenter spectavit. Quum opera ubique infinita fecisset, nunquam ipse, nisi in Trajani patris templo nomen suum scripsit. Romæ instauravit Pantheum,

Se-

Septa, basilicam Neptuni, sacras ædes plurimas, forum Augusti, lavacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veteribus nominibus consecravit. Fecit & sui nominis pontem & sepulcrum juxta Tiberim, & ædem Bonæ deæ transtulit: & colossum stantem atque suspensum per Detrianum architectum, de eò loco, in quo nunc templum Urbis est, ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantes XXIIII. exhiberet. Et quum hoc simulacrum post Neronis vultum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset, aliud tale Apollodoro architecto auctore facere Lunæ molitus est. In colloquiis etiam humillimorum civilissimus fuit, detestans eos qui sibi hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium principis, inviderent. Apud Alexandriam in musio, multas quæstiones professoribus proposuit: & propositas ipse dissolvit. Marius Maximus dicit eum natura crudelem fuisse: & idcirco multa pie fecisse, quod timeret ne sibi idem quod Domitiano accidit, eveniret. Et quum titulos in operibus non amaret, multas civitates *Hadrianopolis* appellavit, ut ipsam Carthaginem, & Athenarum partem. Aquarum etiam ductus infinitos hoc nomine nuncupavit. Fisci advocatum primus instituit. Fuit memoriæ ingentis, facultatis immensæ; nam & ipse orationes dictavit, & ad omnia respondit. Joca ejus plurima extant; nam fuit etiam dicaculus. Unde illud quoque innotuit, quod quum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infe-

cto capite, respondit: *Jam hoc patri tuo negavi*. Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quæ semel & congesta simul audiverat, ut nomenclatores sæpius errantes emendaverit. Dixit & veteranorum nomina, quos aliquando dimiserat. Libros statim lectos & ignotos quidem plurimis memoriter reddidit. Uno tempore scripsit, dictavit, audivit, & cum amicis fabulatus est. Omnes publicas rationes ita complexus est, ut domum privatam quivis paterfamilias diligens non satis novit. Equos & canes sic amavit, ut eis sepulcra constitueret. Oppidum Hadrianotheras in quodam loco, quod illic & feliciter esset venatus, & ursam occidisset aliquando, constituit. De judicibus omnibus semper cuncta scrutando, tamdiu requisivit quamdiu verum inveniret. Libertos suos nec sciri voluit in publico, nec aliquid apud se posse, dicto suo omnibus superioribus principibus vitia imputans libertorum, damnatis omnibus libertis suis quicunque se de eo jactaverant. Unde extat etiam illud severe quidem, sed prope joculare de servis. Nam quum quodam tempore servum suum inter duos senatores e conspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret: *Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes servus*. Inter cibos unice amabat tetrapharmacum, quod erat de fasiano, sumine, perna & crustulo. Fuerunt ejus temporibus fames, pestilentia, & terræmotus: quæ omnia quantum potuit, procuravit: multisque civitatibus vastatis per

ista,

ista, subvenit. Fuit etiam Tiberis inundatio: Latium multis civitatibus dedit, tributa multis remisit. Expeditiones sub eo graves nullæ fuerunt. Bella etiam silentio pæne transacta. A militibus propter curam exercitus nimiam multum amatus est, simul quod in eos liberalissimus fuit. Parthos in amicitia semper habuit, quod inde regem retraxit, quem Trajanus imposuerat. Armenis regem habere permisit, quum sub Trajano legatum habuissent. A Mesopotamiis non exegit tributum, quod Trajanus imposuit. Albanos & Hiberos amicissimos habuit, quod reges eorum largitionibus prosequutus est, quum ad illum venire contempsissent. Reges Bactrianorum legatos ad eum amicitiæ petendæ causa supplices miserunt. Tutores sæpissime dedit. Disciplinam civilem non aliter tenuit quam militarem. Senatores & equites Rom. semper in publico togatos esse jussit, nisi si a cœna reverterentur. Ipse quum in Italia esset, semper togatus processit. Ad convivium venientes senatores, stans excepit: semperque aut pallio tectus discubuit, aut toga submissa. Judicum sumtus constituit, & ad antiquum modum redegit. Vehicula cum ingentibus sarcinis Urbem ingredi prohibuit. Sederi equos in civitatibus non sivit. Ante octavam horam in publico neminem nisi ægrum lavari passus est. Ab epistolis & a libellis, primus equites Romanos habuit. Eos quos pauperes & innocentes vidit, sponte ditavit: quos vero calliditate ditatos, etiam odio habuit. Sacra

Ro-

Romana diligentissime curavit: peregrina contempsit. Pontificis maximi officium peregit. Causas Romæ atque in provinciis frequenter audivit, adhibitis consilio suo consulibus atque prætoribus & optimis senatoribus. Fucinum lacum emisit. Quatuor consulares per omnem Italiam judices constituit. Quando in Africam venit, ad adventum ejus post quinquennium pluit: atque ideo ab Africanis dilectus est. Peragratis sane omnibus Orbis partibus capite nudo, & in summis plerumque imbribus atque frigoribus, in morbum incidit lethalem. Factusque de successore solicitus, primum de Serviano cogitavit: quem postea, ut diximus, mori coëgit. Fuscum, quod imperium præsagiis & ostentis agitatus speraret, in summa detestatione habuit: Pletorium Nepotem, quem tantopere ante dilexit, ut veniens ad eum ægrotantem Hadrianus impune non admitteretur, suspicionibus adductus: eodem modo & Terentium Gentianum: & hunc vehementius, quod a senatu diligi tunc videbat. Omnes postremo, de quorum imperio cogitavit, quasi futuros imperatores detestatus est: & omnem quidem vim crudelitatis ingenitæ usque eo repressit, donec in villa Tiburtina profluvio sanguinis pæne ad exitum venit. Tunc libere Servianum quasi affectatorem imperii, quod servis regis cœnam misisset, quod in sedili regio juxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coëgit: multis aliis interfe-

ctis vel aperte vel per insidias: quandoquidem etiam Sabina uxor, non sine fabula veneni dati ab Hadriano, defuncta est. Tunc Cejonium Commodum, Nigrini generum insidiatoris, quondam sibi forma commendatum, adoptare constituit. Adoptavit ergo Cejonium Commodum. Verum invitis omnibus, eumque Ælium Commodum Verum Cæsarem appellavit: ob cujus adoptionem ludos Circenses dedit, & donativum populo ac militibus expendit: quem prætura honoravit, ac statim Pannoniis imposuit, decreto consulatu cum sumtibus, eundem Commodum secundum consulem designavit. Quem quum minus sanum videret, sæpissime dictavit: *In caducum parietem nos inclinavimus, & perdidimus quater millies HS. quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus*. Commodus autem præ valetudine, nec gratias quidem in senatu agere potuit Hadriano de adoptione. Denique accepto largius antidoto, ingravescente valetudine, per somnum periit, ipsis Kalendis Januariis. Quare ab Hadriano votorum causa lugeri est vetitus. Et mortuo Ælio Vero Cæsare, Hadrianus ingruente tristissima valetudine, adoptavit Arrium Antoninum, qui postea Pius dictus est: sed ea demum lege, ut ille sibi duos adoptaret, Annium Verum & Marcum Antoninum. Hi sunt, qui postea duo pariter Augusti, primi Rempub. gubernaverunt. Antoninus quidem Pius idcirco appellatus dicitur, quod socerum fessum ætate, manu sublevarit. Quamvis alii cognomentum

hoc

hoc ei dicant inditum; quod multos senatores Hadriano jam sævienti eripuisset: alii quod ipsi Hadriano magnos honores post mortem detulisset. Antonini adoptionem plurimi tunc factam esse doluerunt, speciatim Catilius Severus præfectus Urbis, qui sibi præparabat imperium. Qua re prodita, successore accepto, dignitate privatus est. Hadrianus autem ultimo vitæ tædio jam affectus, gladio se transfigi a servo jussit. Quod quum proditum esset, & in Antonini usque notitiam venisset, ingressis ad se præfectis & filio, rogantibusque ut æquo animo necessitatem morbi ferret, iratus illis, autorem proditionis jussit occidi, qui tamen ab Antonino servatus est. Statimque testamentum scripsit: nec tamen actus Reipub. prætermisit, dicente Antonino, parricidam se futurum si Hadrianum adoptatus ipse pateretur occidi. Et post testamentum quidem iterum se conatus occidere, subtracto pugione, sævior factus est: petiit & venenum a medico, qui se ipse, ne daret, occidit. Ea tempestate supervenit quædam mulier, quæ diceret somnio se monitam, ut insinuaret Hadriano, ne se occideret, quod esset bene valiturus: quod quum non fecisset, esse cæcatam: Jussam tamen iterum Hadriano eadem diceret, atque genua ejus osculaEretur, receptura visum si id fecisset. Quod quum insomnium implesset, oculos recepit, quum aqua quæ in fano erat, ex quo venerat, oculos abluisset. Venit & de Pannonia quidam natus cæcus ad febrientem

Hadrianum, eumque contigit: quo facto & ipse oculos recepit, & Hadrianum febris reliquit: quamvis Marius Maximus hæc per simulationem facta commemoret. Post hoc Hadrianus Bajas petiit, Antonino Romæ ad imperandum relicto. Ubi quum nihil proficeret, accersito Antonino, in conspectu ejus apud ipsas Bajas periit, die sexto Iduum Juliarum. Invisusque omnibus sepultus est in villa Ciceroniana Puteolis. Sub ipso mortis tempore & Servianum nonaginta annos agentem, ut supra dictum est, ne sibi superviveret, atque (ut putabat) imperaret, mori coëgit: & ob leves offensas plurimos jussit occidi, quos Antoninus reservavit. Et moriens quidem, hos versus fecisse dicitur:

Animula vagula, blandula,
Hospes, comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles dabis jocos.

Tales autem nec multo meliores fecit & Græcos. Vixit annis LXXII. mensibus V. diebus XVII. Imperavit annis XXI. mensibus XI. Statura fuit procerus, forma comptus flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut vulnera quæ in facie naturalia erant, tegeret: habitudine robusta. Equitavit ambulavitque plurimum. Armisque & pilo se semper exercuit. Venatu frequentissime leonem manu sua occidit: venando autem jugulum & costam fregit: venationem semper cum amicis participavit. In convivio tragœdias, comœdias, Atellanas, sambucas

cas, lectores, poëtas, pro re semper exhibuit. Tiburtinam villam mire exædificavit, ita ut in ea & provinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet: velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilen, Tempe vocaret. Et ut nihil prætermitteret, etiam Inferos finxit. Signa mortis hæc habuit. Natali suo ultimo quum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei operuit. Annulus, in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est. Ante diem natalis ejus, nescio quis ad senatum ululans venit: contra quem Hadrianus ita motus est, quasi de sua morte loqueretur, quum ejus verba nullus agnosceret. Idem quum vellet in senatu dicere: *Post filii mei mortem*; *Post mortem meam* dixit. Somniavit præterea, se a patre potionem soporiferam impetrasse. Item somniavit, a leone se oppressum esse. In mortuum eum a multis multa sunt dicta. Acta ejus irrita fieri senatus volebat: nec appellatus esset divus, nisi Antoninus rogasset. Templum denique ei pro sepulcro apud Puteolos constituit: & quinquennale certamen, & flamines & sodales, & multa alia quæ ad honorem quasi numinis pertinerent. Quare, ut supra dictum est, multi putant ob hæc Antoninum Pium dictum.

ÆLII SPARTIANI

ÆLIUS VERUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

Diocletiano Aug. Ælius Spartianus suus Sal.

IN animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot Principum maxime, non solum eorum, qui Principum locum in hac statione, quam temperas, retentarunt, ut usque ad divum Hadrianum feci: sed illorum etiam, qui vel Cæsarum nomine appellati sunt, nec Principes aut Augusti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam aut in spem principatus venerunt, cognitionem numini tuo sternere: quorum præcipue de Ælio Vero dicendum est, qui primus tantum *Cæsaris* nomen accepit, adoptione Hadriani, familiæ Principum adscriptus. Et quoniam nimis pauca dicenda sunt, nec debet prologus enormior esse quam fabula, de ipso jam loquar.

CEjonius Commodus, qui & Ælius Verus appellatus est, quem sibi Hadrianus ævo ingravescente morbis tristioribus pressus, peragrato jam Orbe terrarum adoptavit, nihil habet in sua vita memorabile, nisi quod tantum *Cæsar* est appellatus: non testamento, ut antea solebat, neque eo modo, quo Trajanus est adoptatus; sed eo prope genere, quo nostris temporibus a vestra clementia Maximianus atque Constantius Cæsares dicti sunt: quasi quidam Principum filii viri, & designati Augustæ majestatis heredes. Et quoniam de *Cæsarum nomine* in hujus præcipue vita est aliquid disputandum, qui hoc solum nomen adeptus est, Cæsarem vel ab elephanto, qui lingua Maurorum *cæsa* dicitur in prœlio cæso, eum qui primus sic appellatus est, doctissimi viri & eruditissimi putant dictum: vel quia mortua matre, ventre cæso sit natus: vel quod cum magnis crinibus sit utero parentis effusus: vel quod oculis cæsiis & ultra humanum morem viguerit. Certe quæcunque illa felix necessitas fuit, unde tam clarum & duraturum cum æternitate mundi nomen effloruit. Hic ergo, de quo sermo est, primum Lucius Aurelius Verus est dictus; sed ab Hadriano ascitus in Æliorum familiam, hoc est, in Hadriani transcriptus, & appellatus est Cæsar. Huic pater Cejonius Commodus fuit, quem alii Verum, alii Lucium Aurelium, multi Annium prodiderunt: majores omnes nobilissimi, quorum origo pleraque ex Etruria fuit, vel

ex Faventia. Et de hujus quidem familia plenius in vita Lucii Aurelii Cejonii Commodi Veri Antonini, filii hujusce, quem sibi adoptare Antoninus jussus est, disseremus. Is enim liber debet omnia, quæ ad stemma generis pertinent, continere, qui habet Principem, de quo plura dicenda sunt. Adoptatus autem Ælius Verus ab Hadriano eo tempore, quo jam, ut superius diximus, parum vigebat, & de successore necessario cogitabat: statimque prætor factus, & Pannonius dux ac rector impositus, mox consul creatus. Et quia erat deputatus imperio, iterum consul designatus est. Datum etiam populo congiarium causa ejus adoptionis, collatumque militibus HS. ter millies, Circenses editi: neque quicquam prætermissum, quod posset lætitiam publicam frequentare. Tantumque apud Hadrianum principem valuit, ut præter adoptionis affectum, quo ei videbatur adjunctus, solus omnia, quæ cuperet, etiam per literas impetraret. Nec provinciæ quidem, cui præpositus erat, defuit. Nam bene gestis rebus vel potius feliciter, & si non summi, medii tamen obtinuit ducis famam. Hic tamen valetudinis adeo miseræ fuit, ut Hadrianum statim adoptionis pœnituerit, potueritque eum amovere a familia Imperatoria, cum sæpe de aliis cogitaret, si forte vixisset. Fertur denique ab his, qui Hadriani vitam diligentius in literas retulerunt, Hadrianum Veri scisse genituram: & eum quem non multum ad Remp. regendam probaret, ob

hoc

hoc tantum adoptasse, ut suæ satisfaceret voluptati: &, ut quidam dicunt, jurijurando quod intercessisse inter ipsum ac Verum secretis conditionibus ferebatur. Fuisse enim Hadrianum peritum matheseos, Marius Maximus usque adeo demonstrat, ut eum dicat cuncta de se scisse sic, ut omnium dierum usque ad horam mortis futuros actus ante præscripserit. Satis præterea constat, eum de Vero sæpe dixisse:

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent.

Quos versus cum aliquando in hortulo spatians cantitaret, atque adesset unus ex literatis, quorum Hadrianus speciosa societate gaudebat, velletque addere:

. . . . . . nimium vobis Romana propago
Visa potens superi, propria hæc si dona fuissent,

Hadrianus dixisse fertur: *Hos versus vita non capit Veri*; illud addens:

. . . . . manibus date lilia plenis,
Purpureos spargam flores, animamque nepotis,
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere.

Cum quidem etiam illud dicitur cum irrisione dixisse, *Ego mihi divum adoptavi, non filium.* Eum tamen quum consolaretur unus de literatis, qui aderant, ac diceret: *Quid si non recte constellatio ejus collecta est, quem credimus esse victurum?* Hadrianus dixisse fertur: *Facile ista dicis tu, qui patrimonii tui non Reip. quæris heredem.* Unde apparet, eum habuisse in animo alium deligere, atque hunc ultimo vitæ suæ tempore a Rep. submovere; sed haud ejus consilia juvit eventus.

tus. Nam quum de provincia Ælius rediſſet, atque orationem pulcherrimam, quæ hodie quoque legitur ſive per ſe, ſive per ſcriniorum aut dicendi magiſtros, paraſſet, qua Kalen. Januariis Hadriano patri gratias ageret, accepta potione, qua ſe exiſtimaret juvari, Kalend. ipſis Januariis periit. Juſſuſque ab Hadriano, quia vota interveniebant, non lugeri. Fuit hic vitæ lætiſſimæ, eruditus in literis, Hadriano, ut malevoli loquuntur, acceptior forma, quam moribus. In aula diu non fuit, in vita privata, & ſi minus probabilis, minus tamen reprehendendus, ac memor familiæ ſuæ, comptus, decorus, pulchritudinis regiæ, oris venerandi, eloquentiæ celſioris, verſu facilis, in Rep. etiam non inutilis. Hujus voluptates ab iis qui vitam ejus ſcripſerunt, multæ feruntur; equidem non infames, ſed aliquatenus diffluentes. Nam tetrapharmacum ſeu potius pentapharmacum, quo poſtea ſemper Hadrianus eſt uſus, ipſe dicitur reperiſſe: hoc eſt, ſumen, faſianum, pavonem, pernam cruſtulatam & aprugnam. De quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentapharmacum, ſed tetrapharmacum appellans: ut & nos ipſi in ejus vita proſecuti ſumus. Fertur etiam aliud genus voluptatis, quod Verus invenerat. Nam lectum eminentibus quatuor anacliteriis fecerat, minuto reticulo undique incluſum, eumque foliis roſæ, quibus demptum eſſet album, replebat, jacenſque cum concubinis, velamine de liliis facto ſe tegebat, unctus odo-

odoribus Persicis. Jam illa frequentantur a nonnullis, quod & accubationes ac mensas de rosis ac liliis fecerit, & quidem purgatis: quæ & si non decora, non tamen ad perniciem publicam prompta sunt. Atque idem Ovidii libros Amorum in lecto semper habuisse: idem Martialem epigrammaticum poëtam Virgilium suum dixisse. Jam illa leviora, quod cursoribus suis exemplo cupidinum alas frequenter apposuit, eosque ventorum nominibus sæpe vocitavit: Boream alium, alium Notum, & item Aquilonem aut Circium, ceterisque nominibus appellans, & indefesse atque inhumaniter faciens cursitare. Idem uxori conquerenti de extraneis voluptatibus, dixisse fertur: *Patere me per alias exercere cupiditates meas. Uxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis*. Ejus filius est Antoninus Verus, qui adoptatus est a Marco. Verus certe cum Marco æquale gessit imperium. Nam ipsi sunt, qui primi *duo Augusti* appellati sunt: & quorum fastis consularibus sic nomina præscribuntur, ut dicantur non tantum duo Antonini, sed *duo Augusti*: tantumque hujus rei & novitas & dignitas valuit, ut fasti consulares nonnulli ab his sumerent ordinem consulum. Pro ejus adoptione infinitam pecuniam populo & militibus Hadrianus dedit. Sed quum eum videret homo paulo argutior, miserrimæ valetudinis, ita ut scutum solidius jactare non posset, dixisse fertur: *Ter milies perdidimus, quod exercitui populoque dependimus: siquidem satis in caducum parietem incubuimus: & qui*

non

non ipsam Remp. sed non ipsos sustentare vix possit. Et hæc quidem Hadrianus cum præfecto suo locutus est. Quæ quum prodidisset præfectus, ac per hoc Ælius Cæsar indies magis magisque solicitudine, utpote desperati hominis, aggravaretur, præfecto suo Hadrianus, qui rem prodiderat, successorem dedit, volens videri, quod verba tristia temperasset; sed nihil profuit. Nam, ut diximus, *Lucius Cejonius Commodus Verus Ælius Cæsar* (nam his omnibus nominibus appellatus est) periit: sepultusque est Imperatorio funere: neque quicquam de regia nisi mortem habuit dignitate. Doluit ergo illius mortem ut bonus pater, non ut bonus Princeps. Nam cum amici solliciti quærerent, qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur his: *Etiam vivente adhuc Vero decreveram*: ex quo ostendit aut judicium suum, aut scientiam futurorum. Post hunc denique Hadrianus diu anceps quid faceret, Antoninum adoptavit, Pium cognomine appellatum: cui conditionem addidit, ut ipse sibi Marcum & Verum Antoninos adoptaret, filiamque suam Vero, non Marco daret. Nec diutius vixit, gravatus languore ac diverso genere morborum, sæpe dicens: *Sanum Principem mori debere non debilem*. Statuas sane Ælio Vero per totum Orbem colosseas poni jussit, templa etiam in nonnullis urbibus fieri. Denique illius merito, filium ejus Verum, nepotem utpote suum, qui pereunte Ælio in familia ipsius Hadriani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, ut jam

jam diximus , dedit : sæpe dicens : *Habeat Resp. quodcumque de Vero* : quod quidem contrarium his, quæ de adoptionis pœnitentia per auctores plurimos intimata sunt, quum Verus posterior nihil dignum præter clementiam in moribus habuerit, quod Imperatoriæ familiæ lumen afferret. Hæc sunt quæ de Vero Cæsare mandata literis fuerunt : de quo idcirco non tacui , quia mihi propositum fuit , omnes qui post Cæsarem dictatorem , hoc est, divum Julium, vel Cæsares, vel Augusti, vel Principes appellati sunt : quique in adoptionem venerunt, vel Imperatorum filii, aut parentes Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere, meæ satisfaciens conscientiæ, etiam si multis nulla sit necessitas talia requirendi.

JULIUS CAPITOLINUS

JULII CAPITOLINI

VITA ET SCRIPTA

E X

GERARDI JOANNIS VOSSII.

Lib. II. Cap. VII. de Historicis Latinis.

JUlius Capitolinus ad Diocletianum Augustum vitam scripsit Antonini Pii. Etiam vitam consignavit M. Antonini philosophi; ed non exprimunt libri, cui eam nuncuparit. Item Veri Imperatoris, quæ eidem dicata Diocletiano; nisi illa potius Spartiani est. Adhæc vitam Pertinacis. Tum autem Clodii Albini, quæ consecrata Constantino Augusto, non Diocletiano, quod putabat Casaubonus initio notarum in Spartianum. Præterea vitam Opilii *Macrini, quæ ad eundem missa est Constantinum. Uti & duorum Maximinorum, & Gordianorum trium. Ejusdem quoque habemus Maximum, & Balbinum: sed cui eos miserit, ignoratur. Reliqui, quos scripserat, Imperatores perierunt.*

Ceterum non eandem in vitis istis perscribendis institit viam. Primum enim singulis Imperatoribus librum suum destinarat. Postea consilium id displicuit. En verba ipsius Capitolini, I itio vitæ Gordianorum: Fuerat quidem consilium, venerabilis Auguste, ut singulos quosque Imperatores, exemplo multorum; libris singulis ad tuam clementiam destinarem [nam id multos fecisse, vel ipse videram, vel lectione conceperam] sed improbum visum est, vel pietatem tuam multitudine distinere librorum, vel meum laborem plurimis voluminibus occupare. *Ubi non tantum se mutasse sententiam dicit: sed etiam, & prioris, & posterioris consilii caussam exponit: prioris quidem, quod multi sic facere solent; quorum exemplo purgat factum prius, de quo tum omnibus satis constabat: posterioris autem, quia si posthac plures jungat Imperatores, & sibi, scribendo, & Augusto, legendo; minus creaturus sit molestiæ ac laboris. Hunc in modum præfari voluit, ut omnes cognoscerent, cur non eandem nunc viam iniret, quam antea instituisset.*

JU-

JULII CAPITOLINI
ANTONINUS PIUS
AD
DIOCLETIANUM AUG.

TITO Aurelio Fulvio Bojonio Antonino Pio, paternum genus e Gallia transalpina, Nemausense scilicet: avus Titus Aurelius Fulvius, qui per honores diversos ad secundum consulatum & præfecturam Urbis pervenit. Pater Aurelius Fulvius, qui & ipse fuit consul, homo castus est integer. Avia materna Bovinia Procilla, mater Arria Fadilla, avus maternus Arrius Antoninus, bis consul, homo sanctus, & qui Nervam miseratus esset, quod imperare cœpisset. Soror uterina Julia Fadilla. Vitricus Julius Lupus consularis. Socer Annius Verus. Uxor Annia Faustina. Filii mares duo, duæ fœminæ. Gener per majorem filiam, Lamia Syllanus: per minorem, Marcus Antoninus fuere. Ipse Antoninus Pius natus est tertiodecimo Calendas Octobres, sub Domitiano duodecimo, & Cornelio Dolabella consulibus, in

villa Lanuvina: educatus Lauri in Aurelia: ubi postea palatium extruxit, cujus hodieque reliquiæ manent. Pueritiam egit cum avo paterno, mox cum materno, omnes suos religiose colens: atque adeo & consobrinorum & vitrici & multorum affinium hereditate ditatus est. Fuit vir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu, & placidus ingenio, singularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipue sobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abstinens, & omnia hæc cum mensura & sine jactantia. In cunctis postremo laudabilis, & qui merito Numæ Pompilio ex bonorum sententia comparatur. *Pius* cognominatus est a senatu, vel quod socerum fessa jam ætate, manu, præsente senatu, levaverit (quod quidem non satis magnæ pietatis est argumentum, quum impius sit magis, qui ista non faciat, quam pius qui debitum reddat) vel quod eos, quos Hadrianus per malam valetudinem occidi jusserat, reservavit: vel quod Hadriano contra omnium studia, post mortem infinitos atque immensos honores decrevit: vel quod quum se Hadrianus interimere vellet, ingenti custodia & diligentia fecit, ne id posset admittere: vel quod vere natura clementissimus, & nihil temporibus suis asperum fecit. Idem fœnus trientarium, hoc est, minimis usuris exercuit, ut patrimonio suo plurimos adjuvaret. Fuit quæstor liberalis, prætor splendidus, consul cum Catilio Severo. Hic in omni vita privata in agris frequentissime vixit; sed clarus in

locis

locis omnibus fuit. Ab Hadriano inter quatuor consulares, quibus Italia committebatur, electus est ad eam partem Italiæ regendam, in qua plurimum possidebat, ut Hadrianus viri talis & honori consuleret & quieti. Huic quum Italiam regeret, imperii omen factum est. Nam quum tribunal ascendisset, inter alias acclamationes dictum est: *Auguste, dii te servent*. Proconsulatum Asiæ sic egit, ut solus avum vinceret. In proconsulatu etiam sic imperii omen accepit Nam cum sacerdos fœmina Trallis ex more proconsules semper hoc nomine salutaret, non dixit, *Ave proconsul*, sed *Ave imperator*. Cyzici etiam de simulacro dei ad statuam ejus corona translata est. Et post consulatum in viridario taurus marmoreus, cornibus ramis arboris accrescentibus appensus est. Et fulgur cœlo sereno sine noxa in ejus domum venit. Et in Etruria dolia, quæ defossa fuerant, supra terram reperta sunt. Et ejus statuas in omni Etruria examen apum replevit. Et somnio sæpe monitus, se penitus ejus Hadriani simulacrum inserere. Proficiscens ad proconsulatum, filiam majorem amisit. De hujus uxore multa dicta sunt ob nimiam libertatem & vivendi facilitatem, quæ iste cum animi dolore compressit. Post proconsulatum, in consiliis Hadriani Romæ frequens vixit, de omnibus, de quibus Hadrianus consulebat, mitiorem sententiam semper ostendens. Genus sane adoptionis tale fertur. Mortuo Ælio Vero, quem sibi Hadrianus adoptaverat, & Cæsarem nuncu-

paverat, dies senatus habebatur. Eo Arrius Antoninus soceri vestigia levans venit, atque idcirco ab Hadriano dicitur adoptatus: quæ causa sola esse adoptionis nec potuit omnino, nec debuit: maxime quum & semper Rempublicam bene egisset Antoninus, & in proconsulatu se sanctum gravemque præbuisset. Ergo eum quum Hadrianus adoptare se velle publicasset, acceptum est spatium deliberandi, utrum arrogari ab Hadriano vellet. Adoptionis lex hujusmodi data est: ut quemadmodum Antoninus ab Hadriano adoptabatur, ita sibi ille adoptaret M. Antoninum, fratris uxoris suæ filium, & L. Verum, Ælii Veri qui ab Hadriano adoptatus fuerat, filium, qui postea Verus Antoninus est dictus. Adoptatus est v. Kalen. Mart. die in senatu gratias agens, quod de se ita sensisset Hadrianus: factusque est patri & in imperio proconsulari, & in tribunitia potestate collega. Hujus primum hoc fertur, quod quum ab uxore argueretur, quasi parum nescio quid suis largiens, dixerit: *Stulta posteaquam ad imperium transivimus, & illud quod habuimus ante perdidimus*. Congiarium militibus ac populo de proprio dedit, & ea quæ pater promiserat. Et ad opera Hadriani plurimum contulit: & aurum coronarium, quod adoptionis suæ causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium provincialibus reddidit. Et patri quoad vixit, religiosissime paruit. Sed Hadriano apud Bajas mortuo, reliquias ejus Romam pervexit sancte ac reverenter, atque in hor-

hortis Domitiæ collocavit: etiam repugnantibus cunctis, inter divos eum retulit. Uxorem Faustinam, *Augustam* appellari a senatu permisit: *Pii* appellationem recepit. Patri & matri atque avis & fratribus jam mortuis, statuas decretas libenter accepit. Circenses natali suo dicatos non respuit, aliis honoribus refutatis. Clypeum Hadriano magnificentissimum posuit, & sacerdotes instituit. Factus Imperator nulli eorum, quos Hadrianus provexerat, successorem dedit. Fuitque ea constantia, ut septenis & novenis annis in provinciis bonos præsides detineret. Per legatos suos plurima bella gessit. Nam & Britannos per Lollium Urbicum legatum vicit, alio muro cespititio submotis barbaris ducto: & Mauros ad pacem postulandam coëgit: & Germanos & Dacos, & multas gentes, atque Judæos rebellantes contudit per præsides ac legatos. In Achaja etiam atque Ægypto rebelliones repressit. Alanos molientes sæpe refrenavit: procuratores suos modeste suscipere tributa jussit: excedentes modum, rationem factorum suorum reddere præcepit: nec unquam lætatus est lucro, quo provincialis oppressus est. Contra procuratores suos conquerentes libenter audivit. His quos Hadrianus damnaverat, in senatu indulgentias petiit, dicens etiam ipsum Hadrianum hoc fuisse facturum. Imperatorium fastigium ad summam civilitatem deduxit. Unde plus crevit recusantibus aulicis ministris, qui illo nihil per internuntios agente, nec terrere

poterant homines aliquando, nec ea, quæ occulta non erant, vendere. Senatui tantum detulit Imperator, quantum quum privatus esset, deferri sibi ab alio principe optavit. Patris patriæ nomen delatum a senatu, quod primo distulerat, cum ingenti gratiarum actione suscepit. Tertio anno imperii sui Faustinam uxorem perdidit, quæ a senatu consecrata est, delatis Circensibus atque templo, & flaminicis & statuis aureis atque argenteis: quum etiam ipse hoc concesserit, ut imago ejus cunctis Circensibus poneretur. Statuam auream delatam a senatu positam suscepit. M. Antoninum quæstorem, consulem petente senatu creavit. Annium Verum, qui postea dictus est Antoninus, ante tempus quæstorem designavit: neque de provinciis, neque de ullis actibus quicquam constituit, nisi quod prius ad amicos retulit: atque ex eorum sententia formas composuit. Visus est sane ab amicis & cum privatis vestibus, & domestica quædam gerens. Tanta sane diligentia subjectos sibi populos rexit, ut omnia & omnes, quasi sua essent, curaret. Provinciæ sub eo cunctæ floruerunt. Quadruplatores extincti sunt. Publicatio bonorum rarior quam unquam fuit, ita ut unus tantum proscriberetur affectatæ tyrannidis reus, hoc est, Attilius Titianus senatu puniente, a quo conscios requiri vetuit, filio ejus in omnibus semper adjuto. Periit & Priscianus reus affectatæ tyrannidis, sed morte voluntaria. De qua conjuratione

quæ-

quæri vetuit. Victus Antonini Pii talis fuit, ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus, & mensa ejus per proprios servos, proprios aucupes, piscatores & venatores instrueretur. Balneum, quo usus fuisset, sine mercede populo exhibuit: nec omnino quicquam de vitæ privatæ qualitate mutavit. Salaria multis subtraxit, quos otiosos videbat accipere, dicens, *Nihil esse sordidius, imo crudelius, quam si Rempublicam ij arroderent, qui nihil in eam suo labore conferrent*. Unde etiam Mesomedi lyrico salarium imminuit. Rationes omnium provincialium apprime scivit & vectigalium: patrimonium privatum in filiam contulit; sed fructus Reip. donavit. Species Imperatorias superfluas & prædia vendidit: & in suis propriis fundis vixit varie ac pro temporibus: nec ullas expeditiones obiit, nisi quod ad agros suos profectus est ad Campaniam, dicens, *gravem esse provincialibus comitatum Principis etiam nimis parci*: & tamen ingenti auctoritate apud omnes gentes fuit, quum in Urbe propterea sederet, ut undique nuntios medius utpote citius posset accipere. Congiarium populo dedit, militibus donativum addidit. Puellas alimentarias in honorem Faustinæ, Faustinianas constituit. Opera ejus hæc extant Romæ: Templum Hadriani honori patris dicatum, Græcostadium post incendium restitutum, instauratum amphitheatrum, sepulchrum Hadriani, templum Agrippæ, pons sublicius, Phari restitutio, Cajetæ portus,

Tar-

Tarracinenſis portus reſtitutio, lavacrum Oſtienſe, Antiatum aquæ ductus, templa Lanuviana. Multas etiam civitates adjuvit pecunia, ut opera vel nova facerent, vel vetera reſtituerent: ita ut & magiſtratus adjuvarent, & ſenatores Urbis ad functiones ſuas. Hereditates eorum qui filios habebant, repudiavit. Primus conſtituit ne pœnæ cauſa legatum relictum maneret: ſucceſſorem viventi bono judici nulli dedit, niſi Orphito præfecto Urbi, ſed petenti. Nam Gavius Maximus præfectus prætorii uſque ad xx. annum ſub eo pervenit, vir ſeveriſſimus, cui Tatius Maximus ſucceſſit. In cujus demortui locum duos præfectos ſubſtituit, Fabium Repentinum & Cornelium Victorinum. Sed Repentinus famoſa voce percuſſus eſt, quod per concubinam principis ad præfecturam veniſſet. Uſque adeo ſub eo nullus percuſſus eſt ſenator, ut etiam parricida confeſſus, in inſula deſerta poneretur: quia vivere illi naturæ legibus non licebat. Vini, olei, & tritici penuriam per ærarii ſui damna emendo, & gratis populo dando, ſedavit. Adverſa ejus temporibus hæc provenerunt. Fames de qua diximus, circi ruina, terræmotus, quo Rhodiorum, & Aſiæ oppida conciderunt: quæ omnia mirifice inſtauravit. Et Romæ incendium, quod trecentas quadraginta inſulas vel domos abſumpſit. Et Narbonenſis civitas & Antiochenſe oppidum & Carthaginenſe forum arſit. Fuit & inundatio Tiberis. Apparuit & ſtella crinita.

Na-

Natus est & biceps puer, & uno partu mulieris quinque pueri editi sunt. Visus est in Arabia jubatus anguis major solitis, qui se a cauda medium comedit. Lues etiam in Arabia fuit. Hordeum in Mœsia in culminibus arborum natum est. Quatuor præterea leones mansueti, sponte se capiendos in Arabia præbuerunt. Pharasmanes rex ad eum Romam venit, plusque illi quam Hadriano detulit. Pacorum regem Ladis dedit. Parthorum regem ab Armeniorum expugnatione solis literis repulit. Abagarum regem ex orientis partibus sola auctorite deduxit. Causas regales terminavit. Sellam regiam Parthorum regi repetenti, quam Trajanus ceperat, pernegavit. Rimethalcen in regnum Bosphoranum audito inter ipsum & curatorem negotio, remisit. Olbiopolitis contra Tauroscythas in Pontum auxilia misit: & Tauroscythas usque ad dandos Olbiopolitis obsides vicit. Tantum sane auctoritatis apud exteras gentes nemo habuit, cum semper amaverit pacem, eousqe, ut Scipionis sententiam frequentarit, qua ille dicebat, *Malle se unum civem servare, quam mille hostes occidere*. Menses Septembrem atque Octobrem, Antonianum atque Faustinianum appellandos decrevit senatus, sed id Antoninus respuit. Nuptias filiæ suæ Faustinæ, cum Marco Antonino eam conjungeret, usque ad donativum militum celeberrimas fecit. Verum Antoninum post quæsturam consulem fecit. Cum Apollonium, quem Chalcide acciverat, ad Tibe-

ria-

rianam domum in qua habitabat vocasset, ut ei M. Antoninum traderet, atque ille dixisset: *Non magister ad discipulum debet venire, sed discipulus ad magistrum*: risit eum dicens: *Facilius fuit Apollonio a Chalcide Romam venire, quam a domo sua in palatium*. Cujus avaritiam etiam mercedibus notavit. Inter argumenta pietatis ejus & hoc habetur, quod cum Marcus mortuum educatorem suum fleret, vocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis, ipse dixerit: *Permittite*, inquit, *illi ut homo sit: neque enim vel philosophia, vel imperium tollit affectus*. Præfectos suos & locupletavit, & ornamentis consularibus donavit. Si quos repetundarum damnavit, eorum liberis bona paterna restituit, ea tamen lege, ut illi provincialibus redderent, quod parentes acceperant. Ad indulgentias pronissimus fuit. Edita munera, in quibus elephantos, & crocutas, & strepsicerotas, & crocodilos etiam atque hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarum cum tigridibus exhibuit. Centum etiam leones una missione edidit. Amicis suis in imperio suo non aliter usus est quam privatus: quia & ipsi nunquam de eo cum libertis suis per fumum aliquid vendiderunt: siquidem libertis suis severissime usus est. Amavit histrionum artes: piscando se & venando multum oblectavit, & deambulatione cum amicis atque sermone. Vindemias privati modo cum amicis agebat. Rhetoribus & philosophis per omnes provincias & honores & salaria detulit

tulit. Orationes plerique alienas esse dixerunt, quæ sub ejus nomine feruntur: Marius Maximus ejus proprias fuisse dicit. Convivia cum amicis, & privata communicavit & publica: nec ullum sacrificium per vicarium fecit, nisi cum æger fuit. Cum sibi & filiis honores peteret, omnia quasi privatus fecit. Frequentavit & ipse amicorum suorum convivia. Inter alia etiam hoc civilitatis ejus præcipuum argumentum est, quod cum domum Omuli visens, miransque columnas porphyreticas, requisisset unde eas haberet, atque Omulus ei dixisset: *Cum in domum alienam veneris, & mutus & surdus esto*, patienter tulit. Cujus Omuli multa joca semper patienter accepit. Multa de jure sanxit, ususque est juris peritis Vinidio Vero, Salvio Valente, Volusio Metiano, Ulpio Marcello, & Jaboleno. Seditiones ubicunque factas non crudelitate, sed modestia & gravitate compressit. Intra urbes sepeliri mortuos vetuit. Sumptum muneribus gladiatoriis instituit. Vehicularium cursum summa diligentia sublevavit. Omnium quæ gessit, & in senatu & per edicta rationem reddidit. Periit anno septuagesimo: sed quasi adolescens desideratus est. Mors autem ejus talis fuisse narratur. Cum Alpinum caseum in cœna edisset avidius, nocte rejectavit, atque alia die febre commotus est. Tertia die cum se gravari videret, M. Antonino rempublicam & filiam præsentibus præfectis commendavit: Fortunamque auream quæ

in cu-

in cubiculo principum poni solebat, transferri ad eum jussit, signum tribuno æquanimitatis dedit, atque ita conversus, quasi dormiret, spiritum reddidit. Apud Lorium alienatus in febri, nihil aliud quam de republica, & de his regibus, quibus irascebatur, locutus est. Privatum patrimonium filiæ reliquit. Testamento autem omnes suos legatis idoneis prosecutus est. Fuit statura elevata decorus. Sed cum esset longus & senex, incurvareturque tiliaceis tabulis in pectore positis fasciabatur, ut rectus incederet. Senex etiam antequam salutatores venirent, panem siccum comedit ad sustentandas vires. Fuit voce rauca & sonora cum jucunditate. A senatu divus est appellatus, cunctis certatim admittentibus, cum omnes ejus pietatem, clementiam, ingenium, sanctimoniam laudarent: decreti etiam sunt omnes honores, qui optimis Principibus ante delati sunt. Meruit & Flaminem & Circenses & templum & sodales Antoninianos: solusque omnium prope principum prorsus sine civili sanguine & hostili, quantum ad seipsum pertinet, vixit: & qui rite comparatur Numæ, cujus felicitatem, pietatemque, & securitatem, ceremoniasque semper obtinuit.

JU-

JULII CAPITOLINI

M. ANTONINUS PHILOSOPHUS.

MArco Antonino in omni vita philosophanti viro, & qui sanctitate vitæ omnibus Principibus antecellit, pater Annius Verus, qui in prætura decessit: avus Annius Verus, iterum consul & præfectus Urbi, adscitus in patritios a Principibus Vespasiano & Tito censoribus: patruus Annius Libo consul: amita Galeria Faustina Augusta: mater Domitia Calvilla, Calvisii Tulli bis consulis filia: proavus paternus Annius Verus prætorius ex Succubitano municipio ex Hispania factus senator: proavus maternus Catilius Severus, bis consul & præfectus Urbi: avia paterna Rupilia Faustina, Rupilii Boni consularis filia, fuere. Natus est Marcus Romæ, sexto Cal. Majas in monte Celio in hortis, avo suo iterum & Augure consulibus. Cujus familia in originem recurrens, a Numa probatur sanguinem trahere, ut Marius Max. docet. Item a rege Salentino Malennio Dasummi filio, qui Lupias con-

condidit. Educatus est in eo loco, in quo natus est, & in domo avi sui Veri juxta ædes Laterani. Habuit & sororem natu minorem Anniam Cornificiam: uxorem Anniam Faustinam consobrinam suam. M. Antoninus principio avi sui nomen habuit, & Catilii Severi materni proavi. Post excessum vero patris ab Hadriano ***Annius Verissimus*** vocatus est: post virilem autem togam, ***Annius Verus***, patre mortuo, ab avo paterno adoptatus est & educatus. Fuit a prima infantia gravis. At ubi egressus est annos, qui nutricum foventur auxilio, magnis præceptoribus traditus ad philosophiæ scita pervenit. Usus est magistris ad prima elementa Euphorione literatore, & Gemino comœdo, musico Androne eodemque geometra: quibus omnibus ut disciplinarum auctoribus plurimum detulit. Usus præterea Grammaticis, Græco, Alexandro; quotidianis Latinis, Trosio Apro, & Pollione, & Eutychio Proculo Siccensi. Oratoribus usus est, Græcis, Annio Marco, Caninio Celere, & Herode Attico: Latino, Frontone Cornelio. Sed multum ex his Frontoni detulit, cui & statuam in senatu petiit: Proculum vero usque ad proconsulatum provexit. Honoribus in se receptis, philosophiæ operam vehementer dedit, & quidem adhuc puer. Nam duodecimum annum ingressus, habitum philosophi assumpsit: & deinceps tolerantiam, quum studeret in pallio & humi cubaret, vix autem matre agente, instrato pellibus lectulo accubaret. Usus est etiam Commo-

do

do magiſtro, cujus ei affinitas fuerat deſtinata. Uſus eſt & Apollonio Chalcedonio Stoico philoſopho. Tantum autem ſtudium in eo philoſophiæ fuit, ut adſcitus jam in imperatoriam dignitatem, tamen ad d mum Apollonii diſcendi cauſa veniret. Audivit & Sextum Chæronenſem Plutarchi nepotem: Junium Ruſticum, Claudium Maximum, & Cinnam Catullum, Stoicos. Peripateticæ vero ſtudioſos audivit Claudium Severum, & præcipue Junium Ruſticum, quem & reveritus eſt, & ſectatus: qui domi militiæque pollebat, Stoicæ diſciplinæ peritiſſimum, cum quo omnia communicavit publica privataque conſilia: cui etiam ante præfectos prætorio ſemper oſculum dedit: quem & conſulem iterum deſignavit, cui poſt obitum a ſenatu ſtatuas poſtulavit. Tantum autem honoris magiſtris ſuis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac ſepulcra eorum aditu hoſtiis, floribus ſemper honoraret. Studuit & juri, audiens L. Voluſium Metianum; tantumque operis & laboris ſtudiis impendit, ut corpus afficeret, atque in hoc ſolo pueritia ejus reprehenderetur. Frequentavit & declamatorum ſcholas publicas: amavitque ex condiſcipulis præcipuos ſenatorii ordinis Sejum Fuſcianum, & Aufidium Victorinum: ex equeſtri, Bebium Longum & Calenum, in quos maxime liberalis fuit: & ita quidem ut, quos non poſſet ob qualitatem vitæ Reip. præponere, locupletatos teneret. Educatus eſt in Hadriani gremio, qui illum (ut ſupra di-

ximus) Verissimum nominabat: & qui ei honorem etiam publice sexenni detulit: octavo ætatis anno in Saliorum collegium retulit. In Saliatu omen accepit imperii. Coronas omnibus in pulvinar ex more jacentibus, aliæ aliis locis hæserunt, hujus, velut manu, capiti Martis aptata est. Fuit in eo sacerdotio & præsul & vates & magister, & multos inauguravit atque exauguravit, nemine præeunte, quod ipse carmina cuncta didicisset. Virilem togam sumpsit quintodecimo ætatis anno, statimque ei L. Cejonii Commodi filia desponsata est ex Hadriani voluntate. Nec multo post præfectus feriarum Latinarum fuit. In quo honore præclarissime se pro magistratibus agentem, & in conviviis Hadriani principis ostendit. Post hoc patrimonium paternum sorori totum concessit: quum eum ad divisionem mater vocaret, respondit, avi bonis se esse contentum: addens, ut & mater si vellet, in sororem suum patrimonium conferret, ne inferior esset soror marito. Fuit autem ea vitæ indulgentia, ut cogeretur nonnunquam vel in venationes pergere, vel in theatrum descendere, vel spectaculis interesse. Operam præterea pingendo sub magistro Diogneto dedit. Amavit pugilatum, luctamina, & cursum, & aucupatus: & pila lusit apprime, & venatus est. Sed ab omnibus his intentionibus studium eum philosophiæ abduxit, seriumque & gravem reddidit: non tamen prorsus abolita in eo comitate, quam præcipue suis mox amicis atque

etiam

etiam minus notis exhibebat: quum frugi esset sine contumacia, verecundus sine ignavia, sine tristitia gravis. His ita se habentibus, quum post obitum L. Cæsaris Hadrianus successorem imperii quæreret, nec idoneus, utpote decem & octo annos agens Marcus haberetur, amitæ Marci virum Antoninum Pium Hadrianus ea lege in adoptionem legit, ut sibi Marcum Pius adoptaret: ita tamen ut & Marcus sibi Lucium Commodum adoptaret. Sane ea die qua adoptatus est, Verus in somnis se humeros eburneos habere vidit: sciscitatusque an apti essent oneri ferundo, solito reperit fortiores. Ubi autem comperit se ab Hadriano adoptatum, magis est deterritus quam lætatus: jussusque in Hadriani privatam domum migrare, invitus de maternis hortis recessit. Quumque ab eo domestici quærerent cur tristis in adoptionem regiam transiret, disputavit, quæ mala in se contineret imperium. Tunc primum pro Annio Aurelius cœpit vocari, quod in Aureliam, hoc est Antonini, adoptionis jure transisset. Octavodecimo ergo ætatis anno adoptatus, in secundo consulatu Antonini jam patris sui, Hadriano ferente, gratia ætatis facta, quæstor est designatus. Adoptatusque in aulicam domum, omnibus parentibus suis tantam reverentiam quantam privatus exhibuit. Eratque haud secus rei suæ quam in privata domo parcus ac diligens, pro instituto patris volens agere, dicere, cogitare. Hadriano Baiis absumpto, quum Pius

ad vehendas ejus reliquias esset profectus, relictus Romæ, avo justa implevit: & gladiatorum, quasi privatus quæstor, edidit munus. Post excessum Hadriani statim Pius per uxorem suam Marcum sciscitatus est: & quum dissolutis sponsalibus, quæ cum Lucii Cejonii Commodi filia desponderi voluerat, impar adhuc ætati esset, habita deliberatione, cogitare velle se dixit. His ita gestis, aduhuc quæstorem & consulem secum Pius Marcum designavit, & Cæsaris appellatione donavit: & sevirum turmis equitum Romanorum jam consulem designatum creavit. Et edenti cum collegis ludos sevirales adsedit, & in Tiberianam domum transgredi jussit, & aulico fastigio renitentem ornavit, & in collegia sacerdotum jubente Senatu recepit: secundum etiam consulem designavit, cum ipse quartum pariter iniret. Per eadem tempora cum tantis honoribus occuparetur, & cum formandus ad regendum statum Reip. patris actibus interesset, studia cupidissime frequentavit. Post hæc Faustinam duxit uxorem, & suscepta filia, tribunitia potestate donatus est, atque imperio extra urbem proconsulari, addito jure quintæ relationis: tantumque apud Pium valuit, ut nunquam quenquam sine eo facile promoverit. Erat autem in summis obsequiis patris Marcus, quamvis non deessent, qui aliqua adversum eum insusurrarent, & præ ceteris Valerius Omulus: qui cum Lucillam matrem Marci in viridario venerantem simulacrum Apolli-

nis

nis vidisset, insusurravit: *Illa nunc rogat, ut diem tuum claudas, & filius imperet*: quod omnino apud Pium nihil valuit: tanta erat Marci probitas, & tanta in imperatorio principatu modestia. Æstimationis autem tantam curam habuit, ut & procuratores suos puer semper moneret ne quid arrogantius facerent, & hereditates delatas reddens proximis aliquando respuerit: denique per viginti & tres annos in domo patris ita versatus, ut ejus quotidie amor cresceret: nec præter duas noctes per tot annos ab eo mansit diversis vicibus. Ob hoc Antoninus Pius cum sibi adesse finem vitæ videret, vocatis amicis & præfectis, ut successorem eum imperii omnibus commendavit atque firmavit: statimque signo Æquanimitatis tribuno dato, fortunam auream, quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire jussit. Bonorum maternorum partem Mummio Quadrato sororis filio, quia illa jam mortua erat, tradidit. Post excessum divi Pii a senatu coactus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in imperio designavit, quem *Lucium Aurelium Verum Commodum* appellavit, Cæsaremque atque Augustum dixit, atque ex eo pariter cœperunt Rempublicam regere. Tuncque primum Romanum imperium duos Augustos habere cœpit.... lictum cum alio participasset. Antonini mox ipse nomen recepit: & quasi pater L. Commodi esset, & Verum eum appellavit, addito Antonini nomine: filiamque suam Lucillam fratri despondit:

Ob hanc conjunctionem pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adſcribi præceperunt. Actis igitur quæ agenda fuerant in ſenatu, pariter caſtra prætoria petiverunt, & vicena milia nummum ſingulis ob participatum imperium militibus promiſerunt, & ceteris pro rata. Hadriani autem ſepulchro corpus patris intulerunt, magnifico exequiarum officio: mox juſtitio ſecuto, publice quoque funeris expeditus eſt ordo. Et laudavere uterque pro roſtris patrem, Flaminemque ei ex affinibus, & ſodales ex amiciſſimis Aurelianos creavere. Adepti imperium, ita civiliter ſe ambo egerunt, ut lenitatem Pii nemo deſideraret, cum eos Marullus ſui temporis mimographus cavillando impune perſtringeret. Funebre munus patri dederunt. Dabat ſe Marcus totum & philoſophiæ, amorem civium affectans. Sed interpellavit iſtam felicitatem ſecuritatemque imperatoris, prima Tiberis inundatio, quæ ſub illis graviſſima fuit: quæ res & multa Urbis ædificia vexavit, & plurimum animalium interemit, & famem graviſſimam peperit. Quæ omnia mala Marcus & Verus ſua cura & præſentia temperarunt. Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologeſus paratum ſub Pio, Marci & Veri tempore indixit, fugato Atidio Corneliano, qui Syriam tunc adminiſtrabat. Imminebat etiam Britannicum bellum, & Catti in Germaniam ac Rhetiam irruperant. Et adverſus Britannos quidem Calphurnius Agricola miſſus

eſt,

est, contra Cattos Aufidius Victorinus. Ad Partihcum vero bellum senatu consentiente, Verus frater ejus missus est. Ipse Romæ remansit, quod res urbanæ imperatoris præsentiam postularent. Et Verum quidem Marcus Capuam usque prosecutus, amicis comitantibus e senatu, ornavit, additis officiorum omnium principibus. Sed cum Romam redisset Marcus, cognovissetque Verum apud Canusium ægrotare, ad eum videndum contendit, susceptis in senatu votis, quæ postea quam Romam rediit audita Veri transmissione, statim reddidit. Et Verus quidem posteaquam in Syriam venit, in deliciis apud Antiochiam & Daphnen vixit, armisque se gladiatoriis & venatibus exercuit, quum per legatos bellum Parthicum gerens, imperator appellatus esset, quum Marcus horis omnibus reipublicæ actibus incubaret, patienterque delicias fratris & prope invitus ac nolens ferret. Denique omnia quæ ad bellum erant necessaria, Romæ positus & disposuit Marcus, & ordinavit. Gestæ sunt res in Armenia prospere per Statium Priscum Artaxatis captis: delatumque *Armeniacum* nomen utrique principum, quod Marcus per verecundiam primo recusavit, postea tamen recepit. Profligato autem bello, uterque *Parthicus* appellatus est: sed hoc quoque Marcus delatum nomen repudiavit, quod postea recepit. *Patris patriæ* autem nomen delatum fratre absente, in ejusdem præsentiam distulit: medio belli tempore &

Civicam patruum Veri & filiam ſuam nupturam commiſſam ſororis ſuæ curæ, eandem locupletatam, Brunduſium uſque deduxit, & ad eum miſit. Romam vero ſtatim rediit revocatus eorum ſermonibus, qui dicebant Marcum velle finiti belli gloriam ſibimet vendicare, atque idcirco in Syriam proficiſci. Ad proconſulem ſcribit; ne quis filiæ ſuæ iter facienti occurreret. Inter hæc liberales cauſas ita munivit, ut primus juberet apud præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra triceſimum diem nomine impoſito. Per provincias tabulariorum publicorum uſum inſtituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarii: ut ſi forte aliquis in provincia natus cauſam liberalem diceret, teſtationes inde ferret: atque hanc totam legem de aſſertionibus firmavit: aliaſque de menſariis & auctionibus tulit. Senatum multis cognitionibus, & maxime ad ſe pertinentibus, judicem dedit. De ſtatu etiam defunctorum intra quinquennium quæri juſſit: neque quiſquam Principum amplius ſenatui detulit. In ſenatus autem honorificentiam, multis & prætoriis & conſularibus privatis decidenda negotia delegavit, quo magis eorum cum exercitio juris auctoritas creſceret. Multos ex amicis in ſenatum allegit cum ædilitiis aut prætoriis dignitatibus: multis ſenatoribus vel pauperibus ſine crimine, dignitates tribunitias ædilitiaſque conceſſit: nec quemquam in ordinem legit, niſi quem

quem ipse bene scisset. Hoc quoque senatoribus detulit, ut quoties de eorum capite esset judicandum, secreto pertractaret, atque ita in publicum prodiret: nec pateretur equites Romanos talibus interesse causis. Semper autem quum potuit, interfuit senatui etiamsi nihil esset referendum, si Romæ fuit: si vero aliquid referre voluit, etiam de Campania ipse venit. Comitiis præterea etiam usque ad noctem frequenter interfuit: neque unquam recessit de curia, nisi consul dixisset: *Nihil vos moramur*, *Patres conscripti*: senatum appellationibus a consule factis, judicem dedit. Judiciariæ rei singularem diligentiam adhibuit: fastis dies judiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annos rebus agendis litibusque disceptandis constitueret. Prætorem tutelarem primus fecit, quum ante tutores a consulibus poscerentur, ut diligentius de tutoribus tractaretur. De cuatoribus vero, quum ante nonnisi ex lege Lectoria vel propter lasciviam vel propter dementiam darentur, ita statuit ut omnes adulti curatores acciperent non redditis causis. Cavit & sumptibus publicis, & calumniis quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota. Delationes quibus fiscus augeretur, contempsit. De alimentis publicis multa prudenter invenit. Curatores multis civitatibus, quo latius senatorias tenderet dignitates, e senatu dedit. Italicis civitatibus famis tempore frumentum ex Urbe donavit: omnique frumentariæ rei consuluit.

luit. Gladiatoria spectacula omnifariam temperavit. Temperavit etiam scænicas donationes, jubens ut quinos aureos scænici acciperent: ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederetur. Vias etiam Urbis atque itinerum diligentissime curavit. Rei frumentariæ graviter providit. Datis juridicis, Italiæ consuluit, ad id exemplum, quo Hadrianus consulares viros reddere jura præceperat. Hispaniis exhaustis Italica allectione contra Trajani præcepta, verecunde consuluit. Leges etiam addidit de vicesima hereditatum, de tutelis libertorum, de bonis maternis, & item de filiorum successionibus pro parte materna; utque senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent. Dedit præterea curatoribus regionum ac viarum potestatem, ut vel punirent, vel ad præfectum Urbi puniendos remitterent eos, qui ultra vectigalia quicquam ab aliquo exegissent. Jus autem magis vetus restituit, quam novum fecit. Habuit secum præfectos, quorum & auctoritate, & periculo semper jura dictavit. Usus autem est Scævola præcipue juris perito. Cum populo autem non aliter egit, quam est actum sub civitate libera. Fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis a malo, invitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberandis: fecitque ex malis bonos, ex bonis optimos: moderate etiam cavillationes nonnullorum ferens. Nam quum quendam Veterasinum famæ detestandæ honorem petentem moneret, ut se

ab

ab opinionibus populi vendicaret, & ille contra respondisset, multos, qui secum in harena pugnassent, se prætores videre, patienter tulit. Ac ne in quenquam facile vindicaret, prætorem quoque dum pessime egerat, non abdicare se prætura jussit, sed collegæ jurisdictionem mandavit. Fisco in causis compendii nunquam judicans favit: sane quamvis esset constans, erat etiam verecundus. Posteaquam autem a Syria victor frater rediit, Patris patriæ nomen ambobus decretum est, quum se Marcus absente Vero erga omnes senatores atque homines moderatissime gessisset. Corona præterea civica oblata est ambobus, petiitque Lucius, ut secum Marcus triumpharet. Petiit præterea Lucius, ut filii Marci Cæsares appellarentur. Sed Marcus tanta fuit moderatione, ut quum simul triumphasset, tamen post mortem Lucium tantum Parthicum, Germanicum se vocaret, quod sibi bello proprio pepererat. In triumpho autem liberos Marci utriusque sexus secum vexerunt, ita tamen, ut & puellas virgines veherent. Ludos etiam ob triumphum decretos spectaverunt habitu triumphali. Inter cetera pietatis ejus hæc quoque moderatio prædicanda est: funambulis post pueroum lapsum culcitras subiici jussit, unde hodieque rete prætenditur. Dum Parthicum bellum geritur, natum est Marcomannicum, quod diu eorum qui aderant arte suspensum est, ut finito jam Orientali bello Marcomannicum agi posset. Et cum famis tempore po-

pulo

pulo insinuasset de bello, fratre post quinquennium reverso, in senatu egit, ambos necessarios dicens bello Germanico imperatores. Tantus autem terror belli Marcomannici fuit, ut undique sacerdotes Antoninus acciverit, peregrinos ritus impleverit, Romam omni genere lustraverit, retardatusque a bellica profectione sit: celebravit & Romano ritu lectisternia per septem dies. Tanta autem pestilentia fuit, ut veichulis cadavera sint exportata sarracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepulcrorumque asperrimas sanxerunt: quandoquidem caverunt ne uti quis vellet, fabricaret sepulcrum: quod hodieque servatur. Et multa quidem milia pestilentia consumpsit, multosque ex proceribus: quorum amplissimis Antoninus statuas collocavit. Tantaque clementia fuit ut & sumptu publico vulgaria funera juberet efferri: & vano cuidam, qui diripiendæ Urbis occasionem cum quibusdam consciis requirens, de caprifici arbore in campo Martio concionabundus, ignem de cælo lapsurum, finemque mundi affore diceret, si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur; quum statuto tempore decidisset, atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso, veniam daret. Profecti itaque sunt paludati ambo imperatores, Victovalis & Marcomannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quæ pulsæ a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. Nec parum profuit ista profectio, quum

Aqui-

Aquilejam usque venissent: nam plerique reges & cum populis suis se retraxerunt, & tumultus auctores interemerunt. Quadi autem amisso rege suo, non prius se confirmaturos eum, qui erat creatus, dicebant, quam id nostris placuisset Imperatoribus. Lucius tamen invitus profectus est, cum plerique ad legatos Imperatorum mitterent, defectionis veniam postulantes. Et Lucius quidem, quod amissus esset præfectus prætorio Furius Victorinus, atque pars exercitus interisset, redeundum esse censebat: Marcus autem fingere barbaros existimans & fugam & cetera, quæ securitatem bellicam ostenderent, ob hoc ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse dicebat. Denique transcensis Alpibus longius processerunt, composueruntque omnia, quæ ad munimen Italiæ atque Illyrici pertinebant. Placuit autem, urgente Lucio, ut præmissis ad senatum litteris, Lucius Romam rediret. Via quoque posteaquam iter ingressi sunt, sedens cum fratre in vehiculo Lucius, apoplexia correptus periit. Fuit autem consuetudo Marco, ut in Circensium spectaculo legeret, audiretque ac subscriberet, ex quo quidem sæpe jocis popularibus dicitur lacessitus. Multum sane potuerunt liberti sub Marco & Vero Geminas & Agaclytus. Tantæ autem sanctitatis fuit Marcus, ut Veri vitia & celaverit, & defenderit, cum ei vehementissime displicerent, mortuumque eum Divum appallaverit: amitasque ejus & sorores honoribus & salariis decretis sublevave-

vave-

vaverit atque provexerit, ſacriſque eum plurimis honoraverit: flaminem, & Antoninianos ſodales, & omnes honores, qui Divis habentur, eidem dedicavit. Nemo eſt principum, quem non gravis fama perſtringat, uſque adeo ut etiam Marcus in ſermonem venerit, quod Verum vel veneno ita ſuſtulerit, ut parte cultri veneno lita vulvam inciderit, venenatam partem fratri edendam propinans, & ſibi innoxiam reſervans: vel certe per medicum Poſidippum, qui ei ſanguinem intempeſtive dicitur emiſiſſe. Caſſius poſt mortem Veri a Marco deſcivit. Jam in ſuos tanta fuit benignitate Marcus, ut cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Commodum, & quidem ſceleſtum atque impurum, cito nomen Cæſaris, & mox ſacerdotium, ſtatimque nomen Imperatoris ac triumphi participationem & Conſulatum: quo quidem tempore ſine Imperatoris filio ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit. Poſt Veri obitum Marcus Antoninus ſolus rempublicam tenuit, multo melior & feracior ad virtutes: quippe qui nullis Veri jam impediretur aut ſimulatis callidæ ſeveritatis (quo ille ingenito vitio laborabat) erroribus, aut his, quibus præcipue diſplicebat Marco Antonino jam inde a primo ætatis ſuæ tempore, vel inſtitutis mentis pravæ, vel moribus. Erat enim ipſe tantæ tranquillitatis, ut vultum numquam mutaverit mœrore vel gaudio, philoſophiæ deditus Stoicæ, quam & per optimos quoſque magiſtros acceperat, & undique ipſe

col-

collegerat. Et Hadrianus, ut dictum est, hunc eundem successorem paraverat, nisi ei ætas puerilis obstitisset. Quod quidem apparet ex eo, quod generum Pio hunc eundem delegit, ut ad eum, dignum utpote virum, quandoque Romanum perveniret imperium. Ergo provincias post hæc ingenti moderatione ac benignitate tractavit. Contra Germanos res feliciter gessit. Specialiter ipse bellum Marcomannicum, sed quantum nulla umquam memoria fuit, tum virtute tum etiam felicitate transegit; & eo quidem tempore, quo pestilentia gravis multa millia & popularium & militum interemerat. Pannonias ergo Marcomannis, Sarmatis, Uvandalis, simul etiam Quadis extinctis, servitio liberavit: & Romæ cum Commodo, quem jam Cæsarem fecerat, filio, ut diximus suo, triumphavit. Cum autem ad hoc bellum omne ærarium exhausisset suum, neque in animum induceret, ut extraordinem provincialibus aliquid imperaret, in foro Divi Trajani auctionem ornamentorum Imperialium fecit, vendiditque aurea pocula, & cryſtallina & myrrhina, vasa etiam regia, & vestem uxoriam sericam & auratam, gemmasque etiam, quas multas in repostorio sanctiore Hadriani repererat: & per duos quidem menses hæc venditio celebrata est; tantumque auri redactum, ut reliquias belli Marcomannici ex sententia persequutus, postea dederit potestatem emptoribus, ut si quis vellet empta reddere, atque aurum recipere, sciret licere: nec molestus ulli fuit, qui vel non

red-

reddidit empta, vel reddidit. Tunc viris claris permisit, ut eodem cultu quo, & ipse vel ministeriis similibus convivia exhiberent. In munere autem publico tam magnanimus fuit, ut centum leones una missione simul exhiberet sagittis interfectos. Cum igitur in amore omnium imperasset, atque ab aliis modo frater, modo pater, modo filius, ut cujusque ætas sinebat, & diceretur, & amaretur, octavodecimo anno imperii sui, sexagesimo & primo vitæ, diem ultimum clausit: tantusque illius amor eo die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum censuerit, certis omnibus, quod a Diis commodatus, ad Deos redisset. Denique priusquam funus conderetur, ut plerique dicunt (quod numquam antea factum fuerat neque postea) senatus populusque, non divisis locis, sed in una sede, propitium Deum dixit. Hic sane vir tantus & talis, ac Diis vita & morte conjunctus, filium Commodum dereliquit, qui si felix fuisset, filium non reliquisset. Et parum sane fuit, quod illi honores divinos omnis ætas, omnis sexus, omnis condicio ac dignitas dedit, nisi quod etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere, vel debuit. Denique hodieque in multis domibus Marci Antonini statuæ consistunt inter Deos penates: nec defuerunt homines, qui somniis eum multa prædixisse futura & vera concinuerunt. Unde etiam templum ei constitutum, dati sacerdotes Antoniniani, & sodales, & flamines, & omnia

omnia quæ de ſacratis decrevit antiquitas. Ajunt quidam (quod veriſimile videtur) Commodum Antoninum, ſucceſſorem illius ac filium, non eſſe de eo natum, ſed de adulterio: ac talem fabellam vulgari ſermone contexunt: Fauſtinam quondam Pii filiam, Marci uxorem, quum gladiatores tranſire vidiſſet, unius ex his amore ſuccenſam, quum longa ægritudine laboraret, viro de amore confeſſam. Quod quum ad Chaldæos Marcus retuliſſet, illorum fuiſſe conſilium, ut occiſo gladiatore, ſanguine illius ſeſe Fauſtina ſublavaret, atque ita cum viro concumberet: quod cum eſſet factum, ſolutum quidem amorem, natum vero Commodum, gladiatorem eſſe non Principem: qui mille prope pugnas publice populo inſpectante gladiatorias Imperator exhibuit, ut in vita ejus docebitur. Quod quidem veriſimile ex eo habetur, quod tam ſancti principis filius his moribus fuit, quibus nullus laniſta, nullus ſcænicus, nullus arenarius, nullus poſtremo ex omnium dedecorum ac ſcelerum colluvione concretus. Multi autem ferunt Commodum omnino ex adulterio natum; ſiquidem Fauſtinam ſatis conſtat apud Cajetam condiciones ſibi & nauticas & gladiatorias elegiſſe: de qua cum diceretur Antonino Marco, ut repudiaret, ſi non occideret, dixiſſe fertur: *Si uxorem dimittimus, reddamus & dotem.* Dos autem quid erat, niſi imperium quod ille ab ſocero, volente Hadriano adoptatus, acceperat? Tantum ſane valet boni principis vita, ſanctitas, tranquillitas, pietas, ut ejus famam nullius

proximi decoloret invidia. Denique Antonino quum suos mores semper teneret, neque alicujus insusurratione mutaretur, non obfuit gladiator filius, uxor infamis: Deus usque etiam nunc habetur, ut vobis ipsis, sacratissime imperator Diocletiane, & semper visum est, & videtur, qui eum inter Numina vestra, non ut ceteros, sed specialiter veneramini, ac sæpe dicitis, vos vita & clementia tales esse cupere, qualis fuit Marcus, etiamsi philosophiâ nec Plato esse possit, si revertatur in vitam: & quidem hæc breviter & congeste. Sub Marco Antonino hæc sunt gesta post fratrem: primum corpus ejus Romam devectum est, & illatum majorum sepulcris: divini honores decreti. Deinde cum gratias ageret Senatui, quod fratrem consecrasset, occulte ostendit omnia bellica consilia sua fuisse, quibus superati sunt Parthi. Addidit præterea quædam quibus ostendit, nunc demum se quasi a principio acturum esse rempublicam, amoto eo qui remissior videbatur. Nec aliter Senatus accepit, quam Marcus dixerat, ut videretur gratias agere, quod Verus excessisset vita. Omnibus deinde sororibus & affinibus & libertis, juris & honoris & pecuniæ plurimum detulit. Erat enim famæ suæ curiosissimus, & requirens ad verum quid quisque de se diceret, emendans quæ bene reprehensa viderentur. Proficiscens ad bellum Germanicum, filiam suam non decurso luctus tempore, grandævo equitis Romani filio Claudio Pompejano dedit, genere Antiochensi, nec satis nobili, quem postea bis

Con-

Consulem fecit; quum filia ejus Augusta esset, & Augustæ filia. Sed has nuptias & Faustina, & ipsa quæ dabatur, invitæ habuerunt. Quum Mauri Hispanias prope omnes vastarent, res per legatos bene gestæ sunt. Et quum per Ægyptum Bucolici milites gravia multa fecissent, per Avidium Cassium retusi sunt, qui postea tyrannidem arripuit. Sub ipsis profectionis diebus in secessu Prænestino agens, filium nomine Verum Cæsarem exsecto sub aure tubere septennem amisit, quem non plus quinque diebus luxit, consolatusque etiam medicos, actibus publicis se reddidit. Et quia ludi Jovis optimi maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit: jussitque ut statuæ tantummodo filio mortuo decernerentur, & imago aurea Circensibus per pompam ferenda, & ut Saliari carmini nomen ejus insereretur. Instante sane adhuc pestilentia & Deorum cultum diligentissime restituit, & *servos*, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit, quos *Voluntarios* exemplo Volonum appellavit. Armavit etiam gladiatores, quos *Obsequentes* appellavit: Latrones etiam Dalmatiæ atque Dardaniæ, milites fecit. Armavit & Diocmitas: emit & Germanorum auxilia contra Germanos: Omni præterea diligentia paravit legiones ad Germanicum & Marcomannicum bellum: & ne provincialibus esset molestus, auctionem rerum aulicarum, ut diximus, fecit in foro Divi Trajani, in qua, præter vestes & pocula & vasa aurea, etiam signa cum tabulis magnorum artificum vendi-

dit. Marcomannos autem in ipso transitu Danubii delevit, & prædam provincialibus reddidit. Gentes omnes ab Illyrici limite usque Galliam conspiraverant, ut Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Suevi, Sarmatæ, Latringes, & Buri: hi aliique cum Victovalis Sosibes, Sicobotes, Rhoxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci. Imminebat & Parthicum bellum & Britannicum. Magno igitur labore etiam suo gentes asperrimas vicit, militibus sese invitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis & præfectis prætorio: accepitque in deditionem Marcomannos, plurimis in Italiam traductis. Semper sane cum optimatibus non solum bellicas res, sed etiam civiles priusquam faceret aliquid, contulit. Denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: *Æquius est, ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot & tales amici meam unius voluntatem sequantur*. Sane quia durus videbatur, ex philosophiæ institutione, Marcus ad militiæ labores atque ad omnem vitam, graviter carpebatur; sed male loquentium dictis, vel litteris vel sermone respondebat. Et multi nobiles bello Germanico sive Marcomannico, imo plurimarum gentium, interierunt, quibus omnibus statuas in foro Ulpio collocavit. Quare amici frequenter suaserunt, ut a bellis discederet, & Romam veniret; sed ille contempsit ac perstitit, nec prius recessit quam omnia bella finiret. Provincias ex proconsularibus consulares, aut ex consularibus proconsulares, aut prætorias pro belli necessitate fecit.

fecit. Res etiam in Sequanis turbatas, censura & auctoritate repressit. Compositæ res in Hispania, quæ per Lusitaniam turbatæ erant. Filio Commodo accersito ad limitem, togam virilem dedit: quare congiarium populo divisit, & eum ante tempus Consulem designavit. Si quis unquam proscriptus esset a præfecto Urbi, non libenter accepit. Ipse in largitionibus pecuniæ publicæ parcissimus fuit, quod laudi potius datur quam reprehensioni; sed tamen & bonis viris pecunias dedit, & oppidis labentibus auxilium tulit; & tributa vel vectigalia, ubi necessitas cogebat, remisit. Absens populi Romani voluptates curari vehementer præcepit per ditissimos editores. Fuit enim populo hic sermo, quum sustulisset ad bellum gladiatores, quod populum sublatis voluptatibus vellet cogere ad philosophiam; jusserat enim, ne mercimonia impedirentur, tardius pantomimos exhiberi non votis diebus. De amatis pantomimis ab uxore fuit sermo, ut superius diximus; sed hæc omnia per epistolas suas purgavit. Idem Marcus sederi in civitatibus vetuit in equis sive vehiculis: lavacra mixta submovit: mores matronarum composuit difluentes, & juvenum nobilium. Sacra Serapidis a vulgaritate Pelusiæ submovit. Fama fuit sane, quod sub philosophorum specie quidam rempublicam vexarent & privatos, quod ille purgavit. Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio quam legibus plecti solent, puniret; quamvis nonnunquam contra manifestos & gravium criminum reos inexorabilis permaneret.

Capitales causas hominum honestorum ipse cognovit, & quidem summa æquitate; ita ut Prætorem repræhenderet, qui cito reorum causas audierat, juberetque illum iterum cognoscere; dignitatis eorum interesse dicens, ut ab eo audirentur, qui pro populo judicaret. Æquitatem etiam circa captos hostes custodivit. Infinitos ex gentibus in Romano solo collocavit. Fulmen de cœlo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluvia impetrata cum siti laborarent. Voluit Marcomanniam, provinciam, voluit etiam Sarmatiam facere: & fecisset nisi Avidius Cassius rebellasset sub eodem in Oriente, qui Imperatorem se appellavit [ut quidam dicunt] Faustina volente, quæ de mariti valetudine desperaret. Alii dicunt, ementia morte Antonini, Cassium Imperatorem se appellasse, quum Divum Marcum appellasset. Et Antoninus quidem non est satis motus defectione Cassii, nec in ejus affectus sæviit; sed per Senatum hostis est judicatus, bonaque ejus proscripta per ærarium publicum. Relicto ergo Sarmatico Marcomannicoque bello, contra Cassium profectus est. Romæ turbæ etiam fuerunt, quasi Cassius absente Antonino adventaret; sed Cassius statim interfectus est: caput ejus allatum est ad Antoninum. Marcus tamen non exsultavit interfectione Cassii, caputque ejus humari jussit. Mecianum etiam filium Cassii, cui Alexandria erat commissa, exercitus occidit; nam & præfectum prætorio sibi fecerat: qui & ipse occisus est. In conscios defectionis vetuit

Se-

Senatum graviter vindicare: ſimul petiit ne quis Senator tempore principatus ſui occideretur, ne ejus pollueretur imperium: eos etiam qui deportati fuerant, revocari juſſit, quum pauciſſimi centuriones capite eſſent puniti. Ignovit & civitatibus, quæ Caſſio conſenſerant: ignovit Antiochenſibus, qui multa in Marcum pro Caſſio dixerant: quibus & ſpectacula & conventus publicos tulerat, & omnium concionum genus, contra quos edictum graviſſimum miſit. Seditioſos autem eos & oratio Marci indicat indita a Mario Maximo, qua ille uſus eſt apud amicos. Denique noluit Antiochiam videre, quum Syriam peteret; nam nec Cyprum voluit videre, ex qua erat Caſſius. Fuit Alexandriæ, clementer cum iis agens: poſtea tamen Antiochiam vidit. Multa egit cum regibus, & pacem confirmavit ſibi occurrentibus cunctis regibus & legatis Perſarum; omnibus Orientalibus provinciis cariſſimus fuit: apud multas etiam philoſophiæ veſtigia reliquit. Apud Ægyptios civem ſe egit & philoſophum in omnibus ſtudiis, templis, locis. Et cum multa Alexandrini in Caſſium dixiſſent fauſta; tamen omnibus ignovit, & filiam ſuam apud eos reliquit. Fauſtinam ſuam in radicibus montis Tauri, in vico Halale exanimatam ſubito morbo amiſit. Petiit a Senatu, ut honores Fauſtinæ ædemque decernerent, laudata eadem, quum tamen impudicitiæ fama graviter laboraſſet: quæ Antoninus vel neſcivit vel diſſimulavit. Novas puellas Fauſtinianas inſtituit in honorem uxoris mortuæ. Divam etiam Fau-

ſtinam a Senatu appellatam, gratulatus eſt: quam ſecum & in æſtivis habuerat, ut matrem caſtrorum appellaret. Fecit & coloniam vicum in quo obiit Fauſtina, & ædem illi exſtruxit; ſed hæc poſtea ædes Heliogabalo dedicata eſt. Ipſum Caſſium pro clementia occidi paſſus eſt, non occidi juſſit. Deportatus eſt Heliodorus filius Caſſii, & alii liberum exilium acceperunt cum bonorum parte. Filii autem Caſſii & amplius media parte acceperunt paterni patrimonii, & auro atque argento adjuti; mulieres autem etiam ornamentis, ita ut Alexandra filia Caſſii & Druncianus gener, liberam vagandi poteſtatem haberent, commendati amitæ marito. Doluit denique Caſſium exſtinctum, dicens voluiſſe ſe ſine Senatorio ſanguine imperium tranſigere. Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit, & inter alia Cereris templum adiit, ut ſe innocentem probaret, & ſacrarium ſolus ingreſſus eſt. Revertens ad Italiam navigio, tempeſtatem graviſſimam paſſus eſt. Per Brundiſium veniens in Italiam, togam & ipſe ſumpſit, & milites togatos eſſe juſſit: nec unquam ſagati fuerunt ſub eo milites. Romam ut venit, triumphavit. Exinde Lavinium profectus eſt. Commodum ſibi deinde collegam in tribuniciam poteſtatem junxit: congiarium populo dedit & ſpectacula mirifica: dein civilia multa correxit. Gladiatorii muneris ſumtus modum fecit. Sententia Platonis ſemper in ore illius fuit: *Florere civitates, ſi aut Philoſophi imperarent, aut Imperatores philoſopharentur*. Filio ſuo Brutii Præſentis filiam junxit,

nu-

nuptiis celebratis exemplo privatorum, quare etiam congiarium populo dedit. Deinde ad conficiendum bellum conversus, in administratione ejus belli obiit, labentibus jam filii moribus ab instituto suo. Triennio bellum postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit: & si anno uno superfuisset, provincias ex his fecisset. Ante biduum quam exspiraret, admissis amicis dicitur ostendisse sententiam de filio eandem, quam Philippus de Alexandro, quum de hoc male sentiret, addens minime se ægre mortem ferre, filium superstitem relinquens; nam jam Commodus turpem se & cruentum ostentabat. Mors autem talis fuit. Quum ægrotare cœpisset, filium advocavit, atque ab eo primum petiit, ut belli reliquias non contemneret, ne videretur rempublicam prodere: & quum filius ei respondisset cupere se primum sanitatem, ut vellet, permisit; petens tamen ut exspectaret paucos dies, aut simul proficisceretur. Deinde abstinuit cibo potuque, mori cupiens, auxitque morbum. Sexta die vocatis amicis, & ridens res humanas, mortem autem contemnens, ad amicos dixit: *Quid me fletis, & non magis de pestilentia & communi morte cogitatis?* & quum illi vellent recedere, ingemiscens ait: *Si jam me dimittitis, vale vobis dico, vos precedens*: & quum ab eo quæreretur, cui filium commendaret, ille respondit: *Vobis, si dignus fuerit, & Diis immortalibus*. Exercitus cognita mala valetudine vehementissime dolebant, quia illum unice amabant.

Septi-

Septimo die gravatus est, & solum filium admisit: quem statim dimisit, ne in eum morbus transiret. Dimisso filio caput operuit quasi volens dormire; sed nocte animam efflavit. Fertur illum mori voluisse, quum filium talem videret futurum, qualis exstitit post ejus mortem; ne, ut ipse dicebat, similis Neroni, Caligulæ & Domitiano esset. Crimini ei datum est quod adulteros uxoris promoverit, Tertullum, & Utilium, & Orphitum, & Moderatum, ad varios honores; quum Tertullum etiam prandentem cum uxore deprehenderit, de quo mimus in scæna præsente Antonino dixit, quum stupidus nomen adulteri uxoris a servo quæreret, & ille diceret ter Tullus, & adhuc stupidus quæreret, respondit ille: *Jam dixi ter, Tullus dicitur*. Et de hoc quidem multa populus, multa etiam alii dixerunt, patientiam Antonini incusantes. Ante tempus sane mortis priusquam ad bellum Marcomannicum rediret, in Capitolio juravit, nullum Senatorem se sciente occisum; quum etiam rebelles dixerit se servaturum fuisse, si scisset. Nihil enim magis & timuit & deprecatus est, quam avaritiæ famam: de qua se multis epistolis purgat. Dederunt ei vitio, quod & fictus fuisset, nec tam simplex quam videretur, aut quam vel Pius vel Verus fuisset. Dederunt etiam crimini, quod aulicam arrogantiam confirmaverit, submovendo amicos a societate communi & a conviviis. Parentibus consecrationem decrevit. Amicos parentum etiam

mor-

mortuos statuis ornavit. Suffragatoribus non cito credidit, sed semper diu quæsivit quod erat verum. Enisa est Fabia, ut Faustina mortua in ejus matrimonium coiret; sed ille concubinam sibi ascivit, procuratoris uxoris suæ filiam, ne tot liberis superduceret novercam.

JULII

JULII CAPITOLINI

VERUS IMP.

AD

DIOCLETIANUM AUG.

SCio pleroſque ita vitam Marci ac Veri literis atque hiſtoriæ dedicaſſe; ut priorem Verum intimandum legentibus darent, non imperandi ſequuti ordinem, ſed vivendi. Ego vero, quod prior Marcus imperare cœpit, deinde Verus, qui ſuperſtite periit Marco; priorem Marcum, dehinc Verum credidi celebrandum. Igitur Lucius Cejonius Ælius Commodus Verus Antoninus, qui ex Hadriani voluntate Ælius appellatus eſt, ex Antonini conjunctione Verus & Antoninus, neque inter bonos, neque inter malos principes ponitur, quem conſtat non inhorruiſſe vitiis, non abundaſſe virtutibus: vixiſſe deinde non in libero principatu, ſed ſub Marco in ſimili ac pari majeſtatis imperio: a cujus ſecta, laſcivia morum & vitæ licentioris nimietate diſſen-

ſit:

sit; erat enim morum simplicium, & qui adumbrare nihil posset. Huic naturalis pater fuit Lucius Ælius Verus, qui ab Hadriano adoptatus, primus Cæsar est dictus, & in eadem statione constitutus periit. Avi ac proavi, & item majores plurimi, Consulares. Natus est Lucius Romæ in Prætura patris sui decimo octavo Kalendas Januarias, die quo & Nero qui rerum potitus est. Origo ejus paterna pleraque ex Etruria fuit, materna ex Faventia. Hac prosapia genitus, patre ab Hadriano adoptato, in familiam Æliam devenit: mortuoque patre Cæsare, in Hadriani familia remansit: a quo Aurelio datus est adoptandus, quum sibi ille Pium filium, Marcum nepotem esse voluisset, posteritati satis providens, & ea quidem lege ut filiam Pii Verus acciperet, quæ data est Marco idcirco, quia hic ad hoc impar videbatur ætate, ut in Marci vita exposuimus. Duxit autem uxorem Marci filiam Lucillam: educatus est in domo Tiberiana: audivit Scaurum grammaticum Latinum, Scauri filium, qui grammaticus Hadriani fuit: Græcos, Telephum, Hephæstionem, Harpocrationem: rhetores, Apollonium, Celerem Caninium, Herodem Atticum: Latinum, Cornelium Frontonem: philosophos, Apollonium & Sextum: hos omnes amavit unice, atque ab his invicem dilectus est, nec tamen ingeniosus ad literas. Amavit autem in pueritia versus facere, post orationes: & melior quidem orator fuisse dicitur quam poëta: imo (ut verius

rius dicam) pejor poëta quam rhetor. Nec desunt qui dicant eum fuisse adjutum ingenio amicorum, atque ab aliis ei illa, qualiacumque sunt, scripta. Siquidem multos disertos & eruditos semper secum habuisse dicitur. Educatorem habuit Nicomedem. Fuit voluptuarius & nimis lætus, & omnibus deliciis, ludis, jocis decenter aptissimus. Post septimum annum in familiam Aureliam traductus, Marci moribus & auctoritate formatus est. Amavit venatus, palæstras, & omnia exercitia juventutis. Fuitque privatus in domo imperatoria viginti & tribus annis. Qua die togam virilem Verus accepit, Antoninus Pius ea occasione qua patris templum dedicabat, populo liberalis fuit: mediusque inter Pium & Marcum idem resedit, cum quæstor populo munus daret. Post quæsturam statim Consul est factus cum Sextilio Laterano: interiectis annis, cum Marco fratre iterum factus est Consul. Diu autem & privatus fuit, & ea honorificentia caruit, qua Marcus ornabatur. Namque in Senatu ante quæsturam non sedit: neque in itinere cum patre, sed cum præfecto prætorii vectus est: nec aliud ei honorificentiæ ad nomen adjunctum est, quam quod Augusti filius est appellatus. Fuit studiosus etiam Circensium, haud aliter quam gladiatorii muneris. Hic cum tantis deliciarium & luxuriæ quateretur erroribus, ab Antonino videtur ob hoc retentus, quod eum pater ita in adoptionem Pii transire jusserat, ut nepotem appellaret: cui, quantum videtur,

tur, fidem exhibuit, non amorem. Amavit tamen Antoninus Pius ſimplicitatem ingenii puritatemque vivendi: hortatuſque eſt, ut imitaretur & fratrem. Defuncto Pio Marcus in eum omnia contulit, participato etiam Imperatoriæ poteſtatis indulto: ſibique conſortem fecit, quum illi ſoli Senatus detuliſſet imperium. Dato igitur imperio & indulta tribunicia poteſtate, proconſulatus etiam honore delato, Verum vocari præcepit, ſuum in eum transferens nomen, cum ante Commodus vocaretur. Lucius quidem Marco vicem reddens ſuſcepit, obſequutus ut legatus proconſuli vel præſes Imperatori; jam primum enim Marcus pro ambobus ad milites eſt loquutus: & pro conſenſus imperio graviter ſe, & ad Marci mores egit. Ubi vero in Syriam profectus eſt, non ſolum licentia vitæ liberioris, ſed etiam adulteriis & juventutis amoribus infamatus eſt. Siquidem tantæ luxuriæ fuiſſe dicitur, ut etiam poſteaquam de Syria rediit, popinam domi inſtituerit, ad quam poſt convivium Marci divertebat, miniſtrantibus ſibi omni genere turpium perſonarum. Fertur & nocte perpeti alea luſiſſe, quum in Syria concepiſſet id vitium: atque in tantum vitiorum Cajanorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuiſſe æmulum, ut vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione vulgari viatorio; & commiſceretur cum triconibus, & committeret rixas diſſimulans quis eſſet: ſæpeque afflictum livida facie rediſſe, & in tabernis agnitum quum ſeſe

ſe

se absconderet; jacebat & nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. Amavit & aurigas prasino favens. Gladiatorum etiam frequentius pugnas in convivio habuit, trahens cœnam in noctem: & in thoro convivali condormiens, ita ut levatus cum stromatibus in cubiculum perferretur. Somni fuit permodici, digestionis facillimæ. Sed Marcus hæc omnia quasi nesciens dissimulabat rem, pudore illo ne reprehenderet fratrem. Et notissimum ejus quidem fertur tale convivium, in quo primum duodecim accubuisse dicitur: quum sit notissimum dictum de numero convivarum, *Septem, convivium: novem vero, convitium.* Donatos autem pueros decoros, qui ministrabant singulis: donatos etiam structores & lances singulis quibusque: donata & viva animalia, vel cicurum vel ferarum avium vel quadrupedum, quorum cibi appositi erant: donatos etiam calices singulis per singulas potiones; murrhinos & crystallinos Alexandrinos, ac quoties bibitum est: data etiam aurea atque argentea pocula & gemmata. Coronas quinetiam datas, lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus: data & vasa aurea cum unguentis ad speciem alabastrorum: data & vehicula cum mulabus ac mulionibus cum juncturis argenteis, ut ita de convivio redirent. Omne autem convivium æstimatum dicitur sexagies centenis millibus sestertium. Hoc convivium postquam Marcus audivit, ingemuisse dicitur & doluisse publicum fatum. Post convivium, lusum est tesseris us-

usque ad lucem. Et hæc quidem post Particum bellum, ad quod eum misisse dicitur Marcus, ne vel in Urbe ante omnium oculos peccaret: vel ut parsimoniam peregrinatione addisceret: vel ut timore bellico emendatior rediret: vel ut se Imperatorem esse cognosceret. Sed quantum profecerit, cum alia vita, tum hæc, quam narravimus, cœna monstravit. Circensium tantam curam habuit, ut frequenter provincialibus literas causa Circensium & miserit & acceperit. Denique etiam præsens & cum Marco sedens, multas a venetianis est passus injurias, quod turpissime contra eos faveret. Nam & Volucri equo prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat. Cui quidem passas uvas & nucleos in vicem hordei in præsepe ponebat, quem sagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianam ad se adduci jubebat, cui mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. In hujus equi gratiam primum cœperunt equi aurei vel bravia postulari. In tanto autem equus ille honore fuit, ut ei a populo prasinianorum sæpe modius aureorum postularetur. Profectum eum ad Parthicum bellum, Marcus Capuam prosequutus est: cumque inde per omnium villas se ingurgitaret, morbo implicitus, apud Canusium ægrotavit; quo ad eum visendum frater contendit. Multa in ejus vita ignava & sordida, etiam belli tempore, deteguntur. Nam quum interfecto legato, cæsis legionibus, Syriis defectionem cogitantibus, Oriens vastaretur, ille in Apulia venabatur, & apud Corinthum & Athenas

se absconderet; jacebat & nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. Amavit & aurigas prasino favens. Gladiatorum etiam frequentius pugnas in convivio habuit, trahens cœnam in noctem: & in thoro convivali condormiens, ita ut levatus cum stromatibus in cubiculum perferretur. Somni fuit permodici, digestionis facillimæ. Sed Marcus hæc omnia quasi nesciens dissimulabat rem, pudore illo ne reprehenderet fratrem. Et notissimum ejus quidem fertur tale convivium, in quo primum duodecim accubuisse dicitur: quum sit notissimum dictum de numero convivarum, *Septem, convivium; novem vero, convitium.* Donatos autem pueros decoros, qui ministrabant singulis: donatos etiam structores & lances singulis quibusque: donata & viva animalia, vel cicurum vel ferarum avium vel quadrupedum, quorum cibi appositi erant; donatos etiam calices singulis per singulas potiones; murrhinos & crystallinos Alexandrinos, ac quoties bibitum est: data etiam aurea atque argentea pocula & gemmata. Coronas quinetiam datas, lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus: data & vasa aurea cum unguentis ad speciem alabastrorum: data & vehicula cum mulabus ac mulionibus cum juncturis argenteis, ut ita de convivio redirent. Omne autem convivium æstimatum dicitur sexagies centenis millibus sestertium. Hoc convivium posteaquam Marcus audivit, ingemuisse dicitur & doluisse publicum fatum. Post convivium, lusum est tesseris us-

uſque ad lucem. Et hæc quidem poſt Particum bellum, ad quod eum miſiſſe dicitur Marcus, ne vel in Urbe ante omnium oculos peccaret: vel ut parſimoniam peregrinatione addiſceret: vel ut timore bellico emendatior rediret: vel ut ſe Imperatorem eſſe cognoſceret. Sed quantum profecerit, cum alia vita, tum hæc, quam narravimus, cœna monſtravit. Circenſium tantam curam habuit, ut frequenter provincialibus literas cauſa Circenſium & miſerit & acceperit. Denique etiam præſens & cum Marco ſedens, multas a venetianis eſt paſſus injurias, quod turpiſſime contra eos faveret. Nam & Volucri equo praſino aureum ſimulacrum fecerat, quod ſecum portabat. Cui quidem paſſas uvas & nucleos in vicem hordei in præſepe ponebat, quem ſagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianam ad ſe adduci jubebat, cui mortuo ſepulcrum in Vaticano fecit. In hujus equi gratiam primum cœperunt equi aurei vel bravia poſtulari. In tanto autem equus ille honore fuit, ut ei a populo praſinianorum ſæpe modius aureorum poſtularetur. Profectum eum ad Parthicum bellum, Marcus Capuam proſequutus eſt: cumque inde per omnium villas ſe ingurgitaret, morbo implicitus, apud Canuſium ægrotavit; quo ad eum viſendum frater contendit. Multa in ejus vita ignava & ſordida, etiam belli tempore, deteguntur. Nam quum interfecto legato, cæſis legionibus, Syriis defectionem cogitantibus, Oriens vaſtaretur, ille in Apulia venabatur, & apud Corinthum & Athenas

inter ſymphonias & cantica navigabat:& per ſingulas maritimas civitates Aſiæ, Pamphyliæ, Ciliciæque clariores, voluptatibus immorabatur. Antiochiam poſteaquam venit, ipſe quidem ſe luxuriæ dedit: duces autem confecerunt Parthicum bellum, Statius Priſcus, & Avidius Caſſius, & Marcius Verus per quadriennium, ita ut Babylonem & Mediam pervenirent, & Armeniam vendicarent: partumque eſt ipſi nomen *Armenici*, *Parthici*, *Medici*, quod etiam Marco Romæ agenti delatum eſt. Egit autem per quadriennium Verus hiemem Laodiceæ, æſtatem apud Daphnen, reliquam partem Antiochiæ. Riſui fuit omnibus Syris, quorum multa joca in theatro in eum dicta extant. Vernas in triclinium Saturnalibus & diebus feſtis ſemper admiſit. Ad Euphratem tamen impulſu comitum ſuorum ſecundo profectus eſt. Epheſum etiam rediit, ut Lucillam uxorem miſſam a patre Marco ſuſciperet: & idcirco maxime, ne Marcus cum ea in Syriam veniret, ac flagitia ejus agnoſceret; nam Senatui Marcus dixerat, ſe filiam in Syriam deducturum. Confecto ſane bello, regna regibus, provincias vero comitibus ſuis regendas dedit. Romam inde ad triumphum invitus, quod Syriam quaſi regnum ſuum relinqueret, rediit, & pariter cum fratre triumphavit, ſuſceptis a Senatu nominibus, quæ in exercitu acceperat. Fertur præterea ad amicæ vulgaris arbitrium in Syria poſuiſſe barbam: unde in eum a Syris multa ſunt dicta. Fuit ejus fati, ut in eas provincias, per

quas

quas rediit, Romam uſque, luem ſecum deferre videretur. Et nata fertur peſtilentia in Babylonia, ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, in quam miles forte inciderat, ſpiritus peſtilens evaſit, atque inde Parthos orbemque compleſſe. Et hoc non Lucii Veri vitio, ſed Caſſii, a quo contra fidem Seleucia, quæ ut amicos milites noſtros receperat, expugnata eſt: quod quidem inter ceteros, etiam Quadratus belli Parthici ſcriptor, incuſatis Seleucenis, qui fidem primi ruperant, purgat. Habuit hanc reverentiam Marci Verus, ut nomina, quæ ſibi delata fuerant cum fratre communicaret die triumphi, quem pariter celebrarunt. Reverſus e Parthico bello, minore circa fratrem cultu fuit Verus; nam & libertis inhoneſtius indulſit, & multa ſine fratre diſpoſuit. His acceſſit, quod quaſi reges aliquos ad triumphum adduceret: ſic hiſtriones eduxit e Syria, quorum præcipuus fuit Maximinus, quem Paridis nomine nuncupavit. Villam præterea exſtruxit in via Clodia famoſiſſimam, in qua permultos dies & ipſe ingenti luxuria debacchatus eſt cum libertis ſuis & amicis paribus, quorum præſentiæ nulla inerat reverentia: & Marcum rogavit, qui venit ut fratri venerabilem morum ſuorum & imitandam oſtenderet ſanctitudinem: & quinque diebus in eadem villa reſidens, cognitionibus continuis operam dedit, aut convivante fratre, aut convivia comparante. Habuit & Agrippum hiſtrionem, cui cognomentum erat Memphi, quem & ipſum e Syria veluti trophæum Par-

thicum adduxerat, quem Apolauſtum nominavit. Adduxerat ſecum & fidicinas & tibicines & hiſtriones, ſcurraſque mimarios & præſtigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria paſcitur voluptate; prorſus ut videretur bellum non Parthicum ſed hiſtrionicum confeciſſe. Et hæc vitæ diverſitas atque alia multa, inter Marcum & Verum ſimultates feciſſe non aperta veritas indicabat, ſed occultus rumor inſuſurrabat. Verum illud præcipuum, quod cum Libonem quendam patruelem ſuum Marcus legatum in Syriam miſiſſet, atque ille ſe inſolentius, quam verecundus Senator efferret, dicens ad fratres ſuos ſcripturum eſſe, ſi quid forte dubitaret, nec Verus præſens pati poſſet; ſubitoque morbo notis prope veneni exſiſtentibus interiſſet, viſum eſt nonnullis (non tamen Marco) quod ejus fraude putaretur occiſus; quæ res ſimultatum auxit rumorem. Liberti multum potuerunt apud Verum, ut in vita Marci diximus, Geminas & Agaclytus, cui dedit, invito Marco, Libonis uxorem: denique nuptiis ab Vero celebratis, Marcus convivio non interfuit. Habuit & alios libertos Verus improbos, Codem & Eclectum, ceteroſque, quos omnes Marcus poſt mortem Veri, ſpecie honoris abjecit, Eclecto retento, qui poſtea Commodum filium ejus occidit. Ad bellum Germanicum, quod Marcus nollet Lucium ſine ſe vel ad bellum mittere, vel in Urbe dimittere, cauſa luxuriæ, ſimul profecti ſunt, atque Aquilejam venerunt:

invitoque Lucio Alpes transgressi, quum Verus apud Aquilejam tantum vectatus convivatusque esset, Marcus autem omnia prospexisset. De quo bello quid per legatos Barbarorum pacem petentium, quid per duces nostros gestum est, in Marci vita plenissime disputatum est. Composito autem bello in Pannonia, urgente Lucio Aquilejam rediret, quod urbanas desiderabat Lucius voluptates, in Urbem destinatus est; sed non longe ab Altino subito in vehiculo morbo, quem apoplexin vocant, correptus Lucius, depositus e vehiculo, detracto sanguine, Altinum perductus, quum triduo mutus vixisset, apud Altinum perit. Fuit sermo, quod & socrum Faustinam incestasset: & dicitur Faustinæ socrus dolo, aspersis ostreis veneno, exstinctus esse; idcirco quod consuetudinem, quam cum matre habuerat, filiæ prodidisset: quamvis & illa fabula, quæ in Marci vita posita est, abhorrens a talis viri vita sit exorta: quum multi etiam uxori ejus, flagitium mortis assignent, idcirco quod Fabiæ nimium indulserat Verus, cujus potentiam uxor Lucii vel Marci ferre non posset. Tanta sane familiaritas inter Lucium & Fabiam sororem fuit, ut hoc quoque usurpaverit rumor, quod inierint consilium ad Marcum e vita tollendum: idque quum esset per Agaclytum libertum proditum Marco, ante adventum, Lucium Faustina nece prævenerat. Fuit decorus corpore, vultu gemmatus, barba prope barbarice demissa procerus, & fronte in supercilia adductiore

vene-

venerabilis. Dicitur ſane tantam habuiſſe curam flaventium capillorum, ut capiti auri ramenta reſpergeret, quo magis coma illuminata flaveſceret. Lingua impeditior fuit: aleæ cupidiſſimus: vitæ ſemper luxurioſæ, atque in pluribus Nero, præter crudelitatem & ludibria. Habuit inter alium luxuriæ apparatum calicem cryſtallinum nomine Volucrem, ex ejus equi nomine, quem dilexit, humanæ potionis modum ſupergreſſum. Vixit annis quadraginta duobus. Imperavit cum fratre annis undecim. Illatumque ejus corpus eſt Hadriani ſepulcro, in quo & Cæſar pater ejus naturalis ſepultus eſt. Nota eſt fabula, quam Marci non capit vita, quod partem vulvæ veneno illitam, quum eam exſecuiſſet cultro una parte venenato, Marcus Vero porrexerit; ſed hoc nefas eſt de Marco putari, quamvis Veri & cogitata, & facta mereantur: quod nos non in medio relinquimus, ſed totam purgatam confutatamque reſpuimus; quum adhuc poſt Marcum, præter veſtram clementiam, Diocletiane Auguſte, Imperatorem talem, nec adulatio videatur potuiſſe confingere.

FINIS.